

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HAC YOLCULUĞU METİNLERİ BAĞLAMINDA
17. YÜZYIL HALK OSMANLICASI**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Muhammed WEYSO

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

HAZİRAN 2011

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HAC YOLCULUĞU METİNLERİ BAĞLAMINDA
17. YÜZYIL HALK OSMANLICASI**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Muhammed WEYSO

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

HAZİRAN 2011

Enstitü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Oktay Selim KARACA
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek lisans – Haziran 2011

ÖZET

HAC YOLCULUĞU METİNLERİ BAĞLAMINDA

17.YÜZYIL HALK OSMANLICASI

Muhammed WEYSO

17. yüzyıla ait olduğunu düşündüğümüz Menâsikü'l-Hacc ile Menâzil-i Hacc adlı eserler anonim eserlerdir. Osmanlı döneminde hac menâsikleri (yöntemleri) ile hac yolunda bulunan menzilleri (konakları) açıklamaya çalışan önemli eserlerdendir.

İslâm dininin en zor şartı olan hac şartı nedeniyle, Osmanlı Devleti bu şartı yerine getirmek için kullanılan yöntemleri ve kendi coğrafyası içinde bulunan hac yolundaki menzilleri hacı adaylarına kolayca açıklayan ve herkes tarafından anlaşılabilir eserler yazılmasını teşvik etmiş; bu da bu tür eserlerin ortaya çıkma nedeni olmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi dönemi ile Osmanlı Türkçesi dönemi arasında bir geçiş dönemi olan 17. yüzyıl, bu iki dönemin de dil özelliklerini taşımaktadır. Elimizdeki bu eserleri fonetik ve morfolojik bakımlardan inceleyerek 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini taşıdıklarını göstermeye de çalıştık.

17. yüzyılda yazılan birçok eserlerin yazarları, eserlerinin yazma amaçlarına göre ya ağır bir dil kullanarak kendi dil ustalıklarını gösterirler, ya da eserlerinin içerdiği bilgilerin herkes tarafından anlaşılması için kolay bir dil kullanarak bunu gerçekleştirmeye çalışırlardı; tezimize konu olan eserler de bu sade ve kolay dilli eserlerdendir; dolayısıyla çalışmamızda bu eserlerin Halk Osmanlıcasıyla yazılan birer halk eseri olduklarını göstermeye çalıştık.

Bu çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde hac menâsiklerinden ve menzillerinden kısaca bahsederek, incelediğimiz eserleri tanıtmaya çalıştık. Birinci bölümde 17. yüzyılda Türkiye Türkçesi ile ilgili kısaca bahsettik; sonra da imlâ, ses ve şekil ile ilgili genel bir dil incelemesi yaparak Halk Osmanlıcası özelliği gösteren örnekleri ortaya koymaya çalıştık. İkinci bölümde incelenen eserlerin transkripsiyonlu metinlerini verdik. Üçüncü bölümde ise bir ekler indeksi oluşturduk. Sonuç, kaynakça ve tıpkıbasım ile çalışmamıza son noktayı koyduk.

Anahtar Sözcükler: Hac Menzilleri, Hac Menâsikleri, Halk Osmanlıcası.

University : İstanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Turkish Language and Literature
Programme : Turkish Language and Literature
Supervisor : Assist. Prof. Dr. Oktay Selim KARACA
Degree Awarded and Date: MA – June 2011

ABSTRACT

17TH CENTURY PUBLIC OTOMAN LANGUAGE IN CONTEXT OF PILGRIMAGE

Muhammed WEYSO

Menāsikü'l-Hacc and Menāzil-i Hacc are anonymous works that we think written in 17th century. These works are two of very important works about the way and lodging on pilgrimage.

Ottoman Empire fostered to write comprehensible books for public that about pilgrimage way and lodging that in the country.

17th century, which is a period of time between early Anatolian Turkish and Ottoman Turkish languages, contains these two characteristics of language period. This work has been researched phonetically and morphologically and we intend to show 17th century Ottoman Turkish features.

There were two type of writer and works in 17th century. First group of works had ornate language. In these works, writers want to show their ability of art. Second group of works which were understandable for public had simple language. Our subject is about the second group.

This thesis has one introduction and three part. In introduction, we tried to present Menāsikü'l-Hacc and Menāzil-i Hacc. First part is about language features of 17th century and examples of “public Ottoman language”. Second part has a transcriptional text for works we researched about. Third part has index for morphological features. In the final part, we added a conclusion, bibliography and original copy of thesis material.

Key Words: pilgrimage, Public Ottoman Turkish.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	xi
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. MENÂSİKÜ'L-HACC ESERİNİN TANITIMI:.....	4
a. Eserin Nüshaları:.....	4
b. Eserin Kimliği, Telif veya İstinsah Tarihi:.....	4
c. Eserin Fiziksel Özellikleri:.....	5
d. Eserin Konusu:.....	5
e. Eserin Kaynağı ve Yazma Amacı:.....	6
f. Eserin Dili:	6
2. MENÂZİL-İ HACC ESERİNİN TANITIMI:.....	7
a. Eserin Nüshaları:.....	7
b. Eserin Kimliği, Telif veya İstinsah Tarihi:.....	7
c. Eserin Fiziksel Özellikleri:.....	8
d. Eserin Konusu:.....	8
e. Eserin Yazma Amacı ve Dili:	9
BİRİNCİ BÖLÜM	11
DİL İNCELEMESİ	11
I. 17. YÜZYILDA TÜRKİYE TÜRKÇESİ.....	12
1. EDEBÎ OSMANLICA:	13
2. HALK OSMANLICASI:	16
II. İNCELENEN ESERLERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ	25
1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI:	25
1.1. a ünlüsü:.....	25

1.2. e ünlüsü:.....	31
1.3. ı, i ünlüleri:.....	32
1.4. o, ö, u, ü ünlüleri:.....	35
2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI:	38
2.1. p ünsüzünün yazılışı:	38
2.2. ç ünsüzünün yazılışı:.....	40
2.3. g ünsüzünün yazılışı:.....	40
2.4. ñ ünsüzünün yazılışı:	41
2.5. t, d ünsüzlerin yazılışı:	41
2.6. s ünsüzünün yazılışı:	43
3. BAZI EK VE ŞEKİLLERİN YAZILIŞI:	44
III. SES BİLGİSİ	48
1. ÜNLÜLER:.....	48
1.1. Ünlü Değişmeleri:.....	48
1.1.1. e>i, i>e değişmesi:.....	48
1.1.2. o>u ve ö>ü değişmesi:.....	50
1.1.3. ü>i değişmesi:.....	51
1.1.4. u>ı değişmesi:.....	51
1.1.5. u>a ve ü>e değişmesi:.....	51
1.1.6. i>ü değişmesi:.....	52
1.1.7. ı>a değişmesi:	52
1.2. ÜNLÜ UYUMU:.....	53
1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu:	53
1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:	54
1.2.2.1 Kelimelerde Uyumsuzluk:.....	54
1.2.2.2. Eklerde Uyumsuzluk:	56
1.2.2.2.1. Yuvarlak Ünlülü Ekler:.....	56
1.2.2.2.1.1. Aslında Yuvarlak Olan Ekler:.....	56
1.2.2.2.1.2. Sonradan Yuvarlaklaşmış Olan Ekler:	59
1.2.2.2.2. Düz Ünlülü Ekler:.....	64
1.3. ÜNLÜ TÜREMESİ:.....	68
1.4. ÜNLÜ DÜŞMESİ:	70
1.5. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ:	71
2. ÜNSÜZLER:.....	72
2.1. Ünsüz Değişmeleri:.....	72

<i>2.2. Ünsüz Benzeşmesi:</i>	76
2.2.1. İmlası Kalıplaşmış Ekler:.....	76
2.2.2. Kelime İçinde Tonlulaşma:.....	77
2.2.3. Kelime Sonunda Tonlulaşma:.....	78
<i>2.3. Ünsüz Türemesi:</i>	78
2.3.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi:.....	79
2.3.2. İç Seste Ünsüz Türemesi:.....	79
2.3.2.1. “y” ve “n” türemesi:.....	79
2.3.2.2. Ünsüz İkizlenmesi:.....	80
<i>2.4. Ünsüz Düşmesi:</i>	81
2.4.1. “ğ, g” düşmesi:.....	81
2.4.1.1. Kelime ve ek sonunda “-ğ, -g” düşmesi:.....	81
2.4.1.2. Hece ve ek başlarında “ğ-, g-“ düşmesi:.....	81
2.4.1.2.1. Hece başında “ğ-, g-“ düşmesi:.....	81
2.4.1.2.2. Ek başında “ğ-, g-“ düşmesi:.....	81
2.4.2. “b-“ düşmesi:.....	82
2.4.3. “l” düşmesi:.....	82
2.4.4. “y” düşmesi:.....	82
2.4.5. “r” düşmesi:.....	83
2.4.6. “v” düşmesi:.....	83
2.4.7. “-k, -k” düşmesi:.....	83
2.4.8. Ünsüz Tekleşmesi:.....	83
<i>2.5. Hece Düşmesi:</i>	84

IV. ŞEKİL BİLGİSİ.....**85**

1. İSİM	85
<i>1.1. Çokluk Eki:</i>	<i>85</i>
<i>1.2. İyelik Ekleri:</i>	<i>86</i>
1.2.1. Teklik 1. şahıs -(u)m:.....	86
1.2.2. Teklik 3. şahıs -ı, -i, -sı, -si:.....	86
1.2.3. Çokluk 1. şahıs -(ı)mız:.....	86
1.2.4. Çokluk 3. şahıs -ları, -leri:.....	87
<i>1.3. Hâl Ekleri:</i>	<i>87</i>
1.3.1. İlgi hâli eki -nî, -iñ, -uñ, -niñ, -niñ, -nuñ:.....	87
1.3.2. Yönelme hâli eki -a, -e, -(y)a, -(y)e:.....	88
1.3.3. Yükleme hâli eki:.....	88
1.3.3.1. -ı, -i, -(y)ı, -(y)i:.....	88
1.3.3.2. -nı, -ni:.....	89

1.3.3.3. -n:	89
1.3.4. Bulunma hâli eki -da, -de:	89
1.3.5. Uzaklaşma hâli eki -dan, -den:	90
1.3.6. Eşitlik eki -ca, -ce:	90
1.3.7. Yön ekleri:	91
1.3.7.1. -ra, -re:	91
1.3.7.2. -aru, -erü:	91
1.3.8. Vasıta hâli eki ile, -ıla, -ile, -la, -le:	91
<i>1.4. Soru Eki: .....</i>	<i>92</i>
<i>1.5. Sayı İsimleri: .....</i>	<i>92</i>
<i>1.6. İsim Yapım Ekleri: .....</i>	<i>93</i>
1.6.1. İsimden İsim Yapan Ekler:	93
1.6.2. Fiilden İsim Yapan Ekler:	97
2. FİİL	99
<i>2.1. Fiil Yapım Ekleri: .....</i>	<i>99</i>
2.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler:	99
2.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekler:	100
<i>2.2. Fiillerde Olumsuzluk: .....</i>	<i>103</i>
<i>2.3. Fiil Çekimi: .....</i>	<i>104</i>
2.3.1. Şahıs Ekleri:	104
2.3.1.1. I. Tip Şahıs Ekleri:	104
2.3.1.2. II. Tip Şahıs Ekleri:	105
2.3.1.3. Emir Çekiminde Şahıs Eki:	106
2.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri:	106
2.3.2.1. Basit Fiil Kipleri:	106
2.3.2.1.1. Bildirme Kipleri:	107
2.3.2.1.2. Tasarlama (dilek) Kipleri:	109
2.3.2.2. Birleşik Fiil Kipleri:	112
2.3.2.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi:	112
2.3.2.2.2. Rivâyet Birleşik Çekimi:	112
2.3.2.2.3. Şart Birleşik Çekimi:	112
<i>2.4. "i-" Ek Fiilinin İsimlerle Kullanılışı: .....</i>	<i>113</i>
<i>2.5. Birleşik Fiiller: .....</i>	<i>115</i>
2.5.1. İsimlerden yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller:	115
2.5.2. Tasvir Fiilleri:	117
<i>2.6. Fiilimsiler: .....</i>	<i>118</i>
2.6.1. İsim-fiil ekleri:	118

2.6.2. Sıfat-fiil ekleri:.....	118
2.6.3. Zarf-fiil ekleri:.....	120
İKİNCİ BÖLÜM	126
METİNLER	126
1. MENĀSİKÜ'L-ĤACC.....	127
2. MENĀZİL-İ ĤACC.....	172
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	207
EKLER İNDEKSİ	207
SONUÇ	253
KAYNAKÇA	257
TIPKIBASIM	260

ÖNSÖZ

Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasında bir geçiş dönemi olan 17. yüzyılda, iki dönemin dil özelliklerini gösteren birçok eser ortaya konmuştur; anonim birer eser olan Menâsikü'l-Hacc ile menâzil-i Hacc da bu önemli eserlerden iki örnektir.

Türk-İslâm coğrafyası içinde yaşayan Osmanlılar, İslâm dininin şartlarını yerine getirmek için büyük çaba harcamışlardır; özellikle bu şartların en zoru olan hac şartına özel bir önem atfetmişlerdir. Bundan dolayı Osmanlı Devletinin teşviki ve desteği, hac ile ilgili birçok eserin ortaya çıkma nedeni olmuştur; dolayısıyla bu çalışmada ele alıp incelediğimiz eserlerin yazılma nedeni olmuştur.

Yüksek lisans tezi olarak yaptığımız bu çalışmada esâs amacımız, 17. yüzyılda yazılan birçok eserin halk Osmanlıcasıyla yazılmış olduğunu, ağır ve belağatli edebî dilden uzak olduklarını, halk için yazıldıklarını, halk eserleri olduklarını ortaya koymaktır.

Basit, sade nesir dili ve okunaklı bir yazı ile yazılan Menâsikü'l-Hacc ile Menâzil-i Hacc adlı eserler, hac menâsiklerini (ihrâma girmek, 'Arafat'ta vakfe etmek, Ka'be'yi tavâf etmek vs.) anlatmak; hac yolu üzerinde bulunan menzillerin arasındaki mesafeyi saat olarak göstermek ve her menzilin yiyecek, güvenlik gibi özelliklerini bildirmek gibi amaçlarla yazılmıştır.

Menâsikü'l-Hacc ile Menâzil-i Hacc, bir tez konusu olarak seçtiğimiz bu çalışmanın esâs kaynaklarıdır. Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında hac menâsikleri (yöntemleri, kuralları) ve Osmanlı dönemindeki hac yolları ile ilgili kısaca bilgiler verilerek, elimizde bulunan eserler birer birer ele alınarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde 17. yüzyılda Türkiye Türkçesi ile ilgili bilgi verildikten sonra, bu eserlerin imlâ özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu bölümün ilk kısmında 17. yüzyılda Türkiye Türkçesi ile ilgili kısaca bilgiler verilmiştir.

İmlâ özellikleri kısmında ünlülerin, ünsüzlerin ve dikkat çeken bazı kelimelerin ve şekillerin değişik her yazılışının üzerinde genel olarak durulmuş; Halk Osmanlıcası imlâ özelliklerini gösteren bazı örneklere işaret edilerek her iki metinden bolca örnekler verilmiştir.

Ses bilgisi kısmında, ses özellikleri ve ses değişimleri gibi ses hadiseleri ele alınarak genellikle Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesiyle, bazen de günümüz Türkçesi ile karşılaştırılarak birer genel değerlendirme yapılmış, Halk Osmanlıcasını gösteren örneklere işaret edilerek her iki metinden örnekler verilmiştir.

Şekil bilgisi kısmında ise, eserlerimizde geçen isim ve fiiller üzerinde durulmuştur; kelimelerin kökleri, gövdeleri ve ekleri incelenmiş, anlam ve genellikle şekil bakımından uğradıkları değişikliklere ve Halk Osmanlıcasını gösteren bazı eklerin kullanımına işaret edilerek her iki metinden örnekler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, eserlerin transkripsiyonları yapılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde metinlere sadık kalınmış; kelimeler yazıldığı gibi okunmuş (Arapça âyet, du‘â vs. dahil); varakların derkenarlarındaki notlar okunarak, metindeki uygun yerlerine ( )

içinde yerleştirilmiş; metinlerin bazı yerlerinde görülen eksik unsurlara (harf, kelime vs.) [ ] içinde işaret edilmiş; hareke ve yazımdan kaynaklanan hatalar dip notlarda gösterilmiş, metinlerin transkripsiyonlarında doğru şekilleri yazılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, eserlerde geçen bütün eklere dair bir ekler indeksi hazırlanmıştır. Ayrıca bir sonuç, kaynakça ve orijinal metinlerin tıpkıbasımı bulunmaktadır.

Bu çalışmamın hazırlanmasında benden yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Oktay Selim KARACA hocama; eserlerden beni haberdar eden ve tez çalışmam boyunca değerli vakitlerini ayırarak bana yol gösteren Prof. Dr. Hayati DEVELİ hocama; yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve fikirleri ile büyük yardımları dokunan, hiçbir vakit değerli desteğini ve yol göstericiliğini benden esirgemeyen ve her türlü yardımda bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Ömür CEYLAN'a minnet ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Muhammed WEYSO

İstanbul 2011

KISALTMALAR VE İŞARETLER

Bkz. : Bakınız

BT : Batı Türkçesi

c. : Cilt

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

TDK : Türk Dili Kurumu

ET : Eski Türkçe

ETT : Eski Türkiye Türkçesi

Hc : Menâzil-i Hacc

Mes. : Mesela

nr. : numara

s. : Sayfa

v.d. : ve diğerleri

vs. : ve sairî

[ ] : Eksik yazılmış unsurları gösterir

( ) : Eserin derkenarlarında yazılan notları ya da eser içerisinde sonradan eklenen unsurları gösterir

+ : İsim kök ve gövdelerini gösterir

- : Fiil kök ve gövdelerini gösterir

< > : Ses değişmelerini gösterir

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

ء	,
ا (أ)	a, ā
آ	a, e
إ, إِي	i, i
أ, أُو	o, ö, u, ü
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c, ç
چ	ç
ح	h
خ	h

د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
س	s
ث	ṯ
ص	ṣ
ض	ḏ, ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	k, g, ŋ
ل	l
م	m

ن	n
و	v, ū, u, ü, ō, o, ö
ه	h, a, e
ى	y, i, ī

GİRİŞ

İslâm dininin beş şartından biri olan haccın sözlük anlamı “gelmek, ziyâret etmek, bir yeri kasetmek, yönelmek”tir (er-Râzi 108). Dinî bir terim olarak ise “Zilhicce ayında Mekke-i Mükerreme'de menâsik ve merâsim-i mu'tâde ile Ka'be-i Şerife'yi ziyâret ve tavâf etmek resmi ki şerâ'it-i hamse-i İslâmdandır: ifâ-yı hacc-ı şerif etmektir (Şemseddin Sâmi 540).

Hac, El-haccu'l-ekber “büyük hac” ve El-haccu'l-asgar “küçük hac” olmak üzere ikiye ayrılır. El-hacu'l-ekber “büyük hac” ‘Arafat'ta vakfe yapmayı gerektiren hacdir. Bugün bildiğimiz hacdir. El-hacu'l-asgar “küçük hac” ise ‘Arafat'ta vakfe yapmayı gerektirmeyen hacdir. Bugün bildiğimiz ‘umredir (Mustafa v.d. 157).

Hac şartı İslâm'ın en zor şartıdır; zorluğu ise belli bir zaman içinde ve belli bir yerde (Mekke'de) ifâ edilmeyi gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu şartı ifâ etmek isteyen kişi hac zamanında Mekke'ye gitmek zorundadır; bu da hem maddî, hem de bedenî bir gayret sarf etmeyi gerektirir.

Hac ibâdetini eksiksiz yerine getirmek için, “Menâsikü'l-Hacc” başlığı altında birçok kitap ortaya konmuştur. “Menâsik” kelimesi “neseke: ibâdet etti, kurban boğazlayarak Allâh'a yaklaştı” kökünden türemiştir ve “mensek veya mensik: ibâdet yöntemi, ibâdet yapma usûlü” kelimesinin çoğuludur, Menâsikü'l-Hacc ise, hac

ibâdetini gösteren yöntemler, kurallar, usûller anlamına gelmektedir (Mustafa v.d. 919).

Menâsikü'l-Hacc, hac şartını yerine getirmek için yapılması gereken menâsikleri (yöntemleri, usûlleri) gösterir. Bu menâsiklerin bazıları şunlardır:

1. İhrâma girmek. 2. Ka'be'yi tavâf etmek. 3. 'Arafat'ta vakfe yapmak. 4. Hac sa'yini yapmak (Safâ ve Merve arasında sa'y yapmak). 5. Kurban kesmek. 6. Tıraş olmak vs.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, haccı İslâm'ın öbür şartlarından farklı kılan, belli bir yerde (Mekke'de) yapılmasıdır. Dolayısıyla dünyanın dört bir yanında bulunan Müslümanlar, bu ibâdeti yerine getirmek için hac yoluna koyulurlar. Bu uzun hac yolu üzerinde hacı adayları istirahat etmek için yolda bulunan menzillerde (konaklarda) konaklar; dolayısıyla hacı adaylarına bu menzillerle ilgili bilgi vermek arzusuyla ayrıca “Menâzil-i Hacc” başlığı altında birçok kitap da ortaya konmuştur.

“Menâzil” kelimesi “nezele: yüksekten alçağa inmek” kökünden türemiştir; “menzil: ev, konak” kelimesinin çoğuludur (Mustafa v.d. 915). “Menâzil-i Hacc” ise hac yolu üzerinde bulunan konaklardır.

Bu hac menâsikleri ve menzillerine Osmanlılar tarafından büyük bir önem atfedilmiştir. Geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti, bu coğrafya içerisinde bulunan yollara büyük bir ehemmiyet vermiş ve bu yolları düzgün bir sistem içerisinde tutmuştur. Osmanlı Devleti, bu geniş coğrafyanın içindeki yolların

yolculuk kolaylığını sağlamış, hem ticarî hem de dinî önemi bulunan hac yollarını da ihmâl etmemiştir.

İşaret ettiğimiz gibi hac, İslâm'ın beş erkânından en zor rüknüdür. Osmanlı döneminde mukaddes yerlere varmak günümüze kıyasla daha zordu. Buna rağmen Osmanlı Devleti dinî bir yol olan, başka bir deyişle farklı bir dünyaya giden bu hac yoluna ticarî yollara verdiği önemden fazlasını vermiştir.

Hac mevsimi başladığında Osmanlı coğrafyasında yaşayan birçok kişi büyük kabilelerle mukaddes yerlere sahip olan ve yeni bir dünyaya giden bu yolu takip etmiştir, dolayısıyla Osmanlı Devleti bu uzun yolculuğu hacı adaylarına kolaylaştırmak için bu yola büyük önem vermiş ve bu yolun üzerine baştan sona kadar hacı adaylarının rahatlıklarını sağlayacak birçok hac menzilleri kurmuştur.

Osmanlı döneminde birçok hacı adayı haca giderken bu yolda yaşadıkları günleri ve çektikleri zorlukları kayıt altına almışlardır. Bunların dışında hacı adayları ise kendilerinden sonra gelen nesillere İslâm'ın beş şartından biri olan hac şartını doğru bir şekilde ve eksiksiz olarak yerine getirmeleri için hac menâsikleri ile ilgili birçok müstakil eserler de ortaya koymuşlardır.

Osmanlı döneminde hac yolları ve hac menâsikleriyle ilgili yazılan birçok müstakil eserden ikisi, bu çalışmanın inceleme konusu olarak seçilmiş; bu metinlerin transkripsiyonu yapılmış, söz yapımı ve söz varlığı incelenmiştir. Bu eserler “Menâsikü'l-Hacc” ve “Menâzil-i Hacc” başlıkları altındadır.

Şimdi bu eserleri birer birer ele alarak tanıtmaya çalışacağız.

1. Menâsikü'l-Hacc Eserinin Tanıtımı:

Bu çalışmanın esâs kaynaklarından biri olan “Menâsikü'l-Hacc” eseri, İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan bölümü, nr. 297. 541, bir kitap mecmuasının 1b-64b sayfaları arasında kaydedilmiştir.

a. Eserin Nüshaları:

Bu eserin şimdilik iki nüshası tespit edilmiştir.

Birinci nüsha: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi bölümü, nr. 297. 4, es-Seyyid Hüseyin tarafından istinsah edilmiş, nesih ile yazılmış ve “Menâsikü'l-Hacc” başlığı ile kaydedilmiş olan bu küçük kitap “19” yapraktan oluşmaktadır.

İkinci nüsha: Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tefvik bölümü, (eserin numarası kaydedilmemiştir), eş-Şeyh el-Hâcc İbrahim tarafından istinsah edilmiştir. Nesih ile yazılan ve “Menâzilü'l-Hacc” başlığı ile kaydedilen bu kitap, bir kitap mecmuasının “14-71” yaprakları arasında yer almaktadır.

b. Eserin Kimliği, Telif veya İstinsah Tarihi:

Eserin herhangi bir yaprağında kimin tarafından telif veya istinsah edildiğine dair herhangi bir işaret olmadığı için, eser kimlik bakımından anonim bir eserdir. Ayrıca telif veya istinsah tarihiyle ilgili de herhangi bir kayıt zikredilmemiştir. Bu

çalışmada eserin dilini inceleyerek (dil incelemesi, bu çalışmanın birinci bölümüdür) 17. yüzyılda yazılmış olduğunu ispatlamaya çalıştık.

c. Eserin Fiziksel Özellikleri:

Eser 64 yapraktan oluşmaktadır, her sayfada, (1b: 6 satır; 64b: 3 satır, hariç) “9” satır vardır, ilk yaprağı ser-levhalıdır. Eser tümüyle Osmanlı Türkçesi karakterine göre düzgün, okunaklı ve harekeli bir nesih ile yazılmıştır. Eserde geçen bazı kelimeler (cümle başı kelimeleri, sayı isimleri vs.) özellikle de Arapça du‘âların ilk kelimeleri, kırmızı bir mürekkep ile yazılmıştır.

Eserin bazı sayfalarında, satır içinde geçen bazı kelimelerin üstüne veya altına anlamları not edilmiştir. Ayrıca bazı sayfaların der-kenarında bazı notlar ve eser içinde geçen bazı kelimelerin anlamlarının açıklaması bulunmaktadır.

d. Eserin Konusu:

Eserin konusu fıkıh olduğu için eser hem ‘umre hem de İslâm’ın beş şartından biri olan hac şartını, doğru ve eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesini anlatan, hac ibâdetinin farz, vâcib ve sünnet hükmünde olan şartlarını açıklayan bir fıkıh eseridir.

Eserin önemli bir yanı da yazarın hac farizasının sadece şartlarını açıklamakla kalmamış olmasıdır. Müellif, eserinde hacı adaylarının hac ibâdeti sırasında yaptıkları yanlışlıkları nasıl telafi edeceklerine dair bilgiler de vermiştir.

Yazar eserine birçok âyet ve du‘âlar eklemiştir, bununla da kalmayıp bu âyetlerin ve du‘âların her biri nerede okunacağına dair işaret etmiştir.

e. Eserin Kaynağı ve Yazma Amacı:

Eser İslâm dininin şartları arasında yer alan hac şartını konu edindiği için esâs ve temel kaynağı Kurân-ı Kerim'dir.

Osmanlı döneminde hac menâsiklerini açıklayan birçok eser ortaya konmuştur, ama bu eserlerin birçoğu Arapça olduğu için veya ağır bir Türkçe ile yazılmış olduğu için, Osmanlı halkı bu eserleri anlamakta zorluk çektiklerinden bu tür eserlerin Türkçe yazılması ihtiyâcı ortaya çıkmıştır. Eserin müellifi de eserinde (2. yaprakta), hac menâsikleri ile ilgili birçok Arapça ve Türkçe eserin var olduğuna ve bu tür eserleri anlamakta zorluk çeken Türk okurunun anlaması için basit ve sade bir Türkçe kullanarak bu Menâsikü'l-Hacc'ı yazmış olduğuna işaret etmektedir.

f. Eserin Dili:

Yazar eserinin ikinci yaprağında, hac ibâdetini anlatan birçok Türkçe eserin var olduğuna, ama bunların çoğunun ya çok uzun ya da çok kısa oldukları için nef'-i 'âm (umuma faydalı) olmadıklarına, kendisinin ise bu eserinde ikisinin arasında (ne çok uzun ne de çok kısa) kalmayı tercih ettiğine işaret etmiştir. Dolayısıyla yazar eserinde gayet basit, sade ve halkın konuşma diline yakın olan bir dil kullanmıştır.

Yazar eserinde herhangi bir edebî sanat kullanmamıştır. Genellikle akıcı bir dil ile kısa cümleler kullanarak doğrudan doğruya hac ibâdetiyle ilgili bilgi vermeye çalışmıştır, dolayısıyla eser tamamıyla sanatsız bir dil ile yazılmıştır. Çünkü yazarın bu eserdeki esâs amacı eserinin herkes tarafından anlaşılır olmasıdır, kendi hüner ve dil ustalığını göstermek değildir.

Kısacası bu eser sade basit dili ile bize 17. yüzyılın Halk Osmanlıcasını gösteren önemli eserlerden biridir.

2. Menâzil-i Hacc Eserinin Tanıtımı:

Bu eser, çalışmamızın esâs ikinci kaynağıdır. “Menâzil-i Hacc”, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’nde, Mihrişah Sultan bölümü, nr. 894. 35, “Menâsikül-Hacc” eserinin içinde bulunduğu kitap mecmuasının ikinci kitabı olarak bulunmaktadır. 65b-113a sayfaları arasında kayıtlıdır.

a. Eserin Nüshaları:

Bu eserin şimdilik bir nüshası tespit edilmiştir. Bu nüsha, İstanbul Süleymanyne Kütüphanesi’nde, Hüsrev Paşa bölümü, nr. 297. 541, 11 yapraktan oluşan ve “Menâzil-i Hacc” değil de “Menâsik-i Hacc” başlığı altında kayıtlıdır. Rika ile yazılan bu eser, anonim bir eserdir.

b. Eserin Kimliği, Telif veya İstinsah Tarihi:

Bu eserin müellifi veya müstensihi ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu eser de anonim bir eserdir. Ayrıca telif veya istinsah tarihi de zikredilmemiştir. Biz de bu eserin dilini inceleyerek (inceleme bölümünde) 17. yüzyılda yazılmış olduğunu tespit ettik.

c. Eserin Fiziksel Özellikleri:

Eser 48 yapraktan oluşmaktadır. Her sayfada, (65b: 7 satır; 104b: 8 satır; 105a: 5 satır hariç) “9” satır vardır. İlk yaprağı ser-levhalıdır. Eser son yaprağında işaret edildiği gibi Ali eş-Şükri tarafından düzgün, okunaklı ve harekeli bir nesih ile hatta geçirilmiştir.

Eserde geçen bazı kelimelerin anlamları ve açıklamaları, menzil isimleri, saatler, Haremü'l-Şerif'in kapı isimleri, Mekke'de ziyaret edilmesi gereken bazı ziyâretgâhların isimleri ve bazı yaprakların der-kenarında not edilen türbe ve makâm adları kırmızı bir mürekkep ile yazılmıştır.

Eserin tek tük sayfalarında, satır içinde geçen bazı kelimelerin altına anlamları not edilmiştir. Ayrıca bazı sayfaların der-kenarında, bazı notlar bulunmaktadır. Eser içinde geçen bazı kelimelerin anlamları da der-kenarda açıklanmıştır.

d. Eserin Konusu:

Eserin konusu Süleymaniye Kütüphanesi'nin katalogunda edebiyat olarak geçse de, eser daha çok coğrafya ile ilgilidir. Eserde Üsküdar ile Mekke arasında bulunan tam 82 menzil ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Eser hac yolu üzerinde bulunan menzillerin hava, su, gıda ve güvenlik durumu ile bazı menzillerin halkı ve onların ne işle uğraştıkları ile ilgili bilgiler

vermektedir. Ayrıca bu menzillerde bulunan ve ziyâret edilmesi gereken bazı zevâtın isimlerini zikrederek bazı türbe ve makamlara yer verilmektedir.

Eserin önemli yanı ise hac yolu üzerinde inşâ edilen câmi, çarşı, köprü ve hân gibi mimâri eserlere yer verilmesidir. Eserin son yapraklarında hac yolu üzerinde bulunan menzilleri açıkladıktan sonra Mekke'de yapılacak hac menâsikleri ve Harem kapıları ile ilgili kısa bilgiler vermektedir.

e. Eserin Yazma Amacı ve Dili:

Yazar, İslâm'ın mukaddes yeri olan Mekke'yi ziyâret etmek isteyen ve hac farızasını yerine getirmek için hac yoluna çıkacak müslümanlara hac yolunun durumunu açıklayarak yardımda bulunmak umuduyla eserini kaleme almıştır.

Yazar, eserini yazarken ağır bir dil kullanmaktan kaçınmıştır. Halk tarafından kolayca anlaşılması için basit, sade, akıcı ve halkın konuşmasına yakın bir dil kullanmıştır; eserde geçen bazı kelimeler (Mes. "küçük 83a-3 hc" kelimesi gibi) edebî dildedeki kullanımından farklı, halkın söylediği biçimiyle kullanılmıştır. Bu ve aşağıda işaret edilen bazı özellikler yazarın halk arasında ve günlük iletişimde kullanılan dile yakın bir dil kullandığını göstermektedir.

Yazar eserinde sanatsız bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Genellikle kısa cümleler kullanarak hac yolu üzerinde bulunan menzillerle ilgili bilgi vermeye çalışmıştır. Her menzili, uzatmadan, iki üç cümle ile açıklamıştır. Yazarın bu eserde sanatlı dilden uzak durma nedeni ise, bu eseri yazma amacı ile ilgilidir. Eserin yazma

amacı, yazarının dil ustalığını göstermek değil, hacı adaylarına yardımcı olmak arzusuyla, hac yolu ile ilgili açıkça anlaşılabilir bilgiler vermektir.

Kısacası bu eser de yukarıda bahsedilen “Menâsikü'l-Hacc” adlı eser gibi basit dili ile bize 17. yüzyılın Halk Osmanlıcasını gösteren önemli eserlerden biridir.

Tanıttığımız bu eserlerle ilgili sonuç olarak şunu söylemek istiyoruz:

“Menâsikü'l-Hacc” ile “Menâzil-i Hacc” adlı eserlerin el yazmaları birbirine çok benzediği için aynı hattâtın (Ali eş-Şükri) kaleminden çıktığını tahmin ediyoruz.

Ayrıca iki eserin arka arkaya gelecek şekilde ve sayfa numaraları birbirini takip eden bir mecmua teşkil etmesi, her iki eserin dil ve üslûbunun birbirine çok yakın olması, bu eserlerin iki bölümden oluşan ve aynı müellif tarafından yazılan tek bir kitap olduğu izlenimi vermektedir.

Çalışmamızın temel amacı, 17. yüzyılda en üst seviyesine ulaşan yüksek edebî dilden ayrılarak, konuşma diline yakın bir dilbilimsel yapı arz eden metinlerin dilini ifade etmek için kullanılan "Halk Osmanlıcası"nın, bu dilsel katmanın temsilcilerinden olan iki metin aracılığıyla tespiti ve özelliklerinin ortaya konmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

I. 17. YÜZYILDA TÜRKİYE TÜRKÇESİ

17. yüzyılda Türkiye Türkçesi Osmanlı İmparatorluğunun resmi yazışmalarda, edebî ve ilmî faaliyetlerde kullanılmakta idi. Belli başlı kültür merkezlerinde (İstanbul, Üsküp, Prizren, Selanik, Konya, Urfa, Halep, Şam, Kâhire) bu dil, günlük iletişimde bir ortak dil işlevi gördüğü gibi, resmi ve edebî faaliyetlerde de yoğun olarak kullanılmakta idi.

17. yüzyıl Türkiye Türkçesinin genel hususiyetleri şu şekilde ifade edilebilir:

1. Dudak benzeşmesinin bulunmadığı Eski Türkiye Türkçesi dönemine göre 17. yüzyıl Türkçesi dudak benzeşmesinin gelişmeye başladığı bir dönemdir. 18. yüzyılda ise bu uyumluk (dudak uyumu) tam olarak gerçekleşmiştir.

2. Günümüz Türkçesindeki “e”li birçok kelime, Eski Türkiye Türkçesinde hep “i” ile yazılırdı. 17. yüzyılda ise bu “i”lerin “e”ye dönüşmeye başladığı görülür. 18. yüzyılda ise bu ses değişmesi “i>e değişmesi” gerçekleşmiştir.

3. Bazı ekler kullanımdan düşmüştür. Mes. -IsAr yerine -AcAK, +vAn, +vUz şahıs ekleri +Am/+Im, +Uz şeklini almıştır.

4. Söz varlığında değişmeler olmuş, kimi kelimeler ölmüş veya arkaikleşmiştir: bili, çeri, tamu, uçmak vs.

5. Teklik 2. Şahıs emirde kuvvetlendirme fonksiyonuyla kullanılan “-ğıl, -gil” eki, yavaş yavaş kullanım dışı olamaya başlamıştır.

6. Bazı eklerde geniz ünsüzü /ñ/ dış ünsüzü /n/ye dönüşmeye başlamıştır (Develi, Risâle-i Garîbe 56).

17. yüzyıl Türkçesi bilhassa söz varlığı ve söz dizimi unsurları dikkate alındığında iki ayrı katman oluşturur:

A. Resmi yazışma ve yüksek edebî faaliyetlerde kullanılan (yüksek) edebî dil.

B. Bilhassa didaktik metinlerde kullanılan ve konuşma diline yakın olan Halk Osmanlıcası.

Bu iki dil katmanının sınırlarını çizmek çok kolay olmasa da söz dizimi ve söz varlığı açısından farklı oldukları açıktır.

1. Edebî Osmanlıca:

Yazı dili ve edebiyat dili terimleri ile de ta’bîr olunan bu dil katmanı, sadece halkın belirli seviyede olanları, yani “yüksek kültürlü kişiler” tarafından anlaşılan dil katmanıdır.

Mertol Tulum “edebiyat dili” terimiyle bu dil katmanını şu şekilde açıklamıştır:

“Edebiyat dili”, bilindiği gibi, daha çok “yazı dili” anlamında kullanılır. Tıpkı “halk dili” teriminde olduğu gibi, biz bu terimi de oldukça farklı bir anlamda

kullanıyor; bununla Osmanlı Türkçesi döneminde toplumun yalnızca belli kesimlerine hitap eden, şiirde ve nesirde “sanat dili” olarak gelişmiş ve “konuşma (halk) dili”ne muhtelif seviyelerde yabancılaşmış bir dili kastediyoruz (Tulum 425).

Görüldüğü üzere Mertol Tulum bu dil katmanının sadece halkın belli kesimlerine hitap ettiğine ve konuşma dil katmanından uzak olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca edebî dil katmanının konuşma dil katmanından bu uzaklığını bazı dilcilerin dil sınıflandırmalarında da görürüz. Hayati Develi, dili 1. Konuşma dili, 2. Yazı dili olarak iki katmana ayırır. Yazı dili ise kendi içinde alt yazı dili ve üst yazı dili olarak iki katman halindedir. Alt yazı dili, temel özellikleri bakımından konuşma diline daha yakın, iletişim amaçlı metinlerin oluşturduğu bir dil katmanıdır. Üst yazı dili ise, konuşma dilinin yapısından farklı, yabancı dilbilgisel unsurları da geniş bir şekilde içeren, sanat amaçlı bir dil katmanıdır (Develi, Söze boğulan tarih: Osmanlı tarih yazıcılığının dili 86-88). Halk Osmanlıcası ifadesi, burada alt yazı dili katmanına denk gelir. Edebî Osmanlıca ifadesi ise, üst yazı dili katmanına denk gelir.

Edebî Osmanlıca'yı gösteren en önemli nitelikler şunlardır:

1. Halkın konuşma dilinden uzak olması ve belli bir kısmına hitap etmesi (yüksek eğitim gören kişilere).

2. Edebî sanata başvurması: bu tür dil katmanını kullanan müellifler, hüner ve dil ustalıklarını göstermek için sanatın birçok yöntemlerini kullanarak (teşbîh, isti'âre vs.) ortaya anlaşılması zor olan metinler koymaya çalışırlar.

3. Malzemesinin büyük ölçüde alıntı olması: bu tür dil katmanı ile yazılan metinler, birçok Arapça-Farsça kelime ve tamlama ihtivâ eder.

4. Alıntı kelimelerin orijinallerine sâdık kalması; örneğin: Arapçadan Türkçeye geçen “fıkr” kelimesi, konuşma dil katmanında Türkçenin ses sistemine uydurularak bir ünlü türetilir “fikir”, edebî dil katmanında ise bu kelimenin orijinaline sâdık kalınır “fıkr”.

5. Bir araç değil bir amaç olması: bu tür dil katmanını kullanan müellifler, daha çok yazdıkları eserlerde kendi hünerlerini ve dil ustalıklarını ön plana çıkarmayı amaçlarlar.

6. Uzun cümlelere başvurması: bu tür dil katmanı genellikle uzun ve birleşik cümle kullanmayı tercih eder.

Bu nitelikleri taşıyan ve üst yazı dili katmanı olan Edebî Osmanlıca, birçok müellif tarafından kaleme alınmış ve ortaya birçok eser konmuştur. Bu dil katmanı ile yazılan şu örneği gösterebiliriz:

Nâbî, Tuhfetü'l-Harameyn'den (Develi, Söze boğulan tarih: Osmanlı tarih yazıcılığının dili 95):

“Ne gördüm, bir nâzenîn-i encümen-i melâhatdür ki kâmet-i sidre-hırâmına pîrâye-i kıyâm virmekle temâşâyiyân-ı mülk ü melekûtı üftâde-i nazra-i hayret eylemiş. Ve bir mâh-ı âfitâb-sûzdur ki âgûş-ı hâle-i metâfda cilveger olmağla kettân-ı sabr-ı nezzârgiyân-ı zemîn ü âsmânı girîbân-ı uşşâka döndürmüş.

“Bir serv-i dâman-cîde-i sâha-i rahmetdür ki murassa‘-bâlân-ı aşyân-ı kuds gird-i serinde fâhte-i mutavvaka gibi devre girmiş. Bir şem‘-i encümen-tâb-ı hidâyetdür ki seb‘a-i seyyâre pîrâmen-i şu‘le-i cemâl-i âlem-sûzına pervâne olmak ârzûsıyla sûzân olmuş”.

2. Halk Osmanlıcası:

Halk Osmanlıcası, halkın kullandığı günlük konuşmasına yakın olan, basit, sade ve akıcı bir dil katmanıdır.

Mertol Tulum “Halk Dili” terimiyle bu dil katmanını şu şekilde açıklamıştır:

“Halk Dili” terimiyle anlaşılan, genel olarak, günlük hayatta insanların iletişim kurmakta kullandıkları konuşma dili, yani “sesli dil”dir. Bir dilin gelişme tarihi içinde “sesli dil”in belli bir zaman dilimindeki durumunu belirlemek ve gelişme seyrini izlemek elbette mümkün değildir; bu yüzden bizim bu terime yüklediğimiz anlam, günlük konuşma dilinden ziyade, ancak yazılı metinlerde niteliği belirlenebilen dil, dolayısıyla bir bakıma “yazıya geçirilmiş konuşma dili”dir (Tulum 422).

Görüldüğü gibi Mertol Tulum bu dil katmanının esâsen bir konuşma dili olduğuna, lâkin zaman içerisinde konuşma dilinden ayrılmaksızın, konuşma diline yakın olan bir yazı diline geçirilmiş olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Halk Osmanlıcasını konuşma dili ile karıştırmamak gerekmektedir. Halk Osmanlıcası, esâsen konuşma dilinden doğup, zaman içerisinde gelişerek konuşma diline yakın

olan bir yazı dili katmanıdır. Bunu da açıkça Hayati Develi'nin sınıflandırmasında görürüz. Develi'nin Osmanlı Türkçesini, konuşma dili katmanı ve yazı dili katmanı olmak üzere iki katmana ayırdığını söylemiştik. Bunları şu şekilde açıklar:

“Konuşma dili katmanı, çağdaş dilbilimin esâs ilgi alanını ve asıl dil katmanını oluşturur. Ancak konuşma dili ile yazı dili arasında ilişki sürekli ve kesintisizdir. Bu ilişkide içeriden ve kısa süreli etkileyen yazı dili olsa da konuşma dili dışarıdan ve uzun sürelerde yazı dilinin bir çok kuralını değiştirme gücüne sahiptir. Tarihsel dönemlere ait gerçek konuşma dili örneklerine sahip olma şansımız yok. Bütün tarihsel metinler bize yazı ile ulaşmış ve farklı derecelerde de olsa yazı dili etkisinde kalmışlardır. Elimizdeki metinleri ancak belli ölçütlere göre konuşma diline yakın veya uzak olarak sınıflandırabiliriz.

Yazı dili ise alt yazı dili ve üst yazı dili olarak iki katmana ayrılıyor (üst yazı dili katmanından Edebî Osmanlıca bölümünde bahsetmiştik). Alt yazı dili katmanı ise temel olarak iletişim amaçlı metinleri içerir. Bu katmana ait sanatsal metinlerin 'toplum için sanat' içerikli oldukları söylenebilir” (Develi, Söze boğulan tarih: Osmanlı tarih yazıcılığının dili 87).

Görüldüğü gibi Hayati Develi, Halk Osmanlıcasının, konuşma diline yakın olduğuna (Edebî Osmanlıcadan daha çok yakın olduğuna), iletişim ve sanat işlevli bir alt yazı dili katmanı olduğuna işaret etmektedir. Bu tez çalışmamızda incelediğimiz eserler de işte bu alt yazı dili katmanındandır.

Halk Osmanlıcasını gösteren en önemli nitelikleri şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Halkın konuşma diline yakın olması ve bütün kesimlerine hitap etmesi: toplumun bütün kesimleri tarafından (eğitim seviyesi ne olursa olsun) anlaşılmasıdır.

2. Edebî sanata nadiren başvurması: Genellikle halk tarafından anlaşılabilir sanat yöntemleri kullanılır.

3. Malzemesinin içinde alıntı kelime ve terkipler olmasına rağmen, bu alıntı terkipler ve kelimeler genellikle halka garip gelmeyen, halk tarafından bilinen kelime ve terkiplerdir.

4. Alıntı kelimelerin orijinallerine sâdık kalmaması: birçok alıntı kelimelerin orijinallerine sâdık kalmayarak, Türkçenin ses sistemine uydurulmaya çalışılır (ünlü türemesi fikr>fikir, ünsüz tekleşmesi hacc>hac vs.).

5. Bir amaç değil bir araç olması: bu dil katmanını kullanan müellifler, kendi dil ustalıklarını ve hüner göstermeyi amaçlamazlar, halka ulaştırmak istedikleri bildirelere bir araç olmasını amaçlarlar.

6. Genellikle bu dil katmanında kısa ve basit cümleler kullanılır: bu tür dil katmanında kısa cümleler kullanılarak, uzatmadan ve kestirmeden bilgiler verilmeye çalışılır.

Alt yazı dili katmanı olan Halk Osmanlıcası, birçok müellif tarafından kullanılmış ve ortaya birçok eser konmuştur. Bu tez çalışmamızda incelediğimiz eserler, bu dil katmanını gösteren en önemli örneklerindendir.

“Menâsikü'l-Hacc” ile “Menâzil-i Hacc” eserlerinde, Halk Osmanlıcasını gösteren en önemli dilbilimsel nitelikler şunlardır:

a. Söz Dizimi:

Halk Osmanlıcası esâsına dayanan bu eserlerde kullanılan cümleler yapı bakımından genellikle basit ve kısa cümlelerden ibarettir. Verilmek istenen bilgiler fazla uzatılmadan, teşbîh, mecâz, isti'âre gibi sanatlara ve uzun tasvirlerle yer verilmeden kısa ve kestirmeden anlatılmaya çalışılmıştır.

"Menâsikü'l-Hacc" eserinden örnekler:

“ḥaccıñ farzları üçdür. Biri iḥrâmdır; iḥrâm demek niyyet ile telbiye etmektir”(3a-8-9; 3b-1).

Bu örnekte birinci cümle bir basit cümledir (ḥaccıñ farzları: özne; üçdür: yüklem). İkinci cümle ise bir sıralı cümledir. Birinci cümlecik isim cümlesi olup iki unsurdan (özne-yüklem) ibarettir. Bu cümledeki yabancı unsur, Arapça “iḥrâm” kelimesidir. Bu kelime bugün de aynı anlamda ve herkes tarafından kullanılmaktadır. İkinci cümlecik ise birinci cümlede geçen “iḥrâm” terimini açıklamaktadır. Bunu açıklarken de bu terimin ifade ettiği kavramın rükünlerini saymaktadır. Yine bunu yaparken kullandığı Arapça “niyyet” ve “telbiye” terimleri

de bugün de kullanılan dinî terimlerdir. Cümlenin tamamı dokuz kelimedenden oluşmaktadır.

“Tavâf namâzından ve du‘âdan fâriğ olduğdan-şoñra, zemzem-i şerîfe gele, ve kıana kıana zemzem-i şerîfden içe”(26b-7-8-9).

Bu örnek de sıralı birleşik cümledir. Birinci cümlecikte geçen “tavâf”, “namâz”, “du‘â” kelimeleri dinî terminolojiyle ilgili olup bugün de aynı şekilde kullanılmaktadır. Bu cümlede geçen “zemzem-i şerîf” ise bir Farsça tamlamadır. Bu da aslında dinî bir terimdir ve bugün aynı anlam ve şekilde kullanılmaktadır. Bu cümlede halkın anlayamayacağı düşünölebilecek tek kelime “fâriğ ol-” fiilidir ki muhtemelen o devirde anlaşölan bir yapıdır. İkinci cümlecik de aynı şekildedir. Bu cümle bugün de hac görevlileri tarafından hacca gidenlere aşğı yukarı aynı kelimelerle anlatılmaktadır.

"Menâzil-i Hacc" eserinden örnekler:

Bu eserde bir menzilden bahsederken genellikle basit ve kısa cümlelerle bu konaklama yerleriyle ilgili kısa bilgiler verilmeye çalışılmıştır:

“Menzil-i Eregli 12 sâ‘at: Kıaşaba-i Eregli mu‘azzam kıaşabadır; ğâyet hüb, şuları ferâvân, âb u havâsı laţîf, bâğ ve bağçe ve meyvesi çoğdur; laţîf yirdir; her şey bulunur, oturağ yeridir”(72b-7-8-9; 73a-1-2 hc).

“Menzil-i Dârı'l-Karâr 18 sâ‘at: iki tarafı tağdır; orta yeri ovadır; ğâyet çöldür; bir şey bulunmaz; şuyı dağı yoğdur”(90b-8-9; 91a-1 hc).

Mesela yukarıdaki cümlelerde müellif, bir menzilden bahsederken önce o menzilin ismini veriyor (Menzil-i Dârî'l-Çarâr), sonra o menzilin uzaklığını bildiriyor (18 sâ'at), sonra coğrafi özelliklerini tasvir ediyor (iki tarafı taşdır; orta yeri ovadır; gâyet çöldür), hava ve suyundan bahsederek (bir şey' bulunmaz; şuyı dahi yoğdur) o menzil hakkında söyleyeceklerini bitiriyor. Örnek olarak aldığımız sıralı cümlede menzilin isminden başka ne Arapça Farsça kelime ne de terkip kullanılmıştır. Cümlelerin böyle kısa (bir iki kelimelik) cümleciklerden oluşması Halk Osmanlıcasını gösteren önemli özelliklerdendir, aynı zamanda eserin hitap ettiği kitlenin sıradan insanlardan oluştuğıu intiba'ı uyandırmaktadır.

b. Söz Varlığı:

Yukarıda söz dizimi içerisinde bazı söz varlıklarına işaret ettik; bunlar dışında bazı Türkçe kelimeler halkın ağzında söylendiğıi gibi eserlerde ifade edilmiştir; örneğin: “yunmuş 46b-9”, “küççük 75a-7 hc” gibi.

Birçok alıntı kelime (Arapça ve Farsça) asıl dillerinde çokluk anlamını ifade etmelerine rağmen, eserlerde bu kelimelere yeniden çokluk eki eklenmiştir; bu da Halk Osmanlıcasını gösteren önemli örneklerdendir; örneğin: müslümânlar 28b-3, eyyâmlarında 71a-4 hc, çurâlar 88b-6 hc, şühedâları 92b-2 hc gibi.

Eserlerde bazı alıntı kelimelerin orijinallerine sâdik kalmayarak, Türkçenin ses sistemine uydurulmuştur (ses türemesi, ses düşmesi ve ses değışmesi hadiseleri gibi). Edebî Osmanlıcada görülmeyen bu özellik, incelediğimiz eserlerde Halk

Osmanlıcasını gösteren örnekler arasında yer almaktadır; örneğin: ‘ayân olsa 19b-7 (<‘iyân); aşşah 24a-2 (<aşah); naqil 65b-5 hc (<naql); şağ 111b-2 hc (<şaqğ) vs.

Her iki eserde de birçok Arapça ve Farsça kelime ve terkipler kullanılmasına rağmen, aslında bu kelime ve terkipler genellikle ya bir yer ismi, ya halk tarafından bilinen kalıplaşmış terkipler ya da hac ile ilgili dinî terimlerdir:

"Menâsikü'l- Hacc" eserinden örnekler:

zabıt 2a-4, cinâyet 16b-5, ma'lûm 17b-9, du'â 20a-6, câ'iz 34a-3, ziyâret 51b-4, ehl-i 'ilim 2a-3, eyyâm-ı naḥir 6a-1, tavâf-ı ziyâret 6b-3, ḥacer-i esved 22b-2, Cebel-i Raḥmet 32b-2, nebiyy-ü muḥterem 39b-4, ḥüsn-ü ḥâtîme 41b-6 vs.

"Menâzil-i Hacc" eserinden örnekler:

âb 66a-4 hc, beyâbân 84a-1 hc, cîsr 70a-8 hc, ḳal'a 72b-6 hc, şalât 91b-4 hc, selâm 93b-3 hc, istiğfâr 99b-7 hc, Menzil-i Eskişehir 68b-4 hc, emkine-i mübârekelerdir 108b-9 hc, resûl-i ekrem 110b-3 hc vs.

Örneklerde de görüldüğü üzere bu kelime ve terkipler alıntı olmalarına rağmen, halk tarafından, bir kısmı bugün bile kullanılmaya devam eden kelime ve terkiplerdir.

Eserlerde, bazı Farsça tamlamalarda izâfet esresi kullanılmamıştır; tamlanan durumunda olan kelimenin sonuna izâfet esresi yerine bir cezim işareti konmuştur. Bunları “imlâ yanlışı” olarak değil, kullanım sıklığına bağlı gelişen bir dil hadisesi olarak kabul ediyoruz (Develi, Risâle-i Garîbe 64). Bu gibi tamlamalar da halk

tarafından sıkça kullanıldığı için Türkçeleşmiştir; bu özellik de Halk Osmanlıcasını göstern örneklerdendir. Eserlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ıtnâb mümill 2b-4 (<ıtnâb-ı mümill); Cebel ‘Arafât 65b-3 hc (<Cebel-i ‘Arafât); ğalaṭ meşhûr 66a-8 hc (<ğalaṭ-ı meşhur); cevânib erba‘ası 90b-3 hc (<cevânib-i erba‘ası); Cebel Ebî Kûbeys 110a-9 hc (<Cebel-i Ebî Kûbeys).

Söz varlığı ile ilgili bunlar dışında Halk Osmanlıcasını gösteren birçok örnek vardır. Bunları imlâ özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi bölümlerini incelerken göreceğiz.

c. Elimizde bulunan eserlerin müellifleri, eserlerine kısa bir girişle başladıktan sonra doğrudan konuya girmişlerdir. Bilindiği üzere edebî bir dille yazılan eserlerde konuya girmeden önce uzun ve süslü bir giriş görürüz, bu eserlerde bu uzun girişi görmemekteyiz. Zaten Menâsikü'l-Hacc eserinin yazarı, eserinin girişinde, birçok eser yazarı sözü uzattığını, bunun faydasının olmadığını (yani herkes tarafından anlaşılmadığını, sadece ilim ehli tarafından anlaşıldığını), kendisinin ise eserinde aktaracağı bilgilerin herkes tarafından anlaşılmasını istediği için kısalığı tercih ettiğini söylemektedir:

“Ma‘lûm ola ki, ḥac murâd iden kimesne, ‘aḳîdesin ehl-i sünnet ve'l-cimâ‘at mezhebine taṭbîḳ itdikden-soñra, menâsik-i ḥaccı öğrenmek ehl-i ‘ilim olana, kütüb-ü menâsiki müṭâla‘a ve zabıṭ ṭarîḳi ile; ümmî olana tekrâr tekrâr menâsik-i ḥaccı ehl-i ‘ilme oḳudup, diñleyüp, zabıṭ ve ḥıfız itmek ṭarîḳi ile lâbüd ve lâzım olup, ‘ulemâ‘-i dîn ‘aleyhim raḥmete'l-‘azîzü'l-mübîn, ‘Arabî ve Türkî, nice menâsiki te‘lif idüp, lâkin

‘Arabîsiniñ nef’-i ‘âm olmayup, Türkîsiniñ dağı ba’zısı ebnâ’-i zamânîñ tekâsülüne binâ’an iţnâb-ı mümill ve ba’zısı nefsinde mücez-i muğill oldı ise, murâd itdim ki, lisân-ı Türkîde beyne’l-îcâzi ve’l-iţnâb, bu bâbda kesîri’l-vuķû‘ ve ehemmi olan mesâ’ili müştemil bir risâle cemi‘ eyleyem ki, isti‘mâl iden ihvân-ı mü’minîn, anıñla müntefi‘ olup, bu bâbda mu‘în olan ‘ulemânîñ silkine münselik olam” (1b-6; 2a; 2b; 3a 1-2-3).

Menâzil-i Hacc eseri ise, hac yolundaki menzillerden (konaklardan) bahsettiği için, bu konakların İstanbul ile Mekke arasında olduğunu iki satırlık bir kısa girişle açıkladıktan sonra doğrudan doğruya esâs konuya geçerek bu konaklardan bahsetmeye başlamıştır. Bu eserin bütün girişı “An İsanbul ilâ’ş-şâm ve Medîne ve Mekke ve Cebel ‘Arafât şerrefehümü’llâhu ta’âlâ.” (65b-2-3 hc) cümlesinden ibarettir.

Kısacası eserlerin yazarları, eserlerinde sade ve akıcı dil kullanmayı, fazla ayrıntılara girmeden bilgileri basit ve kısa bir şekilde ifade edip aktarmayı hedeflemişlerdir. Genellikle süslü, ağır ve zor anlaşılır bir dil kullanmamayı tercih etmişlerdir; çünkü yazarların bu çalışmalarındaki esâs hedefleri kendi hüner ve sanat ustalıklarını göstermek değildir; amaçları bu eserlerin içinde geçen bilgilerin herkes tarafından anlaşılması ve herkese faydalı olmasıdır.

II. İNCELENEN ESERLERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Düzgün, okunaklı ve harekeli bir nesih ile yazılmış olan Menâsikü'l-Hacc ile Menâzil-i Hacc, bize hem Eski Türkiye Türkçesi'nin özelliklerini, hem Arap-Fars yazı dili geleneğinden aktarılmış olan özellikleri karışık olarak göstermektedir; dolayısıyla elimizde bulunan metinlerde sistemli bir imlâdan bahsetmek mümkün değildir; bunun en belirgin örneği de, aynı yaprak içerisinde geçen bir kelimenin iki türlü yazılması veya bir ekin iki türlü yazılmasıdır; bu da müstensihin kendine göre yazdığını örnelemektedir.

Metinlerimizde Türkçe kelimelerdeki ünlülerin, bazen hareke ile, bazen de elif, vav ve ye (ﻯ، و، ﻯ) harfleri ile yazılması, Türk yazı dili geleneğini daha ağır basmakta olduğunu göstermektedir. Ünsüzlerin yazılışında ise, Arap yazı geleneği daha ağır basmakta olduğunu göstermektedir.

1. Ünlülerin Yazılışı:

1.1. a ünlüsü:

Metinlerimizde “a” ünlüsünü göstermek için üstün işareti (◌◌), he (◌◌) harfi, elif (◌), üstünlü elif (◌◌) ve çekmeli elif (◌◌) kullanılmıştır.

Ön Seslerde:

Metinlerimizde Türkçe ve yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerde, “a” ünlüsü ön ses durumunda hem üstünlü elif (أ), hem de çekmeli elif (ا) şeklinde geçmektedir:

Üstünlü elif (أ) ile gösterilmesi:

ألتى در (altıdır: 3b-3), أتمقدر (atmağdır: 4a-7), أردنده (ardında: 4b-2), ألسه (alsa: 11a-8), أراسنه (arasına: 59a-9), ألقى در (alçağdır: 66b-8 hc), أقر (ağar: 71a-6 hc), أعلر (ağaçlar: 83b-7 hc), أنلر (anlar: 99a-9 hc), ألت (altı: 111b-6 hc) vs.

Çekmeli elif (ا) ile gösterilmesi:

الوب (alup: 9a-3), اتوب (atup: 9a-4), اچق (açıq: 9a-4), اله (ala: 11b-3), انكيجون (anıñ-içün: 18a-4), اقتمغه (ağıtmağa: 35a-7), اته (ata: 43b-1), الدمدر (adımdır: 70b-1 hc), اعرجه در (ağırcağır: 71a-4 hc), ارد (ard: 99a-3 hc), ايه (aya: 110b-5 hc) vs.

Bazı kelimelerin yazılışı ise metinlerde iki şekillidir:

أندن (andan: 11a-7), أندن (andan: 12b-2), أعلقدر (ağaçlıqđır: 86b-6 hc), أعلر (ağaçlar: 83b-7 hc).

Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerin ön sesindeki “a” ünlüsü, üstünlü elifle (أ), uzun a “â” ünlüsüne ise çekmeli elifle (ا) işaret edilmiştir; örneğın: أمّا (ammā: 3b-7), أصلى (aşlı: 66a-9 hc), أفاقى (āfākı: 4a-9), أبدست (āb-dest: 11a-8), أب (āb: 66a-4 hc), آل (āl: 69a-1 hc) gibi.

İç Seslerde:

Türkçe kelimelerde iç ses durumunda olan “a” ünlüsünü göstermek için, genellikle üstün (ـَ) veya elif (ا), bazı yerlerde çekmeli elif (ا') ve seyrek olarak da (آ) kullanılmıştır.

Üstünle (ـَ) gösterilmesi:

طورمَق (turmak: 4a-4), يَتسوي (yatsuyı: 31b-3), قَرشو (karşu: 36b-5), يَقين (yaşın: 53a-1), قَتندِه (katında: 60a-9), قَيولُر (kuyular: 67a-1 hc), طَشرَه (taşra: 67b-6 hc), صَنَارلُر (şatarlar: 74a-4 hc), اوفَق (ufağ: 83b-6 hc), قَپوسندَن (kapusından: 99a-4 hc) vs.

Elifle (ا) gösterilmesi:

بَاشليوب (başlayup: 5a-5), صَاغ (şağ: 9a-4), يَپشوب (yapuşup: 27a-5), وَارنجِه (varınca: 33a-2), صَارپِدِر (şarpdır: 68a-2 hc), جِيقَارُر (çıkarur: 77b-8 hc), وَاردِر (vardır: 80b-6 hc), طَاغلرِدِر (tağlardır: 89a-9 hc), قَارپوز (karpuz: 95b-8 hc) vs.

Çekmeli elifle (ا') gösterilmesi:

يَانندِه (yanında: 3b-5), بَاتنچِه يِه (batıncaya: 4a-3), قِيلارلُر (kılarlar: 34a-3), يَاش (yaş: 35a-7), مَشهور اولان (meşhür olan: 61a-2), يَاز (yaz: 71a-3 hc), يَيلاسِي (yaylası: 73b-3 hc), يَاغِي (yağı: 94b-2 hc), قوناقدِر (konağdır: 95b-4 hc), اِياق (ayağ: 97a-1 hc), يِلان (yılan: 112b-7 hc) vs.

He (ه) ile gösterilmesi:

İç seste “a” ünlüsünü (ه) ile gösterilmesi pek seyrekdir. Esâs itibariyle iç ses diye gösterdiklerimiz de kelime sonudur. Bu (ه)ler ya kelimenin son sesidir ya da ekin ilk sesidir:

قِيلَهُ جَقْ (kılacak: 35b-4), قَيْتَنَّهُ يَمِ (kıyaya mı bilür: 7b-5), قِيَهُ مِي بِلُور (42b-1), اَتَهُ جَقْ (atacak: 43b-6), اَرْقَهُ سِي (arqası: 58b-7), طُشْرَهُ دِه (taşrada: 71a-2 hc), يُولَدَهُ دِر (yoldadır: 73b-6 hc), اِنْدَهُ دِر (andadır: 71b-6 hc).

Bazı Türkçe kelimeler (aynı kelimeler) metnimizde aynı yaprak içerisinde iki şekilli geçmektedir (hem elifli (ل), hem de çekmeli elifli (ل'); örneğin: elifli(ل): طَاش (taş: 44b-2), اَحْشَامِدِن (ağşamdan: 40b-7); çekmeli elifli: طَاش (taş: 44b-3), اَحْشَامِي (ağşamı: 40b-2) gibi.

Arapça ve Farsça kelimelerde ise, iç ses durumunda olan “a” ünlüsünü göstermek için üstün (ـُ), uzun a “â” ünlüsünü göstermek için de elif (ل) ve çekmeli elif (ل') kullanılmıştır.

Üstün (ـُ) ile:

بَحْتَلُوْ (bahtlu: 16a-9), صَدَقَهُ (şadağa: 9b-7), صَوْت (şavt: 1b-6), مَعْلُوم (31b-6), رَحْمَت (rahmet: 32b-2), تَخْتِي (tahtı: 72b-5 hc), مَحَالِدِر (mağaldır: 78a-7 hc), بَغْجَه (bağçe: 78b-7 hc), حَسْتَه (haste: 90a-8 hc), سَعِي (sa'y: 97a-5 hc) vs.

Elif (ا) ile:

مَنَاسِك (menāsik: 2b-1), إِحْسَان (iḥsān: 35b-5), وَاصِل (vāṣil: 39b-8), حَرَام (ḥarām: 40a-6), بُسْتَان (büstān: 67b-3 hc), بَيَابَانْدِر (beyābāndır: 90b-3 hc), نَمَاز (namāz: 92a-6 hc), صَبَاح (ṣabāḥ: 101a-9 hc), مَنَوَال (minvāl: 103a-6 hc), حَآنَى (ḥānı: 74b-8 hc) vs.

Çekmeli elif (ا') ile:

أَحْوَالِدِه (aḥvālide: 11b-1), إِحْرَام (iḥrām: 11b-1), وَاجِب (vācib: 5b-5), تِرَاش (tırāṣ: 4a-8), فَرَاوَان (ferāvān: 73b-5 hc), تَكَرَّار (tekrār: 102b-3 hc), حَوَاص (ḥavāṣ: 16b-2), دِيوَارَى (dīvārı: 81a-4 hc), بِيغَمْبِرَان (beyğamberān: 81b-9 hc), وِيرَان (vīrān: 76b-8 hc) vs.

Metinlerde ayrıca bazı Arapça kelimeler (aynı kelimeler) uzun a “â” ünlüsünü göstermek için hem elifli (ا), hem de çekmeli elifli (ا') olarak geçmektedir. Elifli: إِمَام (imām: 39b-6); مَاه (māh: 103b-5 hc); çekmeli elifli: إِمَامَه (imāma: 33b-3); مَاه (māh: 100a-2 hc) gibi.

Son Seslerde:

Türkçe kelimelerin son ses durumunda olan “a” ünlüsünü göstermek için genellikle he (ه), bazı yerlerde çekmeli elif (ا') ve nadiren üstün (ـَ) kullanılmıştır.

He (ه) ile örnekler:

metinlerimizde genellikle Türkçe eklerle genişletilmiş Arapça ve tek tük Farsça kelimelerde görülür:

بابده (bābda: 2b-7), انكله (aniñla: 3a-1), اردنجه (ardınca: 5b-9), احرامه (ihrāma: 7a-2), باشقه (başqa: 14b-5), قورقسه (qorqsa: 18a-7), şoñra: 20b-1), طşra: 67b-6 hc), خوشجه (hōşça: 68a-1 hc), یوقاروده (yuqaruda: 69a-8 hc), قربنده (qurbında: 70b-5 hc), طرفه (tarafa: 76a-9 hc) vs.

Çekmeli elif (') ile örnekler:

معلوم اول (ma'lūm ola: 10a-2), اكا (aña: 18b-2), يكا (yaña: 22a-1), بوئا (buña: 24b-7), بكا (baña: 35b-4), آكا (aña: 40a-6), آيو' (ayva: 68b-1 hc) vs.

Üstün (—) ile örnekler:

çok nadir kullanılmıştır; örneğin: اتمامدنصكر (itmāmdan-şonra: 7a-1), غروشن (gurūşa: 7b-5) gibi.

Arapça ve Farsça kelimelerde ise, son seste “a” ünlüsü he (ه), uzun a “â” ünlüsü elif (ل) ve çekmeli elif (') ile gösterilmiştir:

He (ه) ile örnekler:

أستره (ustura: 7b-9), صدقه (şadaqa: 9b-9), قلعه (qal'a: 72b-6 hc).

Elif (ل) ile örnekler:

أما (ammā: 5b-5), حطأ (haṭā: 10b-4), بنا (binā: 43b-9), ما عدا (mā-'adā: 44b-3) vs.

Çekmeli elif (') ile örnekler:

ابتدا (ibtidā: 5b-7), ائتدا (iḳtidā: 10a-9), زير' (zīrā: 13b-6), اجر' (icrā: 31b-6), خد' (ḫudā: 68b-6 hc) vs.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, imlâda “a” ünlüsünü göstermek için aynı kelimelerde iki şekil kullanılmıştır, bu da metinlerimizde bir imlâ düzensizliğini göstermektedir.

1.2. e ünlüsü:

Metinlerimizde “e” ünlüsünü göstermek için üstün işareti (ـَ), he (هـ) harfi ve üstünlü elif (إِ) kullanılmıştır.

Ön Seslerde:

Metinlerimizde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerde, ön ses durumunda olan “e” ünlüsü üstünlü elifle (إِ) yazılmıştır; örneğin:

أدكين (edigin: 17b-5), أكمك (ekmek: 19a-1), ألن (elin: 21a-5), أشكين (eşigin: 50b-2), أويته (evine: 63a-1), أيلمششدر (eylemiştir: 66b-2 hc), أفندی (efendi: 67a-5 hc), أكسبك (eksik: 68b-6 hc), أشرلر (eşerler: 86a-4 hc), أول (evvel: 20b-2), أدب (edeb: 21a-3) vs.

İç Seslerde:

Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerde iç ses durumunda olan “e” ünlüsü üstün (ـَ) ile gösterilmiştir; ayrıca Türkçe kelimelerde bir imlâ düzensizliği olarak he (هـ) harfi ile de yazılmıştır.

Üstün (—) ile örnekler:

كَلَن (kimesne: 1b-6), دَيُو (deyü: 6b-3), يَدِي (yedi: 24b-7), يَئِشِل (yeşil: 28b-8), كَلَن (gelen: 34a-4), كُوزَل (güzel: 70b-8 hc), دَمُور (demür: 75a-8 hc), اِسْكَلَه (iskele: 76a-5 hc), دَم (dem: 8a-5), شَرُّ (şer: 35b-5) vs.

He (ه) harfi ile örnekler:

كَيِسَه لِر (geyseler: 14a-8), دُكْمَه سِين (dügmesin: 17b-7), يورويه رِك (yürüyerek: 28b-4), اويله نِك (öyleniñ: 33b-2), ايدَه رِم (iderim: 35b-5), كيجَه لَمَك (gicelemek: 46b-3), ايدَه رَك (giderek: 59a-6), مَيَوَه سِي (meyvesi: 77a-8 hc) vs.

Son Seslerde:

Metinlerimizde “e” ünlüsü hem Türkçe, hem de Türkçeye geçen Arapça ve Farsça kelimelerde, son ses durumunda he (ه) harfi ile yazılmıştır; örneğin:

اوزره (nice: 2b-1), نَسْنَه (nesne: 6a-5), يِنَه (yine: 7b-3), دِلْسَه (dilese: 11a-4), نيجَه (üzere: 14a-1), دِيَه (diye: 59a-6), كيجَه (gice: 82b-1 hc), خانَه (hâne: 66b-4 hc), سَادَه (sāde: 71a-9 hc) vs.

1.3. ı, i ünlüleri:

Metinlerimizde “ı, i” ünlülerini göstermek için esre işareti (—), (ى) ve (ه) harfleri ve elifin (ل) değişik şekilleri kullanılmıştır.

Ön Seslerde:

Metinlerimizde ön ses durumunda olan “ı, i” ünlülerini göstermek için, genellikle çekmeli elif ile ye harfi (اِ), bazı yerlerde de esreli elif (إِ) ve seyrek olarak da esreli elif ile ye harfi (يِ) kullanılmıştır.

Çekmeli elif ile ye harfi (اِ) örnekleri:

اِيرَاقِدَان (ıraçıkdan: 21b-8), اِيجِه (içe: 26b-9), اِيجُون (içün: 30a-5), اِيكِنْدُوِيَه (ikindüye: 34b-1), اِيرْتَه سِي (irtesi: 45a-3), اِيلِيْجَه (ılıca: 68b-7 hc), اِيجِنْدَه (içinde: 69a-5 hc), اِيلَه (ile: 78a-4 hc) vs.

Esreli elif (إِ) örnekleri:

اِسْوَز (iraç: 53a-2), اِشْلَمَك (işlemek: 12a-1), اِكْنَه لَمَك (ignelemek: 11b-6), اِسْسُوز (issüz: 67a-9 hc), اِرْمَاغِي (ırmağı: 74b-9 hc), اِسْكَلَه (iskele: 76a-5 hc), اِپْلِيْغِي (ipligi: 78a-1 hc), اِسْمِنَه (ismine: 87b-9 hc) vs.

Esreli elif ile ye harfi (يِ) örnekleri:

اِيدِن (iden: 1b-6), اِيْكَي (iki: 10a-3), اِينْدِكْدَه (indikde: 13b-4), اِيتْمِش (itmiş: 14a-9), اِيشْلَرْلَر (işlerler: 69b-4 hc), اِيلْغِيْنَلِيْقْ (ılgınlık: 89a-8 hc) vs.

İç Seslerde:

İç seste “ı, i” ünlüsünü göstermek için genellikle esre işareti (—), bazen de esreli (çekmeli) ye (يِ) kullanılmıştır.

Esre işareti (—) ile yazılış örnekleri:

کنارِندَن (kenārından: 42a-8), اَتَلْحَق (atılacak: 44b-5), أَراسِنَه (arasına: 59a-9), دِرْکَلَر (direkler: 60a-9), دَکَل (değil: 62b-8), کُودِر (köydir: 73a-4 hc), يَقَّاسِنَدَه (yağasında: 78b-3 hc), قِرْمِزى (kırmızı: 83b-7 hc), قَازِق (kazık: 86a-8 hc), قِرْق (kırk: 110a-6 hc) vs.

Esreli (çekmeli) ye (ی) ile yazılış örnekleri:

يَازِيلُور (yazılır: 61a-7), كِيَه (giye: 52a-6), كِيَدَه (gide: 32a-8), حَضْرَتْلَرِين (hazretlerin: 51b-4), وِيرِيلَه (virile: 66b-2 hc), قِيش (kış: 72a-7 hc), يَقِين (yakın: 85a-7 hc), كُوزِين (gözin: 108a-3 hc), قُورِيَجَه (kırıcı: 112b-6 hc) vs.

Son Seslerde:

Son seste “ı, i” ünlülerini göstermek için, metinlerimizde genellikle esreli (çekmeli) ye (ی), tek tük kelimelerde de esre işareti (—) ve esreli he (ه) kullanılmıştır.

Esreli (Çekmeli) ye (ی) ile yazılış örnekleri:

گَلْدِي (geldi: 29b-7), بُونِي (bunu: 39b-8), بَرْمَعِي (barmağı: 43a-9), دَخِي (dağı: 43b-5), اَشَاغِي (aşağı: 50b-4), يُولِي (yolu: 69b-7 hc), شَنْلِغِي (şenligi: 76a-9 hc), يَرِي (yeri: 90b-9 hc), بَئِينْجِي (beşinci: 107a-5 hc) vs. اَلْتِ (altı: 111b-6 hc) kelimesinde ise son sesteki “ı” ünlüsünü göstermek için görüldüğü üzere esre işareti kullanılmıştır.

Esreli he (ه) ile yazılış örnekleri:

Türkçeye Farsçadan geçmiş olan bağ niteliğindeki “ki” nisbet zamirinin son ses -i'si ile, aynı nitelikteki başka Farsça sözlerin son ses -i'leri, metinlerimizde bunların asıllarındaki yazılışlarına uyularak esreli he (ه) veya he (ه) harfi ile gösterilmiştir; örneğin:

مَعْلُومٌ أُولَهُ كِه (ma'lūm ola ki: 17b-9), اِيْدَهُ كِه (ide ki: 41b-4), بَلْكَه (belki: 57b-6), شَوَيْلَهُ كِه (şöyle ki: 58b-7), اِلَّا كِه (illa ki: 59a-6), شَهْرِدِر كِه (şehirdir ki: 80a-5 hc), كِرْچِه (gerçi: 82b-7 hc), كُونِي كِه (güni ki: 100a-2 hc) vs.

1.4. o, ö, u, ü ünlüleri:

Kalınlık ve incelik, darlık ve genişlik bakımından ayırıcı işaretlerle belli edilmeyen bu ünlülerin metinlerimizdeki yazılışları aynıdır; bu ünlüler metinlerimizde şu şekilde geçmektedir.

Ön Seslerde:

Metinlerimizde “o, ö, u, ü” ünlülerini göstermek için, genellikle ötreli elif, vav (و), tek tük kelimelerde de ötreli elif (ا) ile gösterilmiştir.

Ötreli elif, vav (و) ile yazılış örnekleri:

أُونُجِي (onuncı: 4b-3), أُوْرِيْنِه (üzerine: 18a-2), أُوْپَه (öpe: 21b-7), أُوْنُوْتَمَق (unutmağ: 42a-2), أُوْكُنْدَه (öñunde: 66a-5 hc), أُوْرُم (üzüm: 68a-9 hc), أُوْفَق (ufağ: 75a-8 hc), أُوْرْتَه (orta: 80b-5 hc) vs.

Ötreli elif (أ) ile yazılış örnekleri:

أَجْرَتَيْنِ (ücretin: 17a-4). Şu kelimeler ise iki şekillidir, ama daha çok ötreli elif, vav (و) ile geçmektedir; bu da bir imlâ düzensizliğine işaret eden bir örnektir: أُجْنَجِي (üçüncü: 45b-4), أُجْنَجِي (üçüncü: 3b-2); أُفْيُوب (okuyup: 59a-5), أُفْيُوب (okuyup: 40a-9).

İç Seslerde:

İç ses durumunda olan “o, ö, u, ü” ünlüleri bazen ötre (ـ) işareti ile, bazen de ötreli vav (و) ile gösterilmiştir.

Ötre (ـ) işareti ile örnekler:

دُرُلُودِر (dürlüdir: 12a-3), صُوقْدِن (şovuğdan: 18a-6), صُوكْرَه (şoñra: 20b-1), فُيُودِن (kuyudan: 66b-9 hc), يُغُورِت (yoğurt: 71a-9 hc), بُيُوك (büyük: 72a-3 hc) vs.

Ötreli vav (و) ile örnekler:

يَالِئُوز (yalıñuz: 6b-4), سُوَز (söz: 12a-1), يُوزِين (yüzin: 18b-4), طُوغْرِي (toğrı: 43a-6), فُيُونُك (kuyunıñ: 66a-6 hc), كُويدِر (köydir: 73a-4 hc), يُول (yol: 112a-4 hc), دُوزِدِر (düzdir: 82a-8 hc) vs.

Metnimizde dikkat çeken olay ise “-dur, -dür” yuvarlak bildirme ekinin ünlüsü hep ötre işareti (ـ) ile gösterilirken, وَاَرْدُدُور (vāriddür: 36b-4) kelimesinde ötreli vav (و) ile gösterilmesidir; bu da bir imlâ düzensizliğine işaret etmektedir.

Son Seslerde:

Son ses durumunda olan “u, ü” ünlüleri metinlerimizde hep ötreli vav ile yazılmıştır; örneğin:

كَنْدُو (kendü: 5a-5), قَبُو (kapu: 24b-8), قَرْشُو (karşu: 36b-5), يَتْسُو (yatsu: 40a-9), مِئَارَهُ لُو (minârelü: 72b-2 hc), سُو (şu: 74b-1 hc), دَيْو (deyü: 75a-4 hc) vs.

Bazı bilim adamları Türkçe kelimelerde “a” ünlüsünün medli (آ) veya çekmeli elif (ا) ile, “ı” ve “i” ünlülerinin esreli ye (ي) ile, “o, ö, u, ü” ünlülerin de ön seste ötreli elif, vav (و), iç seste ötreli vav (و) ile yazılışlarını, Türkçe kelimelerde Arapça ve Farsça kelimelerde olduğu gibi ünlü uzunluklarını göstermek için kullandıklarını ifade etmektedirler (Korkmaz, Merzûbân-nâme Tercümesi 85); bazı bilim adamları ise Türkçede uzun ünlü var olmadığını ifade etmektedir (Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş I 82; Ergin 55); biz ise Türkçede uzun ünlü var olmadığını yanındayız, dolayısıyla metinlerimizin transkripsiyonunda bu ünlüleri normal (kısa) ünlü şeklinde yazdık.

Yukarıda iç ve son ses durumunda olan ünlülerden bahsettiğimiz için ve eklerin ünlü yazılışı da göz önünde bulundurduğumuz için, ayrıca eklerin yazılış özellikleri üzerinde durmadık.

2. Ünsüzlerin Yazılışı:

Metinlerimizde ünlülerin yazılışında olduğu gibi, ünsüzlerin yazılışında da hem Eski Türkiye Türkçesi'nin imlâ geleneğini, hem de Arap-Fars imlâ geleneğini devam etmekte olduğunu açıkça görmekteyiz. Arap alfabesinde p, ç, g ve ñ seslerini karşılamak için özel bir işaret bulunmadığından, metinlerimizde bu sesler genellikle ب, ج, ك ile karşılanmıştır. ك sesi “g” ve “ñ” seslerini, ب sesi “p” sesini ve ج sesi de “ç” sesini karşılamaktadır. Bununla birlikte yer yer Fars imlâsının etkisi altında kalan “ç” ve “p” sesleri, چ ve پ harfleri ile gösterilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi'nin imlâ geleneğini ise, ince ve kalın sıradan kelimelerde yer alan “t, ʈ, s, ʂ” ünsüzlerinin yazılışlarında görürüz; bunları da aşağıda bahsedeceğimiz bu ünsüzlerin yazılışlarında açıkça göreceğiz.

2.1. p ünsüzünün yazılışı:

Bilindiği üzere Türkçe kelimelerde ön seslerde “p-“ ünsüzüne pek rastlanmaz, genellikle Türkçe kelimeler, “b-“ ünsüzü ile başlar: بُوكى (bölügi: 15b-5), بُويَه (böyle: 35b-6) gibi; nadiren de “p-“ ünsüzü ile başlayan kelimelere rastlarız: پَك (pek: 53a-8), پنبوق (panbuq: 78a-1 hc) gibi.

Dikkat çeken ise pişirmek fiilinin metnimizde iki şekilli geçmesidir: پِشْمِش (pişmiş: 94a-1 hc), بِشُورُب (bişürüp: 82b-5 hc). Ayrıca günümüz Türkçesinde “p” ile yazılan parmak ve pınar kelimeleri, metinlerimizde “b” ile yazılmıştır: بِرْمَغِي (barmağı: 43a-9), بِيكَار (bînar: 94b-8 hc). Bu durum da her hangi bir imlâ özelliği olmayıp, Türkçenin XIV. yüzyıldaki ses yapısı ile ilgilidir (Korkmaz, Merzûbân-nâme

Tercümesi 92). Bu durumlar dışında, metinlerimizde “p” ünsüzü ön ses durumunda sadece Farsça kelimelerde geçmektedir: پاره (pāre: 7a-4), پاك (pāk: 11a-5), پاشا (pāšā: 67a-1 hc), پیاده (piyāde: 91a-7 hc), بازار (pāzār: 94a-9 hc) vs.

İç ses durumunda olan “-p-“ sesi ise genellikle “p” ile yazılmıştır:

قوپسه (kopsa: 19a-4), قپوسی (qapusı: 22b-3), اؤپمك (öpme: 24a-1), یاپشوب (yapuşup: 27a-5), یاپونك (yapunıñ: 34b-5), دپه سنده (depesinde: 77b-1 hc), ایلکی (ipligi: 78a-1 hc), یاپدیرمش (yapdırmış: 89b-5 hc) gibi.

دینه (dibine: 43b-8) ve دینده (dibinde: 87a-5 hc) kelimelerinde ise iki ünlü arasında kalan “p” ünsüzü, tonlulaşarak tonlu “b” ünsüzüne dönüşmüştür ve açık bir şekilde yazıda gösterilmiştir; ama şu noktaya işaret etmemiz gerekir ki, bazı Farsça kelimelerde ön ses durumunda, Türkçe kelimelerde ise hece ve kelime sonlarında “p” ile yazılması gereken yerlerde, Arap imlâsının etkisi altında kalarak, “p” yerine “b” ile gösterilmiştir. Bu durum da, özellikle “-up” zarf fiil eki için karakteristik bir yazılış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır; örneğin:

یابمشلردر (yapçā yapçā: 8b-9), یابجه یابجه (beyğamber: 48b-5), یاب یاب (yapmışlardır: 32b-9), چبلاق (çıplaq: 112b-6 hc), طوبلری (toplari: 75a-9 hc), واروب (yap yap: 29a-7), الوب (alup: 9a-3), بیلوب (bilüp: 41b-8), اینوب (inüp: 52a-2), قوشروب (varup: 62b-9), قارشولوب (qarşulayup: 72a-4 hc), دلایوب (dileyüp: 88a-6 hc), دوشروب (devşirüp: 101b-9 hc) vs.

صارب (şarp: 111a-8 hc), صارب (şarp: 89a-9 hc) kelimesindeki iki şekilli yazılış ise, imlâ düzensizliği değil, “b” sesinin “p” sesini temsil ettiğini kanaatindeyiz.

Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin son seslerinde ise, orijinal şekillerine bağlı kalarak hep “b” ile yazılmıştır; örneğin:

وَاجِب (vācib: 3b-6), أَدَب (edeb: 21b-3), أَحِبَاب (aḥbāb: 42a-2), جَوَاب (cevāb: 53a-6), اب' (āb: 66a-4 hc), خَرَاب (ḥarāb: 69b-2 hc), حُوب (ḥūb: 72b-9 hc), عَقْرَب ('aḳreb: 112b-7 hc) vs.

2.2. ç ünsüzünün yazılışı:

Metinlerimizde kelimelerin ön, iç ve son ses durumunda olan “ç” sesini göstermek için, kuralsız ve karışık olarak, bazen (چ) harfi, daha çok ise (ج) harfi kullanılmıştır; örneğin:

چيفاقچ (çıfacağ: 4a-8), جيفركن (çıfarken: 30b-8), ايجون (içün: 41a-2), ايجون (içün: 46b-6), صاچن (şaçın: 7a-4), بورچلو (borçlu: 7b-1), اوج (üç: 8a-6), فچن (kaçan: 32a-2), فچن (kaçan: 33a-4), چادرلرنده (çadrlarında: 34a-1), فاج (kaç: 58b-5), كوچك (küçük: 70a-3 hc), چارشوسى (çarşusu: 70b-3 hc), چولدر (çöldür: 95a-1 hc), باغچه (bağçe: 96a-7 hc), قوچ (çoç: 98b-8 hc), بچاق (bıcağ: 98b-9 hc), ايجى (içi: 73a-8 hc), ايجى (içi: 111b-6 hc) vs.

2.3. g ünsüzünün yazılışı:

Metinlerimizde ön, iç ve son seslerde (ك) harfini kullanarak, hem tonsuz “k” sesini, hem tonlu “g” sesini karşılamaktadır; yani metinlerimizde tonsuz “k” sesi ile tonlu “g” sesi arasında bir işaret ayırımı kullanılmamıştır; örneğin:

دَكِل (değil: 11a-4), گَوْدَه سِن (gevdessin: 11a-4), كِشِي (kişi: 11a-3), گَيْمَكِي (geymegi: 5a-8), كُوْزَل (güzel: 62b-7), كَلْدِكْدَه (geldikde: 62b-7), كُون (gün: 44b-4), كُوْكْسِن (göğsin: 27a-4), كُوبِي (gibi: 80b-8 hc), كِيْجِه (gice: 92b-9 hc), چِيْچَكِي (çiçeği: 96a-9 hc), اِيْنْدِيْكِي (itdiği: 98b-6 hc), اَتَكْنِدِه (eteginde: 99a-4 hc), يَكْرِمِي (yigirmi: 106b-8 hc), كَرَك (gerek: 113a-4 hc) vs.

2.4. ñ ünsüzünün yazılışı:

Bilindiği üzere “ñ” ünsüzü kelimelerin ön ses durumlarında bulunmaz. Sadece iç ve son ses durumlarında bulunur. Metinlerimizde “ñ” ünsüzü hep (ك) harfi ile yazılmıştır; örneğin:

اَكَا (aña: 13b-2), صُكْرَه (şoñra: 13b-2), يَالْنُوز (yalñuz: 6b-4), دِكْلِيُوب (diñleyüp: 2a-7), اَغْرِيْنِيْ (ağzınıñ: 21b-2), اُوْيَلِه نِك (öyleniñ: 33b-2), قُيُونُك (quyunuñ: 66a-6 hc), بُوْنُك (bunuñ: 81b-6 hc), بَرِيْنِيْ (biriniñ: 106a-5 hc), اُوْكُنْدِن (öñünden: 77b-7 hc), اَنْلَرِك (anlarıñ: 112b-3 hc) vs.

2.5. t, d ünsüzlerin yazılışı:

Eski Türkçede ön ses durumunda olan, kalın ve ince sıradan “t”lerin bir kısmı Eski Anadolu Türkçesinde tonlularak “d”ye dönüşmüştür. “t- > d-“ değişiminden ortaya çıkan bu “d-“ler, metinlerimizde (د) harfi ile gösterilmiştir; örnekleri ise şunlardır:

دَمُور (demür: 75a-8 hc), دِيْبَه (dibine: 43b-8), دُرْلُوْدِر (dürlüdür: 12a-3), دِيْپِه (depe: 110b-2 hc) gibi.

Kalın sıradan kelimelerin ön seslerinde bulunan ve daha “d”ye dönüşmemiş olan “t”ler, metinlerimizde genellikle kurallı olarak tı (ط) harfi ile gösterilmiştir; örneğin:

طُولَانِنَجَه (taş: 16b-7), طَرْنَعِن (tırnağın: 11a-5), طُوغْمَغَه (toğmağa: 9b-5), طُولَانِنَا (tolanınca: 24b-6), طَيَّايُوب (tayayup: 27a-4), طَوَّارِي (tavarı: 35a-1), طُورْمَق (tormanak: 42a-5), طُوغْرِي (toğrı: 43a-6), طَاغ (tağ: 69b-6 hc), طُولَر (tolar: 87b-5 hc), طَاوُوق (tavuq: 94a-2 hc), طُقُوز (toquz: 101b-8 hc), طَارْدِر (tardır: 112b-5 hc) vs.

Metinlerimizde iç ses durumundaki kalın sıradan “t”ler, genellikle te (ت) ile yazılmıştır, tek tük kelimelerde ise tı (ط) ile yazılmıştır; son ses durumunda (د) harfleri ile yazılmış olduğunu da görmekteyiz; örneğin:

te (ت) ile:

أُورْتَه (orta: 17b-4), اَتْمَيْنَجَه (atmayınca: 30b-2), قَاتِي (katı: 42a-3), اَتْسَه (atsa: 44b-2), اَلْت (altı: 111b-6 hc) vs.

tı (ط) ile:

أُوطُون (oṭun: 72a-8 hc), أُوطُورُ (oṭurur: 74a-9 hc), أُوطَه (oṭa: 99a-5 hc) gibi.

(د) ile:

سُود (süd: 71a-9 hc) bu kelimedede ise, son ses durumundaki ince “t” tonlulaşarak (د) harfi ile yazılmıştır.

2.6. s ünsüzünün yazılışı:

Metinlerimizde ön, iç ve son ses durumunda olan “s” ünsüzünü göstermek için sad (ص) ve sin (س) harfleri kullanılmıştır. Türkçeye geçmiş olan alıntı kelimelerde bu ünsüz, ince ve kalın sıradan ünlülere göre, sad (ص) ve sin (س) yazılışında genellikle bir düzen göstermektedir; örneğin:

سُنَّتْ (sünnet: 8b-5), جِسْر (cizr: 70a-8 hc), صَدَقَه (şadağa: 51a-7), صَبَاح (şabāḥ: 101a-9 hc) gibi.

Bu bakımdan Türkçe kelimelerde ise bir düzen yoktur. Ön, iç ve son ses durumunda kalın sıradan ünlüler yanında s'ler hem sad (ص) hem sin (س) ile karşılanmaktadır.

Sad (ص) ile yazılış örnekleri:

صَاغ (şağ: 5a-4), صَاچِن (şaçın: 7a-4), صُوقْدَن (şovuğdan: 18a-6), صُوك (şoñ: 40b-4), صَالُوب (şalup: 53a-3), صُ (şu: 74b-1 hc), صَمَان (şaman: 84b-3 hc), صَارِپ (şarp: 89a-6 hc), صَاتَارَلَر (şatarlar: 94b-3 hc), صُكْرَه (şoñra: 103b-5 hc) vs.

Sin (س) ile yazılış örnekleri:

أُولُورِسَه (olursa: 5a-9), أَرَايِنْدَه (arasında: 6a-9), قَاسِيغِنْدَه (kaşığında: 11a-7), يَتْسُو (yatsu: 40a-9), يِقَاسِنْدَه (yağasında: 78b-3 hc) vs.

Görüldüğü üzere kalın sıradan ünlülerin yanında sin'nin (س) kullanılışı daha azdır, bu da, Türkçe kelimelerin imlâsında, kalın sıradan ünlüler yanında sin'nin kullanılışı, düşme yoluna girmiş olduğunu göstermektedir.

3. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı:

3.1. “-dır, -dir, -dur, -dür” bildirme eki, metinlerimizde bazen ayrı, daha çok ise bitişik yazılmıştır: أُجْدُر (üçdür: 3a-8), أُج دِر (üçdir: 44b-8), أَلْجَق دِر (alçaqdır: 66b-8 hc), أَلْجَقْدِر (alçaqdır: 77b-4 hc), جُوقْدُر (çoğdur: 68a-9 hc), جُوق دِر (çoğdur: 70a-5 hc) gibi. Ayrıca bildirme ekinin yuvarlak ünlüsü hep ötre işareti (ـ) ile gösterilirken, وارِدْدُور (vāriddür: 36b-4) kelimesinde ötreli vav (و) ile gösterilmiştir.

3.2. "ol" işaret zamiri metinlerimizde hep ayrı yazılırken, أُولُوْجِهْلَه (ol vechle: 92a-4 hc), أُولْدَه (ol da: 27a-7) kelimelerinde bitişik yazılmıştır.

3.3. "cün", "içün" ve "nitekim" edatları أُولْدُوْغِيْجُون (olduğu-çün: 63a-5); اِنْكِيْجُون (anıñ-içün: 18a-4); نِتْكِم (nitekim: 92b-5 hc) kelimelerinde görüldüğü gibi metinlerimizde bitişik olarak yazılmıştır.

3.4. Türkçeye geçmiş olan Arapça ve Farsça kelimelerde, önek durumunda olan “-bī” ve “-nā” Farsça yokluk ekleri, metinlerimizde kendilerinden sonra gelen kelimelere bitişmeden, ayrı yazılmıştır: نَامْحَرَمْدَن (nā-maḥremden: 18b-5), بِي قِيَاَس (bī-ḳiyās: 80a-8 hc), بِي پَايَان (bī-pāyān: 95a-1 hc) gibi.

3.5. Metnimizde “i-“ yardımcı fiili, bazen kendisinden önce gelen kelimeye bitişerek yazılmış, bazen de ayrı yazılmıştır: يُوْغِيْسَه (yoğ-ise: 7b-9), دَكِل اِيْسَه (degil ise: 62b-8) gibi.

3.6. Farsçadan Türkçeye geçmiş olan, bağ niteliğindeki *ki* nisbet zamiri, metinlerimizde كَلْدِيكِه (geldi ki: 61a-5), جِبَالِكِه (cibāl ki: 81b-8 hc) kelimeleri dışında hep ayrı yazılmıştır: اِيْدَه كِه (ide ki: 41b-4), كُونِي كِه (güni ki: 100a-2 hc) gibi.

3.7. Metinlerimizde yoğurt kelimesi, iki şekilli olarak yazılmıştır. يُوْغُرْت (yoğurt: 67b-3 hc), يِغُورْت (yoğurt: 71a-9 hc). بِشِيُوز (beş yüz: 70a-9 hc) kelimeleri ise, görüldüğü üzere bitişik yazılmıştır.

3.8. Metinlerimizde Arap imlâsı etkisi altında kalarak, bazı Türkçe kelimelerde yan yan gelen çift ünsüzler şedde ile yazılmıştır; örneğin: اِسِيْدِن (issiden: 18a-6), اِسُوْز (issüz: 67a-9 hc), كُوْجُك (küçük: 75a-7 hc) gibi.

Bazı Türkçe kelimelerde ise, müstensihin dikkatsizliğinden ileri gelen, şeddenin lazım olmadığı yerlerde, yanlış olarak kullanmıştır; örneğin: اَللَّرِيْن (ellerin: 35a-3), اُوْغُوْلَلَّرِي (oğulları: 69a-5 hc), يُوْلَلَّرِي (yolları: 72b-6 hc), فُوْلَلَّنُوْر (kullanur: 112a-3 hc); قَرِيْه (qariyye: 73b-1 hc) kelimesinde ise, müstensihin Arapçada köy anlamına gelen قَرِيْه (qariyye) kelimesindeki ye (ي) harfini, bir nisbet ye olarak kabul etmiş olduğunu düşünüyoruz.

3.9. Türkçeye Arapçadan geçen عَجَائِب ('acā'yīb: 88b-4 hc) kelimesi, müstensih tarafından orijinal şekline bağlı olarak, hemze'nin bulunmasına rağmen, hemzenin altına bir esreli ye (ي) de ilâve etmiştir, biz ise bunun bir imlâ hatasından çok, Türkçede yan yana iki ünlü bulunmadığı için (kelimenin asıl şekli " 'cā'ib "), araya bir koruyucu "-y-" ünsüzü türemiştir, bu da yazıda belli bir şekilde göze çarpmaktadır;

biz de bunu, yani Türkçeye geçmiş bir Arapça kelimeyi Türkçe ses sistemine uydurulmuş olmasını, bir Halk Osmanlıcasının özelliği olarak kabul etmekteyiz.

3.10. Metinlerimizde Farsça kurallarına göre yapılmış tamlamalardaki izâfet ünlüsünü göstermek için, ünsüzle biten kelimelerde esre işareti (—) ile ötre işareti (ـ) kullanılmıştır; örneğin: كُتُبُ مَنْاسِيكٍ (kütüb-ü menâsik: 2a-4), أَحْسَنُ حَالِهِ (ahsen-i hâle: 63a-6), bazı tamlamalarda izâfet işaretini göstermeyerek tamlananın sonuna bir cezim işareti (ـ) konmuştur; örneğin: غَلَطٌ مَشْهُورٌ (galaṭ meşhūr: 66a-8 hc) gibi. Buradaki izâfet ünlüsü düşerek, bir cezim işareti ile gösterilmesi, halkın bu tür tamlamaları çok kullandıklarından kaynaklanmaktadır, bu da Halk Osmanlıcasını gösteren örneklerden biridir. Kelime ünlü ile bitiyorsa, ye (ي) صَحْرَايِ بِي پَايَانِ (şahrâ-yı bî-pâyân: 89b-4) ve esreli-hemzeli he (ه) جَمْرَةٌ عَقْبَهُ يَهْ (cemre-i ‘uḳbeye: 42a-6), burada müstensih izâfet işaretini göstermek için hemze kullanmasına rağmen, esre işaretini de kullanmıştır, biz bunun sebebini, elimizde bulunan metinlerin halk için yazıldığı sebebine bağlıyoruz; bilindiği üzere edebî bir dilde böyle iki işaret aynı anda kullanılmaz, bu da bize gösteriyor ki, müstensih halkın bu tamlamalardaki izâfet işaretini doğru okumak için, hemzeye ilâve, esre işaretini de kullanmıştır; bunu da Halk Osmanlıcasını gösteren bir özellik olduğunu düşünüyoruz.

3.11. Metinlerimizde atıf vavı ile yapılan terkiplerde, vav, bazen ötreli vav (و), bazen de ünlü uyumuna girerek ve “ı, i” şekline dönüştürülerek esre işareti (—) ile yazılmıştır; örneğin: حَمْدٌ وَ تَضَرُّعٌ (ḥamd u tazarr’: 35a-4), حَمْدٌ وَ نُنَا (ḥamd u şenâ: 59b-

2), برّ و بيبان (berr ü beyābān: 86a-9 hc), ذوق صفّالر (zēvq-ı şafālar: 91b-1 hc) gibi.

3.12. Arapça bir kelime olan ve köyler anlamına gelen (قَرْيَة) qarye "köy") kelimesinin çoğulu (قُرَى) qurā "köyler") kelimesi, metnimizde (قُرَى) qurā (qurālar: 85a-7 hc), (قُرَى) qurā (qurālar: 88b-6 hc) şeklinde yazılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi son ses durumunda olan “ı, i” ünlülerinin yazılışı ye (ي) harfiyledir. Müstensihin (قُرَى) qurā kelimesini, halk içinde çok bilinen bir kelime olmadığı için, (قُرَى) qurā şeklinde yazmış olması, halkın (قُرَى) qurā kelimesinin son sesindeki ye harfini (ي) “ı” şeklinde okumaması için çekmeli elif ile yazmış olduğunu düşünüyoruz; bunu da Halk Osmanlıcasını gösteren bir özellik olduğunu kabul ediyoruz.

Ayrıca “doğru” anlamına gelen صح (şahḥ 4b-6) kelimesi, Arapçada صح (şahḥ) şeklinde yazılır, ama metnimizde müstensih şeddeyi sökerek yukarıda işaret edildiği gibi yazmıştır, yani kelimenin orijinal şekline aykırı bir şekilde yazmıştır. Bunun nedeni ise, eğitim seviyesi yüksek olmayan bir kişi, bu kelimenin sonundaki şeddeli “ḥ” harfinin iki harften oluştuğu anlamaması endişesinden, şeddeyi çözümlenmiş şekilde yazmayı tercih etmiştir. bunu da Halk Osmanlıcasını gösteren bir örnek olduğunu bir kabul ediyoruz.

III. SES BİLGİSİ

1. Ünlüler:

1.1. Ünlü Değişmeleri:

1.1.1. e>i, i>e değişmesi:

e>i, i>e değişme meselesi, karışık bir mesele olduğu aşikârdır. Aynı kökün bazen “e” bazen de “i” ile yazılmış olması bize “e” ile “i” arasında olan bir kapalı “e” (é) sesinin varlığını hatırlatmaktadır. Bu mesele, bilim adamları tarafından yapılan incelemelere rağmen kesin sonuca varan bir mesele değildir.

EAT metinleri üzerinde inceleme yapan bazı bilim adamları “i”yi kapalı “e” (é) olarak okumayı benimserken (Bkz. Çağatay'dan naklen Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi 4), bazıları kapalı “e” (é)yi gösteren özel bir işaret bulunmadığından metne sâdık kalmayı tercih etmişlerdir (Bkz. Arat, 306-313). Biz ise metne sâdık kalma yanındayız, dolayısıyla metinlerimizdeki “i”leri “i” olarak okuyup yazdık.

Günümüz Türkçesinde “i” ile yazılan (iyi) kelimesi, ET'de “e” ile yazılırdı (edgü>eyü>iyi). Metnimizde ise bu kelime ET'de olduğu gibi kendini koruyarak “e” ile yazılmıştır: eyüdür 85a-6 hc.

Bazı kelimeler ET'de “e” ile yazılırken, EAT'e geçtiğinde “i”ye dönüşmüş ve günümüze kadar “i” ile varlığını korumuştur.

imdi 7b-6, şimdi 34b-7 "amtı>emti>imdi>şimdi", yine 7b-3, 101a-4 hc "yana>yene>yine", nice 7a-6, 90a-5 hc "neçe>nice".

EAT'de “i” ile yazılan birçok kelime, günümüz Türkçesinde “e” ile yazılmaktadır. Metinlerimizde ise bu tür kelimelerin bazıları EAT'de olduğu gibi “i” ile yazılmış, bazıları ise günümüz Türkçesi gibi “e” ile yazılmıştır.

“i” ile yazılanlar:

cidâl itmek 11b-9 " cidâl etmek", gice 14a-2 "gece", virmek 17a-4 "vermek", irişse 34b-1 "erişse", irtesi 45a-3 "ertesi", tırâş itdürüp 97a-6 hc "tırâş ettirip", girüye 101a-3 hc "geriye" gibi.

“e” ile yazılanlar:

yelmek 9a-6 "yil->yel-", bez 11b-3 "biz>bez", beline 11b-4 "bil>bel", yeterse 27a-5 "yit->yet-", eşigin 50b-2 "işik>eşik", devşirüp 101b-9 hc "divşür->devşir-".

Bazı kelimeler ise metinlerimizde iki şekilli olarak geçmektedir; bazı yerlerde “e” ile, bazı yerlerde “i” ile yazılmıştır.

geymek 17b-3, giye 18a-9; yerdir 69b-2 hc, yirdir 73a-2 hc; deye 12b-6, dimekdir 35b-6, dirler 78a-5 hc, deyü 81a-5 hc; işidir 7b-3, eşidüp 53a-6; elin 21a-5, ili 27a-5.

Metinlerimizde dikkat çeken ise: cimā‘at 2a-1 "cemā‘at>cimā‘at"; çişmelere 67a-2 "çeşme>çişme"; diryā 76a-5 "deryā > diryā" kelimeleridir. Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen bu kelimeler, görüldüğü üzere orijinal şakilerine bağlı kalmayıp ilk hecelerdeki "e"ler "i"ye dönüşmüştür; bu durumu konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca bir imlâ yanlışı olma ihtimalini de göz önünde bulunduruyoruz.

1.1.2. o>u ve ö>ü değişmesi:

Arap harfli yazıda Türkçedeki “o, ö, u, ü” yuvarlak ünlüleri göstermek için farklı bir işaret kullanılmadığından, kelimelerin ilk hecelerindeki yuvarlak ünlünün dar mı yoksa geniş mi olduğunu imlâdan tespit etmek mümkün değildir; örneğin (كوزل güzel) kelimesinin ilk hecesinde bir yuvarlak ünlünün var olduğunu vav harfinden (و) tespit edebiliriz, ayrıca bu ünlünün ince-yuvarlak “ö, ü” olduğunu da kef harfinden (ك) tespit edebiliriz, ama bu ünlünün geniş-yuvarlak “ö” mü yoksa dar-yuvarlak “ü” mü olduğunu tespit etmemiz mümkün değildir, dolayısıyla günümüz Türkçesinde bu şekildeki kelimelerin ilk hece ünlülerinin biçimleri ne zaman oluştuğunu tespit etmek mümkün değildir.

Bazı dilciler bu şekildeki kelimelerin ilk hecelerindeki geniş-yuvarlak ünlülerin “o, ö”, Rumeli şivesinin İstanbul ağzı üzerinde bıraktığı tesir ile “u, ü”ye dönüştüğünü ve bu teşekkülün yeni olduğunu söylemektedirler (Mansuroğlu 137).

Bu konuyla ilgili metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

yürümek 8b-9 "yürümek<yörümek", büyük 41b-9 "büyük<böyük", güzel 68a-4 hc "güzel<gözel", yukarıda 69a-8 hc "yukarıda<yokarıda" vs.

1.1.3. ü>i değişmesi:

Bugün “i” ile yazılan bazı kelimeler aslında “ü”den dönüşmüştür. EAT'den sonra gerçekleşen bu değişimin örnekleri çok azdır, sadece bir iki kelime görür.

dibi 43b-9, dibinde 87a-5 hc "tüp>dib", için 7a-2, 106b-5 hc "üçün>içün".

1.1.4. u>ı değişmesi:

Metnimizde şu kelime geçmektedir: taḥaḥḳḳı 18a-9 "taḥaḥḳḳuḳ>taḥaḥḳḳı". Arapçada düzlük-yuvarlaklık uyumu olmadığından, bu kelime Türkçenin düzlük-yuvarlaklık uyumuna uydurulmuştur, bu durumu konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca bir imlâ hatası da olabilir.

1.1.5. u>a ve ü>e değişmesi:

Genellikle son hecelerde görülür.

depesinde 77b-1 hc, 110b-2 hc " töpü>depe>tepe", orta 17b-4, 90b-9 hc "ortu>orta".

1.1.6. i>ü değişmesi:

Metnimizde řu kelimedeki geçmektedir: kühüstān 86b-6 hc "hūhistān>kühüstān" (Bkz. Devellioęlu 533; řükūn c. 3, 1615).

Aslında bu kelimedeki "i>ü" değişmesi, kök ile ek arasındadır, isimlere gelerek yer ismi yapan "istān" eki, daę anlamına gelen ve Farsça bir kelime olan "kūh" kelimesine eklendiğinde, kökün yuvarlak ünlüsüne uymak için "düzlük-yuvarlaklık uyumu" "ü"ye dönüşmüştür. Yani bu alıntı kelime Türkçeye geçerken Türkçenin dudak benzeşmesine uydurularak Türkçeleşmiştir, bunu da bir konuşma dili özelliği olarak kabul edebiliriz.

1.1.7. ı>a değişmesi:

Bazı Arapça kelimelerde düz/dar ünlünün düz/geniş ünlüye dönüşmesi bir takım andırmalar neticesinde ortaya çıkmakta ve bunun örnekleri birçok metinde görülmektedir (Develi, Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Mirâcnâme 81). Metnimizdeki örneği ise şudur:

'ayān olsa 19b-7 "<'ıyān". Bu alıntı kelime görüldüğü üzere orijinal şeklinden çıkmış ve Türkçeleşmiştir; bunu da bir konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

1.2. Ünlü Uyumu:

1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu:

Dil uyumu ET'den günümüze kadar, bazı istisnalar hariç, sağlam bir uyum olduğunu ispatlamıştır. Metinlerimizde de Türkçe kelimelerin ve eklerin kalınlık-incecik uyumuna uymuş olduğunu açıkça görmekteyiz.

başka 14b-5, yapuşup 27a-5, yeşil 28b-8, giderek 59a-6, yoğurt 67b-3 hc, gice 82b-1 hc, görünür 85b-9 hc, otluğ 95a-8 hc vs.

Metinlerimizde dil uyumuna uymayan ek ise, şudur:

“ken” zarf-fiil eki:

Bu ek metinlerimizde hep ince ünlüdür: umarken 10b-6, öperken 25a-7, çıkarken 30b-8, gelürken 42a-8, atarken 43b-1, virürken 53a-8, giderken 99b-4 hc, binā iderken 107b-8 hc vs.

Aslında bu uyumsuzluk “i-“ yardımcı fiilin düşmesinden kaynaklanmıştır “iken”.

Örneklere görüldüğü üzere dil uyumuna uymayan bu ek, aslında uymuş olup sonradan bir sebepten dolayı uyum dışı kalmıştır, bu da Türkçedeki dil uyumun sağlam temelli bir uyum olduğunu göstermektedir.

1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:

Günümüz Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu kendini kuvvetli bir şekilde hissettirmesine karşın, EAT genellikle bu uyum dışında kalmış, hatta bu uyumsuzluk EAT'nin en önemli özelliklerinden biri olmuştur.

EAT, kelimelerde ve eklerde hep yuvarlaklaşmanın yanında olduğu aşikârdır. Uyumsuzluğu gösteren bu yuvarlaklaşma ise, bazı yerlerde sebepli bazı yerlerde sebepsizdir.

Bu uyumsuzluk kelimelerde ve eklerde olmak üzere ikiye ayrılır:

1.2.2.1 Kelimelerde Uyumsuzluk:

* g ve ğ seslerinin düşmesinden kaynaklanan yuvarlaklaşma:

ET'de birden fazla heceli kelimelerin sonundaki “ğ” ve “g”ler, Batı Türkçesinde düşerek kendisinden önce gelen düz ünlüleri yuvarlaklaştırmıştır.

Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

kapu 22b-2, 69a-6 hc (kapığ>kapu), yapuñ 34b-5 (yapığ>yapu).

Metnimizde ayrıca “ğ” ve “g”lerin düşmesine rağmen ünlüsü yuvarlaklaşmayan ve kendini koruyan kelimeler de vardır:

katı 21b-3, 42a-3 (katığ>katı "çok").

* Dudak ünsüzlerin tesiri ile yuvarlaklaşma:

Metnimizdeki örneği şudur:

demür 75a-8 hc "temir>temür>demür".

* Yapım eklerindeki yuvarlak ünlü sebebiyle:

Bazı yapım ekleri ET'de olduğu gibi yuvarlak ünlülerini korumuşlardır, dolayısıyla bu eklerle oluşmuş kelimeler, dudak benzeşmesi dışında kalmıştır.

Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

-aru, -erü eki ile: yukaru 69a-8 hc "yoğ-ğaru>yukaru, içerye 107b-6 hc "içgerü>içerü".

* Sebepsiz yuvarlaklaşma:

Bazı kelimelerdeki yuvarlaklık, yukarıda işaret ettiğimiz hiçbir sebebe bağlı olmadan, ET devresinde olduğu gibi yuvarlak ünlülü olarak devam ettirilmiştir.

kendü 5a-5, yalñuz 6b-4, ikindü 10b-1, 100a-9 hc, içün 18a-4, 106b-5 hc, karşı 21b-9, 100b-2 hc, altun 24b-8, 103b-8 hc, yatsu 40a-9, 101a-7 hc, çarşu 70b-9 hc, eyüdür 85a-6 hc, girüye 101a-3 hc vs.

* toğrı 43a-6, tırşısı 68a-9 hc, kırıca 112b-6 hc, kıuzı 113a-5 hc kelimeleri, metinlerimizde düz ünlülüdür.

1.2.2.2. Eklerde Uyumsuzluk:

Metinlerimizde düzlük-yuvarlak bakımından dudak benzeşmesine aykırı olan pek çok ek vardır, bu aykırılık iki sebebe bağlanmaktadır; biri dudak ünsüzlerinin yanlarındaki ek ünlüsünü yuvarlaklaştırarak ortaya çıkmıştır. Öbür sebep ise eklerin ilk yapılarını korumakta devam etmelerinden ortaya çıkmıştır; dolayısıyla ekleri, yuvarlak ünlülü ekler ve düz ünlülü ekler olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

1.2.2.2.1. Yuvarlak Ünlülü Ekler:

Yuvarlak ünlülü ekleri, aslında yuvarlak olanlar ve sonradan yuvarlaklaşmış olanlar olmak üzere iki kısımda inceleyeceğiz:

1.2.2.2.1.1. Aslında Yuvarlak Olan Ekler:

-up, -üp zarf-fiil eki:

Bu ek ET ve EAT'de olduğu gibi metinlerimizde de hep yuvarlak ünlülüdür.

kı lup 9b-3, bölüp 15a-8, koyup 21b-1, degürüp 21b-7, gelüp 49a-5, kazdurup 67a-1 hc, düşüp 76a-9 hc, yapup 78b-6 hc, girüp 96b-4 hc vs.

-sun teklik 3. şahıs emir eki:

Teklik 3. şahıs emir eki ET'de -zun, -zün; -sun, -sün; -zu, -zü; -su, -sü; -sunı, -süni; -çun, -çün şeklinde idi. Batı Türkçesine bunlardan “-sun, -sün” şekli geçmiştir (Ergin 306). Metinlerimizde ise sadece “-sun” şekli kullanılmıştır ve hep yuvarlaktır.

faķīr olsun 16b-1, ganī olsun 16b-1, farsī olsun 35b-9, yalıñuz ķılsun 40b-1, gice olsun 92b-9 hc.

-aru, -erü yön gösterme eki:

ET “-ġaru, -gerü” ekinden gelişen bu ek, metnimizdeki örnekleri şunlardır:

yuķaru: 69a-8 hc "yoķ-ġaru>yuķaru", iķerüye 107b-6 hc "iķgerü>iķerü".

* Aslında yuvarlak olan eklerin birçoğu, metinlerimizde hem yuvarlak ünlülü, hem de genişletilmiş şekli, yani düz ünlülü olarak da kullanılmıştır. Bu eklerin genişletilmiş şekillerinin metinlerimizde kullanılmasına rağmen, dudak uyumuna aykırı olarak bir düzensizlik göstermektedir. Bu ekler şunlardır:

-dık(ġ), -dik(g), -duķ(ġ), -dük(g) sıfat-fiil eki:

ET ve EAT'de hep dar-yuvarlak olarak kullanılan bu ek, metinlerimizde hem dar-yuvarlak hem dar-düz olarak kullanılmıştır. Buna rağmen metinlerimizde dudak uyumuna tam olarak daha girmemiştir. Bu da ekin genişlemeye ve dudak uyumuna yavaşça başladığını gösterir.

bilmedüğünden 7b-1, geydigi libāsın 18a-2, dedikleri yapunıñ 34b-5, aldığı yedi taş 43a-5, medfün oldukları cibāl 82a-2 hc, ĥasef olduğu maħaldir 88b-9, ķoķ getürdigi maħal 98b-8 hc, geldikleri gibi 101a-4 hc, başıdığı yerler 108a-1 hc vs.

-dır-, -dır-, -dur-, -dür- fiilden fiil yapma eki:

ET'de ve EAT'de hep yuvarlak ünlü olarak kullanılırdı, metinlerimizde ise hem yuvarlak hem düz ünlüdür.

getürürler 7a-8 (kel-tür->getür-), kaldurup 12b-7 (<çal-dur-), öldürmek 18b-8, kazdurup 67a-1 hc, kondururlar 72a-5 hc, yapırmış 89b-5 hc, tıraş itdirüp 97a-6 hc vs.

-ir-, -ür- fiilden fiil yapma eki:

ET ve EAT'de hep yuvarlak ünlü olarak kullanılırdı, metinlerimizde ise hem yuvarlak hem düz ünlüdür.

degirmeksizin 18b-6, degürüp 21b-7, bişürüp 82b-5 hc.

-dır-, -dır-, -dur-, -dür bildirme eki:

tur- yardımcı fiilinden gelişmiştir (tur->dur-). Metinlerimizde hem düz hem yuvarlak ünlüdür, buna rağmen düzlük-yuvarlaklık uyumuna tam olarak daha girmemiştir.

farzdır 4a-4, ihramlanmaçdur 3b-8, mekrühdur 11b-6, dürlüdür 21a-3, bölükdür 14a-6, cā'izdir 18b-7, aḥsendir 21a-4, azdır 59a-7, çoçdır 70a-5 hc, adımdır 70b-1 hc, köydür 76b-8 hc, düzdür 82b-8 hc, kımdur 85b-9 hc, çöldür 88a-4 hc, ağaçlıkdır 95a-4 hc, kıpusıdur 104b-6 hc, kıarışdır 106a-1 hc, hānedir 109b-3 hc vs.

1.2.2.2.1.2. Sonradan Yuvarlaklaşmış Olan Ekler:

-(u)m teklik 1. şahıs iyelik eki:

ET'de, eklendiği kelimenin ünlü durumuna göre her iki uyuma da giren bu ek, EAT'de “m”nin yuvarlaklaştırma etkisiyle hep yuvarlak kullanılmıştır (Korkmaz, Merzûbân-nâme Tercümesi 109). Metnimizdeki örnekleri çok azdır.

ķulumuñ 35b-3, ķulumı 37a-3.

-ur sıfat-fiil eki:

çıkılur evler 110b-2 hc.

-ü, -i zarf-fiil eki:

deyü 11a-2, 75a-4 hc. idivirmek 30a-7.

-u, -ü fiilden isim yapma eki:

Bu ekin bazıları ET'deki “-ı-ğ, -i-g” fiilden isim yapma ekinin BT'de “-ğ, -g” düşmesi yüzünden yardımcı sesin fiilden isim yapma eki hâline gelmesinden, bazıları zarf fiil eki -u, -ü'nün kalıplaşmasından, bazıları ise sonradan başındaki -ğ, -g'si düşmüş olan -ğu, -gü fiilden isim yapma ekinden ortaya çıkmıştır (Ergin 192). Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır: örtüsine 27a-4, yapuñ 34b-5, ķorkusından 43b-4, yazıludur 93a-5 hc.

-mur fiilden isim yapma eki:

Bu ekin örnekleri çok azdır: yağmur 68b-6 hc, 84b-2 hc.

-kũn fiilden isim yapma eki:

ŝaŝkũn 25a-4.

-ur, -ũr geniş zaman eki:

Bu ek metinlerimizde ũnsüzle biten kũk ve gũvdelerden sonra dũzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı kalmadan hep yuvarlak ũnlũlũ olarak kullanılmıştır.

gelũrler 7a-7, şalur 7b-1, şılınur 10a-6, şaldurur 27b-7, gũrinũr 33a-1, virũrũm 35b-6, buyurur 37a-2, oğurur 74a-9 hc, getũrũrler 84a-4 hc, ağılur 106b-4 hc, bilũr 107b-6 hc, şullanur 112a-3 hc vs.

-uñ ęokluk 2. ŝahıa emir kipi eki:

Metnimizde sadece bir ۆrnekte geçmektedir.

şahid oluñ 37a-3.

* Sonradan yuvarlaklaşmış olan eklerin bazıları metinlerimizde iki şekillidir, hem yuvarlak hem dũz ũnlũlũdũr. Bunlardan:

-iñ, -iñ, -uñ, -niñ, -niñ, -nuñ ilgi hali eki:

ET'de ancak yuvarlak ũnlũ taşıyan bir kũke getirildiği zaman yuvarlak ũnlũlũ olan ilgi hali eki, EAT'de hep yuvarlak ũnlũlũdũr. Metinlerimizde ise bu ek iki şekillidir, buna rağmen bazı ۆrneklerde dudak benzeşmesine aykırı olduğunu gũrũrũz.

beziniñ 9a-2, ayağınıñ 17b-4, mesâ'iliñ 19a-5, ağızınıñ 21b-2, ikindüniñ 33b-4, yapuniñ 34b-5, ulumuñ 35b-3, yatsuniñ 40b-4, aşamınıñ 40b-6, adamınıñ 44a-8, uyunuñ 66a-6 hc, l-i 'Oşmān'uiñ 69a-1 hc, Ramazānođlu'nuñ 74b-2 hc, cisriñ 75a-1 hc, merhūmiñ 77a-6 hc, bunuñ 81b-6 hc, ubbeniñ 98b-2 hc, acciñ 102b-8 hc, ayaniñ 111b-3 hc vs.

-lı, -li, -lu, -lü, -sız, -siz, -süz isimden isim yapma eki:

ET'de -lığ, -lig, -luđ, -lūđ hem düz hem yuvarlak olarak kullanılan -lı, -li, -lu, -lü eki, EAT'de hep yuvarlak ünlü olarak kullanılmıştır, bu yuvalaklaşmanın sebebi ise, “đ” ve “g”lerin Batı Türkçesinde düşmesinden kaynaklanmıştır. Bu ekin menfi şekli olan -suz, -süz'deki yuvarlak ünlü ise -lu, -lü tesiriyle ve anatoloji yoluyla meydana gelmiştir (Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi 50). Metinlerimizde ise bu ekler iki şekillidir ve bazı yerlerde dudak benzeşmesine aykırıdır.

borçlu 7b-2, dürlüdür 12a-2, bahtlı 31b-6, mihrāblu 34b-7, minārelü 72b-2 hc, apulıdır 74a-9 hc.

isābsız 20a-7, mürü'etsizlikdir 42a-3, issüz 67a-9 hc.

-melü gereklilik kipi eki:

“-ma, -me” fiilden isim yapma eki ile “-lı, -li, -lu, -lü” isimden isim yapma ekinden oluşan bu ek, metnimizde görüldüğü üzere ek kendi bünyesi içinde “ekin ikinci kısmı” düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamıştır. Metnimizde sadece bir örnekte geçmektedir: an itmelüdür 35b-7.

-dim, -dim teklik 1. şahıs görülen geçmiş zaman eki:

Teklik 1. şahıs görülen geçmiş zaman eki, ET'de olduğu gibi metnimizde de bir uyum bozukluğu olmadan hep düz ünlüdür.

murād itdim 2b-6, yarlıgādım 37a-3.

-cık isimden isim yapma eki:

Metinlerimizde düz ünlü olarak kullanılmıştır: iracık 43a-8; ufacık 101b-9 hc.

-(ı)k(ğ), -(ü)k(g) fiilden isim yapma eki:

Metinlerimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymuş görülmektedir.

açık 9a-4, bölügi 14a-7, bölük 15b-1, şovukdan 18a-6, kırığı 19a-1, büyük 41b-9, kazık 86a-8 hc.

-dıkça, -dikçe, -duğça zarf-fiil eki:

“-dik, -duğ” sıfat-fiil eki ile “-ça, -çe” eşitlik ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Metinlerimizde hem düz hem yuvarlak şekli kullanılmıştır. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymuştur.

kırkımadıkça 7a-5, tamām itmedikçe 97b-2 hc, yağmur olduğça 112a-1 hc.

-dıķda, -dikde, -duķda, -dükde zarf-fiil eki:

“-dıķ, -dik, -duķ, -dük” sıfat-fiil eki ile “-da, -de” bulunma hâli ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Metinlerimizde hem düz hem yuvarlak şekli kullanılmıştır. Genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymuş görülmektedir.

döndükde 5b-8, telbiye itdikle 9b-7, çıkdıķda 13b-4, oķunduķda 33a-7, göçdükle 42b-3, göründikle 52a-1, ķonduķda 90a-5 hc, çaldıķda 99a-1 hc, geldikle 110a-6 hc.

-dıķdan, -dikden, -duķdan, -dükden zarf-fiil eki:

“-dıķ, -dik, -duķ, -dük” sıfat-fiil eki ile “-dan, -den” uzaklaşma hali ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Metinlerimizde genellikle bu ekten sonra (şońra) kelimesi gelerek, ekin bir zaman gösterme işlevinde olduğunu açıkça anlarız. Ek, metinlerimizde iki şekilli olarak kullanılmıştır. Genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymuş görülmektedir.

atdıķdan şońra 45a-9, geçdikden şońra 29a-6, düşdükden-şońra 44a-4, toğduķdan şońra 45a-1, geçdikden-şońra 100b-5 hc, geldikden 103b-4 hc, döndikden-şońra 107b-1 hc.

1.2.2.2.2. Düz Ünlülü Ekler:

Bu ekler, kelimenin ünlüsü ister yuvarlak ister düz olsun hep düz ünlülü olarak kullanılırlar, bu da ortaya bir düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu çıkarır.

Metinlerimizde geçen bu tür ekler şunlardır:

-ı, -i, -nı yükleme hâli eki:

ET'de “-ığ, -ig, -uğ, -üg” şeklinde kullanılan “-ı, -i” yükleme hâli eki, EAT'de hep düz ünlülü “-ı, -i” olarak kullanılmıştır (Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi 52).

Metinlerimizde ise bu ekle zamirlere gelen “-nı” yükleme hâli eki hep düz ünlülüdür.

tavâfı 4b-4, harâmı 14a-8, gâfil olmayı 19a-5, bunu 19b-9, direği 29a-6, sünneti 31b-6, anı 35b-8, 99a-3 hc, ikindüyi 34a-2, kulumı 37a-3, yatsuyı 40b-7, ça'beyi 49a-1, hayvânı 90a-7 hc, vaqti 92b-7 hc, bıçağı 99a-1 hc, tavâf-ı ziyareti 102b-9 hc vs.

-ıcağ, -icek zarf fiif eki:

Bu ekin ön ses durumunda olan ünlüsü, metnimizde hep dar-düzdür.

niyyet idicek 5a-7, öyle olıcağ 26a-5, selâm viricek 34a-6, böyle olıcağ 35b-6.

-mı soru eki:

Metnimizde sadece bir yerde geçmektedir; düz ünlülüdür.

kıya mı bilür 7b-5.

-(1)mız çokluk 1. şahıs iyelik eki:

Metnimizde hep düz ünlülü olarak kullanılmıştır: ‘aqlımız 113a-7 hc, kuşurımız 113a-8 hc gibi.

-dı, -di teklik 3. şahıs görülen geçmiş zaman eki:

Bu ek metinlerimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak hep düz ünlüdür.

oğudı 26a-4, geldi 29b-7, kıldı 92b-6 hc, müyesser oldı 108a-5 hc vs.

-ş- fiilden fiil yapma eki:

Örnekleri çok azdır. Metnimizde düz ünlülü olarak geçmektedir.

irişse 34a-5, irişmeyüp 34b-1.

-t- fiilden fiil yapma eki:

oğudup 2a-6, yürüde 8a-1, uzatmağdır 9b-6, ağıtmağa 62b-5 vs.

-ncı, -nci isimdem isim yapma eki:

Asıl sayı isimlerinden sıra sayı isimleri yapan bu ekin yardımcı ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir; ekin ikinci ünlüsü ise hep düz ünlülü olarak uyum dışı kalmıştır.

ikinci 29a-6, 103a-4 hc; üçüncü 3b-2, 103a-6 hc; dördüncü 48a-3, 103b-6 hc; beşinci 4a-5; altıncı 4a-7; yedinci 8a-3, 106b-8 hc; sekizinci 30b-5, 98a-2 hc; toğuzuncu 4b-1, 100b-1 hc; onuncu 4b-3, 102a-2 hc vs.

-i, -i; -sı, -si teklik 3. şahıs iyelik eki:

Metinlerimizde bu ek tam bir standarda sahip değildir, genellikle düz ünlülü olarak kullanılmıştır, bunun yanı sıra yuvarlak şekillerine de rastlarız, bazı kelimeler de iki şekillidir.

Düz ünlülü:

gicesi 9a-7, bölüğü 15b-5, ağzı 25a-7, günü 44b-8, eşigin 50b-2, arasına 59a-9, yolu 68a-2 hc, çiçeği 96a-9 hc, bağçesi 94a-1 hc, kapısı 105b-1 hc vs.

Yuvarlak ünlülü:

bilmedüğünden 7b-1, ucun 9a-2, iķâmet olunduğuna 20b-3, üstüne 35a-1, hūşuşunda 90b-7 hc, öñünde 105b-6 hc gibi.

İki şekilli:

yüzün 18b-5, yüzün 27b-2 gibi.

-muş, -miş, -muş öğrenilen geçmiş zaman ve sıfat-fiil eki:

EAT'de hep düz ünlülü olarak kullanılan bu ekler, metinlerimizde hem düz hem yuvarlak olarak kullanılmıştır. Genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymuştur.

* Öğrenilen geçmiş zaman eki:

borçlar kalmışdır 16b-4, k ubbe yapmışlardır 32b-9, buyurmuşdır 35b-3, nam az kılmışdır 48b-6, em anet itmiş 56b-6, v akı' olmuşdır 77b-2 hc, Şu çıkmış 89b-8 hc, kuyu yaptırmış 89b-5 hc, kuyu kazmışlar 89b-8 hc, v arid olmuşdır 92a-3 hc, müzeyyen olmuşdır 105b-5 hc vs.

* Sıfat-fiil eki:

dikilmiş lib asın 5a-7, ihr amdan çıkmış olmaz 7a-5, yonmuş taş 46b-9 vs.

-lık(ĝ), -lik, -luĝ isimden isim yapma eki:

Metinlerimizde bu ek, hem yuvarlak hem de düz ünlülüdür ve genellikle düzlük-yuvarlaklık bakımından eklendiĝi kökün ünlüsüne uymaktadır, buna raĝmen tek tük kelimelerde dudak benzeşmesine aykırı olduĝunu görürüz.

aralığında 25a-3, m r 'etsizlikdir 42a-3, zeyt nlik 77a-1 hc, aĝaĝlıktır 86b-6 hc, kumluk 95b-8 hc, otluk 96a-4 hc, kuşluk 100a-3 hc, taŐluk 111a-9 hc vs.

-ıl-, -il-, -ul- fiilden fiil yapma eki:

Bu ekin yardımcı ünlüsü, "p z r kırılır 100a-5" kelimesi hariĝ, metinlerimizde düzlük-yuvarlaklık bakımından uyuma girmiş bulunmaktadı.

dikilmiş 5a-7, atılacak 48a-2, yazılır 61a-7, geĝil r 69b-8 hc, oyulmuşdır 99a-5 hc, varılup 102b-3 hc vs.

-in-, -in-, -un-, -ün- fiilden fiil yapma eki:

Metinlerimizde bu ekin yardımcı ünlüsü hem düz hem yuvarlak olarak kullanılmıştır, buna rağmen tek tük yerlerde düzlük-yuvarlaklık uyumu dışı kalmıştır.

zikir olunan 8a-6, kılna 33b-7, göründikde 52a-1, görünür 85b-9 hc, bulunmaz 91a-1 hc.

-inca, -ince, -unca zarf-fiil eki:

ET'deki “-ğma, -gince” ekinin, ön sesteki “-ğ-, -g-” ünsüzünün eriyip kaybolmasıyla meydana gelmiş olan bu ek türü, EAT'de hep düz olarak kullanılmıştır (Korkmaz Merzûbân-nâme Tercümesi 117). Metinlerimizde ise zaman bildiren bu ekin ön ses durumunda olan ünlüsü, düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiş görülmektedir.

çalınca 9b-6, gâlip olunca 18a-9, düşmeyince 48a-7, gelince 90b-7 hc, çıkınca 101b-6 hc vs.

1.3. Ünlü Türemesi:

Metinlerimizde Türkçeye geçmiş Arapça ve tek tük yerlerde Farsça kelimelerde görülür. Çift doruklu tek heceden ibaret Arapça kelimelerin Türkçenin fonolojik sistemine uydurularak tek doruklu iki heceli bir kelimeye dönüştüğü, bunun gerçekleşmesi için bir ünlü türetildiği malumdur (Develi, Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Mirâcnâme 108).

Ünlü türemesi ön, iç ve son seslerde ünlü türemesi olmak üzere üçe ayrılır; metinlerimizde ise bu hadiseyi genellikle iç ve tek tük kelimelerde son seste görürüz.

* İç seste ünlü türemesi: metinlerimizde çok örnekleri vardır:

‘ilim 2a-3, zabit 2a-4, hıfız 2a-7, cemi‘ 34b-3, 67a-2 hc, vakit 40b-6, 84b-7 hc, şükür 63a-6, zikir 8a-6, 105b-1 hc, vecih 10b-3, 80a-8 hc, cehil 10b-7, ‘özür 10b-7, ğusul 11a-8, 93b-2 hc, şabır 18b-1, hatim 29b-4, hayır 35b-4, şehir 52a-4, 67b-5 hc, ‘ıtık 60b-3, kabir 61a-2, naķil 65b-5 hc, 75a-4 hc, mekiş 67b-1 hc, cisir 75a-1 hc, nehir 77b-3 hc, ‘aşır 92b-4 hc, havız 100a-4 hc, aşıl 111a-7 hc, figān 101a-1 hc vs.

* Son seste ünlü türemesi: metinlerimizde şu kelimelerde geçmektedir:

ba‘zı 2b-3, 74a-4 hc, ğayrı 73a-9 hc, 88b-1 hc, 111a-3 hc.

Bazı dılciler bu kelimelerin sonundaki ünlünün aslında bir iyelik eki olup, sonradan unutulmuş olduğunu ifade etmektedirler, onun için bu kelimeye bir iyelik eki geldiğinde “ba‘zısı, ğayrısı” şeklinde olup bir ek yığılmasını gösterirler. Biz ise bu ünlüyü bir iyelik eki değil, bir ünlü türemesi olduğunu kabul ediyoruz.

Bilindiği üzere bu kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldığında bu türeyen ünlü yeniden düşer, örneğin: ‘ilme 2a-6, vaktinde 10b-9. Metnimizde dikkat çeken ise "nehiriñ78b-2 hc" kelimesi bir ünlü ile başlayan bir ek almasına rağmen, türeyen ünlü düşmemektedir. Bunu ve bütün alıntı kelimelerdeki ünlü türeme hadisesini bir konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

1.4. Ünlü Düşmesi:

Türkçe kelimelerin orta hecesi vurgusuz olduğu için, bu kelimelere ünlü ile başlayan bir ek eklendiğinde orta hece ünlüsü düşer. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ağız 25a-7 "ağız+ı>ağız", göğsin 27a-4 "göğüs+i+n>göğsin", kırmızı 49a-3 "kırmızı+ı>kırmızı", oğlu 98b-5 "oğul+ı>oğlu".

Bazı kelimelerdeki ünlü düşmesi ise kalıcı niteliktedir:

karşı 21b-9, 78b-3 hc "karışı>karşı", nesne 6a-5, 69b-2 hc "ne ise ne>nesne", üzere 14a-8 "üzere>üzre", birbirine 104b-7 hc "biribirine>birbirine", kimse "kim+ise>kimse". (şimdi 34b-7, 98b-2 hc "şu imdi>şimdi") kelimesinde ise, önsese kalıcı nitelikte bir ünlü düşmesi görmekteyiz.

Metinlerimizde “ile”, “içün” edatları ile “i-” yardımcı fiili ekledikleri zaman çoğu kez ilk ünlüleri düşmektedir:

anıla 3a-1 "<anıñ+ile", edeble 58b-2 "<edeb+ile", vecihle 80a-8 hc "<vecih+ile", müyesser olduğu-çün 63a-5 "<müyesser olduğu+içün", okurlardı 24a-6 "<okurlar idi", dilerse 30a-2 "<diler+ise", kızarlarsa 90a-4 hc "<kıazarlar+ise", toğarken 9b-3 "<toğar+iiken", giderken 99b-4 "<gider+iiken".

Eserlerde, bazı Farsça tamlamalarda izâfet esresi düşmüştür; tamlanan durumunda olan kelimenin sonuna izâfet esresi yerine bir cezim işareti konmuştur. Bunları “imlâ yanlış” olarak değil, kullanım sıklığına bağlı gelişen bir dil hadisesi

olarak kabul ediyoruz (Develi, Risâle-i Garîbe 64). Bu gibi tamlamalar da halk tarafından sıkça kullanıldığı için Türkçeleşmiştir; bu özellik de Halk Osmanlıcasını göstern özelliklerdendir. Eserlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ıtnâb mümill 2b-4 (<ıtnâb-ı mümill); ğalaṭ meşhūr 66a-8 hc (<ğalaṭ-ı meşhūr), Cebel ‘Arafât 65b-3 hc (<Cebel-i ‘Arafât); cevānib erba‘ası 90b-3 hc (<cevānib-i erba‘ası); Cebel Ebī Ḳubeys 110a-9 hc (<Cebel-i Ebī Ḳubeys).

1.5. Ünlü Birleşmesi:

Ünlü birleşmesi, ünlü ile biten bir kelimedden sonra ünlü ile başlayan bir kelime ya da bir ek eklendiğinde, ünlülerden biri düşerek iki kelimenin birleşmesine denir. Bu birleşmelerin çoğu kalıcı niteliktedir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ancaḳ 21a-1, 76a-9 hc "<anca+öḳ", şimdi 34b-7, 84a-3 hc "<şu+imdi", böyle 35b-6, böyledir 97a-9 hc "<bu+eyle", şöyle 58b-7 "<şu+eyle", nesne 45b-7, 73a-9 hc "<ne+ise+ne", çıḳamaz 97b-3 hc "<çıḳa-u-maz".

2. Ünsüzler:

2.1. Ünsüz Değişmeleri:

* b->p- değişmesi:

Günümüz yazı dilinde bazı kelimelerin ön ses durumunda olan p'ler, ET'de "b" idi. Bu esâs şekil EAT'de kendini koruduğu gibi, metinlerimizde de kendini korumuştur; örneğin:

barmağı 43a-9 "parmağı", bıñar: 94b-8 hc "pınar", bişürüp 82b-5 hc "pişirip" gibi.

* b->v-; -b->-v-; -b>-v değişmesi:

Günümüz yazı dilinde bazı kelimelerin ön, iç ve son ses durumunda olan "v"ler, ET'de "b" idi. Bu "b"ler Batı Türkçesine geçerken "v"ye dönüşmüş ve günümüze kadar devam etmiştir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

var 15b-6, 82b-3 hc "<bar", virürken 53a-8, virir 90b-5 hc "<bir-", evler 78b-1 hc "<ebler", tavarı 35a-1 "<tabar", şuyın 21b-2, şu 74b-1 hc "<şuw<şub", varmak 21b-4, varınca 88a-1 hc "<bar-".

* t->d- değişmesi:

"t->d-" değişme meselesi karışık bir meseledir. ET'de kelime başında "d" sesi yoktur, ince ve kalın sıradan kelimeler hep "t" ile yazılırdı, ET devresinin sonunda ve Batı Türkçesine geçerken bu "t"ler "d"ye dönüşmüştür, ama bu t>d değişmesi bir

kurala bağılı olarak tam bir değişme göstermemiştir, genellikle ince sıradan kelimelerin başındaki “t”ler “d”ye dönüşmüştür, kalın sıradan kelimelerdeki “t”ler ise genellikle kendini korumuştur, bunun da yanı sıra kalın sıradan bazı kelimelerdeki “t”ler “d”ye dönüşmüştür. Metinlerimizde ise, genel olarak bu değişme bir kural içinde geçmektedir; ince sıradan kelimelerde “d”, kalın sıradan kelimelerde “t” ve tek tük kelimelerde kalın sıradan kelimelerde “d” ile yazılmıştır.

Metinlerimizde “t->d-“ değişmesine uğrayan ince sıradan kelimelerin örnekleri şunlardır:

diñleyüp 2a-7, dört 4b-8, 106a-3 hc, döndükde 5b-8, direk 9a-6, degil 9a-8, 80a-9 hc, dilese 11a-4, dileyüp 88a-6 hc, dürlüdür 12a-3, dikilmiş 14a-1, düğmesin 17b-7, degirmeksizin 18b-6, dimeye 25b-1, dibine 43b-8, demür 75a-8 hc, deve 88a-6 hc, depe 110b-2 hc vs.

Metinlerimizde “t” sesinin korunduğu kalın sıradan kelimelerin örnekleri ise şunlardır:

tırmağdur 4a-3, toğuzuncu 4b-1, toğmağa 9b-5, tırnağın 11a-5, taş 16b-7, tolanınca 24b-6, tayayup 27a-4, tavarı 35a-1, toğrı 43a-6, taşra 67b-6, tağ 69b-6 hc, tolar 87b-5 hc, tavuğ 94a-2 hc, tardı 112b-5 hc vs.

Metinlerimizde kalın sıradan olup “t->d-“ değişmesine uğrayan kelimeler ise şunlardır:

dağı 2b-3, 66a-2 hc, doğunup 44a-2.

* k->g- değişmesi:

ET'de, kelime başındaki “k”ler, Batı Türkçesinde “g”ye dönüşmüştür, ama bu değişme tam olarak umumileşmemiştir; bazı kelime başındaki “k”ler “g”ye dönüşmüş, bazılarında ise “k”ler kendini korumuştur.

Metinlerimizde tespit ettiğimiz şu kelimelerdeki “k”ler kendini korumuştur:

kimesne 1b-9, 107b-5 hc, kendü 5a-5, kimi 7b-1, kez 19b-7, kimse 10b-9, 78b-9 hc, kişi 11a-3, kesmek 16b-7, köydir 73a-4 hc, kesmeyüp 98b-9 hc.

Metinlerimizde “k->g-“ değişmesine uğrayan kelimelerin örnekleri şunlardır:

güni 4a-2, 98a-2 hc, güneş 4a-3, 101a-2 hc, getirürler 7a-8, 84a-4 hc, gelür 7a-9, 79b-3 hc, geçer 7b-6, geçilür 69b-8 hc, gibi 8a-8, 80b-8 hc, gitmek 9b-4, 93b-4 hc, gevdesin 11a-4, gidere 11a-7, güççe 12a-4, güç-ile 112b-6 hc, gerekdir 18b-4, 98a-2 hc, gör 19a-6, görünür 85b-9 hc, gire 30a-1, girerler 93b-2 hc, gözinden 35a-7, gözün 108a-3 hc, göçdükte 42b-3, gündüz 47b-8, 97b-5 hc, giye 52a-6, gice 62b-8, 82b-1 hc vs.

* > değişmesi:

Türkçe kelime başında “” sesi yoktur. Ön ses durumunda olan bu ses, sadece Türkçeye geçmiş Arapça ve Farsça kelime başında görülür; örneğin:

aa 10b-4, avāş 16b-2, atim 19b-4, ube 33a-9, ayır 35b-4, āne 66b-4 hc, āce 67a-3 hc, ōşa 68a-1 hc, arāb 69b-2 hc, ān 69b-3 hc, üb 72b-9 hc, aıyyla 80b-9 hc, aar-nāk 86b-2 hc, urmā 89a-1 hc, aste 90a-8 hc, udā 112b-7 hc vs.

Türkçe kelimelerde iç ses durumunda olan “h” sesi aslında bir “-k->-h-“ değişmesinden ortaya çıkmıştır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ağşam 31b-3, 40a-9, 101a-6 hc "<ağşam", daği 2b-3, 53a-1, 81a-3 hc, 91a-1 hc "<dağı<tağı". “ağşam” kelimesini “h” ile kullanılışı daha çok halkın günlük iletişimde kullanılmaktadır, dolayısıyla bu durumu konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

Metnimizde son seste “-k>-h” değişmesi yoktur.

* ğ>v değişmesi:

Çok az görülen bir değişmedir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

şovukdan 18a-6, şovukdur 80b-8 hc "<şoğuk", tavuk 94a-2 hc "tağuk".

* d>y değişmesi:

ET'deki “d” ünsüzü EAT'de “y” ünsüzüne dönüşmüştür. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

geyse 15b-8, koyup 21b-1, 108a-2 hc, eyüdür 85a-6 hc, kuyu 72a-6 hc.

* -c->-ç- değişmesi:

"giçelemek 9b-2 "<gicelemek", giçe 97b-5 hc"<gice", kelimesinde görüldüğü üzere iç ses durumunda olan “c” sesi tonsuzlaşarak “ç” sesine dönüşmüştür. Bu durumu konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

2.2. Ünsüz Benzeşmesi:

2.2.1. İmlâsı Kalıplaşmış Ekler:

Bilindiği üzere, tonsuz ünsüz ile biten kök ve gövdelerden sonra tonlu ünsüz ile başlayan bir ek geldiğinde, bu ekin başındaki tonlu ünsüz, ünsüz benzeşmesi kuralına göre tonsuzlaşması beklenirken, bu ekler tonlu şekillerini korumuşlardır, yani ünsüz benzeşmesine aykırı olarak asıl şekillerini korumuşlardır, bu da eklerin kalıplaşmış imlâlarından kaynaklanmıştır. Metinlerimizde bu hadiseyi şu eklerde görmekteyiz:

* -dı, -di görülen geçmiş zaman eki:

murād itdim 2b-6.

* -dıķ, -dik, -duķ, -dük sıfat-fiil eki:

atduğı 47b-2, red itdügin 53a-7, çıķduđı 88a-7 hc, murād itdigi 98b-6 hc, atdığı 103a-3 hc, başığı 108a-1 hc, hicret itdikleri 112a-9 hc.

* -dır, -dir, -dur, -dür fiilden fiil yapma eki:

yapdırmış 89b-5 hc, tıraş itdirüp 97a-6 hc.

* -da, -de bulunma hâli eki:

ķıyâmetde 13b-7, tavâfda 24a-6, rivâyetde 26a-4, ķonaķda 96a-9 hc, vaķitde 102b-2 hc.

* -dan, -den uzaklaşma hâli eki:

sovuğdan 18a-6, şalavâtdan 21b-6, iracığdan 21b-8, uzakdan 23b-9, iraçdan 33a-1, tırâşdan 46a-5, tavâf-ı ziyâretten 46b-1, kırubâtdandır 51b-8, muṭavvalatdan 63a-9, etrâfdan 83a-5 hc, taşdan 102a-8 hc vs.

-dır, -dir, -dur, -dür bildirme eki:

sünnetdir 3b-6, atmağdır 4a-6, bulunmağdır 5a-2, gerekdir 12a-2, bölükdür 14a-6, istemekdir 20a-8, mekrûhdur 25a-5, muḥaḳḳağdır 41b-5, alçağdır 66b-8, çokdır 70a-5 hc, yoğdur 84b-6 hc, şarpdır 68a-2 hc, ağaçlığdır 86b-6 hc, konağdır 94a-6 hc, kımluğdur 95b-1 hc, yüksekdir 112a-6 hc vs.

2.2.2. Kelime İçinde Tonlulaşma:

Türkçede “p,ç,t,k,ğ” ünsüzleri iki ünlü arasında kaldıkları zaman tonlulaşarak “b,c,d,g,ğ” ünsüzlerine dönüşürler. Metinlerimizde bu hadisenin örnekleri şunlardır:

-t->-d-:

oğdup 2a-6, işidir 7b-3, yürüde 8a-1, gidere 11a-7, teveccüh ide 30b-7, uzada 47a-9, iṭ'âm iderler 82b-5 hc, giderler 92a-2 hc, niyyet idüp 93b-1 hc vs.

-k->-g-:

geymegi 5a-8, yürümege 8b-8, yüksege 13b-4, bölügi 14a-7, direge 28b-9, şenligi 76a-9 hc, ipligi 78a-1 hc, çiçeği 96a-9 hc, murâd itdigi 98b-6 hc, getürdigi 98b-8 hc, eteginde 99a-4 hc vs.

-k->-g-:

yoğ-ise 7b-9, koltuğı 9a-2, aralığında 25a-3, barmağı 43a-9, bulunmamağ-ıla 67b-1 hc, ırmağı 74a-8 hc, bıçağı 99a-1 hc, başdığı 108a-1 hc vs.

-p->-b-:

dibine: 43b-8.

2.2.3. Kelime Sonunda Tonlulaşma:

"süd 71a-9 hc". Bu kelimedede görüldüğü üzere son seste bir tonlulaşma hadisesi görülmektedir "-t>-d". "şarp 89a-6 hc"; "başlayup 5a-5 vs." kelimelerinde ise, son sesteki tonlulaşma, "p"lerin "ب / b" harfi ile yazılmasından kaynaklandığını düşünüyöruz, yani bu tonlulaşma Arap imlâsının etkisinden ileri gelen bir tonlulaşmadır, dolayısıyla biz bu harfi metnin transkripsiyonunda hep "p" ile gösterdik.

2.3. Ünsüz Türemesi:

Ünsüz türemesi, çeşitli sebeplere bağılı olarak kelimenin aslında bulunmayan bir ünsüzün ön, iç ve son ses olarak belirmesidir. Türkçenin bütün lehçelerinde görülen bu olay, Türkçeye girmiş yabancı kelimelerde de görülmektedir (Özkan v.d. 319). Ünsüz türemesi koruma ünsüzü dışında Türkçede ünsüz türemesi nadirdir (Banguoğlu 67).

Metinlerimizde ünsüz türemesini ön ve iç seste ünsüz türemesi olmak üzere iki bölümde inceleyeceğiz:

2.3.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi:

* “y” türemesi:

Metnimizde sadece bir örneği vardır: yılan 112b-7 hc "<ılan".

2.3.2. İç Seste Ünsüz Türemesi:

2.3.2.1. “y” ve “n” türemesi:

A) Türkçede iki ünlü yan yana gelmez. Ünlü ile biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek ya bir edat getirildiği zaman, iki ünlünün çatışmasını önlemek için araya bir koruyucu “y” ünsüzü türer.

ikündüyi 10b-9, kimseye 21b-4, eliyle 23b-8, kıtındayım 35b-4, du‘âyı 36a-1, uciyla 43a-9, kıbleye 47a-3, niyetiyle 49a-1, şuyı 68a-5 hc, izniyle 107b-3 hc, barmağıyla 110b-5 hc vs.

Metnimizde Türkçeye Arapçadan geçen ve iç sesinde çift ünlü taşıyan (‘acā’yıb 88b-4 hc<‘acā’ıb) kelimesi de bu kurala uymuştur, yani bu kelime Türkçeleşmiş bir duruma gelmiştir, bu durumu da konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

Metnimizde dikkat çeken ise, Türkçeye Arapçadan geçen ve “köy” anlamına gelen “kariye” kelimesi, قريّه (kariyye: 69b-9 hc, 71a-6 hc, 79b-6 hc) şeklinde

yazılmasıdır. Görüldüğü üzere bu kelimenin iç sesinde yan yana bir ünlü ile bir ünsüz “-iy-” türemiştir. Bu durumu konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür (çünkü bu kelime bütün metinde aynı şekilde geçmektedir). Ayrıca bir imlâ hatası da olabilir (belki müstensih bu kelimedeki “y / ي” sesini bir nisbet “y”si “ي” olduğunu zannetmiştir).

B) Teklik 3. şahıs iyelik eki “-i, -si”den sonra bir isim çekim eki getirildiğinde, ünlü çatışmasını önlemek için araya bir “n” ünsüzü türer; ayrıca “n” ünsüzünü zamirlerin çekiminde de görürüz.

ağzından 24b-1, kâdir olduğına 33a-3, batmasına 38b-6, arasına 59a-9, evine 62b-7, hâlini 63a-6, depesinde 77b-1 hc, etrafında 83a-4 hc, cānibine 112a-4 hc, hakkında 112b-4 hc, bunlarda 6a-2, bunda 73b-8 hc, anı 35b-8, 99a-3 hc vs.

2.3.2.2. Ünsüz İkizlenmesi:

“Menâzil-i Hacc” eserin değişik yerlerinde sadece “küçük 75a-7 hc, 83a-3 hc, 84b-1 hc, 86a-2 hc, 86b-4 hc, 104b-8 hc” kelimesinde geçmektedir. Bu kelime edebî dilde “küçük” şeklinde geçerken, halkın konuşma dilinde ve görüldüğü üzere metnimizde “küçük” şeklinde geçmektedir; bunu da konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

“Menâsikü'l-Hacc” eserinde ise, Türkçeye Arapçadan geçen ve “daha doğru” anlamına gelen “aşah” kelimesi, metnimizde bir ünsüz ikizlenmesine uğrayarak “aşşah 24a-2” şeklinde geçmektedir. Görüldüğü üzere bu alıntı kelime Türkçenin ses

sistemine uydurulmuştur ve bugünde halkın iletişiminde de bu şekilde geçmektedir, dolayısıyla bunu da bir konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

2.4. Ünsüz Düşmesi:

2.4.1. “ğ, g” düşmesi:

2.4.1.1. Kelime ve ek sonunda “-ğ, -g” düşmesi:

Bu konuyu ünlü uyumu bahsinde ele almıştık.

2.4.1.2. Hece ve ek başlarında “ğ-, g-“ düşmesi:

2.4.1.2.1. Hece başında “ğ-, g-“ düşmesi:

Kelimenin bünyesine dahil hecelerin başındaki “ğ-“ ve “g-“ler ETT devresinden önce de düşmüş bulunmaktadır (Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi 68).

Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

eyüdür 85a-6 hc "<edgü", gerek 20a-8, 113a-4 hc "<kergek".

2.4.1.2.2. Ek başında “ğ-, g-“ düşmesi:

* -ğa, -ge> -a, -e yönelme hâli eki:

imâma 10b-1, birine 16a-4, başına 49a-4, cānibine 52b-8, taşā 99a-1 hc, erlere 106b-6 hc, içine 108a-2 hc, aya 110b-5 hc vs.

* -ğaru, -gerü> -aru, -erü yön gösterme eki:

yuğaru 69a-8 hc, içerye 107b-6 hc.

* -ğan, -gen>-an, -en sıfat-fiil eki:

bilmeyen 10b-3, geçen 24b-9, hakkı olan 41a-1, namâz kılan 60b-2, varan 82b-5 hc, devşirilen 102a-8 hc, giden 104b-2 hc, şühret bulan 111a-7 hc vs.

* -ğınça, -ginçe> -ınca, -ince:

toğunca 45a-3, düşmeyince 48a-7, gelince 90b-7 hc, çıkınca 101b-6 hc vs.

2.4.2. “b-“ düşmesi:

ET'de “bol-“ fiilinin “b”si EAT'nin başlarında düşmüştür. Metinlerimizde de “bol-“ fiili “ol-“ şeklinde geçmektedir.

lâzım olup 2a-8, ma'zûr olan 15b-7, izdiḥâm olsa 21b-3, vâsıl olmamak 43b-4, meşhûr olan 61a-2, kaymak olur 70b-4 hc, rivâyet olunmuşdur 81a-5 hc, 'afv olunur 101b-4 hc, pâre olduğu 110b-5 hc vs.

2.4.3. “l” düşmesi:

ET'de bazı kelimelerin orta ses durumundaki “l” ünsüzü, EAT'nin başında düşmüştür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

getürürler 7a-8, getürüp 74a-4 hc "<keltür-", oturmuşlardır 98b-1 hc, 99a-7 hc "<oltur-".

2.4.4. “y” düşmesi:

ET metinlerinde bazı kelimeler “y” ile yazılırken, metinlerimizde bu kelimeler bir “y” düşmesine uğrayarak “y”siz yazılmışlardır.

ignelemek 11b-6 "<yignele-", ıraçdan 33a-1, 43b-3 "<yırağ", ağağlar 83b-7 hc "<yığağ", ağlamak 50b-3 "<yığla-".

2.4.5. “r” dűşmesi:

degil ise 9a-8, var ise 101b-4 hc "ise>erse".

2.4.6. “v” dűşmesi:

şuyın 21b-2, şuyıdır 72a-6 hc "şub>şuv>şu".

2.4.7. “-k, -k” dűşmesi:

Bazı kelimelere küçültme bildiren bazı ekler eklendiği zaman bu kelimelerin sonundaki “-k, -k”ler dűşmektedir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ıracık 43a-8 "<ırağ+cık", ufacık 101b-9 hc "<ufağ+cık", büyücek 101b-9 hc "<büyük+cek".

2.4.8. Ünsüz Tekleşmesi:

Bu ses hadisesi metinlerimizde Türkçeye geçmiş Arapça kelimelerde görölmektedir. Bu kelimeleri Türkçenin ses sistemine uydurmak için yan yana gelen çift ünsüzlerden birinin düştüğünü görürüz; bu durumu da konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür. Metinlerimizde ünsüz tekleşme hadisesi hep kelimenin son sesinde görölmektedir.

ħac 1b-6, 6a-4, 97a-9 hc, 102b-7 hc "<ħacc", lâ-büd 2a-8 "<lâ-büdd", müstaħađ 10b-7 "<müstaħađđ", şer 35b-5 "<şerr", zan 35b-1,35b-5 "<zann", mühim

41b-5 "<mühimm", red 53a-7 "<redd", maḥal 68b-5 hc, 78a-7 hc "<maḥall", şaḳ
111b-2 hc "<şaqḳ".

2.5. Hece Düşmesi:

Metnimizde “tur-“ fiilinden gelen “-durur” , son hecesi düşerek hep “-dur”
şeklinde yazılmıştır.

farzdır 4a-4, evlâdır 26a-6, gerekdir 44b-3, azdır 59a-7, yerdir 69b-2 hc,
alçaḳdır 75b-6 hc, çoḳdur 94a-1 hc, günidir 100a3 hc vs.

IV. ŞEKİL BİLGİSİ

1. İSİM

1.1. Çokluk Eki:

Çokluk eki, ET'den günümüze kadar hep “-lar, -ler”dir. Bu ek bir isme eklendiği zaman, ismin çokluk (birden fazla) olduğunu gösterir.

anlar 14a-8, borçlar 16b-3, kılanlar 34a-1, taşlar 42a-8, direkler 60a-9, kıuyular 67a-1 hc, ağaçlar 83b-7 hc, erler 106b-4 hc, evler 110b-2 hc, şular 113a-1 hc vs.

Metinlerimizde Türkçeye geçmiş bazı Arapça ve Farsça kelimelerin kendi çokluk şekilleri ile kullanılmış olmalarına rağmen, metinlerimizde ayrıca bu kelimelere Türkçe çokluk eki +lAr eklenmiştir; örneğin:

müslümānlar 28b-3, eyyāmlarında 71a-4 hc, kıurālar 88b-6 hc, şühedāları 92b-2 hc gibi.

Görüldüğü üzere, kelimelerin çokluk olmalarına rağmen, yine de ikinci defa olarak bu kelimelere Türkçe çokluk eki eklenmiştir, bu şekil ekleme de Halk Osmanlıcasını gösteren bir örnek olduğunu kabul etmekteyiz.

1.2. İyelik Ekleri:

Bu ekler bir isme eklendiği zaman bu ismin kime ait olduğunu gösterir.

Metinlerimizde belli başlı kullanılan iyelik ekleri şunlardır:

1.2.1. Teklik 1. şahıs -(u)m:

Teklik 1. şahıs iyelik eki, metnimizde hep yuvarlak ünlüdür: kulumuñ 35b-3, kulumı 37a-3 gibi.

1.2.2. Teklik 3. şahıs -ı, -i, -sı, -si:

Teklik 3. şahıs iyelik eki, metinlerimizde ünsüzle biten kelimelerde -ı, -i, ünlü ile biten kelimelerde sı, si şeklinde geçmektedir:

gicesi 9a-7, ağzı 25a-7, eşigin 50b-2, arasına 59a-9, yolu 68a-2 hc, çiçeği 96a-9 hc, süresi 99a-8 hc, kapısı 105b-1 hc vs.

Ayrıca metinlerimizde bazı kelimelerde yuvarlak “u, ü” ünlülerinin, teklik 3. şahıs iyelik eki olarak kullanıldığını da görürüz:

bilmedüğünden 7b-1, ucun 9a-2, iķāmet olunduğuna 20b-3, üstüne 35a-1, huşuşunda 90b-7 hc, önünde 105b-6 hc gibi.

yüzün 18b-5, yüzün 27b-2 kelimesi ise, görüldüğü üzere iki şekillidir.

1.2.3. Çokluk 1. şahıs -(ı)mız:

Metnimizde hep düz ünlü olarak kullanılmıştır: ‘aqlımız 113a-7 hc, kuşurımız 113a-8 hc gibi.

1.2.4. Çokluk 3. şahıs -ları, -leri:

Çokluk 3. şahıs iyelik ekleri “-ları, -leri”, teklik 3. şahıs iyelik eki “ı, i” ile çokluk eki “-lar, -ler”in birleşmesinden meydana gelmiştir:

hacları 14a-9, boyunlarında 16b-3, çadırlarında 34a-1, dedikleri 34b-5, şuları 72a-5 hc, hanelerine 72a-5 hc gibi.

1.3. Hâl Ekleri:

1.3.1. İlgî hâli eki -iñ, -iñ, -uñ, -nıñ, -niñ, -nuñ:

Bu ek iki isim arasında ilgi kurar. Metinlerimizde genellikle ilgi hâli eki dudak benzeşmesine uymaktadır. Ünsüz ile biten isimlere -iñ, -iñ, -uñ. Ünlü ile biten isimlere -nıñ, -niñ, -nuñ şeklinde eklenir.

beziniñ 9a-2, ayağınıñ 17b-4, mesâ'iliñ 19a-5, kulumuñ 35b-3, adamıñ 44a-8, kuyunuñ 66a-6 hc, Ramazānoğlu'nuñ 74b-2 hc, cisriñ 75a-1 hc, bunuñ 81b-6 hc, kubbeniñ 98b-2 hc, hacciñ 102b-8 hc, kayanıñ 111b-3 hc gibi.

Ancak “ikindüniñ 33b-4; yapuniñ 34b-5; yatsuniñ 40b-4; Āl-i ‘Osmān'uiñ 69a-1 hc; merhūmiñ 77a-6 hc” kelimelerinde, görüldüğü üzere ilgi hâli eki dudak benzeşmesine uymamıştır, buna rağmen, metinlerimizde ilgi hâli eki, çoktan EAT'nin etkisinden kurtulmuş olduğunu ve dudak benzeşmesine uymaya başlamış olduğunu göstermektedir.

1.3.2. Yönelme hâli eki -a, -e, -(y)a, -(y)e:

İsmi fiile bağlar. Genellikle fiilin gösterdiği hareketin isme doğru yöneldiğini gösterir. ET “-ğa/-ge” ekinden gelişen “-a, -e” yönelme hâli eki (Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi 85), ünlü ile biten kelimelere eklendiği zaman, araya bir yardımcı “-y-“ sesi girer.

işe 12a-9, okuyana 26a-8, direge 28b-9, kimseye 31b-6, imâma 33b-5, öyleye 34b-1, du‘âya 35b-8, binâya 44a-3, namâza 53a-2, şehre 77b-7 hc, taşâya 99a-1 hc, kimseye 82b-5 hc, girüye 101a-3 hc, erlere 106b-6 hc, dünyâya 109b-6 hc, aya 110b-5 hc vs.

Batı Türkçesinde, şahıs zamirlerinin yönelme şeklinin “baña 35b-3, aña 16a-7” (ñ) ihtiva etmesi, bu ekin başındaki ğ ve g seslerinin sonradan düşmüş olduğunu göstermektedir. Belki de, ET devresinde, “n” ile “ğ”, ñ hâlinde birleşmiş, lehçelerin teşekkülünde tekrar parçalanmayarak Batı Türkçesine klişe hâlinde intikal etmiştir (Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi 86).

1.3.3. Yükleme hâli eki:

İsmi geçişli fiile bağlar. Metinlerimizde üç türlü yükleme hâli eki kullanılmıştır.

1.3.3.1. -ı, -i, -(y)ı, -(y)i:

ET'de isimlerden sonra kullanılan “-g, -ğ” yükleme hâli eki, ünsüzle biten isimlerde önüne gelen yardımcı ünlü, sonradan kendi bünyesine alarak “-ığ, -ig, -uğ,

-üg” şekline geçmiştir. BT'e gelince, sonundaki “g” ve “ğ” sesleri düştüğü için isimlerden sonra gelen yükleme hâli eki “-ı, -i” şekline geçmiştir (Ergin 232). Metnimizde bu ek hep düz ünlüdür. Ünsüz ile biten kelimelere eklendiği zaman “-ı, -i”. Ünlü ile biten kelimelere eklendiği zaman da “-(y)ı, -(y)i” şeklinde geçer:

tavâfı 4b-4, harâmı 14a-8, gâfil olmayı 19a-5, diregi 29a-6, sünneti 31b-6, ikindüyi 34a-2, yatsuyı 40b-7, ka'beyi 49a-1, hayvânı 90a-7 hc, vaqti 92b-7 hc, bıçağı 99a-1 hc, tavâf-ı ziyareti 102b-9 hc vs.

1.3.3.2. -nı, -ni:

Bu ek her zaman zamirlerden sonra gelir. Bu ek ET'de kullanılırken, EAT'de sadece arakaik olarak bir iki örnekte görülmektedir: bunu 19b-9, anı 35b-8, 99a-3 hc gibi.

1.3.3.3. -n:

Bu ek ET'de kullanılmış ve EAT'de de varlığını devam ettirmiştir. Her zaman 3. şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır: bıyığın 11a-5, kıymetin 15a-8, saçın 46a-9, arkasın 52b-8, namâzın 101b-5 hc, ayakların 107b-9 hc, gözün 108a-3 hc vs.

1.3.4. Bulunma hâli eki -da, -de:

İsmi fiile bağlar. Fiilin gösterdiği hareketin nerede, hangi yerde gerçekleştiğini gösterir. Bulunma hâli eki Metinlerimizde hep “-da, -de” şeklinde kullanılmıştır. 3. şahıs iyelik eki ile biten kelimelere geldiği zaman araya bir “n” sesi girer.

dördinde 8b-9, kıyâmetde 13b-7, tavâfda 24a-5, günde 33b-5, yolda 51b-6, anda 61a-6, içinde 78b-1 hc, şeklinde 82a-8 hc, konağda 96a-9 hc, eteginde 110a-2 hc, altında 102b-4 hc, kırbında 105a-4 hc vs.

Ayrıca Metnimizde “-da, -de” bulunma hâli eki, “-a, -e” yönelme hâli ekinin işlevini de üstlendiğini görürüz:

bir pāk yerde kıoya 48b-3 "bir pāk yere kıoya".

1.3.5. Uzaklaşma hâli eki -dan, -den:

Uzaklaşma eki, ET'de “-dın, -din, -tın, -tin” şeklinde dar ünlülü idi; EAT'de ise, yönelme ve bulunma eklerinin tesiri ile “-dan, -den” geniş ünlülü olmuştur. Başındaki ünsüz ise Osmanlıcanın sonlarına kadar “d” şeklinde devam etmiştir (Ergin 236). Metinlerimizde de hep d'lidir. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra geldiği zaman araya “n” sesi girer.

giceden 14a-3, issiden 18a-6, arasından 21b-1, uzakdan 23b-9, ikindüden 34a-8, bağıladan 42a-9, bundan 63a-8 hc, şehirden 67b-6 hc, köylerden 74a-4 hc, etrafından 95a-7 hc, yerden 90a-5 hc, cennetden 98b-7 hc, mağaradan 110a-7 hc vs.

1.3.6. Eşitlik eki -ca, -ce:

ET devresinden bu yana Türkçede eşitlik eki -ca, -ce, -ça, -çe'dir. ET'de sadece -ça, -çe şekilleri görülürdü (Ercilasun 128). Metinlerimizde, imlâ bakımından, hep “-ca, -ce” şeklinde kullanılmıştır, biz ise metinlerin transkripsiyonlarında bu eki

“-ca, -ce, -ça, -çe” şeklinde yazdık. Bu ek eşitlik, benzerlik, miktar, kadar anlamında çeşitli fonksiyonlarda bulunur (Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar c.1 12).

‘aķıbınca 11b-2, güççedir 12a-4, evvelce 29b-9, ardınca 39b-6, böylece 47b-5, hōşça 68b-5 hc, ılıca 68b-7 hc, ağırcadır 71a-4 hc, başkaca 106a-4 hc, kırıca 112b-6 hc, kıadarca 113a-7 hc, yukarıca 99a-4 hc.

Bu ek bazı kelimelerde kalıplaşmıştır: nice <ne +çe 2b-1 "ne kadar" gibi.

1.3.7. Yön ekleri:

1.3.7.1. -ra, -re:

Metinlerimizde bu yön eki oldukça canlı ve işlektir: şöıra 7a-1, üzere 10b-3, üzre 14a-8, nerede 42a-3, taşra 67b-6 hc gibi.

1.3.7.2. -aru, -erü:

ET “-ğaru, -gerü” ekinden gelişen bu ek, metnimizdeki örnekleri şunlardır:

yukarı: 69a-8 hc "yok-ğaru>yukarı", içerüye 107b-6 hc "iç-gerü>içerü".

1.3.8. Vasıta hâli eki ile, -ıla, -ile, -la, -le:

Metinlerimizde vasıta hâli eki ile'nin eklenmiş şekli daha çok kullanılmıştır. Ünlü ile biten kelimeye eklendiği zaman araya bir (y) koruma ünsüzü türer; ünsüz ile biten kelimeye eklendiği zaman ise “ı, i” ünlüleri bazen düşer, bazen de düşmemektedir.

niyyet ile 3a-9, vaķâr-ıla 9b-4, ‘umre ile 20b-9, eliyle 23b-8, ucuyla 43a-9, edeble 58b-2, bulunmamağ-ıla 67b-1 hc, dülâb ile 66b-8 hc, olmağla 82a-7 hc, olmağ-ıla 84b-7 hc, ğāyetle 89a-1 hc, ğazâb ile 99a-1 hc, izniyle 107b-3 hc, barmağıyla 110b-5 hc vs.

-(ü)n eki ise metnimizde kalıplaşmış olarak şu kelimelerde geçmektedir:

içün<uc-u-n 7a-2, eğlenmeksizin 5a-3, değirmeksizin 18b-6, aķıtmaķsızın 21b-2.

1.4. Soru Eki:

Metnimizde soru eki bir tek şu örnekte geçmektedir: (kıya mı bilür 7b-5). Bu örnekte görüldüğü üzere soru eki soru anlamından çıkıp bir olumsuzluk anlamı vermektedir (kıyabilir mi, kıyamaz). Ayrıca soru eki, “-a” zarf-fiil eki ile “bil-“ yardımcı fiilin arasına girerek bitişik fiili kuran unsurları birbirinden ayırmıştır. Bu durumu da konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

1.5. Sayı İsimleri:

Metinlerimizde belirtme fonksiyonunda kullanılan sayı isimleri, ses değişikliği dışında, bugünkünden farksızdır. Metinlerimizde geçen Türkçe sayı isimleri şunlardır:

bir 4a-4, 66b-4 hc; iki 8b-2, 72b-2 hc; üç 6a-4, 91b-1 hc; dört 6a-8, 106a-3 hc; beş 43a-7, 88a-1 hc; altı 15a-2, 87a-8 hc; yedi 16b-7, 76a-8 hc; sekiz 3b-4; toķuz 101b-8 hc; on iki 15a-5; kırķ 60b-1, 67a-1 hc; yüz 36a-2; biñ 81b-9 hc; on biñ 91b-8 hc vs.

Metinlerimizde, sayı isimleri daha çok -ncı, -nci sıra sayı ekini almış olarak görülmektedir; ek ise her zaman düz ünlüdür.

ikinci 29a-6, 103a-4 hc; üçüncü 3b-2, 103a-6 hc; dördüncü 48a-3, 103b-6 hc; beşinci 4a-5; altıncı 4a-7; yedinci 8a-3, 106b-8 hc; sekizinci 30b-5, 98a-2 hc; toğuzuncu 4b-1, 100b-1 hc; onuncu 4b-3, 102a-2 hc vs.

Metinlerimizde Türkçe sayı isimleri yanında, özel yerleri, Arapçada olduğu gibi belirtmek üzere, Arapça sayı isimlerini de görürüz.

maḳām-ı şelāse "üçler makamı" 82a-3 hc; maḳām-ı seb'a "yediler makamı" 82a-3 hc; maḳām-ı erba'ın "kırklar makamı" 82a-3 hc; cevānib-i erba'ası "dört kenarı" 90b-3 hc gibi.

1.6. İsim Yapım Ekleri:

1.6.1. İsimden İsim Yapan Ekler:

-daş:

Bu ek, ortaklık, beraberlik ve bağlılık bildirir. Metnimizde sadece (ḳarındaşa 104b-2 hc) kelimesinde geçmektedir.

-cek:

“-ca, -ce” eşitlik hâli eki ile “oḳ, ök” kuvvetlendirme edatının birleşmesinden ortaya çıkan bu ek; metnimizde küçültme ifadesini vererek sadece (büyücek 101b-9 hc) kelimesinde geçmektedir.

-er, -şer:

Asıl sayı isimlerinden dağıtma, paylaşırma sayı isimleri yapar. Ek aslında “-ar, -er” şeklinde idi. “-şar, -şer” şekli ise aslında (beşer) kelimesinin hece bölünmesinden (be-şer) ortaya çıkmıştır. Metnimizdeki örnekleri şunlardır: birer 102a-9 hc, 106b-4 hc, 107a-6 hc; yedişer 103a-7 hc.

-cık:

Küçültme bildirir: ıracık 43a-8; ufacık 101b-9 hc.

-ncı, -nci:

Asıl sayı isimlerinden sıra sayı isimleri yapar. Metinlerimizde ekin ünlüsü her zaman düzdür: ikinci 29a-6, 103a-4 hc; üçüncü 3b-2, 103a-6 hc; dördüncü 48a-3, 103b-6 hc; beşinci 4a-5; altıncı 4a-7; yedinci 8a-3, 106b-8 hc; sekizinci 30b-5, 98a-2 hc; toğuzuncu 4b-1, 100b-1 hc; onuncu 4b-3, 102a-2 hc vs.

-lı, -li, -lu, -lü:

Her türlü isimden olumlu sıfat yapar: borçlu 7b-2, dürlüdür 12a-3, mişilli 17b-3, bahtlı 31b-6, mihrâblu 34b-7, minârelü 72b-2 hc, kapulıdır 74a-9 hc, muhâtaralı 85a-3 hc vs.

-lık(ğ), -lik, -luğ:

İsim ve sıfatlardan mücerret manalı isimler yapar. Metinlerimizde bu ek, hem yuvarlak hem de düz ünlüdür ve genellikle düzlük-yuvarlaklık bakımından eklendiği kökün ünlüsüne uymaktadır.

aralığında 25a-3, mürü'etsizlikdir 42a-3, zeytünlik 77a-1 hc, ağaçlıktır 86b-6 hc, kımluk 95b-8 hc, otluğ 96a-4 hc, kuşluk 100a-3 hc, taşlık 111a-9 hc vs.

-sız, -siz, -süz:

Bu ek, -lı, -li, -lu, -lü ekinin tersine, isimlerden olumsuz sıfatlar yapar: hisâbsız 20a-7, mürü'etsizlikdir 42a-3, issüz 67a-9 hc vs.

-la:

Yer ismi yapar. İşlek değildir. Aslında bu ek isimden fiil yapan bir ektir: yaylası 73b-4 hc (yayla<yay-la-ğ<yay-la-) gibi.

-ca, -ce:

Bu ek aslında bir çekim ekidir, ama kalıplaşarak bir yapım eki olarak da kullanılmaktadır; genellikle dil ve cins isimleri yapar. Metnimizdeki örnekleri şunlardır: 'Arabice 20a-9, Türkçe 36a-1, akça 11b-8 gibi.

-ki:

İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar; bağıllık ve aitlik ifade eder; ekin ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna aykırı olarak her zaman “-ki”

şeklinde yazılır. Metnimizdeki örnekleri şunlardır: evvelki 6a-1, 103a-3 hc; cānibindeki 32a-9; yerindeki 40a-5 vs.

-nāk:

Farsça bir ektir, isimlerin sonlarına gelerek sıfat yapar, Türkçedeki “-lı, -li, -lu, -lü” ekinin görevini yapar. Metnimizdeki örneği: ḥaṭar-nāk 86b-2 hc "muhataralı".

bī-, nā-:

Farsça ve Arapça kelimelerin başında bulunan bu önekler, isimlerin başlarına gelerek onlardan olumsuz isimler yapar; Türkçedeki “-sız, -siz, -suz, -süz” görevindedir. Metinlerimizde, bu ekleri alan tek tük Arapça ve Farsça kelimelerin geçtiği için, bu eklerden burada bahsetmeyi uygun bulduk. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır: nā-maḥremden 18b-5, bī-ḳiyās 80a-8 hc, bī-pāyān: 95a-1 hc gibi.

-ī:

Arapça sonek olan nisbet yesi “-ī”, isimlerin sonuna gelerek topluluk isimleri, dil isimleri ve sıfat yapar. Bu ek metnimizde kullanıldığı için burada ondan bahsetmeyi uygun bulduk. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ümmī 2a-5, ‘Arabī ve Türki 2b-1, lisān-ı Türki 2b-6 vs.

1.6.2. Fiilden İsim Yapan Ekler:

-ağ(ğ):

Yer ve âlet ismi yapan bu ek, metinlerimizde şu kelimelerde geçmektedir: konağında 52a-5, konağ 70a-1 hc, oturağ 73a-2 hc, bıçağ 98b-9 hc vs.

-k(ğ), -k(g):

Bu ek soyut ve somut isimler yapar; geçişli ve geçişsiz fiillere gelir; ünlü ile biten tabanlara eklendiğinde doğrudan doğruya eklenir, ünsüzle biten tabanlara eklendiğinde ise araya bir yardımcı ünlü girer.

açık 9a-4, bölüğü 14a-7, bölüm 15b-1, şovukdan 18a-6, kırığı 19a-1, büyük 41b-9, kazık 86a-8 hc vs.

Bazı bilim adamları, direk 9a-6, kasiğında 11a-7, yok 15b-6 kelimeleri “-k, -k” eki ile yapılmış olduğunu kabul etme eğilimindedir (Banguoğlu 249-250).

-kūn:

Genellikle tek heceli fiillere gelerek isim ve sıfat yapar; büyütme ve aşırılık anlamı verir. Metnimizde bir tek örnekte geçmektedir: şaşkūn 25a-4.

-ma, -me:

Bütün fiil kök veya gövdelerine gelerek hareket ve oluş isimleri yapar.

terk itmede 8a-9, zarar gelmesinden 18a-7, batmasına 38b-6, rāzı olmaların 41a-3, atmanın 44b-8, münāfık olmadan 60b-3.

-mağ(ğ), -mek(g):

Fiilin masdar şekli olan “-mağ, -mek” eki, bütün fiil kök veya gövdelerine gelerek, hareket ve oluşun soyut isimlerini yapar.

öğrenmek 2a-3, yürümeğe 8b-4, gitmek 9b-4, telbiye itmeğe 11a-3, cidâl itmek 11b-9, giymeğe 14b-8, boğazlamak 17b-2, ağlamak 50b-3, toğmağa 42a-9, gicelemek 46b-3, hâ'in olmağla 89a-2 hc, içilmek 90a-7 hc, ziyâret itmek 92a-4 hc, bulunmağa 93a-7 hc, huşbe okumağa 100b-6 hc vs.

-u, -ü:

Bu ekin bazıları ET'deki “-ı-ğ, -i-g” fiilden isim yapma ekinin BT'de “-ğ, -g” düşmesi yüzünden yardımcı sesin fiilden isim yapma eki hâline gelmesinden, bazıları zarf fiil eki -u, -ü'nün kalıplaşmasından, bazıları ise sonradan başındaki -ğ, -g'si düşmüş olan “-ğu, -gü” fiilden isim yapma ekinden ortaya çıkmıştır (Ergin 192). Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır: örtüsine 27a-4, yapunıñ 34b-5, qorqusından 43b-4, yazıludur 93a-5 hc.

-mur:

Geçişsiz fiillere gelen bu ek metnimizde sadece şu kelimedeki geçmektedir: yağmur 68b-6 hc, 84b-2 hc.

2. FİİL

2.1. Fiil Yapım Ekleri:

2.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler:

Metinlerimizde geçen isimden fiil yapan ekler şunlardır:

-la-, -le-:

Her türlü isimden fiil türeten bu ek, eskiden bu yana hep aynı kalmış ve çok işlek isimden fiil türeten ek olduğunu ispatlamıştır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır.

bağlamak 11b-6, işlemek 12a-1, boğazlamak 17b-2, gicelemek 46b-3, yazlarlar 73b-8 hc, karşılarlar 90b-1 hc, başlar 100b-6 hc, tazeleyüp 101a-5 hc vs.

-e-:

Genellikle tek heceli kelimelere eklenerek geçişli ve geçişsiz fiiller yapar. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır: dilese 11a-4, dileye 13a-4, 27a-6, dileyüp 91a-3 hc.

-te-:

Çok az kullanılır. Metnimizdeki örneği: istemektir 41b-7, isteye 62b-4 (is-te-<iz-de-).

-i-:

Az kullanılan bu ek geçişli fiiller yapar. Metnimizdeki örneği: şaķınmak 12a-2, şaķına 25a-6.

2.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekler:

Metinlerimizde geçen fiilden fiil yapım ekleri şunlardır:

-ma-, -me-:

ET'den bu yana hiç değişmeyen “-ma-, -me-“ olumsuzluk eki, “i-“ yardımcı fiili hariç, istisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine gelerek olumsuz tabanlı fiiller yapar; olmama ve yapmama ifadesini taşır.

virmeye 15a-9, dimeye 25b-1, düşmeyince 48a-7, kıalmaya 59a-6, dâhil olmaya 62b-8, ğaflet olunmaya 72a-1 hc, tamâm itmedikçe 97b-2 hc, kesmeyüp 98b-9 hc vs.

-ar-, -er-:

Ettirgen fiiller yapan “-ar, -er” eki, metnimizde seyrek olarak geçmektedir: çıkara 11b-3, gidere 11a-7 vs.

-ir-, -ür-:

Ettirgen fiiller yapan “-ir, -ür” eki, ünsüzle biten fiillerin bir kısmına gelir, ünlü ile bitenlere ise gelmez. Bu ek EAT'de hep yuvarlak ünlülü olarak kullanılırdı, metinlerimizde ise hem yuvarlak hem düz ünlülüdür ve dudak uyumuna uymamaktadır: degirmeksizin 18b-6, degürüp 21b-7, bişürüp 82b-5 hc.

-t-:

Genellikle geçişsiz fiillere eklenerek ettirgen tabanlı geçişli fiiller yapar. Metnimizde iki ünlü arasında tonlulaşmış örneklerine de rastlarız.

oğudup 2a-6, yürüde 8a-1, uzatmağdır 9b-6, ağıtmağa 62b-5 vs.

-dır-, -dir-, -dur-, -dür-:

Geçişli ve geçişsiz fiillerden ettirgen fiiller yapan bu ek, ET'de ve EAT'de hep yuvarlak ünlülü olarak kullanılırdı, metinlerimizde ise hem yuvarlak hem de düz ünlülüdür. Genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiş görülmektedir. Bu da bize ekin Eski Anadolu Türkçesinden uzaklaşmış ve Klasik Osmanlı Türkçesine daha yakın olup, hızlı gelişen bir ek olduğunu gösterir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

getürürler 7a-8 "kel-tür->getür-", kaldurup 12b-7 "çal-dur->kaldur-", öldürmek 18b-8, kazdurup 67a-1 hc, kondururlar 72a-5 hc, yapırmış 89b-5 hc, tırâş itdirüp 97a-6 hc vs.

-ş-:

Ortaklaşma (birden fazla özne tarafından yapılan) veya bir oluş (kendi kendine olma bildiren) fiiller yapar. Metnimizdeki örneği ise bir oluş ifade eden fiildir.

irişse 34a-5, irişmeyüp 34b-1.

-k-, -k-:

“-k-, -k-“ eki, tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş "olma" fiilleri türetir. Bazı türetmelerde, kökle kaynaşmış olan ekte bir de dönüşlülük işlevi görülür. Ek; “-r, -l” gibi akıcı ünsüzlerle biten bazı fiil köklerine, bağlantı ünlüsü almadan gelmiş görünüyor. Ancak, bu bağlantı ünlüsü erkenden bir orta hece düşmesine uğramış da olabilir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri 127). Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

kırkmağdır 4a-9, silkerek 8b-8, kırksa 18a-7 vs.

-y- < -d-:

“-d- > -y-“ değişmesinden oluşmuş olan “-y-“ eki, ET'de canlılığını yitirmiş ve birleştiği, ünlü veya ünsüzle biten tek heceli fiil köküyle iyiden iyiye kaynaşmış olduğu için böyle bir ekin varlığı ancak aynı kökün başka türevlerinden anlaşılabilir. Bugün ekteki işlevin ne olduğu kesin olarak belirlenemiyor ise de, genellikle "pekiştirme" işlevinde bir ek olduğu kabul edilmektedir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri 135).

Metnimizdeki örnekleri şunlardır: söylemek 12a-1 (söyle-<sö-d-üg+le- "aynı kökten söz adı vardır"), geymek 17b-3 (gey-<ke-d-), koyup 21b-1 (koy-<ko-d-).

-(i)l-, -(i)l-, -(u)l-:

Genellikle geçişli fiillere gelerek geçişsiz edilgen fiiller yapar. Ek ünsüzle biten bir fiile geldiğinde araya bir ünlü girer. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

çekilür 66b-9 hc, içilmez 86a-5 hc, oyulmuşdır 99a-5 hc, açılır 106b-4 hc, bakılsa 111a-6 hc, dikilmiş 14a-1, atılacak 48a-2, yazılır 61a-7 vs.

Az olmakla birlikte bazen dönüşlü fiiller yapar: şarıla 11b-4 gibi.

-(ı)n-, -(i)n-, -(u)n-, -(ü)n-:

Genellikle geçişli fiillere gelerek dönüşlü fiiller yapar. Ünlü ile biten fiillere doğrudan doğruya eklenir, ünsüz ile biten fiillere eklendiğinde ise araya bir ünlü girer. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

kuşanmağ 11b-7, yuvarlansa 44a-5, tıblene 52a-6, görünür 85b-9 hc, iħrāmlanup 104a-5 hc vs.

Sonu ünlü veya akıca “-l” ünsüzü ile biten fiillere gelen “-n-“ eki dönüşlülük yanında, edilgenlik de ifade eder; örneğin:

oğunduğda 33a-7, zikir olunan 8a-6, kılına 33b-7, naķil olunmuşdır 91b-9 hc, ‘afv oluna 113a-9 hc vs.

2.2. Fiillerde Olumsuzluk:

Metinlerimizde fiil çekimlerinde kullanılan olumsuz ekleri şunlardır:

-ma-, -me-:

“-i-“ yardımcı fiili hariç istisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine gelir.

bilmeyen 10b-3, düğmelemeyüp 17b-8, büyük olmaya 42a-9, düşmeyince 48a-7, kalmaya 59a-6, tamām itmedikçe 97b-2 hc, kesmeyüp 98b-9 hc, ğaflet olunmaya 101b-3 hc vs.

-maz-, -mez-:

Geniş zaman olumsuzluk ekidir.

gelmez 5b-1, kesmez 7b-1, kılınmaz 33b-8, kalmazlar 48b-1, eksik olmaz 68b-6 hc, girilmez 88b-8 hc, bir şey' bulunmaz 95a-2 hc vs.

2.3. Fiil Çekimi:

2.3.1. Şahıs Ekleri:

Bilindiği üzere şahıs ekleri fiilin gösterdiği hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Metinlerimizde geçen şahıs ekleri, zamir kökenli ve iyelik kökenli olmak üzere iki tip şahıs eki kullanılmıştır. Bunlar:

2.3.1.1. I. Tip Şahıs Ekleri:

Bu tip şahıs ekleri zamir kökenli şahıs ekleridir, yani şahıs zamirlerinin ekleşmesinden ortaya çıkan şahıs ekleridir. Metinlerimizde geçen bu tip şahıs ekleri, teklik 1. ve çokluk 3. şahıs ekleri olarak, sadece geniş ve öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır.

* Teklik 1. şahıs eki -im, -üm:

Metnimizde sadece geniş zaman çekiminde kullanılmıştır; örnekleri ise sadece şu kelimelerdir:

ihsân iderim 35b-5, virürüm 35b-6.

* Çokluk 3. şahıs eki -lar, -ler:

Geniş ve öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır. Metinlerimizde örnekleri şunlardır:

gelürler 7a-7, oğurlardı 24a-6, sürerler 25a-6, yapmışlardır 32b-9, kıalmazlar 48b-1, dimişler 63a-8, çıkarlar 74b-5 hc, binâ itmişler 77b-3 hc, eşerler 86a-4 hc, kıazmışlar 89b-8 hc, çekerler 90b-7 hc, namâz kılmışlardır 99a-7 hc, atarlar 102b-1 hc vs.

2.3.1.2. II. Tip Şahıs Ekleri:

Bu tip şahıs ekleri iyelik kökenlidir. Metinlerimizde geçen bu tip şahıs ekleri, teklik 1. ve çokluk 3. şahıs ekleri olarak istek, görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılmıştır.

* Teklik 1. şahıs eki -m:

Metnimizde istek ve görülen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır.

murâd itdim 2b-6, cemi' eyleyem 2b-9, münselik olam 3a-3, yarlıgâdım 37a-3.

* Çokluk 3. Şahıs eki -lar, -ler:

Görülen geçmiş zaman, istek ve şart kiplerinde kullanılmıştır.

şehâdet itseler 13b-8, giyseler 14a-8, ziyâret ideler 92b-2 hc, muhtefî oldılar 112b-2 hc.

2.3.1.3. Emir Çekiminde Şahıs Eki:

Bu çekimdeki şahıs ekleri ne zamir ne de iyelik kökenlidir, çünkü emir eki hem şekil hem şahıs ifadesini taşır. Metinlerimizde sadece teklik 3. şahıs ile çokluk 2. şahıs kullanılmıştır.

faķır olsun 16b-1, ganî olsun 16b-1, farsî olsun 35b-9, yalnız kılsun 40b-1, gice olsun 92b-9 hc, şâhid oluñ 37a-3.

2.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri:

Bu ekler, basit ve birleşik fiil kiplerini kurarlar, dolayısıyla basit ve birleşik fiil kipleri olmak üzere iki bölümde inceleyeceğiz.

2.3.2.1. Basit Fiil Kipleri:

Bildirme (haber) ve tasarlama (dilek) kipleri olmak üzere ikiye ayrılır:

2.3.2.1.1. Bildirme Kipleri:

Görülen Geçmiş Zaman Kipi (-dı, -di):

Bu kipin eki -dı, -di'dir. Esâs işlevi de, fiilin gösterdiği hareketin önceden gerçekleşmiş ve gerçekleşmesine tanık olunmuş olduğunu ifade eder. Metinlerimizde bu kipin eki (-dı, -di) hep düz ünlülü ve ekin ünsüzü ünsüz benzeşmesine uymamaktadır.

murād itdim 2b-6, oğudı 26a-4, geldi 29b-7, kıldı 92b-6 hc, müyesser oldı 108a-5 hc, muhtefi oldılar 112b-2 hc vs.

Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi (-mış, -miş, -muş):

Bu kipin eki -mış, -miş, -muş'dur. Esâs işlevi fiilin gösterdiği hareketin önceden gerçekleşmiş olduğunu, ancak gerçekleşmesine özne tarafından tanık olmadığını, başkasından öğrenmiş olduğunu ifade eder. Bu ek ET, EAT ve Osmanlıcanın ilk devirlerinde hep düz ünlülü olarak kullanılırdı (Ergin 300). Metinlerimizde ise, bu ek az kullanılmış olmakla birlikte yuvarlak ünlülü olarak da geçmektedir; bu da ekin yavaş yavaş geliştiğini, metinlerin 17. yüzyılda yazılmış olduğunu ve bu yüzyılın EAT ile Klasik Osmanlı Türkçesi arasında bir geçiş dönemi olduğunu gösteren önemli örneklerden biridir. Metinlerimizde sadece teklik ve çokluk 3. şahıs ekleri ile kullanılmıştır. Bazen de “-dır, -dir, -dur, -dür” bildirme eki ile olasılık belirtir. Örnekleri ise şunlardır:

borçlar kalmışdır 16b-4, k bbe yapmışlardır 32b-9, nam z kılmışdır 48b-6, em net itmiş 56b-6, v k ' olmuştur 77b-2 hc, Şu çıkmış 89b-8 hc, kuyu yaptırılmış 89b-5 hc, kuyu kazmışlar 89b-8 hc, v rid olmuştur 92a-3 hc, müzeyyen olmuştur 105b-5 hc vs.

Geniş Zaman Kipi (-r, -ır, -ir, -ur, - r, -ar, -er):

Eserlerimizin içerdikleri bilgiler her zaman için geçerli olduklarından, eserlerin yazarları zaman kiplerinden en çok geniş zaman kipini kullanmışlardır. Bu kip bütün zaman kiplerini kendi bünyesi içine alır ve belirtir.

ET'de “-ur, - r; -ar, -er; -r”    türlü geniş zaman eki kullanılmıştır. Bu ekler EAT'de de devam etmiştir. Bu kipi n metinlerimizdeki  rnekleri Şunlardır:

*-r: dir 7b-6, dilerse 30a-2, o ur 46b-8, yazlarlar 73b-8 hc,  arŐularlar 90b-1 hc, ba larlar 102a-1 hc vs.

*-ır: varır 67a-9 hc,  ı arır 74b-1 hc vs.

*-ir: işidir 7b-3, virir 90b-5 hc vs.

*-ur:  alır 7b-1,  ılınur 10a-6,  aldurur 27b-7, buyurur 37a-2, o urur 74a-9 hc, açılır 106b-4 hc,  ullanur 112a-3 hc vs.

*- r: gelürler 7a-7, görinür 33a-1, virürüm 35b-6, getürürler 84a-4 hc, bilür 107b-6 hc vs.

*-ar: aklar 74a-8 hc, konar 75a-9 hc, kızarlar 90a-6 hc, kızar 90a-9 hc, batar 101a-2 hc, atarlar 102b-1 hc vs.

*-er: geçer 7b-6, giyerlerse 14b-1, dönerse 44a-2, gider 67a-2 hc, eşerler 86a-4 hc, çekerler 90b-7 hc, keser 99a-2 hc, girer 112b-6 hc vs.

Şimdiki Zaman Kipi:

Metinlerimizde şimdiki zaman için özel bir ek yoktur; zaten geniş zaman eki kendi bünyesi içinde şimdiki zamanı da kapsamaktadır.

Gelecek Zaman Kipi:

Metinlerimizde gelecek zaman için özel bir ek yoktur; zaten geniş zaman eki kendi bünyesi içinde gelecek zamanı da kapsıyor, ayrıca istek kipi de kendi bünyesi içinde bir isteğin gelecek zamanda gerçekleşmesine işaret ediyor.

2.3.2.1.2. Tasarlama (dilek) Kipleri:

İstek Kipi (-a, -e):

EAT'den günümüze kadar kullanılan istek kipinin “-a, -e” şekli, ET'deki (-ğa<-ğay, -ge<-gey) gelecek zaman ekinden gelişmiştir. Metinlerimizde de yukarıda işaret ettiğimiz gibi isteğin gelecek zamanda gerçekleşeceği için gelecek zamanı da ifade etmektedir. Bu ek, EAT'de “ğ” ve “g”lerin düşmesiyle “-a, -e” şeklini almıştır; bu şekil değişimi yanında ekin fonksiyonu da değişmiştir (Ergin 310). Ekin gelecek zaman ekinden geldiği için, kendi bünyesinde gelecek zamanı da ifade etmektedir,

zaten ifade ettiği istek gelecek zamanda bir istektir. Metinlerimizde istek kipi bolca kullanılmıştır; örnekleri ise şunlardır:

yürüde 8a-1, ala 11b-3, giye 18a-9, öpe 21b-3, şona 31b-2, ine 33a-2, yuya 43a-6, vara 61a-3, ziyâret oluna 72a-1 hc, hareket eyleye 104b-5 hc, gire 107b-6 hc, oğuya 108b-7 hc vs.

şart Kipi (-sa, -se):

Günümüz Türkçesinde şart ekinin “-sa, -se” şekli, ET'deki “-sar, -ser” şart ekinden gelmektedir. Bu ek, ET'nin son devresinde -sar, -ser'in sonunda bulunan “r” sesi düşerek “-sa, -se” şeklini almış ve o günden bu yana hep bu şekilde kullanılmıştır (Ergin 309). Bilindiği üzere “-sa, -se” eki, şart kipi yanında, bünyesinde dilek kipini kurmak görevini de üstlenir, ancak bu görev ET'deki “-sar, -ser” ekinde yoktur (Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar c.1 161). Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

şehâdet itseler 13b-8, giyseler 14a-8, aşşa 18b-7, şopsa 19a-4, dilerse 30a-2, şâdir olursa 35b-8, dönerse 44a-2, murâd olunursa 67b-6 hc, şazarlarsa 90a-4 hc, bilür ise 107b-6 hc, bağılsa 111a-6 hc vs.

Emir Kipi:

Metinlerimizde tek tük yerlerde kullanılan ve sadece teklik 3. şahıs ve çokluk 2. şahıs ile çekime giren emir kipi, teklik 3. şahıs ile esâs işlevi dışında bir olasılık belirttiğini görürüz.

faķır olsun ğanı olsun 16b-1, gerek türki, gerek ‘arabi, gerek farsı olsun 35b-9, gerek yalıñuz kılsun gerek cemā’etle 40b-1-2, bir gice olsun 92b-9 hc, şahid oluñ 37a-3.

Gereklilik Kipi (-melü):

Metinlerimizde gereklilik kipini göstermek için, “-ma, -me” fiilden isim yapma eki ile “-lı, -li, -lu, -lü” isimden isim yapma ekinden oluşan “-melü” gereklilik eki ile "gerekdir" kelimesi kullanılmıştır:

-melü:

Metnimizde bir tek kelimedede kullanılmıştır: ĥayr zan itmelüdür 35b-7.

"gerekdir" kelimesi:

Metinlerimizde gereklilik kipini göstermek için daha çok "gerekdir" kelimesi kullanılmıştır. Genellikle fiillerin masdar şekillerinden sonra getirilmiştir ve bir yerde çokluk 3. şahıs ile çekime giren şart ekinden sonra getirilmiştir.

şahınmaķ gerekdir 12a-2, şehādet itseler gerekdir 13b-8, eyyām-ı naħrda olmak gerekdir 17a-8, Mekke'de olmak gerekdir 17b-1, boğazlamaķ gerekdir 17b-2, açmaķ gerekdir 18b-5, atmaķ gerekdir 44b-1, ĥālī olmamaķ gerekdir 98a-1 hc gibi.

2.3.2.2. Birleşik Fiil Kipleri:

Birleşik fiiller “i-“ cevher fiili ile kurulan fiillerdir, yani iki fiilin bir araya gelmeleri ile kurulan fiillerdir, asıl fiil her zaman önce gelir, yardımcı fiil ise (i- cevher fiili) sonra gelir. Bu tür fiillerde en az iki kip eki vardır. Birleşik fiil kiplerinde “i-“ fiili görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi olmak üzere üç kipte kullanılır. Metinlerimizde birleşik fiillerin kullanılışı ise çok azdır.

2.3.2.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi:

Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi:

oğurlardı 24a-6, 24a-9; giderler idi 92a-2 hc.

2.3.2.2.2. Rivâyet Birleşik Çekimi:

Geniş Zaman Kipinin Rivâyeti:

ķayanıñ içinde olur imiş 111b-4 hc.

2.3.2.2.3. Şart Birleşik Çekimi:

Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Şartı:

mücez-i muħill oldı ise 2b-6, geldise 20b-9, 30a-9; geldi ise 29b-7; geydise 16a-

8.

Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Şartı:

muħrim olmış ise 97a-9 hc.

Geniş Zaman Kipinin Şartı:

giyerlerse 14b-1, kâdir olursa 23b-7, yeterse 27a-5, dilerse 30a-2, zan iderse 35b-4, kâlırsa 48b-2, düşerse 44a-1, dönerse 44a-2, kazarlarsa 90a-4 hc, bilür ise 107b-6 hc vs.

2.4. "i-" Ek Fiilinin İsimlerle Kullanılışı:

Cevher fiili "i-", isimlerden sonra gelerek isimlerle birlikte bildirme kiplerini kurar. Bu fiil bazen yazılır bazen ise yazıdan düşer. Metinlerimizde "i-" ek fiili şu kiplerle birlikte kullanılmıştır:

Geniş Zaman Kipi:

ET'de "er-" şeklinde olan "i-" fiili, EAT'e geçerken "r"si düşmüş ve "e>i" değişmesine uğrayarak "i-" şeklini almıştır. ET'de "er-" fiili geniş zaman eki ile "er-ür" bildirici fiil olarak kullanılırdı (men erür men "benim") gibi. Fakat ET'de iken "er-" fiili ile geniş zaman eki ekleşmiş ve düşmüştür; böylece ortada kalan şahıs zamirleri şahıs eklerine dönüşerek bildirme ekleri olmuştur (Ergin 316).

Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

*Teklik 1. şahıs -ım: "ben" zamirinde gelişmiştir.

kıtındayım 35b-4.

*Teklik 3. şahıs -dır, -dir, -dur, -dür: “tur-“ yardımcı fiilinden gelişmiştir (tur->dur-).

farzdır 4a-4, mekrühdür 11b-6, bölükdür 14a-6, câ'izdir 18b-7, aḥsendir 21a-4, azdır 59a-7, adımdır 70b-1 hc, köydür 76b-8 hc, düzdür 82b-8 hc, kıumdur 85b-9 hc, çöldür 88a-4 hc, ağaçlıkdır 95a-4 hc, kıapudur 104b-6 hc, ḥānedir 109b-3 hc vs.

*Çokluk 3. şahıs -durlar, -lardır, -lerdir:

bahādırlar 8b-7, muḫtarlardır 14b-8, muḥayyerlerdir 15a-1, 'aḳabelerdir 83b-8 hc, maḥallelerdir 85a-4 hc, taḡlardır 89a-9 hc, medfūnlardır 91b-8 hc, mübārekelerdir 108b-9 hc vs.

Öğrenilen geçmiş Zaman Kipi:

Bu kipte, isimler ile “i-“ ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanı kullanılır. Metinlerimizde “i-“ ek fiili hep yazılmıştır ve sadece şu örneklerde geçmektedir:

*Teklik 3. şahıs i-miş:

Kepek-pāz imiş 66a-9 hc, taḫtı anda imiş 72b-5 hc, medrese imiş 75a-3, bir ḥān var imiş 84a-2 hc.

*Çokluk 3. şahıs: kıurālar imiş 88b-6 hc.

Şart Kipi:

Bu kipte, isimler ile “i-“ ek fiilin şart kipi kullanılır. Metnimizde sadece teklik 3. şahıs biçimi vardır.

cehil ise 10b-7, uzun ise 11a-6, müfrid ise 15a-1, ‘avret ise 18b-4, kadir ise 20a-9, yakīn varsa 43b-5, mümkün ise 52a-9 vs.

"i-" Ek Fiilin Olumsuzu:

“i-“ ek fiilin olumsuzu (değil) edatı ile yapılır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

cā’iz degildir 5b-3, ‘avret degil ise 9a-8, lâzım degildir 48b-3, vaqt-i kerāhet degil ise 62b-1, mümkün degil 90a-7 hc vs.

2.5. Birleşik Fiiller:

Birleşik fiiller, bir isim veya fiil unsuru ile bir yardımcı fiilin birleşmesinden ortaya çıkan fiil türleridir.

2.5.1. İsimlerden yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller:

Metinlerimizde genellikle Türkçeye geçmiş Arapça ve Farsça asıllı kelimeler, “it-, kıl-, eyle-, ol-, bul-, tut-“ yardımcı fiillerle bir fiil haline girmiştir. Bu birleşik fiillerden “it-, kıl-, eyle-, tut- ve bul-“ ile yapılanlar geçişli, “ol-“ ile yapılanlar ise geçişsiz bir anlam ifade ederler. Metinlerimizde birleşik fiillerde en çok kullanılan yardımcı fiiller “it-, eyle- ve ol-“dur; örnekleri ise şunlardır:

* it- ile yapılan birleşik fiiller:

hıfız itmek 2a-7, murād itmek 2b-6, terk itmekdir 5a-8, niyyet itmek 12a-3, binā itmişlerdir 34b-8, ziyāret itmek 92a-4 hc, tırāş itdirüp 97a-6 hc, ziyan itmezler 112b-8 hc vs.

* eyle- ile yapılan birleşik fiiller:

cemi' eyleyem 2b-9, ri'āyet eylemektir 6a-3, terk eylese 8a-7, sa'y eyleye 63a-7, müyesser eyleye 104b-1 hc, tevellüd eylediği 109a-5 hc vs.

* ol- ile yapılan birleşik fiiller:

'avret olursa 5b-2, zikir olunan 8a-6, kı̄adir olursa 23b-7, sâkit olup 33b-1, vâsıl olmamağ 43b-4, meşhūr olan 61a-2, hâzır olurlar 75a-4 hc, piyāde olup 91a-7 hc, aḥşam olup 101a-2 hc, pāre oldığı 110b-5 hc vs.

* kı̄ıl- ile yapılan birleşik fiiller:

namāz kı̄ıla 11b-1, sünnet kı̄ılınmaz 33b-8, namāz kı̄ırlar 106a-5 hc vs.

* bul- ile yapılan birleşik fiiller:

şühret bulan 111a-6 hc.

* tūt- ile yapılan birleşik fiiller:

delīl tūtup 104b-4 hc.

2.5.2. Tasvir Fiilleri:

Tasvir fiilleri, iki fiilin birleşmesinden ortaya çıkan fiillerdir. Birinci fiil zarf-fiil şeklindedir; ikinci fiil ise ilk fiile eklenerek esâs fiilin anlamını tasvir eder, yani nasıl olduğunu veya yapıldığını gösterir, bu yüzden bu fiillere tasvir fiilleri denir. Metinlerimizde bu tarz fiillerin kullanılışı nadirdir; bunlardan:

Süreklilik Fiili:

Bu fiil, esâs fiilin “-a, -e, -Ip” zarf-fiil şekline “tur-, gel-, koy-“ gibi yardımcı fiillerin getirilmesi ile oluşur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

varagele 29b-2, bataçururken 39a-2, geçüp turup 47a-5, gömeçoya 46a-1.

Tezlik Fiili:

Bu fiil, esâs fiilin “-i” zarf-fiil şekline “ver-“ yardımcı fiilin getirilmesiyle oluşur. Metnimizdeki örneği şudur:

idivirmek 30a-7.

Yeterlik Fiili:

Bu fiil, esâs fiilin “-a” zarf-fiil şekline “bil-“ yardımcı fiilin getirilmesi ile oluşur. Metinlerimizde yeterlik fiili seyrek kullanılmıştır.

kiya mı bilür 7b-4 "kiyabilir mi, kıyamaz".

Bu birleşik fiilin olumsuz şekli de metinlerimizde geçmektedir: tırâş olamadı 7b-4, iħrâmdan çıkamaz 97b-3 hc.

2.6. Fiilimsiler:

2.6.1. İsim-fiil ekleri:

Bu ekler, fiillerdeki oluş, kılış ve durumların adlarını bildirirler.

Metinlerimizde kullanılan isim-fiil ekleri örnekleri ile birlikte şunlardır:

-ma, -me:

Bütün fiil kök veya gövdelerine gelerek hareket ve oluş isimleri yapar.

terk itmede 8a-9, zarar gelmesinden 18a-7, batmasına 38b-6, râzı olmaların 41a-3, atmanın 44b-8, münâfık olmadan 60b-3 vs.

-mağ(ğ), -mek(g):

Fiilin masdar şekli olan “-mağ, -mek” eki, bütün fiil kök veya gövdelerine gelerek, hareket ve oluşun soyut isimlerini yapar.

öğrenmek 2a-3, yürümeğe 8b-4, gitmek 9b-4, telbiye itmeğe 11a-3, cidâl itmek 11b-9, giymeğe 14b-8, boğazlamak 17b-2, ağlamak 50b-3, toğmağa 42a-9, gicelemek 46b-3, hâ'in olmağla 89a-2 hc, içilmek 90a-7 hc, ziyaret itmek 92a-4 hc, bulunmağa 93a-7 hc, huşbe okumağa 100b-6 hc vs.

2.6.2. Sıfat-fiil ekleri:

-dık(ğ), -dik(g), -duğ(ğ), -dük(g):

Geçmiş zaman ifadesi taşır. Bu ek, metinlerimizde en işlek sıfat-fiil ekidir; genellikle iyelik ekleri ile kullanılmıştır.

bilmedüğünden 7b-1, geydigi libāsın 18a-2, dedikleri yapunıñ 34b-5, alduğı yedi taş 43a-5, medfün oldukları cibāl 82a-2 hc, ḥasef olduğı maḥaldir 88b-9, ḳoç getürdigi maḥal 98b-8 hc, geldikleri gibi 101a-4 hc, başıdığı yerler 108a-1 hc vs.

-mış:

Geçmiş zaman ifadesi taşır. Metnimizdeki örnekleri çok azdır.

dikilmiş libāsın 5a-7, ihrāmdan çıkmış olmaz 7a-5, yonmuş taş 46b-9 vs.

-an, -en:

Geniş zaman ifadesi taşır. Ünsüz ile biten fiillere doğrudan doğruya eklenir, ünlü ile biten fiillere eklendiğinde ise araya bir (y) koruma ünsüzü girer.

Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

yalıñuz ḳılan kimse 10b-8, geçen 24b-9, bu du‘āyı bilmeyen kimse 26a-6, oḳuyana 26a-8, ihrāmlanan 30a-5, etrāfında olan köylerden 74a-3 hc, giden 112a-4 hc vs.

-ar, -ur:

Geniş zaman ifadesini taşır. Metnimizde çok az örnekleri vardır.

aḳar şular 100a-4 hc, çıkılır evler 110b-2 hc.

-acak, -ecek:

Gelecek zaman ifadesi taşır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

çıkacak zamānda 4a-8, atılacak taşlar 44b-5, çıkacak vakitte 45b-6, kırā'et olunacak du'ālar 96b-6 hc, müstecāb olacak maḥallelerdir 99a-9 hc, girecek kapısı 112b-5 hc vs.

2.6.3. Zarf-fiil ekleri:

-erek:

“-e” zarf-fiil eki ile “-rek” karşılaştırma ve büyütme ekinin birleşmesinden ortaya çıkmıştır. Kendisinden sonra gelen fiilin gösterdiği hareket ile eş zamanlı yapılan başka bir hareketi gösterir (Özkan v.d. 517). Metinlerimizde sadece ince ünlülü olarak kullanılmıştır.

umuzların silkerek yürümege dirler 8b-8, yürüyerek Merve'ye gele 29a-7, telbiye iderek gide 32a-7, selām iderek gitmek lâzımdır 93b-3 hc vs.

-inca, -ince, -unca:

Metinlerimizde bu ek üç görev ile kullanılmıştır:

1. “incaya kadar” görevi ile:

varınca 28b-9, tölunca 49a-4, çıkınca 101b-6 hc.

2. zaman bildirme görevi ile:

ğālib olunca 18a-9, tolanınca 24b-6, tögunca 44b-9, varınca 88a-1 hc, gelince 90b-7 hc vs.

3. olumsuzluk gösteren zaman zarfı görevi ile:

Hep “-ma, -me” olumsuzluk eki ile kullanılır: atmayınca 30b-2, düşmeyince 48a-7.

-up, -üp:

ET'de “-p” şeklinde olan “-up, -üp” zarf-fiil eki, EAT'e geçerken aradaki ünlü eke dahil edilmiştir. Bu ek, her zaman kendisinden sonra gelen fiile bağlanır ve bu fiilin gösterdiği hareketten önce yapılan bir hareketi gösterir. Metinlerimizde zarf-fiil eklerinden en çok kullanılan bu ek hep yuvarlak ünlüdür.

bölüp 15a-8, degürüp 21b-7, yapuşup 27a-5, bağlayup 53a-3, getirüp 74a-4 hc, dileyüp 88a-6 hc, kalküp 98a-6 hc, başup 107b-9 hc vs.

-a, -e:

Bu ekler metnimizde, birleşik fiillerdeki ana fiili yardımcı fiile bağlama görevini yapmaktadır. Örnekleri çok azdır:

varagele 29b-2, bataçururken 39a-2, gömeğoya 46a-1.

-i, -ü:

Metnimizde “-i” zarf-fiil eki birleşik fiil yapımında kullanılmıştır.

idivirmek 30a-7.

“-ü” eki ise kalıplaşmış edat olarak kullanılmıştır.

deyü 11a-2, 75a-4 hc.

-madın, -medin, -madan, -meden:

“-up, -üp” ve “-arağ, -erek” zarf-fiil eklerinin olumsuzudur. ET'de “-madın, -medin” şeklinde olan “-madan, -meden” zarf fiil eki, EAT'e geçtikten uzun bir süre sonra “-madan, -meden” şeklini almıştır. Bu ek, kendi bünyesinde olumsuzluk ifade ettiği için sadece olumlu fiillere gelmektedir (Ergin 342). Metnimizde bu ekin az kullanılmasına rağmen iki şekli de geçmektedir. “madan önce” anlamını ifade etmektedir.

tırâş olmadın 7a-8, dünyâ kelâmı söylemedin 12a-8, meşğül olmadın 12a-9, tamâm itmedin 34a-8, dimeden 45b-9.

-mezden:

“-mAdIn” ekinin fonksiyonunda kullanılır (Gülsevin 128). Bizce bu ek “-madan, -meden” zarf-fiil ekinin, halkın konuşma dilindeki karşılığıdır. Edebî dilden çok, halkın günlük iletişim dilinde rastlanır. Bu durumu konuşma dili özelliği olarak değerlendirmek mümkündür. “madan önce” anlamındadır.

hüccâc gelmezden muğaddemce 107a-7 hc, 107b-2 hc.

-ıcağ, -icek:

Bu ek, “-ıcağ, -icek” şeklinde idi, EAT'nin sonlarında -ıcağ, -icek şekline girerek Osmanlıcaya geçmiş ve sonradan yazı dilinden kalktığı halde ağızlarda varlığını sürdürmüştür (Ergin 344). Zaman zarfı olan bu ekin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Niyyet idicek 5a-7 "niyyet edince", öyle olıcağ 26a-5 "öyle olunca", selām viricek 34a-6 "selām verince", böyle olıcağ 35b-6 "böyle olunca".

-ken:

Ünlü uyumuna girmeyen ve zaman gösteren “-ken” zarf-fiil eki, “i-“ fiilinden başka bir fiile gelmez. Metinlerimizde geçen örneklerinde “i-“ fiili eriyip düşmüştür.

umarken 10b-6, öperken 25a-7, çıkarken 30b-8, gelürken 42a-8, atarken 43b-1, virürken 53a-8, giderken 99b-4 hc, binā iderken 107b-8 hc vs.

-dikçe, -duğça:

“-dik, -duğ” sıfat-fiil eki ile “-ça, -çe” eşitlik ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Şarta bağlı bir süre bildirir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

kırkmadıkça 7a-5 "kırkmadığı sürece", tamām itmedikçe 97b-2 hc "tamām itmediği sürece", yağmur oldukça 112a-1 hc "yağmur olduğu sürece" vs.

-dıķda, -dikde, -duķda, -dükde:

“-dıķ, -dik, -duķ, -dük” sıfat-fiil eki ile “-da, -de” bulunma hâli ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Asıl fiildeki hareketin zamanını belirtir.

döndükde 5b-8 "döndüğü zaman", telbiye itdikde 9b-7 "telbiye ettiği zaman", çıķdıķda 13b-4 "çıktığı zaman", oķunduķda 33a-7 "okunduğu zaman", göçdükde 42b-3 "göçtüğü zaman", ķonduķda 90a-5 hc "konduğu zaman", çaldıķda 99a-1 hc "çaldığı zaman", geldikde 110a-6 hc "geldiği zaman" vs.

-dıķdan, -dikden, -duķdan, -dükden:

“-dıķ, -dik, -duķ, -dük” sıfat-fiil eki ile “-dan, -den” uzaklaşma hâli ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Metinlerimizde genellikle bu ekten sonra (şoñra) kelimesi gelerek, ekin bir zaman gösterme işlevinde olduğunu açıkça anlarız.

atdıķdan şoñra 45a-9, geçdikden şoñra 29a-6, düşdükden-şoñra 44a-4, toğduķdan şoñra 45a-1, döndikden-şoñra 107b-1 hc vs.

-maķsızın, -meksizin:

“-maķ, -mek” isim-fiil eki, “-sız, -siz” yokluk eki ve “-ın, -in” vasıta hâli eklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Yapısında yer alan “+sIz” yokluk ekinin etkisi altında vasıta durumu ekleriyle kurulmuş öteki zarf-fiillerde görülen zaman bildirme özelliğini yitirerek, nitelik ve tarz bildiren bir zarf-fiil özelliği kazanmıştır. Bu özelliği ile “-mAdAn” zarf-fiilinin yerini tutar (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri 1021).

eglenmeksizin 5a-3 "beklemeden, geikmeden", değirmeksizin 18b-6
"değirmeden", aıtmağsızın 21b-2 "akıtmadan".

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLER

1. Menāsikü'l-Hacc

1b

1 Bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm.

| 2 “Elḥamdu li-llāhi'l-lezī faraḥa'l-ḥacca, ve's-şalātü|3 ‘alā ḥayri men ehelle ve ‘acca (Ey ref'ü's-şavt bi't-telbiye), ve ‘alā ālihi|4 ve aşḥābihi mā kuşida'l-beytü min feccen,|5 ve mā dāmetid'dimā'ü tenşeccü (Eş-seccü irāket'd-demmi ve'l-inşicāc muṭāva‘aten) ”; ve ba'dü:|6 Ma'lüm ola ki, ḥac murād iden kimesne,

2a

1 ‘aḳīdesin ehl-i sünnet ve'l-cimā‘at|2 mezḥebine taṭbīḳ itdikden-soñra,|3 menāsik-i ḥaccı öğrenmek ehl-i ‘ilim olana,|4 kütüb-ü menāsiki müṭāla‘a ve zabıṭ|5 ṭarīḳi ile; ümmī olana tekrār tekrār|6 menāsik-i ḥaccı ehl-i ‘ilme oḳudup,|7 diñleyüp, zabıṭ ve ḥıfız itmek|8 ṭarīḳi ile lābüd ve lāzım olup,|9 ‘ulemā'-i dīn ‘aleyhim raḥmete'l-‘azizü'l-mübīnü

2b

1 ‘Arabī ve Türkī, nice menāsiki te'līf idüp,|2 lākin ‘Arabīsiniñ nef'i ‘ām olmayup,|3 Türkīsiniñ daḥi ba'zısı ebnā'-i zamāniñ|4 tekāsülüne binā'an iṭnāb mümill (El-iṭnāb bi'l-kesr: çok söylemek ve uzatmaḳ. Aḥterī.)|5 ve ba'zısı nefsinde mücez-i muḥill¹ oldı|6 ise, murād itdim ki, lisān-ı Türkīde|7 beyne'l-İcāzi ve'l-iṭnāb,

---

¹ Bu tamlama metinde (mücez-i muḥilli) şeklinde yazılmıştır.

bu bābda|8 kesīri'l-vuḳū‘ ve ehemmi olan mesā‘ili|9 müstemil bir risāle cemi‘
eyleyem ki,

3a

1 isti‘māl iden ihvān-ı mü‘minīn, anıñla|2 müntefi‘ olup, bu bābda mu‘īn olan|3
‘ulemānīn silkine münselik olam.|4 “Allāhümme ic‘alhā li-vechike'l-kerīmi|5
ve‘c‘alnā mine'l-munḫariṭine fī silkihim|6 ve'ḥşürnā ma‘ahum fī civāri ḥayri ḥalḳike|7
‘aleyhi ve ālihi şalātüke bi-selāmike”.|8 Bābu: ḥaccīn farzları üçdür:|9 biri; iḥrāmdır:
iḥrām demek niyyet ile

3b

1 telbiye itmekdir. İkinci: ‘arefede vaḳfe|2 itmekdir. Üçüncü: ṭavāf-ziyāret
itmekdür.|3 Bābu: ḥaccīn vācibleri yigirmi altıdır:|4 on sekizi ittifāḳıdır, sekizi|5
ihtilāfıdır; ya‘nī ba‘zılar yanında|6 vācib ve ba‘zılar yanında sünnetdir,|7 ammā
müttefaḳun ‘aleyh olan vācibleriñ|8 evvelkisi mīḳātdan iḥrāmlanmaḳdur,|9 ikincisi:
Şafā ve Merve arasında

4a

1 sa‘y itmekdir, üçüncü: sa‘yi yürüyüp|2 itmekdir, dördüncü: ‘arefe günü vaḳfe|3
-de güneş batıncaya dek ṭurmaḳdur,|4 bir sâ‘at-i laṭife ṭurmaḳ farzdır,|5 beşinci:
bayrām günü şabāḥ namāzı|6 vaḳtinde Müzdelife'de vaḳfe itmekdir,|7 altıncı: cemre
atmaḳdır, yedinci: iḥrāmdan|8 çıkacak zamānda tırāş olmaḳ|9 ya kırmaḳdır
sekizinci: āfāḳı olana

4b

1 tavâf-ı vedâ' itmekdir, toközuncı:|2 her tavâf ardında iki rek'at tavâf|3 namâzı deyü kılmakdır, onuncı: kâdir olana|4 tavâfı yürüyüp itmekdir, on birinci:|5 tavâfı tahâretle itmekdir, on ikinci:|6 tavâfda setr-i 'avret itmekdir(Setr-i 'avret, her hâ[ide] vâcib, belki farzdır, murâd, farza 'avreti açık tavâf itse, tavâfı şahh olur dimekdir), on|7 dördüncü: tavâfıñ üç şavtıdır,|8 dört şavtı farzdır (şavt deyü ka'beyi bir kerre dolanmağa dirler, her bir tavâf yedi şavtıdır) , on beşinci: tavâf-ı|9 hicr-i İsmâ'îl ardından olmağdır, on altıncı:

5a

1 güneş batdıktan-şoñra, bir zamân vaqfede|2 bulunmağdır, bu vâcib, 'arefe'den rücû'da|3 eglenmeksizin de hâsıdır, on yedinci:|4 tavâfı hacet-i esvedıñ sağ yanından|5 başlayup kendü sağına yürüyüp|6 itmekdir, on sekizinci: ihrâma niyyet|7 idicek dikilmiş libâsın 'âdet üzere|8 geymegi terk itmekdir, şabî ve 'avret|9 degilse şabî olursa dikilmiş

5b

1 eşvâb geymeden bir şey' lâzım gelmez,|2 'avret olursa, eşvâbın çıkarmamak gerekdir,|3 illâ yüzün örtmek câ'iz degildir. |4 Bu on sekiz vâcibiñ birin terk eylese,|5 bi'l-ittifâk kurbân vâcib olur; ammâ|6 ihtilâfı olan vâcibleriñ evvelkisi |7 tavâfı hacet-i esvedden ibtidâ itmekdir,|8 ikinci: 'Arafât'dan döndükde imâm|9 ardınca gelmekdir, üçüncü tavâf-ı ziyâret

6a

1 eyyām-ı naḥir ki, bayramın evvelki ve ikinci|2 ve üçüncü günidir, bunlarda
olmağdır,|3 dördüncü: tertibe ri'āyet eylemekdir,|4 ya'nı müfrid bi'l-ḥac olana
bayrām günü üç|5 nesne arasında tertib vācibdir,|6 evvel-i cemre-i 'aḳabe'yi atmağ
(murād 'aḳabe dinilen maḥalle taş atmağ dimekdir), andan tırāş|7 olmağ, andan
ṭavāf-ı ziyāret itmek,|8 ḳārin ve mütemetti' olanlara dört nesne|9 arasında tertib
vācibdir, bayrām günü

6b

1 evvel-i cemre-i 'aḳabe'yi atmağ, ba'dehü şükrāne|2 ḳurbānın itmek, andan
tırāş olmağ,|3 andan ṭavāf-ı ziyāret itmek. Müfrid deyü: |4 yalnız ḥacca niyyet idene
dirler. ḳārin|5 deyü: mīḳātdan ḥac ile 'umreye birden|6 niyyet idene dirler.
Mütemetti' deyü: eṣḥür-i ḥac|7 ki Şevvāl ve zū'l-ḳa'de ve 'aṣr-i zi'l-ḥicce |8 -dir, bu
günlerde mīḳātdan 'umreye|9 niyyet idüp 'umreniñ ef'āli ki ṭavāf²

7a

1 ve sa'ydir, itmāmdan sonra 'Arafāt'a çıkacağ|2 vaḳitte ḥarem-i şerīfden ḥac
içün iḥrāma|3 niyyet idene dirler ve 'umreden fāriğ|4 olan kimesne tırāş olup ya
şaçın|5 kırkmadıkça iḥrāmdan çıkmış olmaz.|6 Ramāzan bayrāmından evvel nice

---

² Bu kelime metinde (ṭavāfi) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (ṭavāf) şeklinde yazılmasıdır.

hâcılar|7 Mekke'ye³ gelürler şevâb ümîdiyle hilden|8 'umreye getürürler tırâş
olmadın birin daği⁴|9 getürürler kendülere kırbân lâzım gelür

7b

1 kimi bilmedüğünden kesmez borçlu kalur,|2 kimi daği kırbân lâzım geldigin
şoñra|3 işidir, bilür, lâkin yine kesmez, nice keser ki|4 evvel bir pāra virüp tırâş
olamadı,|5 şoñra bir ğurūşa ya daği ziyādeye kıya mı|6 bilür. Allāh kabûl ide dir
geçer, imdi|7 hemān 'umreniñ sa'yinden fāriğ olduğı|8 gibi tırâş ola, yāhūd saçın
kırka|9 bāşında saçı yoğ-ise, ustura

8a

1 yürüde, beşinci: eyyām-ı naħirde tırâş olmağdır,|2 altıncı: ħarām içinde tırâş
olmağdır,|3 yedinci: mütemetti' olan tırâşdan evvel dem-i|4 şükür boğazlamağdır,
sekizinci: kırin|5 olan tırâşdan evvel dem-i şükür boğaz|6 -lamağdır, bu zikir olunan
vacibleriñ|7 birin terk eylese ħac fāsîd olmaz, lakin|8 bir dem lâzım olur, ammā tavāf
namāzın|9 terk itmede dem lâzım gelmez, belki kızā itmek

8b

1 vācib olur. Bāb-ı ħacciñ sünnetleri|2 iki nev'dir: bir nev'i mü'ekkede, biri
ğayr-i mü'ekkede|3 -dir; mü'ekkede olan sünnetlerin biri, tavāf-ı|4 kudūmdur;

---

³ Bu kelime metinde (مكة) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (مكة هـ) şeklinde yazılmasıdır, iki kelime de hareke bakımından (mekkeye) şeklindedir.

⁴ Bu kelime metinde (داعی) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (داهي) şeklinde yazılmasıdır.

müfrid bi'l-ḥac ya ḵārin olana|5 ve biri sünnet. Daḥi her tavāf ki 'aḵıbince|6 sa'y vācibdir, ol ṭavāfiñ üç şavṭ-ı|7 evvelinde remel itmekdir, remel deyü: bahā |8 -dırlar gibi umuzların silkerek yürümege|9 dirler ve dördinde yapça yapça yürümek

9a

1 ve ṭavāfda ızṭbā' itmekdir; ızṭbā'|2 deyü: iḥrām beziniñ bir ucun sağ ḵoltuḡı|3 altından alup, şol umuzı üstüne|4 atup, sağ umuzı açḵ ḵalmaḡa dirler;|5 ve bir sünnet daḥi, sa'y iderken iki|6 yeşil direk arasında yelmek ve bayrām|7 gicesi Müzdelife'de gicelemek ve 'arefe|8 günü 'avret degil ise⁵ Mescid-i İbrāhim'de|9 iki vaḵit namāzı ya'nı öyle ile ikindüyi

9b

1 cemā'tle cemi' itmek ve Minā günlerinde|2 Minā'da giçelemek ve yevm-i terviyede (Yevmi-i tevriye zi'l-ḥicce'niñ sekizinci gününe dirler) ka'be |3 -de şabāḥı ḵılup da güneş ṭoḡarken|4 'Arafāt'a vaḵār-ıla gitmek ve Müzdelife'de|5 vaḵfeyi güneş ṭoḡmaḡa iki rek'at namāz|6 ḵılacaḵ zamān ḵalınca ḵadar uzatmaḵdır,|7 ve telbiye itdikde ziyāde ref'-ı şavṭ ile|8 itmekdir('avret ise ref'-i şavṭ itmeye). Bu sünnetleriñ birin terk eylese,|9 ḵurbān veya şadaḵa lāzım olmaz.

10a

1 lākin isā'et itmiş olur ve ḥacciñ şevābı|2 kāmil olmaz. Ve ma'lüm ola ki 'Arafāt'da|3 Mescid-i İbrāhim'de iki namāzı cemi' cemā'atle|4 olur, ve ḥaṭīb ile olur,

---

⁵ Bu aralı cümle metinde üst üste iki defa yazılmıştır.

ve bir ezān|5 iki ikāme ile olur, ve öyleniñ|6 evvel sünneti kılinur soñ sünneti
kılinmaz,|7 ve muḳtedī dört öyle sünnetinden|8 soñra öyle farzını niyyet idüp
imāma|9 iḳtidā ide, ba‘de's-selām ve'l-ikāme

10b

1 ikindü farzına niyyet idüp imāma|2 iḳtidā ide, bu iki namāz ol günde öyle|3
vaḳtinde kılinur, bu vecih üzere bilmeyen,|4 şāyed ki ḥaṭā idüp namāzlarınıñ|5 biri
ya ikisi şaḥiḥ olmayup ol günde|6 raḥmet ve maḡfiret umarken, ‘azāba|7 müstaḥaḳ
olur; cehil ise ‘özür olmaz,|8 ve daḥi ol günde yalnız kılan|9 kimse öyleyi öyle
vaḳtinde ve [i]kindüyi

11a

1 ikindü vaḳtinde kıla, cemī‘ cā‘iz degildir.|2 Bāb-u İḥrām: iḥrām deyü niyyet
ile|3 telbiye itmege dirler, kaçan bir kişi muḥrim|4 olmaḳ dilese sünnet budur ki
gevde|5 -sin pāk ide, tırnağın ve bıyığın kese,|6 uzun ise ve ḳoltuğında ve ḳā|7 -
sığında ḳıl var ise gidere, andan|8 ḡusul ide, ḡusul itmeyüp āb-dest alsa|9 cā‘izdir,
ammā ḡusul efḍaldır, andan soñra

11b

1 iki rek‘at sünnet-i iḥrām deyü namāz kıla,|2 ba‘dehü namāz ‘aḳıbince
(Namāzdan evvel iḥrām bezlerin ḳuşanup şarılmaḳ daḥi evlādır, ta ki namāz ile
niyyet ve telbiye beyrinde faşl vāḳı‘ olmaya.) maḥiṭ olan eşvābın|3 ḳıçara, andan iki
beyāz bez ala,|4 birin beline şarıla, birin omuzundan aşağı|5 aşa, ridāsı (Ridā

omuzundan aşağı aşılın beze dirler. Ezār deyü: beline şarıldığına dirler.) uçların birin birine|6 bağlamak ve ignelemek mekrūhdur,|7 ve izāri üstüne kuşanmak mekrūhdur,|8 aqça kisesi ve kılıç gibi cā'izdir|9 ve refiķleri ile cidāl itmek ve cimā'a

12a

1 müte'allik söz söylemek ve fişk işlemek|2 harāmdır, gāyet şaşınmak gerekdir ve iħrāma|3 niyyet itmek üç dürlüdür: birine kırān|4 dirler, ol cümleden efdaldır, ammā güççe |5 -dir ve birine ifrād bi'l-ħacc dirler, ya'nī yalnız|6 ħacca niyyet itmekdür ve biri hemān 'umre|7 -ye niyyet itmekdir, eger kırāna niyyet iderse|8 namazdan-şoñra dünyā kelāmı söylemedin|9 ve bir işe meşgūl olmadın "Allāhümme

12b

1 innī ürīdü'l-ħacce ve'l-'umrete fe-yessirhüme lī|2 ve teķabbelhümā minnī, neveytü'l-ħacce ve'l-'umrete ve|3 aħremtü bi-himā lillāhi ta'ālā" deyüp|4 "Lebbeyke allāhümme lebbeyke, lebbeyke lā şerīke leke|5 lebbeyke, inne'l-ħamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk,|6 lā şerīke lek" üç kerre deye. Niyyet|7 ve bir kerre telbiye farzdır, andan [el] kaldurup|8 bu du'ayı oquya "Allāhümme uħarrimü leke|9 şa'ri ve beşeri ve demī mine'n-nisā'i ve't-ṭibi

13a

1 ve külle şey'en ħarremtehü 'alā'l-muħrimi ebteġi bi-zālike|2 vecheke'l-kerīme, fe-ħarrim lühūmenā ve beşeretene|3 'alā'n-nāri" andan şalavāt virüp|4 ħācetin dileye, eger hemān ħacca niyyet|5 iderse (Bu zamānda ħuccāciñ ekşeri

hemân yalıñuz hacca niyyet iderler, gemi ile gidenler, miķātdan ‘umreye niyyet iderler, meger ki mevsim-i hac pek yaķın ola, ol zamân qaradan gidenler Rābiğ eşmesine beraber geldikde hemân hacca niyyet ederler.) “Allāhümme innī ürīdü'l-hacce, fe-yessirhū lī|6 ve teķabbelhū minnī neveytü'l-hacce ve eķremtü bi-hi lillāhi|7 ta‘ālā” deyüp, kemā sebaķa telbiye ide,|8 ve eger ‘umreye niyyet iderse bunu deyüp|9 telbiye ide “Allāhümme innī ürīdü'l-‘umrete, fe-yessirhā lī

13b

1 ve teķabbelhā minnī, neveytü'l-‘umrete ve āķremtü bi-hā lillāhi|2 ta‘ālā”; bundan şoñra tağayyür-ü zamân ve mekân|3 olduķca ve etlüye rāst geldikde|4 ve yüksege çıkdıķda ve alçağa indikde|5 ve sā’ir aķvâlde telbiye müstecīdir ve pek|6 pek itmek sünnetdir, zīrā her cānibden|7 maķlūķāt eşidüp kıyāmetde şehādet|8 itseler gerekdir, haccın zīneti telbiyedir|9 ve daķi ma’lūm ola ki muķrim olan kişi ‘ādet

14a

1 üzere dikilmiş eşvāb giyse bir gün kāmil,|2 ya bir gice kāmil ya daķi ziyāde giyse bir ķurbān|3 lāzım olur, eger bir günden ya bir giceden|4 eksik de giyse nişf-i şā’ buğday şadaķa|5 vācib olur (Nişf-i şā’ didikleri beş yüz yigirmi dirhemdir) ve bilmesi ehemm ve elzem|6 olandandır ki muķrim olanlar üç bölükdür:|7 bir bölüğü bedeninde hiç ‘özri olmayanlardır;|8 anlar ‘ādet üzre maķīķ giyseler ģarāmı|9 irtikāb itmiş olurlar ģacları mebrūr olmaz.

14b

1 Cümle libâsın bir günde giyerlerse, müfride|2 bir kırbân, kırine iki kırbân lâzım olur,|3 şavm veya şadağa câ'iz olmaz, eger ba'zı|4 libâsın bir günde ve ba'zı libâsın aher günde|5 geyse, her bir günde geydigine başka başka|6 kırbân lâzım olur ve bir bölügi cümle|7 bedeni ma'zûr olanlardır, bunlar eşvâb|8 giymege muhtarlardır, eger cümle libâsın|9 bir günde giyerlerse üç keffâretiñ birinde

15a

1 muhayyerlerdir, müfrid ise bir kırbân ya üç|2 gün oruç ya altı faķire her birine|3 nişf-ı şâ' buğday şadağa ide,|4 kırin ise iki kırbân ya altı gün oruç|5 ya on iki faķire her birine nişf-ı|6 şâ' buğday şadağa ide, buğday virmeyüp|7 kıymetin virse câ'izdir, lâkin nişf-ı|8 şâ' ya kıymetin bir faķire vire, bölüp|9 ba'zısın birine ve ba'zısın birine virmeye

15b

1 zîrâ câ'iz degildir, ve bu bölük daği bir günde|2 geymeyüp ba'zı libâsın bir günde ba'zı aherin|3 aher günde geyse her bir günde geydigine|4 vech-i meşrûh üzere başkaca keffâret|5 lâzım olur, ve bir bölügi daği bedeniniñ|6 ba'zında 'özri var ve ba'zında yok,|7 bu ta'ife ma'zûr olan yerine mağit|8 geyse keffâret-i şelâşeden birin itmede|9 muhayyerdir, müfrid ise bir kırbân ya üç

16a

1 gün oruç ya altı fakîre ya'nî her birine|2 nişf-ı şâ' buğday ya kıymetin şadağa|3 ide, kârin⁶ ise iki kurbân ya altı|4 gün oruç ya on iki fakîre her birine|5 nişf-ı şâ' buğday şadağa ide|6 ve eger bu tã'ife 'özri olmayan yerine maħit|7 geyse ana daħi başkaca kurbân lâzım olur,|8 cümle libâsın bir günde geydise de|9 ve kurbândan ğayri şadağa ya oruç cã'iz

16b

1 olmaz, fakîr olsun ğanî olsun beraberdir.|2 Bu tafşîlden 'ümüm nâs belki nice havâş|3 nâs⁷ ğâfil olup boyunlarında nice borçlar|4 kalmışdır ve yine ma'lûm ola ki|5 bu cinâyet kurbânın müfrid ya kârin olan|6 kimseye cemre-i 'aķabeye bayrâm günü|7 yedi taş atmayınca kesmek cã'iz olmaz,|8 ammâ yalınuz 'umre ile gelene 'umrede|9 cinâyet vâķı' olsa, 'umre ef'âlinden

17a

1 fâriğ olduķda cinâyet boğazlasa cã'izdir|2 ve cinâyet kurbânından şâħibi ve ğanîler|3 yemek cã'iz olmaz ve ķable'z-zebħ ķaşşâba|4 ücretin andan virmek murâdı olsa,|5 kurbânı şâħiħ olmaz, uđħiyye ve temettü'|6 kırân kurbânından şâħibi ve ğanîler yemek|7 cã'izdir ve bu üç nev' kurbân, eyyâm-ı|8 naħrda olmaķ gerekdir (Ve ħaşşa zebħü ħüde'l-müt'a ve'l-kırân bi-eyyâmi'n-naħri düne ğayrihimâ ve'l-küll bi'l-ħarem min mültaķa'l-abħur ve fî'l-hidâyeti yecüzü zebħü baķiyyeti'l-hadâyâ, ey vaķt

⁶ B u kelime metinde (kâren) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (kârin) şeklinde yazılmasıdır.

⁷ B u kelime metinde (enâs) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (nâs) şeklinde yazılmasıdır.

şā'a, ve hiye dimā'ü keffārāt, şerḥ-i kenz.), ammā cināyet ḳurbānı|9 ne zamānda olsa cā'izdir, lākin ḥarem-i

17b

1 Mekke'de olmak gerekdir ve dīri taşadduḳ itmek|2 cā'iz olmaz, boğazlamak gerekdir, muḥrim olana|3 pābuḳ ve edik ve bu mişilli şey' geymek cā'iz|4 degildir, ayagının orta yerinde olan|5 yumruca yerinden aşığıdan pābucın ya edigin|6 kesüp geyse cā'izdir ve kürkin|7 ya ḳaftānın yeñlerin geymeyüp ve düğmesin|8 düğmelemeyüp omuzından aşığı aşıa|9 cā'izdir ve yine ma'lūm ola ki muḥrim

18a

1 olan kimesne muḫtar⁸ olup da libāsın geyse,|2 sonra ol geydigi libāsın üzerine āḥer|3 libās geyse, yāḥūd ol libāsı çıkarup|4 āḥer libās geyse, anın-içün tekrār keffāret|5 lāzım olmaz ve muḥrim olan kimesne|6 eşvāb geymeyecek⁹ bedenine issiden ya şovukdan|7 zarar gelmesinden ḳorḳsa fi'l-ḥāl geymeye|8 belki ḳādir olduğı ḳadar çıplaḳ tura|9 zararın taḥaḳḳıḳı ḡālib olunca giye,

18b

1 eger ḳādir olduğı miḳdārı şabır itmeyüp,|2 zararın taḥaḳḳuḳı ḡālib olmadan geyse, aña|3 başḳaca keffāret lāzım olur ve daḫi muḥrim|4 olan 'avret ise, eşvābın

---

⁸ B u kelime metinde (muḫtar) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (muḫtar) şeklinde yazılmasıdır.

⁹ B u kelime metinde (geymeyeḥek) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (geymeyecek) şeklinde yazılmasıdır.

çıkarmamak gerekdir,|5 fakat yüzün açmak gerekdir, nā-maḥremden|6 hıfız için yüzine degirmeksizin önüne|7 bir perde aşsa cā'izdir, ve muḥrim olan|8 kimseye kehle öldürmek ḥarām'dır (ve izā kıtāle kāmle ev kāmleteyn ev şelāşe ve kezān alqāhā ev carāde ey kıtālehe, fe-'aleyhi en yataşaddaḳa bi-tamra ev kabra e[v] kabza min ta'āmen. Min'ş-şarḥ li-'Alī el-Ḳārī 'alā el-muḥtaşar li's-senedī) ,|9 bir iki kehle öldürse bir avuç buğday gibi (Birde şey' yesīr ikide ve üçde bir kabza buğday ziyādeye nişf-ı şağ müfride, tamām şağ kārine. 'Ali el-Ḳārī. Bu daḫi 'Ali el-Ḳārī'den bir rivāyetdir, musatṭarda olan evlādır, tetebü' idene ḥafī degihdir ve müfride lāzım gelenin zı'fi kārine lāzım geldiği mā-sabaḳdan ma'lūm oldu)

19a

1 ya bir ekmek ve beksimaṭ kırığı şadaḳa ide,|2 üç ya daḫi ziyāde öldürse, nişf-ı|3 şā' buğday şadaḳa ide, şaḳalından|4 ya ğayri yerinden kıl kıpsa, yine böyledir;|5 bu mesā'ilin vukū'ı çokdur, ğāfil|6 olmayı gör. Bāb-u ka'be şehrine dāḫil|7 olurken bunu okuya "Allāhümme hazā|8 'l-beledü beledüke, ve'l-beytü beytüke, ci'tü li-talebi|9 raḫmetike, ve elzemü tā'ateke müttebi'ān li-emrike

19b

1 rażiyān bi-kaderike, müsellimān li-emrike, es'elüke|2 mes'elete'l-muḫṭarrine ileyke, el-muşfikine|3 min 'azābıke, en testaḳbileni el-yevme bi-'afvıke,|4 ve en tetecāveze 'anni bi-raḫmetike, ve en tüdhileni|5 cenneteke". Ba'dehü telbiye iderek dāḫil|6 ola kaçan bābu's-selāma gelüp beytü'|7 llāh 'ayān olsa üç kez "Allāhü ekber"|8 ve üç kez "Lā ilāhe illā'llāhü" deyüp ellerin|9 kıaldurup (Lākin 'alā'l-ḳāriniñ

nağ u taşhîh itdigine binâ'an ol maħalde du'āda elin ħaldırmağ mekrūhdur, Meştir'da olan Sinān Efendiniñ muħtārıdır.) bunu oğuya “Allāhümme ente'selāmü,

20a

1 ve minke's-selāmü, ve ileyke yerci'ü's-selāmü, fe-ħayyinā|2 rabbenā bi's-selāmi; Allāhüme zed beyteke hazā|3 teşrifān ve ta'zīmān ve tekrimān ve mehābeten, ve zed men|4 'azzamahu ve şerrefehü ve kerremehü mimmen ħaccehü ve-'temerehü|5 ta'zīmān ve teşrifān ve tekrimān ve berrān ve ĩmānān”.|6 Bu maħalde du'ā müstecābdır, ehem-i mühim olan|7 ħüsn-ü ħātıme ve ħisābsız cennete duğūl|8 ve rızā'u'llāh istemekdir, gerek Türki ve gerek|9 'Arabice neye ħādir ise du'ā ide, bundan

20b

1 şoñra, eger namāza iğāmet olunduğına rāst|2 gelürse, evvel cemā'etle namāzı ħıla, andan|3 tavāfa şürü' ide; ve eger namāza iğāmet|4 olunduğuna rāst gelmezse, hemān ba'de'|5 -d-du'ā'i ħacer-i esvedin şağ cānibine gelüp (Ĥacer-i esvedin şağ tarafı Rūkn-ü Yemānī cānibidir, şol tarafı ħapu cānibidir, ve 'umre ile gelen ol tavāfda telbiyeyi ħat'ide, müfrid ya ħārin ise bayrām günü cemre-i 'ağabeyi atdığda ħat'ide.)|6 tavāf-ı ħudūma niyyet ide, müfrid ise,|7 ħārin ise, 'umre tavāfına niyyet idüp sa'y|8 itdikden şoñra tavāf-ı ħudūma niyyet idüp|9 tavāf ide, yalınuz 'umre ile geldiyse

21a

1 ‘umre tavāfına niyyet ide, ancak ve lisānı|2 ile “Allāhümme innī ürīdü tavāfa beytike'l-ḥarāma,|3 fe-yessirhū lī, ve taḥabbelhū minnī” dise daḥi|4 aḥsendir, andan izṭbā¹⁰ idüp|5 bi-lā ezā ḥacer-i esvede gele ve elin namāza|6 ḳaldurur gibi ḳaldurup “Allāhü ekber” deyüp|7 şālī virüp (Evvel istilāmda “Bismi'llahi” kütüb-i ḥanefiyyeniñ ba'zında, belki ekşerinde yoḳdur, muṭṭalī' olduğumuz aḥādīş vārideniñ daḥi degmesinde evvel istilāmda besmele yoḳdur.) “Lā ilāhe illā'llāhü ve'l-ḥamdü|8 lillāhi; allāhümme şalli ‘alā Muḥammeden ve ‘alā āli Muḥammeden”|9 deyüp ellerin ḥacer-i esvedin üzerine

21b

1 ḳoyup iki eli arasından ḥacer-i esvedi|2 bi-lā şavtin aḡzınıñ şuyın aḳıtmaksızın|3 edep ile öpe, eger ḳatı izdiḥām olsa,|4 ḥacer-i esvede kimseye eziyyet idüp varmaḳ|5 menḥīdir (‘avret ise ḥacer-i esved etrafında er kimesne var iken hacere yaklaşmayup uzacıḳdan istilām ide), hemān ḳādir ise ellerin|6 ḳaldurup tekbīr ve tehlīl ve ḥamd ve şalavātdan|7 soñra (Ve izā ‘āyene'l-beyte kebbara ve hellele şümme yenvī't-tavāfe ve'btede‘ā bi'l-ḥaceri fe'staḳbelehü ve kebbara ve refa‘a yedeyhi fe'yestelimehü ve yuḳabbileh. Muḥtaşaru'S-sendī ve ḡayreh.) sağ elin degürüp (ya'nī ḳulaḡı beraberine) eli için öpe (fe-ḥīne'izen men i'tarza ‘āmmān fī'l-musaṭṭar min zikri'l-besmele ‘inde ibtidā'i't-tavāf ve ‘inde'l-istilām bi-sebebi iṭṭilā'ihī ‘alā mā şarraḡa bihā ‘indehumā eşḡabu'Ş-şāfi' ruḥimū fī kütübihim ke'l-ezkār li'N-

---

¹⁰ B u kelime metinde (izṭbā') şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (izṭbā') şeklinde yazılmasıdır.

nuvavī, leyse bi-muşīb ve ħalaṭa'l-meẓāhib. E'ceb 'Acīb el-mü'ellif el-faķīr İbrāhīm),|8 degil ise ıraçıkdan yüzün ħacer-i esvede|9 karşı idüp iki elin omuzu beraberine

22a

1 ħaldurup elleri için ħacer-i esvedden yaña|2 ide, andan “Allāhü ekber lâ ilāhe illā'llāhü|3 ve'l-ħamdü li'llāhi. Allāhümme şallī 'alā Muħammeden ve 'alā āli|4 Muħammeden” deyüp eliniñ için öpüp bu du'âyı|5 ħacer-i esvedden kendü şağına yürüyerek|6 oқuya “Allāhümme İmānān bi-ke ve taşdıķān|7 bi-kitābıke ve vefā'an bi-'ahdıke ve't-tibā'an bi-sünneti|8 nebiyyıke Muħammeden şallā'llāhü 'aleyhi ve selleme”.|9 Mültezem beraberinde bunu oқuya “Allāhümme

22b

1 inne le-ke 'aleyye ħuķūķān fe-taşaddaķ bihā 'aleyye”.|2 Mültezem deyü: ħacer-i esved ile ħapu arasına|3 dirler, ka'be ħapusu beraberinde bunu oқuya|4 “Allāhümme inne hazā'l-beyte beytüke, ve'l-ħareme|5 ħaremüke, ve'l-emne emnüke, ve hazā maķāmu|6 el-'ā'izi bi-ke mine'n-nāri, fe-ħarrem luħūmenā ve beşeretenā|7 'alā'n-nāri”. Rükñ-ü 'Arāķī'de bunu oқuya|8 “Allāhümme inni e'üzü bi-ke mine's-şirki ve's-şekki|9 ve's-şıķāķi ve'n-nifāķi ve sü'il-aĥlāķi

23a

1 ve sü'il-munķalibi ve'l-manżari fi'l-ehli ve'l-māli|2 ve'l-veledi”. Altun oluđı beraberinde bunu oқuya|3 “Allāhümme inni es'elüke İmānān lâ yezülü, ve yaķīnān|

şādīkân lâ-yenfezü, ve mürāfeqate nebiyyike Muḥammeden|5 şallâ'llāhu 'aleyhi ve selleme. Allāhümme|6 azıllınī taḥte zılli 'arşike yevme lâ zılla illā|7 zılluke, ve's-ķını bi-kā'si nebiyyike şerbeten|8 lâ azmā'ü ba'dahā ebedān". Rük-n-ü Şāmī'de|9 buni oquya "Allāhümme ic'alhü ḥaccān mebrūrān,

23b

1 ve sa'yān meşķūrān, ve zenbān mağfūrān, ve 'amelān|2 maķbūlān, ve ticāreten len tebūra bi-raḥmetike yā 'azīzu|3 yā ğafūru". Rük-n-ü Yemānī'de buni oquya|4 "Allāhümme innī e'üzü bi-ke mine'l-küfri ve'l-faķri,|5 ve min 'zābi'l-ķabri, ve min fitneti'l-maḥyā ve'|6 l-memāti, ve e'üzü bi-ke mine'l-ḥızıyi fi'd-dünyā|7 ve'l-aḥireti". Ve ķādir olursa Rük-n-ü Yemānī'yi|8 şağ eliyle meşķ ide, ve eger izdiḥāmdan|9 meşķe ķādir olmazsa geķe uzaķdan

24a

1 işāret, ve meşķe ķādir olduķda elin öpmek|2 aşşāḥ aķvāldede yoķdur. Rük-n-ü Yemānī ile ḥacer-i|3 esved arasında buni oquya "Rebbnā atinā|4 fi'd-dünyā ḥaseneten ve fi'l-aḥireti ḥaseneten ve|5 ķınā 'zābe'n-nāri". 'Ulemā'-i selef ṭavāfda|6 bu du'ā'yı oqurlardı ve melā'ike ṭavāfda|7 "Sübḥāne'llāhi ve'l-ḥamdu lillāhi ve lâ ilāhe illā'llāhu|8 ve'llāhu ekberü ve lâ ḥavle ve lâ ķuvvete illā bi'llāhi'|9 l-'aliyyi'l-'azīm" oqurlardı, mezkūr du'alara

24b

1 kâdir olmayan, delîl ağzından öğrenmeden ise,|2 bu ikisin olmazsa “Rebbenâ atinâ” ahırına|3 dek okumak efdaldır, andan yine hâcer-i|4 esvede gelür bu ki bir şavt dirler, üslûb-ı|5 sâbık üzere yine hâcer-i evsedi istilâm|6 idüp altı kerre daği ka’beyi tolanınca|7 yedi şavt olur, buña bir tavâf dirler,|8 Mültezem ve kapu ve altun oluğı ve erkân|9 ka’be du’âlarda geçen tertîb üzeredir,

25a

1 ve tavâfın üç evvelki şavtında remel|2 ve cemî’inde iztîbâ¹¹ ide, gâfil olmaya,|3 ve tavâf aralığında bir yerde tırnak|4 ve kelâm itmek ve şaşkun gibi etrâfa|5 bakmak mekrûhdur, ve hâcer-i esvede|6 gâhice tîb sürerler, andan şaķına,|7 eger öperken cümle ağızı tîblense bir dem lâzım|8 olur, kaçan tavâfdan fâriğ olsa, maķâm-ı|9 İbrâhîm ardında iki rek’at tavâf namâzı

25b

1 niyyet idüp kıla, sünnet-i tavâf dimeye, zîrâ|2 bu namâz vâcibdir ve bu namâzı ne mekânda|3 kılsa câ’izdir, ammâ maķâm-ı İbrâhîm’de kılmak|4 müsteħabdır, ve tavâf namâzında fâriğ|5 olduķda Ādem ‘aleyhi’s-selâm du’âsın okuya (Tavâf namâzı ‘akîbinde okuyacak du’adır)|6 “Allâhümme inneke ta’lemü sirri ve ‘alâniyeti fe-ķbal|7 ma’zirati ve te’lemü hâceti fe-a’ṭinî sū’âlî,|8 ve ta’lemü mâ

---

¹¹B u kelime metinde (iṣṭibâ’) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (iztîbâ’) şeklinde yazılmasıdır.

fī nefsi fe-ğfer lī zünübī.|9 Allāhümme innī es'elüke ĩmānān yübāşirü kalbī ve yaqīnān

26a

1 şādīkān ĥattā e'lemü ennehü lā yuşībunī illā mā ketebte|2 'aleyve ve rızān bi-mā kasepte lī" Ādem 'aleyhi'|3 s-selām bu du'ā'yı Maqām-ı İbrāhīm ardında|4 oqudu, bir rivāyetde Mültezem'de oqudu,|5 öyle olıcaq ikisinde dağı oqumaq evlā|6 -dır, ve bu du'ā'yı bilmeyen kimse delīl ağızından|7 bārī lā-aqal iki üç def'a oquya ki,|8 bārī ta'ālānīn oquyana va'd-ı 'azīmi vardır|9 ve ol mağalde bu du'ā'yı dağı oquya

26b

1 "Allāhümme anā 'abdüke ve'bnü 'abdike, eteytüke|2 bi-zünüben keşireten ve a'mālen seyyi'eten ve hazā maqāmu|3 el-'ā'izi bi-ke mine'n-nāri, fe-ğfer lī inneke ente'|4 l-ğafüru'r-raĥīmü. Allāhümme iğfer li-l-mü'minīne|5 ve'l-mü'mināti ve kanni'nī bi-mā razaqtenī ve bārek lī|6 fī-mā a'ṭaytenī ve'hluf 'alā külli ġā'ibeten lī|7 bi-ḥayren". Ṭavāf namāzından ve du'ādan fāriğ|8 olduğdan Őoñra, zezem-i Őerīfe gele|9 ve qana qana zezem-i Őerīf'den iqe,

27a

1 ve iqdikde bunu oquya (zezem-i Őerīf du'ası) "Allāhümme inni es'elüke|2 'ilmen nāfi'an ve rızkān vāsi'an ve Őifā'en min külli|3 dā'en ve saqamen". Ba'dehü gelüp Mültezem-i Őerīfe|4 göğsin ṭayayup ka'benīn örtüsüne|5 ili yeterse yapuşup tazarru' ve ibtihāl ile|6 du'ā idüp ḥācetin dileye, ṭavāf|7 namāzından evvel,

Mültezim'de du‘a itse ol da|8 cā’izdir, andan ba‘de'd-du‘ā’ ‘alā'l-fevr|9 hācer-i evsedī
istilām idüp Şafā kapusından

27b

1 çıkup Şafā'ya gele, dereceleri üstüne çıka,|2 yüzün ka‘beden yaña ide, ba‘de't-
te‘avvüz bunı|3 oquya “İnne'ş-şafā ve'l-Mervete min şe‘ā'iri'llāhi,|4 fe-men hācce'l-
beyte ev i‘temere fe-lā cunāha ‘aleyhi|5 en yaṭṭavvefe bi-himā, ve men taṭavva‘a
ḥayrān fe-inne'llāha|6 şākirün ‘alīmün”; andan iki elin du‘aya|7 qaldurur gibi
qaldurup bunı oquya|8 “Allāhü ekberü, Allāhü ekberü, Allāhü ekberü, ve lillāhi'l-
ḥamdu.|9 Allāhu ekberü ‘alā mā hadānā ve'l-ḥamdu lillāhi ‘alā

28a

1 evliyānā, lā ilāhe illā'llāhu vaḥdehü lā şerīke lehü,|2 lehü'l-mülkü ve lehü'l-
ḥamdu ve hüve ‘alā külli şey'en|3 qadīrun; lā ilāhe illā'llāhu ve lā ne‘büdü illā
iyyāhü,|4 muḥlişine lehü'd-dīne ve lev kerihel-kāfirüne;|5 lā ilāhe illā'llāhu vaḥdehü
ve enceze va‘dehü|6 ve naşara ‘abdehü ve hezeme'l-aḥzābe vaḥdehü.|7 Allāhümme
inneke qulte ve qavlukel-ḥaqqu, ud‘ünī|8 estecib leküm ve ente lā tuḥlifü'l-mī‘ade,|9
ve innī es‘elüke ke-mā hedeytenī ilā'l-islāmi

28b

1 en lā tenzi‘ahü minnī ḥattā teteveffānī ve anā müslimün”;|2 andan şalavāt
virüp nefsi için|3 ve sâ‘ir müslümānlar için du‘a ide,|4 andan vāqār-ile Merve'den
yaña yürüyerek|5 bunı oquya “ Allāhümme iste‘milnī bi-sünneti|6 nebiyyike

Muhammeden şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme,|7 ve teveffenī 'alā milletihī ve e'iznī min muzıllātī'l-fiteni|8 bi-raḥmetike yā arḥamer'rāḥimīne”. Kaçan yeşil|9 direge gelse yele (Ya'nī sūr'at ide) ta o bir direge varınca

29a

1 ve yelerken bunı oğuya “Rabbi iğfer ve'rḥam ve|2 tecāvez 'ammā ta'lamu inneke ta'lamu mā-lā na'lamu inneke|3 ente'l-e'ezzū'l-ikrāmu, neccinā mine'n-nāri|4 sālīmīnā ve adḥilnā'l-cennete eminiine; rebbenā|5 etinā fī'd-dünyā ḥaseneten ve fī'l-aḥireti ḥaseneten|6 ve ḳinā 'zābe'n-nāri”. İkinci diregi geçdikden|7 sonra, yāb yāb yürüyerek Merve'ye gele,|8 dereceleri üstüne çıka Şafā'da|9 oğuduğı “İnne'Ş-şafā” āyetin ve du'āların oğuya,

29b

1 böylece yedi kerre Şafā'dan Merve'ye ve Merve'den|2 Şafā'ya varagele Şafā'dan Merve'ye bir şavṭ,|3 Merve'den Şafā'ya bir şavṭdır, Şafā'dan|4 başlaya Merve'de ḥatim ide ve Şafā'da|5 ve Merve'de çok çok du'ā ide ki anlarda|6 du'ā müstecābdır ġāfil mebaş (Maṭlab-ı maḥall müstecābü'd-da'vā), ḳaēan sa'yden|7 fāriğ olsa, 'umre ile geldi ise tırāş|8 ola, eşvābın geye ḥac mevsimi olduğda zi'|9 -l-ḥiccenīñ sekizinci günü ya daḥi evvelce ḥac

30a

1 için haremde ihrām gire (İhrām niyyet ile telbiyeden ‘ibāret i[t]digi ve ‘alā vechi's-sünnet keyfiyeti yukarıda beyā[n] olundu), be‘dehü bir nāfile|2 tavāf ide, dilerse ‘aķībinde hac için|3 sa‘y ide, lākin tavāf-ı ziyāret ‘aķībinde|4 sa‘y itmek müfrid bi'l-hac olana ya Mekke'den|5 hac için ihrāmlanan kimseye evlādır,|6 kārın olan kimselere tavāf-ı kudüm|7 ardınca haccın sa‘yın idivirmek evlādır,|8 ve eger yalınuz hac ile veyā kırān ile|9 geldise ba‘de's-sa‘y tırāş olmaya,

30b

1 ta bayrām günü Minā'ya gelüp, cemre-i ‘akabeye|2 yedi taş atmayınca, eger andan evvel tırāş|3 olursa, müfride bir kurbān, kārine iki kurbān|4 lāzım gelür. **Bābu'l-ħurūc min Mekke ilā|5 Minān:** kaçan zi'l-ħiccenin sekizinci günü|6 ola, Mekke'den Minā'ya şabāhı Mekke'de kılıp da|7 güneş toğarken teveccüh ide, Mekke şehrinden|8 çıkarken bunu oğuya “Allāhümme ileyke ercū,|9 ve iyyāke ed‘ü ve ileyke arğabu; allāhümme

31a

1 bellignī şāliħa ‘amelī ve'sliħ lī fī zürriyyeti”|2 vakta ki Minā'ya vāşıl ola, bunu oğuya|3 “Allāhümme inne hazā Minān ve hazā mā deleltenā ‘aleyhi|4 mine'l-menāsiki es‘elūke en temünne ‘aleynā bi-cevāmi‘i”|5 l-ħayri ve bi-mā menente bi-hi ‘alā İbrāhīme ħālilūke|6 ve Muhammedün nebiyyüke ‘aleyhimā's-şalātü ve's-selāmü,|7 ve bi-mā menente bi-hi ‘alā evliyā'ike, ve ehli|8 ta‘ātike, fe-innī ‘abdüke, ve fī kabzātike|9 nāşiyetī bi-yediketef‘alü bī mā aradte, ci'tü

31b

1 t̄alibān marzāteke”; andan şalavāt vire,|2 ve sünnet budur ki, Minā'da kona, öyle |3 ve ikindü ve aḥşam ve yatsuyı ve şabāḥ namāzın|4 anda kılup güneş toğarken ‘Arafāt'a teveccüh|5 ide; bu sünnete ri‘āyet bu zamānda pek|6 azdır, bahtlı ol kimseye ki, bu sünneti icrā|7 ide, ḥarrece El-beyhaḳī raḥmetü'llāhi ‘aleyhi ‘an İbni|8 ‘abbās rażıya'llāhu ‘anhu ‘ani'n-nebiyyi şallā'llāhu|9 ‘aleyhi ve sellem ennehü ḳāla “Men temesseke bi-sünneti

32a

1 ‘inde fesādi ümmetī, fe-lehü ecrü mi'ti şehīden”.|2 Şadaḳa resūlu'llāh. Ḳaçan ‘Arafāt'a teveccüh|3 itse, bunu oḳuya “Allāhüme ileyke teveccehtü,|4 ve ‘aleyke tevekkeltü, ve veccheke aredtü, es'elüke|5 en túbārike lī seferī, ve taḳziye bi-'arafat'i ḥācetī,|6 ve en taḡfira lī zünübī, ve tec'alnī mim-men túbāhī bi-hi|7 melā'iketüke”; andan telbiye iderek|8 gide, Müzdelife'ye dāḥil olduḳda|9 orta yerinde olan ḳubbeniñ şaḡ cānibinde-ki

32b

1 yoldan gitmek sünnetdir, vaḳta ki ‘Arafat'da|2 Cebel-i Raḥmet görünse bunu oḳuya|3 “Allāhümme ileyke teveccehtü, ve ‘aleyke i'temedtü,|4 ve veccheke aredtü; allahümme ıḡfer lī ve túb|5 ‘aleyke ve-ḫnī sū'ālī ve vecceḥ lī el-ḥayra|6 aynemā teveccehtü; sübhāne'llāhi ve'lḥamdu lillāhi|7 ve lā ilāhe illā'llāhu ve'llāhu ekberü|8 ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llāhi'l-'aliyyi'l-'azīmi”.|9 Cebel-i Raḥmet üstünde bir ḳubbe yapmışlardır,

33a

1 irakdan görünür, andan Cebel-i Raḥmetiñ kurbında|2 ine, güneş zevāle varınca zikre ve tesbīḥe|3 ve envā'-i 'ibādetden kâdir olduğına|4 meşgûl ola, kaçan zevāle gelse gusul|5 ide, ve Mescid-i İbrāhîm'e vara, vakt-i kerāhet|6 degilse, iki rek'at taḥiyyetü'l-mescid kıla,|7 andan öyle ezānı okunduğda öyle|8 -niñ dört rek'at sünnetin kıla, andan|9 ḥaṭîb ḥuṭbeye çıkar ḥuṭbe oğur,

33b

1 sâkit olup diñleye, andan ba'de'l-ḥuṭbe|2 iḳâmet olunur, öyleniñ farzına niyyet idüp|3 imāma iḳtidā ide, andan yine iḳâmet|4 olunur, ikindüniñ farzın niyyet idüp|5 imāma iḳtidā idüp kıla, bu günde|6 ikindü namāzı öyle vaḳtinde kılnur,|7 Mescid-i İbrāhîm'de imām-ıla kılna,|8 ve bu iki farz arasında sünnet kılnmaz|9 ve Mescid-i İbrāhîm'e gelmeyenler veyāḥūd yalıñuz

34a

1 kılanlar veyāḥūd çadırlarında cemā'etle|2 kılanlar öyleyi öyle vaḳtinde ikindüyi|3 ikindü vaḳtinde kılarlar, cemi' cā'iz degildir,|4 ve Mescid-i İbrāhîm'e gelen kimse, öyle|5 -niñ ba'zısına irişse imāma iḳtidā|6 ide, imām selām viricek bāḳî kalan|7 kıla, eger öyleniñ bāḳîsin tamām|8 itmedin imām ikindüden fāriğ olsa,|9 ol kimse ikindüyi ikindü vaḳtinde kıla,

34b

1 eger öyleye irişmeyüp ikindüye irişse,|2 öyleyi [öyle] vaqtinde, ve ikindüyi ikindü vaqtinde|3 kıla, cemi' cā'iz olmaz, andan gele Cebel-i|4 Raḥmet kıurbında vaqfeye tura, Maṭbah|5 Ādem dedikleri yapunıñ Cebel-i Raḥmet|6 cānibinde, kıara taşlar yanında vuḳūf¹² sünnetdir,|7 orada şimdi bir miḥrāblu mescid-i şerīf|8 binā itmişlerdir, resūlu'llāh şallā'llāhu|9 'aleyhi ve sellem ḥāzretlerinin mevķifıdır,

35a

1 ve tavarı olana, tavarı üstünde vuḳūf¹³|2 efdaldır, ve kıbleye karşı tırmaķ|3 müsteḥabdır, andan ellerin du'āya kıaldurur|4 gibi kıaldura kemāl mertebe ḥamd u tazarr' ve|5 du'ā ve ḥulūş iķbāl ile teveccüh ide,|6 ve da'avāt esnāsında gāh gāh telbiye ide,|7 ve gözinden yaş akıtmağa sa'y ide,|8 'alāmet-i kıabūldır dimişler, ve du'āsınñ|9 ve ḥaccınñ kıabūline bārī ta'ālāya ḥüsn-ü

35b

1 zan ide ki, ḥāzret-i bārī ḥadış-i|2 kıudsīsinde “Anā 'inde zanni 'abdī bī”|3 buyurmuşdır, ya'nī ben kıulumuñ baña zannı|4 kııtındayım, baña ḥayır zan iderse kendüye|5 ḥayır iḥsān iderim, şer zan iderse şer|6 virürüm dimekdir, böyle olıcaķ mü'min|7 her ḥālde Allāhu ta'ālāya ḥayır zan itmelüdir,|8 ve her ne du'āya kıādir olursa anı oķuya,|9 gerek türķī, gerek 'arabī, gerek farsī olsun,

---

¹² Bu kelime metinde (vufuf) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (vuḳūf) şeklinde yazılmasıdır.

¹³ Bu kelime metinde (vufuf) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (vuḳūf) şeklinde yazılmasıdır.

36a

1 ma'nâsın anlamadığı du'âyı okumadan Türkçe|2 du'â itmek evlâdır, ve 'Arafat'da yüz kerre|3 “Lâ ilâhe illâ'llâhu vaḥdehü lâ şerîke lehü|4 lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdu ve hüve 'alâ külli şey'en|5 ḡadırun” ve yüz kerre “Kul hüve'llâhu aḡad” aḡırına|6 dek, ve yüz kerre “Sübḡâne'llâhi ve'l-ḡamdu lillâhi|7 ve lâ ilâhe illâ'llâhu ve'llâhu ekberü ve lâ ḡavle|8 ve lâ ḡuvvete illâ bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'azîmi”|9 ve yüz kerre istiḡfâr, meşelâ “Esaḡfirü'llâha

36b

1 ellezî lâ ilâhe illâ hüve'l-ḡayye'l-ḡayyüme, ve etübü ileyhi,|2 ve es'elühüt-tevbete ve'l-maḡfirete innehü hüve't-tevvâbu'|3 r-raḡîm” ve yüz kerre şalavât-ı şerîf|4 okuya ve, ḡadış-i şerîfde vâriddür ki,|5 bir kimse 'arafe vaḡfesinde kıbleye ḡarşu|6 yüz kerre “Lâ ilâhe illâ'llâhu, vaḥdehü lâ şerîke|7 lehü, lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḡamdu ve hüve 'alâ külli şey'en|8 ḡadırun; allâhümme şallî 'alâ Muḡammeden ve 'alâ âli Muḡammeden,|9 ke-mâ şalleyte 'alâ İbrâḡîme ve 'ala âli İbrâḡîme,

37a

1 inneke ḡamîdun mecîdun” ve “Aleynâ ma'ahüm”|2 dise, bârî ta'âlâ melâ'ikeye buyurur ki,|3 siz şâhid oluñ ki, ben bu ḡulumı yarlıḡadım,|4 “Allâhümme ic'alnâ minhüm âmîn” ve 'Arafe'de|5 bu du'âyı çok okuya “Lâ ilâhe illâ'llâha, vaḥdehü|6 lâ şerîke lehü, lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḡamdu ve hüve 'alâ|7 ḡüllî şey'en ḡadırun, allâhümme ic'al fî seme'î nûrân,|8 ve fî ḡalbî nûrân; allâhümme işraḡ lî şadrî,|9 ve yessir lî emrî; allâhümme innî e'üzü bi-ke

37b

1 min vesvâsi's-şadri, ve şitâti'l-emri, ve şerri|2 fitneti'l-ķabri, ve şerri mâ yelicü fi'l-leyli, ve şerri mâ yelicü|3 fi'n-nahari, ve şerri bevâyıķı'd-duhûri". Ve bu du'â'yı|4 dağı çok okuya "Allâhümme ı'tıķ raķabeti|5 mine'n-nâri, ve evsi' lî mine'r-rızķi'l-halâli,|6 ve'sref 'annî fesâķete'l-cinni, ve'l-insi;|7 allâhümme ıslıķ lî dini'llezî hüve 'ismetü emri,|8 ve'slıķ lî dünyâye'l-leti fi-hâ ma'aşî, ve'slıķ lî|9 âhreti'l-leti fi-ha ma'adî, ve'c'ali'l-hayâte

38a

1 ziyâdeten lî fi külli hayren, ve'c'ali'l-mevte râĥaten|2 lî min külli şerren; rabbenâ etinâ fi'd-dünyâ|3 ĥaseneten, ve fi'l-âĥireti ĥaseneten, ve ķinâ 'zâbe'|4 n-nâri; allâhümme inneke tesme'ü kelâmî, ve terâ|5 mekânî, ve ta'lemü sırrî ve 'alâniyetî ve lâ yaĥfâ|6 'aleyke şey'ün min emri, anâ'l-bâ'isü'|7 l-faķîrül-müsteĝişül-müstecîrül-vecilü'|8 l-müşfiķül-mü'terifü bi-zenbihi es'elüke mes'elete'|9 l-miskîni ve ebtehilü ileyke ibtihâle'l-müznibi'

38b

1 z-zelîli, ve ed'üke du'â'e'l-ĥâifi'z-zarîri,|2 ve du'â'e men ĥaza'at leke raķabetehü ve fâdat leke|3 'abretühü ve zelle leke ĥaddühü, ve raĥime leke enfühü;|4 allâhümme lâ tec'alnî bi-du'âike rabbî şaķıyyân, ve kün bî|5 re'üfân raĥîmân yâ ĥayra'l-mes'ülîne, ve yâ ĥayra'|6 mu'tîne"; ve güneş batmasına yakın, bunu|7 okuya "Allâhümme lâ tuĥayyebnî min raĥmetike,|8 fe-mâ esve'e ĥâlî in raca'tu minke ĥâ'ibân,|9 e'üzü bi-ke yâ seyyidî min zâlike, ilehî 'üyünu

39a

1 emālī ileyke nāzīratun, ve eydī maṭāmīī ilā cūdike|2 ḥāsiretün”. Güneş bataṭururken bunu oḡuya|3 “Allāhümme lā tec’alhü āḥire'l-‘ahdi fī hazā'|4 l-mavḡıfı, ve'rzūḡınihi ebedān mā ebḡaytenī,|5 ve'c'alnī'l-yevme müfliḡān münciḡān (Necāḡ ḡalāş eylemek; neciḡ zafer bulıcı) müstecābān du‘ā'ī,|6 meḡfūrān zünübī, ve'c'alnī'l-yev[me] min ekremi|7 vefdıke, ve-‘ṭnī efdale mā a‘ṭayte aḡadān|8 minhüm mine'r-raḡmeti ve'r-rażvāni, ve't-tecāvüzi|9 ve'l-ḡufrāni ve'r-rızki'l-vāsi‘i'l-ḡalālī'

39b

1 l-ṭayyibi, ve bārek lī fī cemī‘i umūrī, ve mā erci‘ü|2 ileyhi min ehlen ev mālen ev veleden ḡalīlen ev keşīren|3 ve bārik lī ‘aleyye ve ‘aleyhim”; andan resül-ü|4 ekrem, nebiyy-ü muḡterem, şallā'llāhu ‘aleyhi ve sellem,|5 ḡazretlerine şalavāt ḡetüre; andan|6 imām ardınca Müzdelife'ye teveccüh ide,|7 imāmdan murād vaḡfede ḡuṭbe oḡuyandır,|8 Müzdelife'ye vāşıl oldukda¹⁴, bunu oḡuya:|9 “Allāhümme inne hazā Müzdelifetün ve cem‘ün

40a

1 ceme‘te fī-hā ḡulübān mü'ellefeten fe-‘llif beynī|2 ve beyne cemī‘i'l-müslimīne ve'l-müslimāti,|3 ve'c'alnī mim-men da‘āke fe-‘ecebtehü, ve tevekkele|4 ‘aleyke fe-kefeytehü, ve emene bike fe-hedeytehü”.|5 Andan Müzdelife'niñ orta yerindeki|6 ḡubbeniñ eṭrāfı ki aña meş‘er-i ḡarām dirler,|7 şimdi orada bir mescid-i

---

¹⁴ Bu kelime metinde (olda) şeklinde yazılıdır.

şerîf binâ itmişlerdir,|8 ol maħalde ħona, ‘alâ'l-fevr ezân-ı şerîf|9 okuyup aħşam ve yatsu namâzın bir ezân

40b

1 ve bir iħâme ile ħıla, gerek yalıñuz ħılsun,|2 gerek cemâ'etle, evvel aħşamı ħıla,|3 andan yatsuyı ħıla, arasında sünnet ħılmaħ|4 yoħdur, yatsunıñ soñ sünnetin ve vitri|5 ħıla ve aħşam namâzına edâ'an niyyet ide,|6 zîrâ aħşamın vaħti ol günde ol vaħitdir,|7 ħalaħ idüp yatsuyı aħşamdan|8 evvel ħılsa, i'ade ide, evvel aħşamı,|9 andan yatsuyı ħıla, ol gice anda

41a

1 'ibâdete meşħül ola, kendüde ħaħħı olan|2 müslümanlar için maħfiret, ve kendüden|3 râzı olmaların ħaleb ide, ħaçan şubħ-ı|4 şadıħ zuhür itse, vaħtiñ evvelinde|5 şabâħı ħılup 'Arafe'de ħurduħı gibi|6 vaħfeye ħura, beyħamber 'aleyhi'|7 ş-şalâtu ve's-selâma şalavât, ve'llâhu|8 sübhânehü ve ta'alâya ħamd u şenâ ve tazarru'|9 ve telbiye ide, ve 'Arafât'da itdüħi

41b

1 du'aları ve istiħfâr ve tesbîħ ve tehlîli|2 ħâdir olduħı miħdârı ide. "Rabbenâ etinâ"|3 ilâ âħirihî çoħ okuya, ve ħâyet ile|4 tazarru' ve du'â ide ki, anda du'â maħbül|5 olmaħ muħaħħaħdır (Maħlab-i maħall-i ħubülid-du'â), ehemmi mühim olan|6 ħüsn-ü ħâtime ve maħfiret ve ħisâbsız duħül-i|7 cennet istemekdir, 'Arafe

vaḳfesin|8 ve bunı belki cemī'-i ef'āl-i ḥaccı ḡanimet bilüp|9 du'ada ḡaflet üzere
olmaḳ büyük ḥamāḳatdır,

42a

1 ve bu maḥalde, ve sâ'ir mazannetü'l-icâbe olan|2 maḳâmlarda, aḥbâb ve
ihvânı unutmaḳ|3 ḳatı mürü'etsizlikdir, ve Müzdelife'de nerede|4 ḫursa câ'izdir,
ammâ meş'er-i ḥarâm ḳurbında|5 ḫurmaḳ müsteḥabdır, ve bayrâm günü Minâ'da|6
cemre-i 'uḳbeye ancaḳ yedi ḫaşı Müzdelife'|7 -den almaḳ müsteḥabdır, bâḳîsin
Minâ'ya|8 gelürken yol kenârından ala ve ḫaşlar|9 baḳladan büyük olmaya ve güneş
ḫoḡmaḡa

42b

1 iki rek'at namâz ḳılacaḳ miḳdârı yaḳın|2 olunca Minâ'ya teveccüh ide, ve
Müzdelife'den|3 göçdükdde, bunı oḡuya "Allâhümme ileyke|4 efeztü, ve min 'azâbıke
eşfaḳtu, ve ileyke|5 teveccehtü; allâhümme taḫabbal minnî nüsükî,|6 ve 'azzem ecri
ve'rḫam tazarru'î, ve'stecib|7 da'vetî ve-'ınnî sūâlî" ḳaçan Minâ'ya|8 vâşıl olsa, bunı
oḡuya "Allâhümme|9 inne hazâ Minân ḳad eteytühe ve ana 'abdüke ve ibnü

43a

1 'abdike es'elüke en temünne 'aleyye bi-mâ menente bi-hi|2 'alâ evliyâ'ike;
allâhümme inni e'üzü bi-ke min'|3 l-ḫirmâni ve'l-muḫîbeti fî dînî yâ erḫame'r-
râḫimîn;|4 el-ḫamdu lillâhi'l-lezî belleganı Minân sâlimen|5 mu'âfân"; andan eline
Müzdelife'den alduḡı|6 yedi ḫaşı ala ve yuya, ḫoḡrı cemre-i|7 'aḳabeye gele, beş zirâ'

miqdārı maḥall-i|8 remī olan binādan ıracıḡ tura, baş|9 barmağı ve Őehādet
barmağının uciyla tıttup

43b

1 ata, ve atarken “Bismi'llāhi ve'llāhu ekberü rađmān|2 li'lŐeytāni ve ḥizbihi”
diye, beş zirā'|3 miqdārı ıracıḡ tırmağ müsteḥabdır, |4 taşlar maḥalline vāŐıl olmamağ
koruŐusundan|5 dağı yağın varsa cā'izdir (Lākin pek yağın varup taşı elinden
bırağmağ ve dıŐürmek gibi olmaya) , ve ammā|6 bu taşlar ve ikinci ve üçüncü gün
atacağ |7 taşların cümlesi maḥall-i remī olan binānıñ|8 dibine dıŐmek lāzımdır, ve
atdığda|9 kaŐdı binānıñ dibi ola, binā olmaya,

44a

1 bir zirā'dan ıracıḡ dıŐerse, i'ādesi|2 lāzımdır, taş bināya doğunup dönerse,|3
bināya bir zirā'dan yağın dıŐerse|4 cā'izdir, ammā dibine dıŐdükden-Őoñra |5 ıracıḡ
yere yuvarlansa cā'izdir (İ'ādesi lāzım degildir), ve eğer|6 taşların biri adam üzerine
dıŐüp,|7 andan kendü kendinden binānıñ dibine|8 dıŐerse cā'izdir (yine i'ādesi
lāzım degildir), eđer adamıñ|9 ḥareketinden dıŐerse tekrār yerine

44b

1 bir dağı atmağ gerekdir, ve yedi taşı bir|2 uğurdan atsa bir taş yerine tırur,|3
andan mā-'adā altı taş dağı atmağ gerekdir. |4 Bu aḥkāmda ikinci ve üçüncü gün|5
atılacağ taşlar beraberdir, ve bu cemre-i 'ağabe|6 -yi atarken ḳibleyi kendü Şolına,

Minā'yı|7 şağına kıla, ve bu cemre-i 'ağabeye|8 bayrām günü taş atmanın vaqti
üçdür:|9 şubḥ-u şādıqdan güneş toğunca atmaq

45a

1 mekrūhdur güneş toğduqdan soñra|2 zevāle gelince atmaq efdaldır,
zevālden|3 bayrām irtesi şubḥ-u şādıq toğunca atmaq|4 mubāḥdır, ba'zılar qatında
mekrūhdur,|5 qaçan bayrām günü cemre-i 'ağabeyi atmaqdan|6 fāriğ olsa, müfrid
bi'l-ḥac ise tırāş|7 ola, andan ka'beye gelüp tavāf|8 ziyāreti ide, kārīn ya mütemetti'
ise, mezkūr|9 cemre-i 'ağabeyi atdıqdan soñra şükrāne

45b

1 qurbānın kese, andan tırāş ola, andan|2 vara, tavāf-ı ziyāreti ide, ve tavāf-ı
ziyāreti|3 bayrāmın evvel günü itmek efdaldır, ikinci|4 ve üçüncü günü etse de cā'izdir,
bu üç|5 günden te'hīr itse dem lāzım olur,|6 ve ḥācılar ihrāmından çıkacaq vaqitde|7
biri birin tırāş itse cā'izdir, nesne|8 lāzım gelmez, ve tırāş olurken "Allah-u ekber"|9
dimedən ḥālī olmaya, ve bunu oquya:

46a

1 "Allāhümme hazīhi nāşiyetī bi-yedike, fe-c'al lī bi-küllī|2 şa'reten nūrān
yevme'l-ḳiyāmeti; allāhümme bārek lī|3 fī nefsi ve-ğfer lī zünübī ve taḳabbel minnī|4
'amelī bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīne";|5 tırāşdan soñra bunu oquya: "Allāhu
ekberü,|6 el-ḥamdu lillāhi'l-lezī a'ānanā 'alā ḳazā'i nūsükinā;|7 allāhümme zidnā

İmānān ve yakīnen ve tevfiķān |8 ve-ġfer lanā ve li-ābā'inā ve li-ümmeġatınā |9 ve li'l-müslimīne ve'l-müslimāti" ve Őaġın

46b

1 gömeķoya ve bayrām ġünü ŧavāf-ı ziyāretten |2 fāriġ olduķda döne, yine Minā'ya gide, |3 zīrā Minā ġünlerinde anda ġicelemek sünnetdir, |4 kaçan bayrām irtesi olsa zevālden |5 evvel ŧaş atmaķ cā'iz degildir, zevālden |6 evvel cemerāt için ġusul ide, ya āb-dest |7 ala, Mescid-i ġayf'de öyleyi cemā'etle kıla, |8 ol ġünde ġaġīb ġuġbe oķur, |9 dīñleye, andan eline yigirmi bir yunmuŧ

47a

1 ŧaş ala, Mescid-i ġayf cānibinde olan |2 cemreye gele, beŧ zīrā miķdārı ırak |3 ŧurup ata, ve atarken yüzün kıbleye |4 karşı ide, ve atdıķdan-ŧoñra kıble |5 cānibine geġüp ŧurup du'ā ide, andan |6 cemre-i vustāya gele, vech-i sābık üzere |7 atdıķdan-ŧoñra alçaķ ŧarafına geġüp, |8 ve ŧurup du'ā ide, ve bu iki cemrede |9 du'āyı uzada ki, mażanne-i icābetdir (Maġlab-ı mażanne-i icābet du'ā),

47b

1 andan cemre-i 'aķabeye gele, yine evvelki ġün |2 ŧurup atduġı gibi ŧurup ata, ve du'ā |3 için ŧurmaya, belki dönüp giderken |4 du'ā ide, ve üçüncü ġünü yine ba'de' |5 l-ġusul ve'z-zevāl böylece ata, bu iki ġünde |6 ŧaş atmaġın vaķtı ġüneŧ zevāle var |7 -dıķdan irtesi ŧubġ-u ŧādık ŧoġuncaya |8 dekdir, ammā ġündüz atmaķ efdāldır, |9 zevālden evvel atsa i'ādesi lāzımdır,

48a

1 i'ade itmese kurbān lāzım olur, ve mecmū'|2 atılacak taşlar bayrāmın üçüncü
günü|3 Minā'dan gidene kırk toktuzdur, dördüncü|4 güne kalana yetmiş olur,
Müzdelife'|5 -den gelürken taşı bu miqdārdan ziyāde|6 alsa zārarı yoqtur, zīrā ba'zı
taş|7 maḥalline düşmeyince i'adesi lāzım olur,|8 kaçan üçüncü gün remī cimārdan|9
fāriğ olsa, dördüncü güne kalmaqt lāzım

48b

1 degildir, ekser-i ḥuccāc şimdi kalmazlar, eger|2 yanında mezkūr taşlardan
kalursa, bir pāk|3 yerde koysa, gömmek lāzım degildir, ve Minā'da|4 olduqça
Mescid-i ḥayf'de mümkün mertebe cemā'etle|5 namāz kıla ki yetmiş beygamber anda
namāz|6 kılmışdır, kaçan Minā'dan ka'beye gelse|7 anda envā'-ı 'ibādātdan ide, ve ol
eyyāmı,|8 belki cümle mevsim-i ḥaccı ḡanīmet bile,|9 andan ka'beden vilāyetine
gītmek murād

49a

1 itdikde, ka'beyi ṭavāf-ı vedā' niyyetiyle|2 ṭavāf idüp Maḡām-ı İbrāhīm ardında
|3 ṭavāf namāzın kıilup zemzemden karnı|4 toltunca içüp başına ve yüzine|5 ve
üstüne dōke, andan Mültezeme gelüp,|6 Allāh-u ta'ālāya tazarru' ve ḡamd ve ṡenā ve
ṡalavāt|7 virüp, bu du'ayı oqtuya: "El-ḡamdu lillāhi'|8 l-lezī hedānā li-hazā ve mā
kunnā li-nehtedī|9 levlā en hedānā'llāhu; allāhümme fe-kemā

49b

1 hedeytenā li-zalike fe-taḡabbelhü minnā ve lā tec'al|2 hazā āhire'l-'ahdi min beytike'l-ḡarāma, ve'r-zuḡnī'|3 l-'avde ileyhi ḡattā tariā 'annī bi-raḡmetike|4 yā erḡame'r-rāḡimīn; allāhümme innī e'üzü bi-ke|5 bi-nüri vechike ve si'ati raḡmetike en uşibe|6 ba'de hazā'l-maḡāmi ḡaḡī'eten ev zēnbān lā yuḡfar,|7 fe-hazā maḡāmü'l-'ā'izi'l-müstecīri min 'azābike;|8 allāhümme innī 'abdüke ḡammelteni ke-mā şi'te|9 ve seyyartenī fī bilādike ḡattā aḡlelteni ḡarāmeke

50a

1 ve emneke, fe-ḡad recevtü bi-ḡüsni zānnī bi-ke|2 en yeküne ḡad ḡafarte lī zēnbī fe-es'elüke|3 en tezdāde 'annī ruān ve tuḡarribenī ileyke zülfā;|4 allāhümme ihḡaznī 'an yemīnī ve 'an şimālī|5 ve min ḡuddāmī ve min ḡalfī ve min vefḡī ve min|6 taḡḡī ḡattā tübelliḡanī ilā ehlī, fe-izā evşaltenī|7 ilā ehlī fe-lā tuḡilnī min raḡmetike ḡarfetü|8 'aynen ve nefsen ve'kfinī umurī min külli hemmen|9 ve ḡammen ve'ste'milnī bi-ḡā'atike mā abḡayteni

50b

1 bi-raḡmetike yā erḡame'r-rāḡimīn"; andan ka'be|2 -niñ eşiḡin öpe, andan ḡacer-i evsedi|3 is[t]ilām ide, andan ḡasret¹⁵ ve aḡlamak|4 ile ka'beniñ aşāḡı cānibinden ḡıçın ḡıçın|5 gide, ve bunı oḡuya: "Allāhümme lā tec'alhü|6 āhire'l-'ahdi min beytike'l-ḡarāmi ve in ce'altehü|7 fe-'avvıznī 'anhü'l-cennete yā erḡame'r-

---

¹⁵ Bu kelime metinde (ḡasreti) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (ḡasret) şeklinde yazılmasıdır.

rāhimīn,|8 e'ibüne 'ābidüne li-rabbīnā, ḥāmidüne ve li-raḥmetihi|9 kāsīdüne,
şadaқа'llāhu va'dehü, ve naşara

51a

1 'abdehü, ve hezeme'l-aḥzābe vaḥdehü, ve lā ḥavle|2 ve lā kuvvete illā
bi'llāhi'l-'aliyyi'l-'aẓīmi".|3 Kaçan Mescid-i ḥarāmīn kapusına gelse, anda|4 turup
du'ā itmek mekrūhdur, ba'zılar|5 yanında, belki giderek du'ā ide,|6 ve Mekke
şehrinden çıkarken kâdir olduğı|7 mertebe Mekke fuḡarāsına şadaқа ide,|8 hacda
vāḡı' olan kuşūr için.|9 **Bāb-u Ziyaret-i Seyyidi'l-Mürselīn**

51b

1 **şallā'llāhu 'aleyhi ve ālihi ecma'īn:**|2 andan Medīne-i Münevvere'ye gelüp
resül-i|3 ekrem ve nebiyy-ü muḡterem şallā'llāhu ta'ālā|4 'aleyhi ve sellem
ḡazretlerin ziyāret|5 müsteḡhab ve vācibe yaḡındır, Medīne-i|6 Münevvere'ye
gelürken yolda resü'llāha|7 şalavātı çok ide, ol bā'ış-i kevneyn|8 ḡazretini ziyāret
a'ḡam-ı ḡurubātdandır,|9 züvvāra şefā'at va'de olunmuşdır,

52a

1 Medīne şehri göründikde şalavātı|2 ziyāde ide, ammā kaçan Ali kapusına|3
vāşıl olsa, anda kâdir ise inüp|4 ḡusul ide, ve illā şehirde ḡabli'z-ziyāre|5 konağında
ḡusul ide, pākçe libāsın|6 giye ḡibi var ise ḡıblene ve ol maḡall-i|7 şerīfīn ta'ẓīmīn ve

ķurān-ı kerīm ile|8 ma‘mūr olduđın ķalbine ihzār¹⁶ ide,|9 ve műmkin ise Medīne'ye yűrűyerek

52b

1 gire, dāhil olurken: “Rabbi adħılñi|2 medħale űdķen, ve āħricñi muħrece űdķen,|3 ve āħricñi muħrece űdķen, ve'c'al lĩ min ledűnke|4 sulťānān naűĩrān” diye, andan Bāb-u Cibrĩl'den|5 gire, vaķt-i kerāhet degil ise, iki rek‘at|6 taħiyetű'l-mescid ķıla, andan kemāl-i|7 edeb ile Ravza-ı űerĩfe'ye gelűp arķa|8 -sın ve yűzin ķabr-ı űerĩf cānibine ide,|9 lākin ķabr-i űerĩfiñ űzerinde olan

53a

1 űebākeye yaķın varmayup, bir zirā' ya daħi|2 ziyāde ırāķ tűrup namāza tűrup gibi elin|3 bađlayup ve gűzlerin aűađı űalup|4 gāyet ħudű' ve ħuűű' ile tűrup|5 resűlu'llāħiñ kendűye selām|6 virenleriñ selāmın eűidűp cevāp|7 red itdűđin ķalbine ihzār ide,|8 ve selām virűrken pek ref‘-i űavt itmeye,|9 ve selāmı bűyle vire: “Es-selāmu

53b

1 ‘aleyke yā nebiyye'llāhi, es-selāmu ‘aleyke yā ħayrete'|2 llāhi min ħalkĩhi, es-selāmu ‘aleyke yā ħabĩbe'|3 llāhi, es-selāmu ‘aleyke yā űafvete'llāhi,|4 es-selāmu ‘aleyke yā seyyide'l-enbiyā'i|5 ve'l-műrselĩne, es-selāmu ‘aleyke yā ħayra'|6 l-ħalā'ĩķi

---

¹⁶ Bu kelime metinde (ihzār) űeklinde yazılmıűtır, dođrusu ise (ihzār) űeklinde yazılmastır.

ecma'ın, es-selāmu 'aleyke|7 yā kā'ide'l-ğurri'l-muḥaccelīne, es-selāmu 'aleyke|8 ve
'ala ehl-i beytike'ṭ-ṭāhirīne, es-selāmu|9 'aleyke ve 'alā ezvācike'ṭ-ṭāhirāti ümmehāti'

54a

1 l-mü'minīne, es-selāmu 'aleyke ve 'alā ālike|2 ve aṣṣḥābīke ecma'īne, es-
selāmu 'aleyke|3 ve 'alā sā'iri'l-enbiyā'i ve'l-mürselīne,|4 es-selāmu 'aleyke eyyühā'n-
nebiyyü ve raḥmetü'|5 llāhi ve berekātühü, cezāke'llāhu 'annā yā resūla'|6 llāhi
efḍale mā cezā nebiyyān ve resūlān|7 'an ümmetihi ve şallā'llāhu 'aleyke|8 küllemā
zekereke'z-zākirüne ve ğafala|9 'an zikrikel-ğāfilüne ve şallā 'aleyke

54b

1 fī'l-evvelīne ve'l-āhirīne efḍale ve ekmele|2 ve atyebe mā şallā 'alā aḥaden
min ḥalkīhi|3 ecma'īne, kemā istenḳazanā bi-ke mine'|4 z-zalāleti ve başşaranā bi-ke
mine'l-'amāyeti,|5 ve hedeyne bi-ke mine'l-cehāleti, ve eşhedü|6 en lā ilāhe illā'llāhu
ve eşhedü enne Muḥammeden|7 'abduhü ve resūluhu ve emīnühü ve ḥayretühü|8
min ḥalkīhi, ve eşhedü yā resūla'llāhi inneke|9 belleġte'r-risālete ve eddeyte'l-
emānete

55a

1 ve naşāḥte'l-ümmete ve keşefte'l-ğummete ve cāhedte|2 fī'llāhi ḥaḳḳa
cihādihi ve 'abedte rabbeke ḥattā|3 atāke'l-yaḳīnu ve naḥnu vefdüke yā resūla'|4
llāhi ve ezyāfüke ci'nā ilā cenābike'l-kerīmi|5 min bilāden şāsi'aten ve emākine
ba'īdeten|6 naḳşudu bi-zālike ḥaḳḳike 'aleynā|7 ve'n-naḳaru ilā mā'aşirüke ve't-

teyemmüne bi-ziyâretike|8 ve't-teberrûke bi-s-selâmi 'aleyke ve'l-istişfâ'a|9 bi-ke ilâ
rabbinâ 'azze ve celle fe-inne haṭâyânâ

55b

1 ḳad ḳaşamte zuhûranâ ve evzâranâ, ḳad|2 eşḳalat kevâhılanâ ve ente's-
şefî'ü'l-müşeffe'ü,|3 ve ḳad ḳâla Allâhu ta'âlâ: “ve lev ennehüm|4 iz ḳalamû
enfüsehüm câ'ûke fe-s-teğferü'|5 llâha ve-s-teğfara lehümü'r-resûlu le-vecedü'|6
llâha tevvâbân raḥîmân, ve ḳad ci'nâke yâ resûla'|7 llâhi ḳâlimîne li-enfüsinâ,
müsteğfirîne li-zünûbinâ,|8 fe-ş-fa' lanâ ilâ rabbinâ ve-s-'elhü en yûmitenâ|9 'alâ
sünnetike ve yahşuranâ fî zümretike ve yesḳinâ

56a

1 bi-ke'sike ve yerzuḳanâ mürâfaḳateke fî'l-fir|2 -devsi'l-a'lâ ma'a'l-lezîne
en'ame'llâhu 'aleyhim|3 mine'n-nebiyyine ve's-şâlihîne ve ḥasüne üle'ike|4 rafîḳân yâ
resûla'llâhi's-şefâ'ate,|5 eş-şefâ'ate, eş-şefâ'ate; allâhümme şallî 'alâ|6
Muḥammeden, ve 'alâ âli Muḥammeden, nihâyete mâ yenbağî|7 en yes'elehü's-
sâ'ilûna, ve ḥuşşahu bi'l-maḳâmi'|8 l-maḥmûdi, ve'l-fazîlete, ve'd-derecete'r-
refî'ate,|9 ve nihâyete mâ yenbağî en ye'mülehü'l-âmilüne;

56b

1 allâhümme şallî 'alâ Muḥammeden, 'abdike ve resûlike'|2 n-nebiyyi'l-
ümmiyyi, ve 'alâ âlihi ve evvâcihi ve zürriyâtihi,|3 kemâ şalleyte 'alâ İbrâhîme, inneke
ḥamîdun mecîdun”.|4 Bu mezkûre ḳâdir olmazsa “Es-selâmu|5 'aleyke eyyühâ'n-

nebiyyü ve rahmetü'llâhi ve bereketühü” |6 diye, selâm emânet itmiş var ise: |7 “Es-selâmu ‘aleyke min fülânen” veyâhüd |8 “Fülânün yüsellimü ‘aleyke yâ resûla'llâhi” diye, |9 andan bir zirâ‘ şağına yürüye. Ebû Bekir

57a

1 rażıya'llâhu ‘anhü Һazretlerine böylece selâm |2 vire: “Es-selâmu ‘aleyke yâ Һalîfete |3 resûli'llâhi ve şafvetehü ve şâniyete fı'l-ğâri, |4 cezâke'llâhu ‘an ümmeti Muĥammeden Һayrân ve laķake |5 fı'l-ķıyâmeti birrân ve emnân”, andan bir zirâ‘ |6 yine şağına yürüye ‘Ömer rażıya'llâhu ‘anhü |7 Һazretlerine böylece selâm vire: |8 “Es-selâmu ‘aleyhi yâ emîre'l-mü'minîne ‘umara' |9 l-fârûķ, ellezî a‘azze'llâhu bi-ke'l-islâme,

57b

1 cezâke'llâhu ‘ani'l-islâmi, ve ‘an ümmeti Muĥammeden |2 şallâ'llâhu ‘aleyhi ve sellem Һabîrân” andan |3 Һücre-i şerîfe ardında, Fâţimetü' |4 z-zehrâ' rażıya'llâhu ‘anhâ Һazretlerine |5 varup selâm virse lâ-be'sdir, |6 bu zamânda ekşer-i Һuccâc, belki cümlesi |7 ider, andan ‘Ömer rażıya'llâhu ‘anhü |8 Һazretlerine selâm virdügi maĥalden |9 yarım¹⁷ zirâ‘ şolına rücü‘ ide

---

¹⁷ Bu kelime metinde (yazım) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (yarım) şeklinde yazılmasıdır.

58a

1 ve diye:¹⁸ “Es-selāmu ‘aleykümā yā şacı‘ayy|2 resūli'llāhi şallā'llāhu ‘aleyhi ve sellem,|3 el-mu‘āvineyni lehü fī'd-dīni, ve'l-‘āmileyni|4 bi-sünnetihi hattā etekümā'l-yaķīnu,|5 fe-cezākümā'llāhu ĥayra'l-cezā'i; ci'nā|6 yā şāhibey resūli'llāhi zā'irīne li-nebiyyinā|7 ve şiddīķinā ve fārūķinā ve naħnu netevesselü|8 bi-kümā ilā resūli'llāhi şallā'llāhu ‘aleyhi|9 ve selleme li-yeşfe‘a lanā”, andan resūlu'llāhi

58b

1 şallā'llāhu ‘aleyhi ve sellemiñ muvācehesine|2 gele, edeble тұrup ĥamd u şenā ve şalavat¹⁹|3 vire, andan diye: “Netevesselü bi-ke yā resūla'|4 llāhi ilā rabbīnā fī ķazā'i ĥavā'icinā, fe-şfa‘ lanā|5 ‘inde rabbīnā”, andan kendü şolina bir kaç|6 zirā‘ yürüyüp ķibleye teveccüh ide,|7 söyle ki, arķası resūlu'llāhiñ|8 muvācehesine gelmeye, andan ķaldurup|9 kendü içün du‘ā idüp ve resūlu'llāha

59a

1 şalavāt vire, rivāyetdir bir kimse ķabr-ı|2 şerīf yanında тұrup “İnne'llāha ve melā'iketehü”|3 āyet-i kerīmesin oķuyup ba‘dehü yetmiş kez|4 “şallā'llāhu ‘aleyke yā Muĥammed” dise, bir melek|5 nidā ide ki “şallā'llāhu ‘aleyke yā fülān”|6 diye, hiçbir ĥāceti ķalmaya illā ki ĥāşıl|7 ola, bunu şimdi ider pek azdır,|8 andan tövbe iderek

---

¹⁸ Bu yaprağın üst der-kenārında şu şekilde bir not bulunmaktadır: her kim bu kitābı kırā'et iderse, merĥūm Sulţan Muşţafā ile vālidesi Sine-perver ĥatūniñ rūĥlarına ĥayr du‘ā eylesun.

¹⁹ Bu kelime metinde (şalavatı) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (şalavat) şeklinde yazılmasıdır.

Ravza-ı Muṭahhara'ya gele (Maṭlab-ı maḥall-i ḳubūl-i'l-cemī'i'l-ḥavāyic),|9 Ravza ḳabr-ı ūerīfle minber arasına

59b

1 dirler, ve orada iki rek'at namāz ḳıla,|2 ve bu ni'met-i 'uzmā üzerine ḥamd u ūenā idüp|3 diye: "Allāhüme inneke ḳulte ve ḳavluke'l-ḥaḳḳu|4 ve lev ennehüm ḳalamü enfüsehüm cā'üke,|5 fe-s-teḡfarü'llāha ve-s-teḡfara lehümü'r-resūlu|6 le-vecedü'llāha tevvābān raḥīmān, ve innā ḳad|7 semī'nā ḳavleke ve aṭa'nā emreke ve ḳaṣadnā|8 nebiyyeke hazā müsteūfi'ine bi-hi ileyke|9 zünūbenā ve mā eūḳale zuhūranā min evzārinā

60a

1 tā'ibīne ileyke min zālike mu'terifīne bi-ḥaṭāyānā|2 ve taḳūūrinā; allāhümme tūb 'aleynā ve ūeffi'|3 nebiyyeke fīnā ve-rfa'nā bi-menziletihī 'indeke,|4 ve bi-ḥurmetihī 'aleyke; allāhümme iḡfer li-l-muhācirīne|5 ve'l-anūari ve li-iḥvāninā'l-lezīne|6 sebaḳūnā bi-l-īmāni" ve ḳabr-ı ūerīfi|7 ṭavāf itmeden ḥazar ide, ve Ravza-ı|8 ūerīfe'de envā'-ı 'ibādet ide, siyyemā|9 anda olan direkler ḳatında ḥadıū-i ūerīfde

60b

1 vāriddir ki, Medīne mescidinde ḳırḳ rek'at|2 namāz ḳılana 'azābdan emīn olmasına|3 'ıtıḳ-nāme yazılır, ve münāfiḳ olmadan berī|4 olur, ve bir rivāyetde anda namāz ḳılmaḳ|5 ḥac menzilesindedir, andan Maḳābir-i Madīne'|6 -ye vara, anda olanlara bu vech üzere|7 selām vire: "Es-selāmu 'aleyküm dāra ḳavmen|8

mü'minîne, ve innâ in şâ'e'llâhu bi-küm lâhikûne;|9 allâhümme iğfir li-ehli'l-baķi'i'l-ğarķadi (Ėarķad sâbıkda anda bir aĖacıñ ismidir);

61a

1 allâhümme iğfir lanâ ve lehüm ecma'îne” diye,|2 ve anda meşhür olan Ėabirleri ziyâret|3 ide, ve şühedâ'-i uğuda vara, selâm|4 vire, ve du'â ide, ve Mescid-i Ėubâ'ya vara,|5 anda namâz Ėıla, Ėadıs-i şerifde geldi ki|6 anda iki rek'at namâz Ėılana bir 'umre şevâbı|7 yazılır, faşl Ėaçan Medine-i Münevver'den|8 gitmek murâd itse, resûl'llâh şallâ'llâhu|9 'aleyhi ve sellem Ėâzretlerine ve Ebü Bekri'

61b

1 ş-şiddik ve 'Ömerü'l-fârûķ razıya'llâhu|2 'anhümâ Ėâzretlerine üslûb sâbık üzere|3 selâmdan sonra böyle diye: “Yâ resûla'|4 llâhi nes'elüke en tes'ele'llâha ta'âlâ en lâ|5 yakĖta'a aşâranâ min ziyâretike ve Ėaremike|6 ve en yü'idenâ ilâ evĖâninâ sâlimîne,|7 ve en yübârike lanâ fı'mâ vehebe lanâ mine'l-veledi|8 ve Ėavvil mine'n-ni'ami ve yerzuğnâ's-şükra|9 'alâ zâlike; allâhümme lâ tec'al Ėazâ âğire'

62a

1 l-'ahdi min ziyâreti Ėabri nebiyyike 'aleyhi'|2 s-selâmu, fe-in teveffeytenî Ėable zâlike|3 fe-innî eşhedü fı memâti mâ eşhedü bi-hi fı Ėayâti|4 en lâ ilâhe illâ'llâhu vağdehü lâ şerike|5 lehü ve enne Muğammeden 'abdühü ve resûlühü,|6 rabbenâ etinâ fı'd-dünyâ Ėâseneten ve fı'l-âğireti|7 Ėâseneten ve Ėinâ 'azâbe'n-nâri,

sübhāne|8 rabbike rabbi'l-‘izzeti ‘ammā yaşifüne,|9 ve selāmun ‘alā'l-mürselīne, ve'l-
ḥamdu lillāhi rabbi'

62b

1 l-‘ālemīne”, ba‘dehü vaḳt-i kerāhet degil ise,|2 Ravza'da iki rek‘at namāz
ḳıla,|3 ve'llāhu ta‘ālā ḥazretlerinden selāmet|4 ve ‘āfiyet isteye, ve gözinden bir iki|5
ḳatre yaş aḳıtmağa sa‘y ide ki, ‘alāmet-i|6 ḳabūldir, ve ḳudreti miḳdārı Medīne|7
ehline şadaḳa ide, evine geldikde|8 gice dāḥil olmaya vaḳt-i kerāhet degil|9 ise
mescide varup iki rek‘at namāz

63a

1 ḳıla, andan evine dāḥil ola, “Tevbān,|2 tevbān li-rabbinā evbān lā yuḡādirü
‘aleynā ḥavbān”|3 diye, evine girdikde daḥi iki|4 rek‘at namāz ḳıla, ve her namāzda
kendüye|5 ḥac ve ziyāret müyesser olduḡı-çün|6 şükir ide ve ḥālını aḥsen-i ḥāle|7
tebdīle sa‘y eyleye ki emārāt-ı ḳabūldendir|8 dimişler, bundan ziyādesin murād|9
iden ihvān muṭavvalātdan ṭaleb eyleye

63b

1 “Allāhümme ḥavvil ḥālanā ila aḥseni'l-ḥāli,|2 ve'l-ḥamdu lillāhi ‘alā'l-itmāmi,
ve ‘alā|3 resūlihi efzalu's-şalāti ve's-selāmi,|4 ve ālihi ve şaḥbihi'l-bararati'l-kirāmi,|5
ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete|6 illā bi-llāhi zī'|7 l-celāli ve'l-cūdi|8 ve'l-ikrāmi”.|9
Temmet.

64a

1 **Ef'âl-i 'Umre Li-l-Afâķi ve'l-Mekki**:|2 İhrâm²⁰: şart. Tavâf: rükn. Sa'y: vâcib.
Tırâş: vâcib.|3 **Ef'âl-i Müfrid Bi-l-ḥacc Li-l-Afâķi ve'l-Mekki**:|4 İhrâm: şart. Tavâf-ı
ḳudüm li-l-ḥacc: sünnet. Sa'y-i Ḥac: vâcib.|5 Vuḳûf-u 'Arafe: rükn. Vaḳfe-i
Müzdelife: vâcib. Cemre-i 'Aḳabe: vâcib²¹.|6 Tırâş: vâcib. Tavâf-ı Ziyâret: rükn.
Tavâf-ı Vedâ' Li-l-Afâķi: vâcib.|7 **Ef'âl-i Ḳırân Li-l-Afâķi**:|8 İhrâm: şart. Tavâf-ı
'Umre: sünnet. Sa'y-i 'Umre: vâcib.|9 Tavâf-ı Ḳudüm Li-l-Ḥacc: sünnet. Sa'y-ı Ḥac:
vâcib. Vuḳûf-u 'Arafe: rükn.

64b

1 Vaḳfe-i Müzdelife: vâcib. Cemre-i 'Aḳabe: vâcib.|2 Dem-i Şükür-i Teskîn:
vâcib(ki udḥiyedir); Tırâş: vâcib. Tavâf-ı Ziyâret: rükn.|3 Tavâf-ı Vedâ': vâcib.

---

²⁰ Bu kelimelerin açıklamaları metinde satır altında yazılmıştır, biz iki noktadan sonra karşısına yazdık.

²¹ Bu kelime metinde yazılmamıştır, silinmiştir, biz bu kelimeyi metne dayanarak doğru olduğunu düşünüp yazdık.

2. Menāzil-i Hacc

65b

1 Bismillāhir'raḥmanir'raḥīm. | 2 'an İsanbul ilā'Ş-şām ve Medīne | 3 ve Mekke ve Cebel 'Arafāt şerrefehümü'llāhu ta'ālā. | 4 **Menzi[l]-i Üsküdar:** | 5 İbtidā'-i Üsküdar'a naḥil olunduḡda, merḥūm | 6 hüdā-yı Maḥmūd Efendi 'azīz ḥazretleri | 7 ziyāret oluna, ve yol üzerinde merḥūm

66a

1 şeyḥ Ḳaraca Aḥmed ḥazretleri | 2 daḥi ziyāret olunup²² şadaḡa virile. | 3 **Menzil-i Ḳartal 4 sâ'at:** | 4 Ḳaşaba-i Ḳartal, āb u havāsı laṡıf | 5 olup, cāmi'-i şerīf öñünde olan | 6 ḡuyunuñ şuyı ḡāyet ḥaffıdır. | 7 **Menzil-i Gekbüze 5 sâ'at:** | 8 Ḳaşaba-i Gekbüze, ḡalaṡ meşhūr olup | 9 aşlı Kepek-pāzī imiş, ḡaşaba-i mezbūrede

66b

1 iki cāmi'-i şerīf vardır, birini | 2 ḡoban Muştafā Pāşā binā eylemişdir, | 3 tekye ve medrese ve 'imaret ve müsāfir- | 4 ḥāne ve ḥaṡṡ-ı yāḡūtī ile bir muşḡaf-ı | 5 şerīf vardır, ziyāret oluna, ve bir | 6 cāmi'-i şerīf daḥi fātiḡ-i vilāyet merḥūm | 7 Sulṡān Orḡān Ġāzī binā itmişdir, | 8 lākin şuyı ḡāyet alḡaḡdır, dūlāb | 9 ile ḡuyudan çekilür, Şişmān İbrāḡīm

---

²² Bu kelime metinde (olunut) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (olunup) şeklinde yazılmasıdır.

67a

1 Pāşā kırk yerden kuyular kazdurup bir yere|2 cemi' itmişdir, cümle
çişmelere|3 hammāmlara gider, merhūm hāce|4 Fazlu'llāh Pāşā ve Tārīk-i
Halvetī'den|5 merhūm şeyh İlyās Efendi daḡi anda|6 medfūndır, ziyāret oluna,
ġaflet olunmaya.|7 **Menzil-i Hersek ma'a Derbend Yeñi Köy 8 sâ'at:**|8 Dil'den
sefine ile mürūr olunur, Hersek'e|9 varır, lākin Hersek issüz olup bir şey'

67b

1 bulunmamaġ-ıla anda mekiş olunmayup Derbend'e|2 varılır, Derbend'de her
şey' olunur,|3 yoġurt ve büstān çokdur.|4 **Menzil-i İznik 7 sa'at:**|5 Şehr-i İznik, bir
mu'azzam şehirdir, her ne murād|6 olunursa bulunur, şehirden taşra|7 'azīm köyler
vardır, merhūm Eşrefzāde|8 Rūmī ḡazretleri anda medfūndur, ziyāret oluna.|9

Menzil-i Lefke 7 sâ'at:

68a

1 Kaşaba-i Lefke, bir hōşça maḡaldır, şuyı|2 vardır, lākin yolu taşlık ve
şarpdır,|3 anda ḡarīr olur. **Menzil-i Vezīrhānı**|4 **5 sâ'at:** Kaşaba-i Vezīrhānı, bir
güzel|5 yirdir, aḡar şuyı ve hammāmı var, merhūm|6 Köprülü Muḡammed Pāşāzāde
Aḡmed Pāşā binā itmişdir.|7 **Menzil-i Sōġūd 8 sâ'at:**|8 Kaşaba-i Sōġūd, bir hōşça²³
kaşabadır,|9 laḡif üzüm tırşısı çokdur,

---

²³ Bu kelime metinde (hōşça) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (hōşça) şeklinde yazılmasıdır.

68b

1 ve ā'lā şucuḡ ve laṡif ayva olur, şuları|2 çoḡdur, merḡum Orḡān Ğāzī anda|3 medfūndır, ziyāret oluna, ġaflet olunmaya.|4 **Menzil-i Eskişehir 9 sā'at:**|5 Kaşaba-i Eskişehir, bir ḡoşça maḡal, lākin|6 bi-emr-i Ḥudā yağmur eksik olmaz, ahālisi|7 ekşer-i lüle yaparlar, ve aḡar şuyı ve ılıca|8 ḡammāmı vardır, çoban Muştafā Pāşā|9 anda daḡi bir cāmī'-i şerīf binā itmişdir,

69a

1 ve Āl-i 'Oşmān'ın cedd-i 'ālileri Şeyḡ²⁴ İde Bāli|2 anda medfūndır, ziyāret oluna.|3 **Menzil-i Seyyid-i Ğāzī 9 sā'at:**|4 Seyyid-i Ğāzī ile taş uran kız, bir türbe|5 içinde yaturlar, Maḡāl oğulları taşrada |6 bir türbededir, ve çoban Uruḡı kapu yanında|7 bir türbededir, ve Sulṡān 'Alā'i'd-dīn'in|8 vālidesi yukarıda zīr-i zemīnde|9 bir türbededir, cümlesi ziyāret oluna.

69b

1 **Menzil-i Ḥüsrev Pāşā 8 sā'at:**|2 Ḥüsrev Pāşā bir ḡarāb yerdir, şuyı azdır, nesne|3 bulunmaz, bir ḡān ve bir cāmī'-i şerīf vardır.|4 Ahālisi kilim işlerler.|5 **Menzil-i Bolavādīn 13 sā'at:**|6 Kaşaba-i Bolavādīn, bir taş ḡurbında vākı'|7 olmuştır.

---

²⁴ Bu kelime metinde (tec) şeklinde yazılıdır.

Yolu gāyet maḥūf, İnōñi|8 ta'bīr olunan maḥalden geçilür ve yol üzerinde|9 Payāt nāmında bir қariyye²⁵ var iқtizā itdikçe

70a

1 қонақ yeridir, ahālīsi kilim işlerler.|2 **Menzil-i İshāklı 7 sā'at:**|3 İshāklı bir küçük қаşabadır, lākin|4 bāğ ve bağçeleri çok, aқar şuları ferāvan,|5 meyvesi bāğ ve büstānı çokdır, ve laṭīf |6 -dir, āb u havāsi daḥi laṭīf; Sultān|7 'Alā'e'd-dīn anda bir ḥān binā itmişdir,|8 ve tariқda bir 'aẓīm cistr vardır, Bolavādīn|9 Köprüsi ta'bīr olunur beş yüz kırk üç

70b

1 adımdır. **Menzil-i Aқşehir 5 sā'at:**|2 Қаşaba-i Aқşehir güzel қаşabadır,|3 mükellef ḥānları ve çarşusu ve cāmi'-i|4 şerīf vardır, қayмақ olur. Merḥūm|5 ḥāce Nuşre'd-dīn қаşaba қurbında|6 medfūndır, ziyāret oluna.|7 **Menzil-i İlğın 9 sā'at:**|8 Қаşaba-i İlğın daḥi bir güzel қаşabadır,|9 çarşusu ve ḥānları mükellefdır,

71a

1 Muştafā Pāşā'nıñ bir cāmi'-i şerīfi vardır.|2 Şuları ferāvāndır, ve taşrada²⁶|3 bir güzel ılıca vardır, lākin yaz|4 eyyāmlarında havāsi ağırcadır.|5 **Menzil-i Lādik 10 sā'at:**|6 Қarye-i Lādik bir kebīr қariyyedir, aқar şuları|7 vardır, ve ḥammāmı vardır,

---

²⁵ Bu kelime metinde hep (қaziyye) olarak yazılmıştır, doğrusu ise köy anlamına gelen (қarye) şeklinde yazılmasıdır, ama metinde bu kelime hep (қariyye) şeklinde yazılmıştır.

²⁶ Bu kelime metinde (taşarada) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (taşrada) şeklinde yazılmasıdır.

āb-ı havāsi|8 laṭīf ve sāye-bān dirahṭlar çoḡdur,|9 sūd ve yoḡurt ve rūḡan-ı sāde çoḡdur,

71b

1 **Menzil-i Ḳonya 8 sā'at:**|2 Şehr-i Ḳonya²⁷ mu'azzam şehirdir, mu'azzam ḳal'ası|3 vardır, ḡānlar ve ḡammamlar ve cāmi'-i şerīfler|4 çoḡdur, ve meyvesi mubāḡdır.|5 Ḥāzret-i Mevlānā ḳaddese sirrehül-'azīz|6 anda medfūndır, āstānesi andadır,|7 her cum'a günlerinde cem'iyet-i 'azīm olur,|8 ve Şemsī Tibrizī ve Şadri'd-dīn Ḳonevī|9 ve İmām-ı Baḡavī ḡāzretleri daḡi anda

72a

1 medfūndır, ziyāret oluna, ḡāflet olunmaya.|2 **Menzil-i İsmā'īl 12 sā'at:**|3 İsmā'īl ḳariyyesi bir büyük ḳariyyedir|4 her şey' bulunur, ahālīsi ḡuccācı ḳarşulayup|5 ḡānelerine ḳondururlar, lākin şuları|6 cümle ḳuyu şuyıdır, ve yaz günlerinde|7 havāsi şaḳīl olup, ḳış günlerinde|8 daḡi oḡun bulunmaz.|9 **Menzil-i Ḳarabīkār 10 sā'at:**

72b

1 Ḳarabīkār bir kebīr ḳariyyedir, merḡūm Sultān|2 Selīm'īn iki minārelü bir mu'azzam cāmi'-i|3 şerīfi ve 'imāreti ve ḡānları vardır, ḡammāmı|4 daḡi vardır,

---

²⁷ Bu tamlama metinde (Şehr-i Ḳonya) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (Şehr-i Ḳonya) şeklinde yazılmasıdır.

muḳaddemā Sulṭān ‘Alā’e’|5 d-dīn’iñ taḫṭı²⁸ anda imiş, ba’dehü Monlā Hunkār|6
geldikde Konya’da ḳal’a binā olunup anda|7 taḫṭı oldu. **Menzil-i Eregli 12 sā’at:**|8
Ḳaşaba-i Eregli mu’azzam ḳaşabadır²⁹, ğāyet|9 hūb, şuları ferāvān, āb u havāsı

73a

1 laṭīf bāğ ve bāğçe ve meyvesi çoḳdur,|2 laṭīf yirdir her şey’ bulunur, oturaḳ
yeridir (oturaḳ).|3 **Menzil-i Ulukışla 10 sā’at:**|4 Ulukışla bir köydir, Öküz
Muḫammed|5 Pāşā’nıñ mu’azzam hānı vardır, lākin|6 şuyı ḳalīldir ve yolları
şarpdır.|7 **Menzil-i Çifte hān 7 sā’at:**|8 Çifte hān bir tağ içi yerdir, iki hān |9 -dan
ğayrı nesne yoḳdur, lākin şuları

73b

1 çoḳdur, önünden ‘aẓīm çāy aḳar ḳariyye|2 yakın olmağla her şey’ götürüp
şatarlar.|3 **Menzil-i Ramazānoğlı yaylası 7 sā’at:**|4 Ramazānoğlı yaylası ‘aẓīm
yaylaḳdır,|5 şuları ferāvān, Şeker Bıñarı|6 bu yoldadır, ğāyet laṭīf havādār|7
maḫaldır, Aṭana ahālīsi yaz günlerinde|8 bunda yazlarlar.|9 **Menzil-i Çakıt hānı 12
sā’at:**

---

²⁸ Bu kelime metinde (taḫṭı) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (taḫṭı) şeklinde yazılmasıdır.

²⁹ Bu kelime metinde bir istinsāh hatası olarak (ḳaşabarıd) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (ḳaşabadır) şeklinde yazılmasıdır.

74a

1 Çâkıt hânı bir issüz maħalde bir hân|2 ve bir cāmī-i şerīfdir, öñünden
'azīm|3 çây ceryân ider, etrâfında olan|4 köylerden ba'zı şeyler getirüp şatarlar.|5
Menzil-i Aṭana 10 sâ'at:|6 Şehr-i Aṭana laṭif yerdir, bāğ ve bağçesi|7 çok, her şey'
bulunur, ve Seyhūn|8 ırmağı, içinden akar bir 'azīm cisr|9 vardır, iki kapulıdır
bâcdar oturur

74b

1 bir 'azīm dülâb vardır, şehre şu çıkarır,|2 Ramazānoğlı'nun bir kâşānī laṭif,|3
cāmī-i şerīfi vardır, lâkin yaz günlerinde|4 havâsı şaķıl olmağ-ıla ahâlisi|5 cümle
yaylağa çıkarlar oturağ yeridir (oturağ).|6 **Menzil-i Misis 6 sâ'at:**|7 Misis bir kebīr
kariyyedir, cāmī'i ve ḥammāmı|8 ve mu'azzam hânı vardır, bāğ ve büstānı|9 çokdur,
Ceyhūn³⁰ ırmağı öñünden akar

75a

1 ve bir kebīr cisir vardır, cisriñ Aṭana|2 cānibinde olan başında bir ḥarâb yer|3
vardır, muḳaddemâ medrese imiş, yediler (maḳām-ı seb'a) |4 anda ḥâzır olurlar deyü
naķil ve rivāyet|5 olunmuşdır, ğāfil mebâş.|6 **Menzil-i Kurd Kulağı 7 sâ'at:**|7 Kurd
Kulağı bir küççük palankadır, içinde|8 cāmī'i vardır bir kaç ufağ demür|9 topları
vardır, yaz günleri ḥüccâc taşra konar

---

³⁰ Bu kelime metinde (Ceycūn) şeklinde yazılıdır.

75b

1 **Menzil-i Payāş 6 sâ'at:** |2 Payāş bir mu'azzam kaşabadır, deryâ kenârında |3 vâkı' olmuştur, sâhıldır, lâkin havâsı |4 gâyet şakıldır, bâğ ve bağçeleri çoktur, |5 meyvesi turunç ve lîmôn mebzûldür, |6 şuyı vardır, lâkin alçaqdır; merhûm |7 İbrâhîm Hân'ın mu'azzam hânları ve câmi'i ve hammâmı |8 vardır. **Menzil-i Beleñ 7 sâ'at:** |9 Beleñ bir nâzik kaşabadır, aqar şuları

76a

1 çok, âb u havâsı laţif; merhûm |2 Sultân Süleymân'ın bir mu'azzam hânı ve merhûm |3 Sultân Selîm'in bir câmi'-i şerîfi ve bir hammâmı |4 var, maḥûf yerlerdir, bunuñ-ıla Payāş mâ-beyninde |5 diryâ kenârında İskenderün didikleri iskele |6 vardır. **Menzil-i Anţâkiyye 9 sâ'at:** |7 Anţâkiyye qal'ası gâyet mu'azzam qal'adır, |8 yedi tağı çevirmiştir, lâkin içinde |9 şenligi ancak bir tarafa düşüp çok

76b

1 yerleri issüz ve ḥarâbdır, lâkin bâğ |2 ve bağçe ve meyve ve büstân ve incir gâyet |3 çok ve mebzûldür, 'Âşî şu önünden |4 aqar ve bir kebîr cisri vardır, Ḥabîb Neccâr |5 ve Şem'un ḥazretleri anda câmi'-i şerîfde |6 zîr-i zemînde medfûnlardır, (medfen³¹ Ḥabîb Neccâr ve Şem'un) ziyâret oluna. |7 **Menzil-i Zambâkiyye 11 sâ'at:** |8 Zambâkiyye bir köydür, iki vîrân hânı var |9 -dır, 'Âşî şu önünden aqar, etrâfi

---

³¹ Bu kelime metinde (medfün) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (medfen) şeklinde yazılmasıdır.

77a

1 zeytūnlıktır, bāğ ve bağçe ve meyvesi çoktur,|2 ve inciri ğāyet laṭīfdır.|3
Menzil-i Şuğūr³² 7 sâ'at:|4 Şuğūr nāzık kaşabadır, 'Āşī şū|5 öñünden aqar ve bir
kebīr cisri vardır,|6 Köprüli merhūmıñ mu'azzam cāmī'-i şerīfi|7 ve hānı var, çorbası
çıkır, bāğ ve bağçesi|8 ve büstānı çoktur, meyvesi ve üzümü mebzūldür.|9 **Menzil-i**
Mızıq 11 sâ'at:

77b

1 Mızıq bir kal'adır, bir tağ depesinde|2 vāqı' olmuştır, aşağıda bir hān|3 binā
itmişler, öñünden bir 'azīm nehir aqar,|4 lākin bir şey' bulunmaz, āb u havāsi
alçaqdır.|5 **Menzil-i Hamā 12 sâ'at:**|6 Hamā bir mu'azzam kaşabadır, 'Āşī şū|7
öñünden aqar, mu'azzam dūlāb-ıla şehre|8 şū çıkarur, ve Muḥammedī dūlāb anda |9
-dır, bāğ ve bağçe ve meyvesi çok, her şey'

78a

1 bulunur, ve panbuq ipliği iḥrāmlik bez|2 ve metā' çıkır, lākin havāsi
şaķıldır.|3 **Menzil-i Hımiş³³ 11 sâ'at:**|4 Hamā ile Hımiş mā-beyninde bir qariyye var
|5 -dır, ve Sūneni qariyyesi dirler, bir mu'azzam köydir,|6 ve yol üzerinde bir hān ve
bir mu'azzam cisir|7 vardır, ğāyet maḥūf maḥaldır, Bāyezīd|8 Beştāmī qaddese

---

³² Bu kelime metinde (Şu'ūr) şeklinde yazılmıştır.

³³ Bu kelime metinde (Hamiş) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (Hımiş) şeklinde yazılmasıdır.

sırrahül-'azîz hazretleri|9 anda medfündür (medfen³⁴ hazreti Pâyezîd Beştâmî
kaddese sırrahül-'azîz) ziyâret oluna, ve Hımiş

78b

1 bir mu'azzam kal'adır, kal'a içinde evler çokdur,|2 ve taşrasından bir 'azîm
nehir akar, ol nehriñ|3 karşı yakasında 'azîm bir bölük kaşaba |4 -sı daği vardır,
ahâlîsi gün-â-gün|5 pişkîr ve maqremeler ve sâ'ir şeyler|6 yapup şatarlar, her şey'
bulunur, bāğ|7 ve bağçe ve büstân daği çokdur, enbiyâ'-i|8 'izâmdan ve evliyâ'-i
kirâmdan çok|9 kimse anda medfündür (Medfen³⁵ Bâbâ 'Amru), BâBa 'Amrû

79a

1 daği anda medfündür, ziyâret oluna,|2 ve hazret-i 'Oşmân rażiya'llâhu 'anhü
hatıyla|3 bir kelâm-ı kadîm vardır, kal'a içindedir,|4 ziyâret oluna. **Menzil-i İki**
Çapulu 7 sâ'at:|5 İki Çapulu didikleri bir palanqadır, şahrâda|6 vâkı' olmuştur, içinde
bir hân ve bir|7 mescid-i şerîf, ve bir kaç evler vardır,|8 aşla bir nesne bulunmaz, suyu
daği alçaktır.|9 **Menzil-i Nebke 7 sâ'at:**

79b

1 Nebke bir nâzik çariyyedir, bir laţîf câmi'-i şerîfi|2 ve bir mu'azzam hânı
vardır, önünden bir laţîf|3 ve hafîf nehir akar, Ba'lebek'den gelür|4 dirler, âb u
havâsı laţîfidir.|5 **Menzil-i Çudeyfe 10 sâ'at:**|6 Çudeyfe bir çariyyedir, merhûm

---

³⁴ Bu kelime metinde (medfün) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (medfen) şeklinde yazılmasıdır.

³⁵ Bu kelime metinde (medfün) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (medfen) şeklinde yazılmasıdır.

Sinān|7 Pāşā'niñ mu'azzm cāmi'-i şerīfi ve hānı|8 ve 'imāreti ve hammāmi vardır, şuyı dağı|9 laţifdir, 'Abdu'l-kādir Keylānı (maķām-ı 'Abdu'l-kādir Keylānı kaddese sırrahu'l-'azīz)

80a

1 kaddese sırrahu'l-'azīz hażretleriniñ maķāmı|2 var, ziyāret oluna, Şām-ı Şerīf|3 yakın olmağla her şey' bulunur.|4 **Menzil-i Şām-ı Şerīf 8 sâ'at:**|5 Şām-ı Şerīf ma'mūr mu'azzm şehirdir ki|6 dünyāda mişli bulunmaz, āb u havāsi|7 laţif, şuları ferāvān, bāğ ve bağçe-si|8 -si bī-ķiyās olup bir vecihle|9 vaşfi ķābil-i imkān degil, 'alā'l-ķuşuş

80b

1 ķal'ası ğāyet metīn ve müstaķkem|2 ve vācibü's-seyr ķal'adır, ve Cāmi'-i Ümeviyye|3 ğāyet kebīr ve mu'azzam ve mübārek maħal|4 olup merķad-ı hażret-i Yahyā 'aleyhi'|5 ş-şalātü ve's-selām orta yerinde vāķı'|6 olmuşdır, ve ķurbında bir ķuyu vardır,|7 şuyı zülāle beñzer laţif ve haşif|8 ve buz gibi şovukdur ve hażret-i 'Oşmān|9 rażıya'llāhu 'anhü haţıtyla bir kelām-ı ķadīr vardır,

81a

1 ve hażret-i 'Alī kerreme'llāhu vecchü ve rażıya'llāhu|2 'anhü hażretleriniñ muşhaf-ı şerīfleri|3 dađı andadır, ve hażret-i Hūd 'aleyhi'|4 s-selām cāmi'-i şerīfde miħrāb dıvarı|5 ķurbında medfündür deyü rivāyet olunmuşdır,|6 ve hanefī miħrābı öñünde bir maħal vardır,|7 hażret-i Hızır 'aleyhi's-selām|8 maķāmıdır (maķām-ı

Hızır ‘aleyhis-selām), ol maḥalde ḥaṭṭ-ı yāḳūtī ile |9 bir cüz’-i şerīf vardır, ve ṭaşrada ḡāyet

81b

1 çok ziyāret-gāh mübārek maḳāmlar vardır, |2 ḥāzret-i Bilāl Ḥabeşī ve ḥāzret-i Mu‘āviye |3 ve ezvāc-ı muṭahharātdan ḥāzret-i ‘Ātike |4 ve Zeynep ve Ruḳiyye rażiya'llāhu ta‘ālā |5 ‘anhüm ecma‘īne ve Şāliḥiyye'de |6 ḥāzret-i Muḥī'd-dīn ‘Arabī ve bunun emşāli |7 cümlesi ziyāret oluna, ve ḥadīş-i |8 şerīf ile şābit olan cibāl ki beyn' |9 l-erze ve'l-berze yetmiş biñ beyḡamberān-ı

82a

1 ‘izām şalavatü'llāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhim |2 ecma‘īn medfūn oldukları cibāl |3 ve maḳām-ı erba‘īn (kırklar) ve maḳām-ı seb‘a (yediler) ve maḳām-ı |4 şelāşe (üçler) ta‘bīr olunan maḳāmların |5 cümlesi ziyāret olunup du‘ā oluna. |6 **Menzil-i Şaḥrā’-ı Kubbetü'l-Ḥacc 12 sâ‘at:** |7 Şām kenārı olmaḡla şular ve büstānlar |8 ve şuffe şeklinde bir ḳubbe olmaḡ-ıla şurre |9 ve saḳā başılara ziyāfet³⁶ olunup

82b

1 bir gice anda mekiş olunur. |2 **Menzil-i Şaḥrā-yı Tarḥana Ḥānı 42 sâ‘at:** |3 Şaḥrā-yı ‘azīmedir, şuları var, bir mescid-i |4 şerīf ve bir maṭbah vardır, tarḥana çorbası |5 bişürüp varan kimseye iṭ‘ām iderler. |6 **Menzil-i Şaḥrā-yı Dīl-Selāmın 13**

---

³⁶Bu kelime metinde (şiyāfet) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (ziyāfet) şeklinde yazılmasıdır.

sā'at:|7 Bu daħi bir 'azīm şahrādır, gerçi yolu|8 düzdir, lākin ğāyet taşlıktır,|9 ve yol üzerinde iki cisir vardır,

83a

1 kış eyyāmında ğāyet çamur olur.|2 **Menzil-i Şahrā-yı Müzeyrib 7 sā'at:**|3 Bir küççük harāb kal'adır, āb u havāsı|4 güzel, eṭrāfında bāĝ ve baĝçe ve meyvesi|5 çokdur, ba'zı eṭrāfdan 'urbān gelüp|6 her şey' getirüp şatarlar.|7 **Menzil-i Şahrā-yı Remne 5 sā'at:**|8 Bir 'azīm vāsī' şahrādır, lākin aşla|9 bir şey' bulunmaz, ve şuyı daħi yoĝdur,

83b

1 **Menzil-i Şahrā-yı Mafrak 8 sā'at:**|2 Bu daħi bir şahrā-yı 'azīmedir, aşla bir şey'|3 bulunmaz, ve şuyı daħi yoĝdur, Müzeyrib'den getirürler.|4 **Menzil-i Şahrā-yı 'Ayn-ı Zāriķa 12 sā'at:**|5 Bir laṭīf nehr-i 'azīm vardır, bir harāb kal'a |6 -sı vardır, nehriñ kenārında yeşil ufaķ|7 ağaçlar ve kırmızı şüküfeler vardır,|8 lākin yolu taşlık ve 'aķabelerdir.|9 **Menzil-i Şahrā-yı Bilāṭa 6 sā'at:**

84a

1 Şahrā-yı 'azīm, berr ü beyābān, aşla bir şey'|2 yoĝdur, muķaddemā bir hān var imiş,|3 şimdi eşer-i binā vardır, şuyı daħi|4 yoĝdur, 'Ayn-ı Zāriķa'dan getirürler.|5 **Menzil-i Şahrā-yı Belķa 12 sā'at:**|6 Bu daħi şahrā-yı 'azīm, berr ü beyābān çöldür,|7 aşla nesne bulunmaz, şuyı daħi yoĝdur,|8 'Ayn-ı Zāriķa'dan gelür.|9 **Menzil-i Kal'a-i Kaṭrān 11 sā'at:**

84b

1 Bir küççük al'adır, urbında iki bürkesi|2 vardır, uyı yađmur uyudur³⁷ hi bir ey'|3 bulunmaz, ancak 'urbān otlu ve aman ve a'ır|4 getirürler. **Menzil-i Tābūt orūsi 13 sā'at:**|5 Bir dere ii yirdir, berr ü beyābān öldür,|6 uyı yok, bir ey' yokdur, lākin udūs-i|7 erīf yaın olmađ-ıla ba'zı vait 'urbān|8 zaire getirürler.|9 **Menzil-i Vādī-i 'Anze 12 sā'at:**

85a

1 Bu dađi berr ü beyābān öldür, bir ey' yokdur,|2 u dađi yokdur, uyı atrān al'a |3 -sından getirürler ve ğāyet mađūf ve muđāṭara |4 -lı mağallelerdir. **Menzil-i al'a-ı Ma'an 13 sā'at:**|5 Ma'an bir güzel iki at al'adır, uyı|6 vardır, havāsı eyüdür, Ḥalīlū'r-raḥman|7 urāları yaın olmağ-ıla her ey' bulunur,|8 ve meyvesi dađi gelür, 'azīm ordu³⁸ ve|9 pāzār olur, anda otura iderler (mağall-i otura).

85b

1 **Menzil-i 'Aabetū'rre's 19 sā'at:**|2 Bir dere ii ve talı yerdir, berr ü beyābān|3 öldür, ala bir ey' yokdur, u dađi|4 yokdur, Ma'an'dan getirürler bu mađalle 'Aabe Baı|5 dirler. **Menzil-i aḥrā-yı ađīmān 13 sā'at:**³⁹|6 Bir saḥrā-yı

---

³⁷ Bu kelime metinde (uyuydur) eklinde yazılıdır.

³⁸ Bu kelime metinde (orduva) eklinde yazılıdır.

³⁹ Burada ka saat olduğu zikredilmemitir; biz ise 13 saat olduğunu metnin öbür nüshasından tespit ettik.

‘azîme, berr ü beyâbân çöldür, aşla|7 bir şey bulunmaz, şu daği yoğdur, Kerbâ çöli|8 dirler, iki sâ‘at yerden şu gibi|9 görünür, deryâ gibi mevç ider, şâfi kumdur.

86a

1 **Menzil-i Qal‘a-ı İsmeler 12 sâ‘at:**|2 Berr ü beyâbân çölde bir küççük qal‘adır,|3 önünde bir bürkesi var, şuyı qal‘a|4 içinden gelür, ba‘zı yerleri eşerler, kum|5 içinden şu çıkar, lâkin içilmez, hayvân|6 daği ikrâha iğer, aşla bir şey’ bulunmaz.|7 **Menzil-i Qa‘ şahrâsı 11 sâ‘at:**|8 Bu şahrâya Kazık Tutmaz daği dirler,|9 şahrâ-yı ‘azîme, berr ü beyâbân çöldür,

86b

1 aşla bir şey bulunmaz, şu daği yoğdur,|2 gâyet ile mağûf ve hağar-nâk mağaldır.|3 **Menzil-i Qal‘a-ı ‘Âşî Hurmâ 13 sâ‘at:**|4 Bir küççük qal‘adır, lâkin hûb mağaldır, qal‘a|5 önünden şu ağar, ve bir bürkesi var, qal‘a |6 -nıñ etrâfi kühüstân mişillü ağaçlığdır⁴⁰,|7 etrâfında ‘urbân evleri var, ba‘zı|8 zağire getirüp şatarlar, ve bayğarân çoğdur.|9 **Menzil-i Şahrâ-yı Muğâbir 9 sâ‘at:**

87a

1 Bir ‘azîm çöldür, nesne bulunmaz, şu daği yoğdur.|2 **Menzil-i Qal‘a-ı Haydar 9 sâ‘at:**|3 Dere içinde bir qal‘adır, etrâfi tağdır,|4 taşlığdır, qal‘a içinde bir kıyu var,|5 taşrada qal‘a dibinde bir bürke var|6 şuyı gâyet hafîf ve lezîzdir, qal‘a|7 içinde

---

⁴⁰ Bu kelime metinde (a‘açlığdır) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (ağaçlığdır) şeklinde yazılmasıdır.

BāBā Ḥaydar nāmında bir velī medfūndur, |8 ve bir mescid-i şerīf vardır, ve on altı |9
nefer ḳal'a ḳolı vardır, ve Eyyūb beygamber ḳurdı

87b

1 dirler, taş gibi anda ulur. |2 **Menzil-i Bürke-i mu'azzama 20 sā'at:** |3
Mu'azzam ḳal'adır, içinde ḳal'a ḳolları |4 var, ḳal'a ḳurbında bir bürke mu'azzama
vardır |5 yağmur şuyı gelür ṭolar, taşradan |6 ba'zı 'urbān zaḥīre getürüp şatarlar. |7
Menzil-i Dārī'l-ḥamrā 17 sā'at: |8 Bir şahrā-yı 'azīm çöldür, bir şey' bulunmaz, |9 şu
daḥi yoḳdır, bir ismine Piriniç Ovası

88a

1 daḥi dirler, Şaḳḳıl-'Aciz nām maḥalle varınca beş |2 sā'at yer ḳumdur. |3
Menzil-i Medāyin-i Şāliḥ 18 sā'at: |4 Berr ü beyābān çöldür, boğazları ve 'aḳabe |5 -
leri çok ḥazret-i Şāliḥ beygamber 'aleyhi' |6 s-selāmīn ḳavmi deve dileyüp mu'cizāt-
ı |7 risālet ile bir ḳayadan deve çıḳduḡı |8 maḥaldir, ve ḡazıba'llāhu zuhūra gelüp |9
ḳavm-i mezbūr ḥasef olduḡı maḥaldir,

88b

1 şāfī ḳumdur, şu ve ḡayrı nesne bulunmaz, |2 ḡāyet maḥuf⁴¹ ve ḥaṭar-nāk
yerdir, Küçek Ḳayası dirler. |3 **Menzil-i Ḳal'a-ı 'Ulā 7 sā'at:** |4 Bir 'acā'yıb boğazdır,
iki ṭarafı taş ve ḳaya |5 ve ṭaḡlardır 'Ād ve Hūd ve Şāliḥ ḳavmi |6 zamānında şehirler

---

⁴¹ Bu kelime metinde (maḥvif) şeklinde yazılmıştır, doğrusu ise (maḥuf) şeklinde yazılmasıdır.

ve uralar imiŖ, ‘alemetleri|7 zahirdir, bir arab al‘ası var, lakin|8 iine⁴² girilmez, mauf⁴³ ve muataradır⁴⁴, limon|9 urun ok, bag ve bageleri daı vardır,

89a

1 laıf urma olur, lakin ahalisi gayetle|2 bed-fi‘al ve a‘in olmala gayet mauf|3 ve muataralı maaldir, lakin Ŗuyı okdur. |4 **Menzil-i Ŗara-yı Matran 18 sa‘at:** |5 Ŗara-yı ‘azim, berr  beyaban oldur, gayet|6 mauf⁴⁵ muataralı yerlerdir, ve gayet Ŗarp|7 boazları vardır, yolları ekŖeriya|8 bir arafa ilinlik orman ve bir arafa|9 Ŗarp alardır, Ŗu yokdur,

89b

1 ve aŖla nesne bulunmaz, ekŖeriya uccac-ı|2 muslimin burada zamet ekerler. |3 **Menzil-i Yeni uyular 20 sa‘at:** |4 Bir Ŗara-yı bi-payan oldur, merume|5 Valide Sultan bir mu‘azzam uyu yaptırmiŖ, |6 ve urbında bir arab mescid gibi maal var, |7 aŖla bir Ŗey’ bulunmaz, ba‘zi maallelerinde|8 uyu azmıŖlar, Ŗu ıkmıŖ, lakin gayet|9 aladır, ekŖeriya uccac-ı muslimin

---

⁴² Bu kelime metinde (iine) Ŗeklinde yazılmıŖtır, dorusu ise (iine) Ŗeklinde yazılmasıdır.

⁴³ Bu kelime metinde (mavif) Ŗeklinde yazılmıŖtır, dorusu ise (mauf) Ŗeklinde yazılmasıdır.

⁴⁴ Bu kelime metinde (muataradır) Ŗeklinde yazılmıŖtır, dorusu ise (muataradır) Ŗeklinde yazılmasıdır.

⁴⁵ Bu kelime metinde (mavif) Ŗeklinde yazılmıŖtır, dorusu ise (mauf) Ŗeklinde yazılmasıdır.

90a

1 anda ishāl olurlar. |2 **Menzil-i Hediye Eşmesi 17 sâ'at:** |3 Bu daği bir şahrâ-yı
'azîm, berr ü beyâbân |4 çöldür, her ne maħalde qazarlarsa şu |5 çıkar, huccâc
qonduqda nice biñ yerden |6 qazarlar hemân şu çıkar, lâkin alçaqdır, |7 içilmek
mümkün degil, insânı ve hayvânı |8 haste ider, ishāl ider, ol maħalde |9 sinâmeki olur,
anıñ te'sîrindedir, qoqar

90b

1 ehl-i medîne huccâcı bu maħalden qarşularlar. |2 **Menzil-i Nahleteyn 21**
sâ'at: |3 Berr ü beyâbândır, cevânib erba'ası tağdır, |4 anda yedi quyu vardır, şuları
zülâli gibidir, |5 huccâca hayât virir, havâsı daği laţif, |6 huccâc-ı müslimîn 'Ulâ'dan
bu maħlle |7 gelince şu huşuşunda zaħmet çekerler. |8 **Menzil-i Dâr'l-Qarâr 18**
sâ'at: |9 İki tarafı tağdır, orta yeri ovadır,

91a

1 gâyet çöldür, bir şey' bulunmaz, şuyı daği yoğdur. |2 **Medîne-i Münevvere**
şerrefehâ'llâhu ta'âlâ 18 sâ'at: |3 Medîne-i Münevvere'ye varıncaya dek bir şey'
bulunmaz, |4 şu daği yoğdur, iki sâ'at yerden Medîne-i |5 Münevvere'niñ
hurmâlıqları ve bağçeleri görünür, |6 huccâc-ı müslimîne hayât ve sürür hâşıl |7 olup
cümle huccâc-ı müslimîn piyâde olup |8 tevħîd iderek ve şalavât ve selâm iderek |9
Medîne-i Münevvere'ye dâħil olurlar,

91b

1 ve üç gün anda oturağ (oturağ 3) iderler, ve zevk-ı şafâlar |2 iderler, Medîne-i Münevvere'de haram-ı şerîf ve ravza-ı |3 muṭahhara şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem 'alâ vechi'l-kemâl |4 ziyâret ve şalât ve selâm ve du'adan-şoñra |5 benât-ı resûlu'llâh ve ezvâc-ı resûlu'llâh ve aşhâb-ı |6 resûlu'llâh cümlesi ziyâret oluna, Medîne-i |7 Münevvere taşrasında aşhâb-ı kirâmdan |8 on biñ nüfus medfûnlardır deyü naqil |9 olunmuşdır, huşûşân resûl-ü ekrem şalâ'llâhu

92a

1 'aleyhi ve sellem ḥayâtlarında ekşeriyyâ maḳâbir-i Baḳî' |2 ziyâretine giderler idi, ve Baḳî'îñ fazâ'ili |3 ḥaḳḳında aḥâdiş-i keşîre vârid olmuşdır, |4 ol vechle cümlesin ziyâret itmek lâzımdır, |5 ve resûl-ü ekrem şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem ol |6 maḥallerde namâz kılop ve ba'zı maḥallerinde |7 âb-dest alup ve ba'zı maḥallerde ğusul itmişler |8 -dir, bu cümle emkine-i müteberrikenen olmağla |9 ziyâret lâzımdır, ve Cebel-i Uḥud'a varup

92b

1 'amm-ı resûl-ü ekrem ḥazret-i Ḥamza rażıya'llâhu 'anhü |2 ve sâ'ir şühedâları ziyâret ideler, ve mescid-i |3 Ḳubâ'yı daḫi ziyâret lâzımdır, ve mescid-i fetih |4 vardır, zuhr ile 'aşır mâ-beyninde varup namâz |5 kılop du'a itmek lâzımdır, nitekim resûlu'llah |6 'aleyhi's-selâm kıldı ve Medîne-i Münevvere'de |7 kaç gün mekiş olunur ise beş vaḳti |8 cemâ'atle ḥarem-i şerîfde kıлмаğa sa'y ve ihtimâm |9 oluna, ve kezâlik bir gice olsun ḥarem-i şerîfde

93a

1 alup abāha dek ‘ibādāt-i a‘āta ve alāt|2 ve selāma megūl oluna, āle resūlu'llāhi allā'llāhu|3 ‘aleyhi ve sellem “Mā beyne beytī ve minbarī ravzatun|4 min riyāzi'c-cenneti” adaa resūlu'llāh, bu adīs-i|5 erīf member apusu zerinde yazılıdur,|6 aflet olunmayup member-i erīf ile ravza-i|7 muahhara mā-beyninde bulunmaa sa'y ve ihtimām oluna.|8 **Menzil-i ubūr-ı ühedā' 13 sā'at:**|9 Medīne-i Mūnevvere'den Bi'r-i ‘Alī iki sā'at bir uyudur,

93b

1 āyet gūzel uyı vardır, ūccāc anda niyyet|2 idūp irāma girerler, anda usul idūp tevīd|3 ve tekbīr ve telbiye ve alāt ve selām iderek|4 gitmek lāzımdır, ve urān-ı ‘azīm tilāvet oluna (maall-i irām liāmiyyūn).|5 **Menzil-i urā'-i Cūdeyde 19 sā'at:**|6 Bir boazdır, iki arafı yalın aya aqlardır, ūccāc|7 iki gūn bir dere boazından mūrūr ider, āyet|8 maūf maaldır, ‘urbān ekeriyyā ūccāciñ ōñüne|9 bu maalde iner, lākin uları ve urması⁴⁶ ve bā

94a

1 ve baesi odur, her ey' bulunur, attā pimi|2 avu ve yumura ve urma ve nān-ı ‘azīz odur, āābe-i|3 kirāmdan Ebū ‘Übeydetū İbnū'l-āri raiya'llāhu ‘anhū|4 azretleri anda medfūndur, ziyāret oluna.|5 **Menzil-i Bedir ūneyn 15 sā'at:**|6 āyet latīf ve erīf ve nāzik onadır ubūr-u|7 ühedādan bu

---

⁴⁶ Bu kelime metinde (urması) eklinde yazılmıtır, dorusu ise (urması) eklinde yazılmadıdır.

maḥalle gelince cümle boğazdır, tamām|8 otuz sā‘at sürer ve Mıŝır ḥüccācı Ŗām
ḥüccācıyla|9 bu maḥalde mola olurlar, ‘aẓīm ordu ve pāzār

94b

1 olur, her şey’ bulunr, ḥurması gāyet laṭīf olur,|2 ve şuları çoğdur, ve pelesenk
yağı anda olur,|3 getirüp şatarlar, ve ol maḥalle varıldıḳda ğaflet|4 olunmayup
ŝühdā’-ı Bedre selām virilüp|5 ‘ibādāt ve ṭā‘ātdan va ŝalavāt ve selāmdan|6 ḥālī
olunmaya, ve ḥāzret-i resūl-ü ekrem ŝallā’llāhu|7 ‘aleyhi ve sellem anda bir binā
itmişlerdir, yanında bir|8 biñar ve mescid-i ŝerīf vardır, ziyāret olunup du‘ā|9 oluna.

Menzil-i Meymūn Ovası 17 sā‘at:

95a

1 Bir ŝaḥrā-yı ‘aẓīm bī-pāyān çöldür, aşla bir şey’|2 bulunmaz, ve şu daḫi aşla
yoğdur.|3 **Menzil-i Rābiğ Eşmesi 21 sā‘at:**|4 Bir ŝaḥrādır, lākin bir güzel maḥldir,
ağaçlığdır,|5 Ŗaṭ deryāsı kenārına ḳarībdir, aḳar şuyı|6 vardır, iḥrām yeridir, Mıŝır
ḥüccācı anda muḥrim|7 olurlar (maḥall-i iḥrām li’l-mısrī), ve eṭrāfdan ‘urbān ba‘zı
zaḥīre|8 getirüp şatarlar, ḳarpuz ve otluğ çoğdur.|9 **Menzil-i Cüdeyde 17 sā‘at:**

95b

1 Bir ‘aẓīm ŝaḥrā-yı bī-pāyān çöldür, ŝāfī ḳumluğdur,|2 aşla şu yoğdur, ḳum
içinde olan taŝ|3 miller bu ḳonağdadır gāyet maḥūf ve|4 muḥāṭara ḳonağdır aŝla şey’
bulunmaz.|5 **Menzil-i Güzelce Bürke 6 sā‘at:**|6 Bir nāzik maḥaldir, gāyet laṭīf şuyı

vardır,|7 bürkedir, ve havāsi laṭīfidir, ve her şey' bulunur,|8 ve arpuz gtrrler,
'Aabe'si ta'br olunan umlu|9 bu arkdedir, hccāc zaḥmet ekerler ve ḥayvānlar

96a

1 daḥi zaḥmet ekerler.|2 **Menzil-i 'Aṣfān 9 sā'at:**|3 Bir ṣaḥrā-yı 'azmdir, Şuyı vardır, 'urbān ba'zı|4 otlu ve arpuz getrp hccāca Şatarlar.|5 **Menzil-i Vād-i Fāṭime 15 sā'at:**|6 Bir ṣaḥrā-yı 'azmdir, brkesi var, Şuyı laṭif,|7 her şey' bulunur, arpuz daḥi gelr, eṭrāfı bae |8 -dir, ehl-i Mekke hccāc-ı mslimne arşu gelrler,|9 'azm zıyāfet⁴⁷ olur, iegi daḥi bu onada

96b

1 olur, ve laṭif onadır.|2 **Mekke-i Mkerreme Őerrefehā'llāhu ta'ālā 9 sā'at:**|3 Mekke-i Mkerreme'ye dāḥil olduda Bābu's-Selām |4 -dan girp ibtidā ḥacerl-esvade yz srp|5 beyt-i Őerf yedi kerre ṭavāf idp|6 ḥn-i ṭavāfda irā'et olunaca du'ālar|7 vardır, delller ta'lm iderler, anları irā'et|8 idp beytl-ḥarām apusına muttasıl |9 ve ḥacerl-esved ile Bābu'l-ḥarām beyninde

97a

1 olan Maḥalle-i mltezime dirler, ayak zerinde beyt-i|2 llāh'a arşu du'ā idp ba'deh zemzem-i Őerf|3 apusına varup zemzem ip, andan|4 ṭaŐra ıup Őafā'ya varup Őafā'dan|5 Merve'ye ve Merve'den Őafā'ya yedi kerre sa'y|6 idp ba'deh Merve'de baş tırāŐ itdirp|7 ba'deh mekānına varup iḥrāmdan ıar,|8 eger ibtidā

---

⁴⁷ Bu kelime metinde (Őıyāfet) Şeklinde yazılmıştır, dorusu ise (zıyāfet) Şeklinde yazılmasıdır.

muḥrim olduḡda ‘umre niyyetiyle muḥrim|9 olmuş ise böyledir, ve eger ḡac niyyetiyle muḥrim

97b

1 olmuş ise ‘Arafāt’a çıkup ba‘deh Mekke‘ye|2 gelüp ṡavāf ve ziyāret ve sa‘y tamām itmedikçe|3 ihrāmıdan ıamaz, ba‘deh Mekke-i Mükerreme‘de|4 kaç gün mekiş olunur ise beş vakti ḡarem-i|5 şerifde cema‘atle kılup gie ve gündüz|6 ṡavāf ve ziyāretten ve maām-ı İbrāhım‘de ve ḡacer-i|7 İsmā‘il‘de altun olu altında nāfile namāz |8 -lar kılup du‘ā ve řenādan ve istiġfardan|9 ve dā‘imā zikrllāhdan ve řalavāt-ı şerifden

98a

1 ve tilāvet-i krān-ı ‘azımş-řāndan ḡālī olmama|2 gerekdir, ba‘deh zı‘l-ḡiccenin sekizinci güni|3 cümle ḡuccāc-ı mslimın ile ma‘ān Mekke-i Mükerreme‘ |4 -den ‘azımet olup Cebel-i ‘Arafāt’a teveccüh olunur.|5 **Cebel-i Minā 2 sā‘at:**|6 Mekke-i Mükerreme‘den kakp ibtidā Mina‘ya|7 varıldıda ol gice anda mekiş olup|8 anda Mescid-i ḡayf vardır, resl- ekrem řallā‘|9 llāhu ‘aleyhi ve sellem ḡazretleri anda o def‘a

98b

1 namāz kılup ve çadır krup oturmışlardır|2 şimdi ol maḡalde bir kbbe vardır, ol kbbenin|3 altında namāz kılup du‘ā ve zikrllāh ve salāvāt-ı|4 şerifeye mdāvemet lāzımdır, ve ḡazret-i|5 İbrāhım ‘aleyhi‘s-selām oġlı İsmā‘il ‘aleyhi‘|6 s-

selâmı ıurbân itmek murâd itdigi|7 ve Cibrâ'îl 'aleyhi's-selâmîñ cennetden|8
ıurbânlık ıoı getürdigi maıal andadır, ıattâ|9 bııaı kesmeyüp İbrâhîm 'aleyhi's-
selâm

99a

1 ıaıab ile bııaıı bir büyük taıa ıaldııda|2 hıyâr keser gibi taı iki pâre
olmııdır,|3 anı daıı ziyâret eyleye ve Mescid-i Hıyf'îñ ard|4 ıapısından yuıaruca
taı eteginde bir 'azîm|5 ıaya vardır, içi oıa gibi oyulmuıdır, anıñ|6 içinde resül-ü
ekrem şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem|7 oturmıılardır ve namâz ıılmıılardır, ve daıı|8
ve'l-mürselât sûresi anda nâzil olmuıdır,|9 du'âlar müstecâb olacaı maıallelerdir,
anlar ziyâret

99b

1 oluna, ba'dehü irtesi günü 'alâ's-seıeri andan|2 ıalkup giderler.|3 **Maıall-i
Müzdelife 2 sâ'at:**|4 'Arafât'a giderken yol üzerinde Müzdelife'ye|5 vardııda anda
daıı iki rek'at nâfile namâz|6 ıılup ıoı ııkrü'llâh ve tesbîı ve tehlîl|7 ve taımîd idüp
ıalât ve selâm ve istiıfâr|8 idüp anda meıiı olunmayup ıoırı|9 Cebel-i 'Arafât'a
varılır

100a

1 **Cebel-i 'Arafât 2 sâ'at:**|2 Mâh-ı zî'l-zııcceniñ ıoıuzuncı günü ki 'Arefe|3
günüdir, ıuıılık vaıtinde Cebel-i 'Arafât'a vardııda|4 anda aıar ıular ve ıavızlar⁴⁸

---

⁴⁸ Bu kelime metinde (ıavıılar) ıeklinde yazılıdır.

vardır, ve ‘aẓīm|5 ordu ve pāzār urılır, her ne murād olunur|6 ise bulunur, vaqt-i zuhra dek mekiş olunur,|7 Mescid-i İbrāhīm Cebel-i ‘Arafāt'a yarım sâ‘at|8 yerdır, varup Mescid-i İbrāhīm'de öyle namāzını|9 ve ‘aıbinde ikindü namāzını cemā‘atle ılıp

100b

1 du‘ā idüp ba‘dehü telbiye ve tevħıid iderek, yine|2 Cebel-i ‘Arafāt arşusına gelüp ikindü vaqtine|3 dek mekiş olunup aşla telbiyeden ve istiğfār|4 ve tevħıidden ve zikrū‘llāh'dan ħālī olunmaya,|5 ba‘dehü ikindü geçdikden-şoñra Mekke-i Mükerreme|6 monlāsı efendi ħuṭbe oumağā başlar|7 ve cümle ħüccāc-ı müslimīn “Lebbeyke allāhümme lebbeyke, lebbeyke|8 lā şerıke leke lebbeyke, inne'l-ħamde ve'n-ni‘mete leke|9 ve'l-mülk lā şerıke lek” deyü feryād iderler,

101a

1 fiğān iderler, ve istiğfār ve tevħıid ve zikrū‘llāh|2 iderek aşam olup güneş batar, andan|3 cümle ħüccāc girüye ‘avdet idüp yatsudan|4 şoñra yine Müzdelife'ye gelürler, geldikleri gibi|5 pāk āb-dest tāzeleyüp her maħalde cemā‘atler|6 olup ibtidā aşam namāzın ılıp ‘aıbinde|7 yatsu namāzın daħi ıllarlar, ba‘dehü bir miğdār|8 istirāhat olunup şabāħa arşu Müzdelife' |9 -de Müzdelife vafesine ururlar tā şabāħ

101b

1 namāzı vaktine dek telbiye ve zikrū'llāh iderler, |2 ve istiğfār ve du'ā iderler, zīrā bu maḥalde du'ā |3 gāyet müstecābdır, ğaflet olunmaya, hattā ḥuḳūḳ-u |4 'ibādı daḫi var ise bu maḥalde 'afv olunur (ḥuḳūḳ-u 'ibād daḫi 'afv olunan maḥal mübarekedir), |5 ba'dehü şabāḥ namāzın cemā'atle anda kıilup güneş |6 bir mızrāk çıkınca anda du'ā ve şenā ve telbiye ve zikrū' |7 llāh ve istiğfār iderler, ba'dehü andan daḫi |8 'avdet olunduḳda ol maḥalden elli ṭoḳuz 'aded |9 ufacıḳ noḥuddan büyücek taşlar devşirüp

102a

1 ihrām ucuna bāḡlarlar, andan yevm-i naḥr ki māh-ı |2 zī'l-ḥiccenin onuncı günü 'īd-i şerīfdır, zuhr |3 vaktine qarīb Minā'ya dāḫil olurlar, ve çadırların |4 kurup kurbanlık koyun alup qurbān iderler, |5 ba'dehü Minā'da pāzara çıkup çarşuda yol |6 üzerinde üç maḥalde miller vardır, ibtidā Mekke |7 tarafında olan mile varup Müzdelife'den |8 devşirilen elli ṭoḳuz taşdan yedi |9 taşını alup birer birer cemeratı evvel mile

102b

1 qarşu atarlar, ve du'āsı vardır, ta'lim olunup |2 ol vaḳitde kırā'et olunur, ba'dehü Mekke-i Mükerrreme'ye |3 varilup tekrār ṭavāf ve ziyāret ve maḳām-ı İbrāhīm'de |4 ve Mültezim'de ve altun oluḳ altında namaz ve du'ā |5 -dan-şoñra Bābu-ş-şafā'dan çıkılıp Şafā |6 maḥallinden başlayup yedi kerre sa'y ideler, |7 ba'da'l-

itmām tırāş olurlar, hac tamām olur,|8 zīrā hacciñ farzı üçdür, niyyet ihrām,
'Arafāt'da vaqfeye|9 turmaq, tavāf-ı ziyāreti tekmil itmek,

103a

1 ba'dehü ihrāmdan çıkup yine Minā'ya varup|2 İd-i şerīfiñ ikinci günü yine
cemrāt maħalline|3 varilup evvelki gün atdığı maħalden başlayup|4 yedi taş evvelki
cemrātta, ve yedi taş ikinci|5 maħalde ve yedi taş daħi üçünci cemrātta|6 atarlar, ve
üçüncü günü yine kezālik bu minvāl|7 üzere yedişer taş atarlar, cümlesi elli|8 toköz
taş olur, ve üç gün gice ve gündüz|9 Minā'da oturmaq sünnetdir, ba'dehü üçüncü gün

103b

1 cümle hüccāc 'umūmen kılup Mekke'ye dāħil|2 olurlar, Minā'da iki gice
'azīm şenlikler olur,|3 toplar ve fişenkler atup şabāħa dek|4 şenlikler iderler,
ba'dehü Mekke'ye geldikten|5 soñra mäh-i zī'l-ħiccenin on üçüncü günü|6 ki İd-i
azħāniñ dördüncü günidir, ħarem-i|7 şerīfe varup zezem-i şerīf ile pāk|8 āb-dest ve
ğusul idüp altun oluq|9 altında namāz kılup ve tavāf-ı ziyāret

104a

1 itdikden-soñra 'umre maħlli Mekke'den bir bucuq|2 sâ'at yerdir, ol maħalle
varup "Neveytü'l-'umrete|3 ve aħramtu bi-hā li'llāhi ta'ālā" deyüp, ol maħalde|4
miħrāb vardur, anda namāz kılup böylece niyyet|5 idüp ihrāmlanup telbiye iderek
Mekke'ye|6 gelüp yine tavāf ve ziyāret ve sa'y itmāmından|7 soñra tırāş olup minvāl

üzere tekml̄|8 idüp ba'dehü yol tedārikine meşğül olurlar,|9 Hāḡ sübhānehü ve ta'ālā ḡazretleri cemī'-i

104b

1 ḡullarına naşīb ve müyesser eyleye, āmin.|2 Hacc-ı Şerīfe giden mü'min ḡarındaşa lāzım|3 olan şaḡīḡ menāsik-i ḡac olup|4 ve Mekke'ye vardıkda bir 'ālim-i delīl ḡutup|5 öylece menāsik ile delīl ile 'amel ve ḡareket eyleye.|6 **Bāb-ü Ebvāb-ı Harem-i Şerīf:**|7 **Bābü's-selām**⁴⁹: bir yerine muttaşılān üç ḡapudur ve ḡurbında bir mināre vardır, der-cānib-i mes'ā. **Bābü'd-Dirībe:** bir küçük ḡapudur, Şam ḡarşusına ḡıḡar, der-cānib-i mu'allā. **Bābü'l-Muḡkeme:** süleymāniyye medresesi ve maḡkeme⁵⁰ ḡapusıdır, bu daḡi Şām ḡarşusına ḡıḡar, der-cānib-i mu'allā|8 **Bābü'z-Ziyāde:** üç ḡapudur, birbirine muttaşıldır, bu daḡi Şām ḡarşusına ḡıḡar, ittişālında bir mināre vardır, der-cānib-i mu'allā. **Bābü'l-Ḳuḡbī:** bir küçük ḡapudur, Bābü'z-Ziyāde öñündedir, der-cānib-i mu'allā. **Bābü'l-Bāstīyye:** bu daḡi yalıñuz bir ḡapudur, der-cānib-i mu'allā

105a

1 **Bābü'l-'Atīḡ:** bu daḡi yalıñuz bir ḡapudur, der-cānib-i mu'allā. **Bāb-ü 'umre:** bu daḡi yalıñuz bir ḡapudur, 'umreye giderler, der-cānib-i mu'allā. **Bāb-ü İbrāḡīm:** yalıñuz bir ḡapudur, lākin kebīrdır, der-tarīḡ-i ḡüccāc.|2 **Bābü'l-vā':** birbirine

---

⁴⁹ Bu kelimelerin açıklamaları metinde satır altında yazılmıştır, biz iki noktadan sonra karşısına yazdık.

⁵⁰ Bu kelime metinde (maḡke) şeklinde yazılmıştır.

muttaşılân iki kapudur, der-tarîk-i hüccâc. **Bâb-ü Ammahâni**: birbirine muttaşılân iki kapudur, der-tarîk-i hüccâc. **Bâbü'r-Rahme**: birbirine muttaşıl iki kapudur, Şafâ cānibine çıkar.|3 **Bâbü'l-Mücāhid**: bu daği muttaşılân iki kapudur, Şafâ cānibine çıkar. **Babü'l-Ciyād**: bu daği birbirine muttaşılân iki kapudur, Şafâ cānibine çıkar. **Bâbü's-şafā**: birbirlerine muttaşılân beş kebīr kapulardır, Şafā'ya çıkar|4 **Bâbü'l-Bağle**: birbirlerine muttaşılân iki kapudur, Şafa'ya çıkar. **Bâb-ü Erba'īn**: birbirlerine muttaşılân iki kapudur, Şafa'ya çıkar. **Bâb-ü 'Alī**: birbirlerine muttaşılân üç kapudur, mağall-i mes'ādır ve kırbında bir şarı mināre vardır, ve bir mīl vardır, sa'y olunmağa nişāndır.|5 **Bâb-ü 'Abbās**: birbirlerine muttaşılan üç kapudur, mağall-i mes'ā, der-mīleyn ağızareyn, biri karşıındadır, ve biri ittışālındadır, sa'y olunmağa nişāndır. **Bâbü'l-gabī**: bu daği birbirlerine muttaşıl iki kapudur, ittışālında bir mināre vardır.

105b

1 zikir olunduğı üzere harem-i şerīfiñ tamām kırk kapusu|2 vardır, ve yedi mināresi vardır, beyti'l-ğarām|3 tavāf olunacak mağalde cevānib-i erba'asında otuz|4 üç mīl vardır, otuz biri tuçdur, ve ikisi|5 mermerdir, kanādīl ile müzeyyen olmuşdur, Mağām-ı İbrāhīm|6 'aleyhi's-selām harem-i şerīfiñ kapusu önünde vākı'|7 olmuşdur, mağfel-, şāfi'ī aña muttaşıl, kezālik harem-i|8 şerīfiñ kapusu karşıındadır, ve zemzem-i şerīf|9 kapusu şāfi'ī mağfeliniñ altındadır, mağfel-i hanbelī

106a

1 hācerü'l-esvede karşıdır, ve mağām-ı mağfel-i mālīkī, Rük-n-ü|2 Yemānī'ye karşıdur, ve mağfel-i hanefī, Hicr-i İsmā'īl'e ve altun|3 oluğa karşıdır, bu dört

mezhebiñ|4 cemā'atleri vardır, her biri başkaca cemā'at|5 olup namāz kıllarlar, lākin her biriniñ vaḳti|6 birbirlerine muḥālifdir, ve ḥarem-i şerīfiñ ḳapusınıñ|7 cānib-i yemīninde olan köşe ki Ḥicr-i İsmā'īl|8 köşesidir, aña Rük-n-ü Şāmī dirler, ve Ḥicr-i İsmā'īl'iñ|9 o bir köşesine Rük-n-ü Yemānī dirler, ve ḥanbelī maḥfeli

106b

1 ḳarşusunda olan köşe ki ḥarem-i şerīf|2 ḳapusına muttaşıldır, ḥacerü'l-esved andadır, istilām|3 iderler, ve ḥarem-i şerīf bir senede yedi def'a|4 açılır, birer gün erler için, birer gün 'avretler|5 için açılır, evvelā Receb-i şerīfiñ ibtidā Cum'a|6 günü erlere, irtesi Sebt günü 'avretlere|7 açılır, vaḳt-i zuhra dek açık ṭurur ve bir daḫi|8 Receb-i şerīfiñ yigirmi yedinci günü Mi'rāc|9 gicesi kezālik bir gün erler ve irtesi gün 'avretlere

107a

1 açılır, ve bir daḫi Şa'bān-ı şerīfin on beşinci|2 günü Berāt gicesi günü bir gün erler ve irtesi|3 gün 'avretlere açılır, ve Ramazān-ı şerīfde|4 daḫi üç kerre açılır, biri ibtidā günü ve biri|5 on beşinci günü ve biri ḳadir gicesi günü|6 birer gün erlere ve birer gün 'avretlere açılır,|7 ve bir daḫi ḥüccāc gelmezden muḳaddemce māh-ı zī'|8 l-'uḳde evāḫirinde açılır, zemzem-i şerīf|9 ile yayḳarlar ve bir daḫi ḥüccāc 'Arafat'dan

107b

1 döndükden-şoñra açılır, ve Maķām-ı İbrāhīm|2 ‘aleyhi's-selām huccāc gelmezden muķaddem|3 şerīfleriñ izniyle ba‘zı vaķitde gice içinde|4 hufyeten açılır, lākin ğāyet izdiķām olur,|5 ol vaķitde anda bulunan kimesne daķi şerīf|6 i‘ānetiyle içerüye gire, bilür ise luţf-ı|7 ‘azīm olur, ģazret-i İbrāhīm ‘aleyhi's-selām|8 beyt-i şerīfi emrū'llāh ile binā iderken mübārek|9 ayakların başup mu‘allaķ tūran iki ‘aded

108a

1 taşlar anda maķfūzdır, mübārek ayakları başdıķı|2 yerler çukur olmuşdır, içine zemzem-i şerīf koyup|3 içerler, ve yüzün gözün sürüp du‘ā iderler:|4 “El-ķamdu li'llāhi ta‘ālā”. Ol mübārek maķalle daķi bu ģaķīre|5 üç def‘a girmek müyesser oldu, Maķām-ı İbrāhīm'e|6 girmek müyesser olan mü'min ibtidā bu āyet-i kerīme-yi|7 okuya, āyet-i kerīme budur: “Bismi'llāhi'r-raķmani'r-raķīm:|8 rabbi edķilnī medķale şidķen, ve eķricnī meķrece şidķen,|9 ve'c'al lī min ledünke sultānān naşīrān,

108b

1 ve ķul cā'e-l-ķaķķu, ve zeheķa'l-bāķilü, inne'l-bāķile kāne|2 zehūķān, ve nünezzilü mine'l-ķurāni mā hüve şifā'ün|3 ve raķmetün li'l-mü'minīne, ve lā yezīdü'l-zālimīne illā|4 ģasārān” şadaķa'llāhu'l-‘azīm. “Allāhümme|5 yessir lanā ve li'l-mü'minīne ve'l-mü'mināti bi-raķmetike|6 yā erķame'r-rāķimīne, ve'l-ķamdu li'llāhi rabbi'l-‘ālemīne”.|7 Mekke-i Mükerreme şehri içinde ve taşrasında|8 olan ziyāret-ģāh maķallelerdir ki ziyāreti lāzımdır,|9 zīrā müstecābü'l-da've emkine-i mübārekelerdir,

109a

1 zikir olunur. **Ziyâret-i mevlid-i hâzret-i resûl-i ekrem**|2 şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem: mevlid-i resûl-i ekrem|3 şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Mekke şehri içinde|4 Ebû Kubeys tağı cânibinde bir maḥall-i mübâreke'dir|5 kûbbe binâ olunmuş'dır, tevellüd eylediği maḥall-i mübâreke|6 ma'lûmdur, ziyâret oluna. **Ziyâret-i mevlid-i hâzret-i**|7 **'Alî kerreme'llâhu vechehü:** mevlid-i hâzret-i 'Alî rażıya'llâhu|8 'anhü bu maḥall-i mübâreke daḥi aña qarîbdır, tevellüd|9 eylediği maḥall ma'lûmdur, ziyâret oluna.

109b

1 **Ziyâret-i beyt-i resûlu'llâh:** beyt-i resûl'llâha 'aleyhi'|2 s-selâm ma'a Ḥadîcetü'l-kübrâ ma'a Fâtimetü'z-zehrâ|3 yine ol maḥlle qarîb bir ḥânedir, resûl-ü ekrem|4 'aleyhi's-selâm hâzretleriniñ 'ibâdet ḥâneleri|5 ve Ḥadîcetü'l-kübrâ'nıñ sâkin oldığı oḥa|6 ve Fâtimetü'z-zehrâ'nıñ dünyâya geldiği maḥal ve daḳıḳ|7 degirmanı 'alâmetleri vardır, cümle ziyâret oluna,|8 ve Ebû Bekri's-şiddîk rażıya'llâhu 'anhü hâzretleriniñ|9 beyti ve dükkânı bu maḥalle qarîbdır, ziyâret oluna.

110a

1 **Ziyâret-i mağâra-i zuhûr-ı islâm:** mağâra-i zuhûr-ı islâm|2 Şafâ kurbında Ebû Kubeys tağı eteginde bir mağâradır,|3 soñradan üzerine bir kûbbe binâ olunmuş'dır, resûl-i|4 ekrem şahâbe-i kirâm ile ol mağârada sâkin|5 olmuşlar, ba'dehü hâzret-i 'Ömer rażıya'llâhu 'anhü ol|6 mağârada islâma geldikde tamâm kırk şahâbe|7 olup

‘umūmen ol mağāradan çıqup izhār-ı|8 islām itmişlerdir, ziyāret oluna. **Ziyāret-i Cebel-i|9 Ebī Kubeys:** Cebel Ebī Kubeys Mekke şehri ittişālında

110b

1 harem-i şerīfe nāzır bir tağdır, Şafā cānibinden|2 yolu vardır, çıqılır evler vardır, ve tağ depe |3 -sinde bir ‘azīm taş kıaya vardır, resūl-i ekrem|4 şallā'llāhu ‘aleyhi ve sellem ol kıaya üzerine çıqup|5 aya barmağıyla işāret idüp ay iki pāre oldığı|6 maqāmıdır, ziyāret oluna. **Ziyāret-i maqābir-i mu‘allā:**|7 maqābir-i mu‘allā Mekke'den taşradır, mu‘allā-i maqābirin|8 gāyetül-gāye mübārek mağaldır, çok şağābe-i kirām|9 ve çok veliyyü'llāh'dan kimseler medfündür, ve Hıdıce-i

111a

1 Kübrā razıya'llāhu ‘anhā daği anda medfündür,|2 ve benāt-ı resūl ve vālidān-ı resūl Fātimātü'z-zehrā'dan|3 gāyır cümlesi anda medfündür, ziyāret oluna.|4 **Ziyāret-i Cebel-i Nūr:** Cebel-i Nūr Minā ile ‘umreniñ|5 mā-beyninde bir sivri tağdır, her ne mağalden|6 bakılsa görünür, Cebel-i Nūr soñradan şühret|7 bulan ismidir, fı'l-aşıl ismi Hırādır,|8 Mekke'den iki sā‘at yirdir, gāyet şarp|9 ve taşlık tağdır, mināre gibi sivri ve yüksek

111b

1 -dir, üstünde⁵¹ bir kıubbe ‘alāmet binā olunmuşdır,|2 ol kıubbe içinde⁵² bir iki şağ olunmuş kıaya vardır,|3 resūl-i ekrem şallā'llāhu ‘aleyhi ve sellem ol kıayanıñ|4

---

⁵¹ Bu kelime metinde (üstende) şeklinde yazılıdır.

içinde olur imiş, nübüvvet ibtidâ anda gelüp|5 Cibrîl-i emîn anda nâzil olmuştur, ve ol
kayaniñ|6 altı yanında bir kaya dañi vardır, içi oña gibi|7 oyulmuştur, “İkrâ’ ” sûresi
anda nâzil|8 olmuştur, ğâyet mübârek maķâmıdır, lâkin taşdır,|9 ve şuyı yoķdur, Bekir
Pâşâ bir kebîr havız binâ

112a

1 itmiştir, kış günlerinde yağmur olduķça|2 ol havız tolar, yaz günü ziyârete
gelenler|3 kullanur, ve yolu mu’allâ cānibindedir. **Ziyâret-i Cebel-i**|4 **Şevr:** Cebel-i
Şevr Yemen cānibine giden yol üzerinde|5 bir ‘azîm tağdır, şâfi kaya ve taşdır,|6 ve
ziyâde şarp ve yüksektir, Mekke'den iki|7 sâ’at yerdir, resûl-i ekrem şallâ’llâhu
‘aleyhi|8 ve sellem hâzretleri Mekke'den Medîne'ye hicret|9 itdikleri gece hâzret-i
Ebû Bekri's-şiddîķ

112b

1 rażiyâ’llâhu ta’âlâ ‘anhü ile ma’an ol mağaraya|2 girüp Kureyş kâfirlerinden
muhtefî oldılar|3 “Lâ tahzen inne’llâha ma’anâ” âyet-i kerîmesi anlarıñ|4 haķķında
nâzil olmuştur, bir büyük mağaradır,|5 lâkin girecek kapısı ğâyet tardır,|6 bir çıplak
kurıca adam güç-ile girer, ve içinde|7 yılan ve ‘akreb çoķdur, ammâ bi-izn-i ĥudâ
aşla|8 kimseye zarar ve ziyan itmezler. **Ziyâret-i ğayrihim:**|9 Mekke'de dañi ziyâret-
ġâh yerler ğâyet çoķdur,

---

⁵² Bu kelime metinde (iñinde) şeklinde yazılıdır.

113a

1 bağçeler ve büstānlar ve aķar şular çoķdur,|2 her maħalli bir mesīre-gāh yerlerdir, ve'l-ħamdu li'llāhi|3 ta'ālā her ne murād olunursa cümlesi|4 bulunur, gerek zaħīre ve gerek meyve ve koyun|5 ve kuzı ve bamyā ve mülūħiyye ve kabaķ|6 ve bāzincān ve sār sebzevāt cümlesi|7 mübaħdır, bu ķadarca 'aķımız irdigi minvāl|8 üzere taħrīr olundu, ķuşurumuz|9 'afv oluna. Sevedehü 'Aliyyü's-Şükrī.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKLER İNDEKSİ

+A

geydigine 15b-3; āfākı olana 4a-9; aħırına 24b-2; aħırına 36a-5; aħsen-i ħāle 63a-6; alçağa 13b-4; Ali ħapısına 52a-2; Allāh-u ta'ālāya 49a-6; aña 105b-7 hc; aña 106a-8 hc; aña 109a-8 hc; ana 16a-7; aña 18b-2; aña 40a-6; anda olanlara 60b-6; 'Arafāt'a 31b-4; 'Arafāt'a 32a-2; 'Arafāt'a 7a-1; 'Arafāt'a 97b-1 hc; 'Arafāt'a 99b-4 hc; 'Arafāt'a 9b-4; arasına 59a-9; 'avretlere 106b-6 hc; 'avretlere 106b-9 hc; 'avretlere 107a-3 hc; 'avretlere 107a-6 hc; aya 110b-5 hc; 'azāba 10b-6; bābu's-selāma 19b-6; baña 35b-3; baña 35b-4; başılara 82a-9 hc; başına 49a-4; batıncaya 4a-3; batmasına 38b-6; ba'zısına 34a-5; bedenine 18a-6; beline 11b-4; beraberine 21b-7; beraberine 21b-9; beyt-i llāh'a 97a-2 hc; bināya 44a-2; bināya 44a-3; birbirine 104b-7 hc; birbirine 105a-2 hc; birbirine 105a-3 hc; birbirlerine 105a-3 hc; birbirlerine 105a-4 hc; birbirlerine 105a-5 hc; birbirlerine 106a-6 hc; birine 11b-5; birine 12a-3; birine 12a-5; birine 15a-2; birine 15a-5; birine 15a-9; birine 16a-1; birine 16a-4; bulunmağa 93a-7 hc; buña 24b-7; cānibine 105a-2 hc; cānibine 105a-3 hc; cānibine 112a-4 hc; cānibine 20b-5; cānibine 47a-5; cānibine 52b-8; Cebel-i 'Arafāt'a 100a-3 hc; Cebel-i 'Arafāt'a 100a-7 hc; Cebel-i 'Arafāt'a 98a-4 hc; Cebel-i 'Arafāt'a 99b-9 hc; Cebel-i Uħud'da 92a-9 hc; cemre-i 'aħabeye 16b-6; cemre-i 'akabeye 30b-1; cemre-i 'aħabeye 43a-7; cemre-i 'aħabeye 44b-7; cemre-i 'aħabeye 47b-1; cemre-i 'uħbeye 42a-6; cemre-i vustāya 47a-6; cemreye 47a-2; cennete 20a-7; cimā'a 11b-9; ħarşusına 104b-6 hc; ħarşusına 104b-7 hc; ħişmelere 67a-2 hc; Derbend'e 67b-1 hc; dibine 43b-8; dibine 44a-4; dibine 44a-7; dilerse 30a-2; dilese 11a-4; dileye 13a-4; dileye 27a-6; dileyüp 88a-6 hc; direge 28b-9; du'ālara 24a-9; du'āya 27b-6; du'āya 35a-3; du'āya 35b-8; dünyāya 109b-6 hc; ehl-i 'ilim olana 2a-3; ehl-i 'ilme 2a-6; ehline 62b-7; eline 43a-5; eline 46b-9; emīn olmasına 60b-2; erlere 106b-6 hc; erlere 107a-6 hc; etlüye 13b-3; eţrāfa 25a-4; evine 62b-7; evine 63a-1; evine 63a-3; faħİre 15a-2; faħİre 15a-5; faħİre 15a-8; faħİre 16a-1; faħİre 16a-4; farżına 10b-1; farżına 33b-2; fuħarāsına 51a-7; geydigine 14b-5; gidene 48a-3; girüye 101a-3 hc; giymege 14b-8; ħurūşa 7b-5; ħüne 48a-4; ħüne 48a-9; ħacca 12a-6; ħacca 13a-4; ħacca 6b-4; Ĥacc-ı Şerİfe 104b-2 hc; ħacer-i esvede 21a-5; ħacer-i esvede 21b-4; ħacer-i esvede 21b-8; ħacer-i esvede 24b-4; ħacer-i esvede 25a-5; ħacerü'l-esvade 96b-4 hc; ħammāmlara 67a-2 hc; ħānelerine 72a-5 hc; ħarem-i şerİfe 103b-7 hc; ħarem-i şerİfe 110b-1 hc; ħazretlerine 39b-5; ħazretlerine 57a-1;

hazretlerine 57a-7; hazretlerine 57b-4; hazretlerine 57b-8; hazretlerine 61a-9; hazretlerine 61b-2; Hersek'e 67a-8 hc; Hicr-i İsmâ'îl'e 106a-2 hc; huḫbe oḫumaĝa 100b-6 hc; huḫbeye 33a-9; huccāca 90b-5 hc; huccāca 96a-4 hc; huccāc-ı müslimīne 91a-6 hc; huccāc-ı müslimīne 96b-8 hc; 'ibādete 41a-1; ibtidā'-i Üsküdar'a 65b-5 hc; iḫerüye 107b-6 hc; iḫine 108a-2 hc; iḫine 88b-8 hc; iḫrām ucuna 102a-1 hc; iḫrāma 12a-2; iḫrāma 30a-1; iḫrāma 5a-6; iḫrāma 7a-2; iḫrāma 93b-2 hc; iḫāmet olunduĝına 20b-1; iḫāmet olunduĝuna 20b-4; ikindü vaḫtine 100b-2 hc; ikindüye 34b-1; ikrāha 86a-6 hc; imāma 10a-8; imāma 10b-1; imāma 33b-3; imāma 33b-5; imāma 34a-5; islāma 110a-6 hc; ismine 87b-9 hc; iḫe 12a-9; ka'beye 45a-7; ka'beye 48b-6; ḫabūline 35a-9; ḫādir olana 4b-3; ḫalana 48a-4; ḫalbine 52a-8; ḫalbine 53a-7; ḫalmaĝa 9a-4; ḫapu arasına 22b-2; ḫapusına 106b-2 hc; ḫapusına 51a-3; ḫapusına 96b-8 hc; ḫapusına 97a-3 hc; ḫarındaḫa 104b-2 hc; ḫārin olana 8b-4; ḫārine 14b-2; ḫārine 30b-3; ḫarḫusına 100b-2 hc; ḫaḫḫāba 17a-3; kenārına 95a-5 hc; kendülere 7a-9; kendüye 35b-4; kendüye 53a-5; kendüye 63a-4; ḫibleye 35a-2; ḫibleye 36b-5; ḫibleye 47a-3; ḫibleye 58b-6; ḫılmaĝa 92b-8 hc; ḫirāna 12a-7; kimselere 30a-6; kimseye 112b-8 hc; kimseye 16b-6; kimseye 21b-4; kimseye 30a-5; kimseye 31b-6; kimseye 82b-5 hc; ḫöḫesine 106a-9 hc; ḫullarına 104b-1 hc; maĝaraya 112b-1 hc; maḫalle 104a-2 hc; maḫalle 108a-4 hc; maḫalle 109b-9 hc; maḫalle 85b-4 hc; maḫalle 88a-1 hc; maḫalle 94a-7 hc; maḫalle 94b-3 hc; maḫalline 103a-2 hc; maḫalline 43b-4; maḫalline 48a-7; maḫlle 109b-3 hc; maḫlle 90b-6 hc; Maḫābir-i Madīne'ye 60b-6; Maḫām-ı İbrāhīm'e 108a-5 hc; Medīne-i Münevvere'ye 51b-2; Medīne-i Münevvere'ye 51b-6; Medīne-i Münevvere'ye 91a-3 hc; Medīne-i Münevvere'ye 91a-9 hc; Medīne'ye 112a-8 hc; Medīne'ye 52a-9; mekānına 97a-7 hc; Mekke-i Mükerreme'ye 102b-2 hc; Mekke-i Mükerreme'ye 96b-3 hc; Mekke'ye 103b-1 hc; Mekke'ye 103b-4 hc; Mekke'ye 104a-5 hc; Mekke'ye 104b-4 hc; Mekke'ye 7a-7; Mekke'ye 97b-1 hc; melā'ikeye 37a-2; Merve'ye 29a-7; Merve'ye 29b-1; Merve'ye 29b-2; Merve'ye 97a-5 hc; mescide 62b-9; Mescid-i İbrāhīm'e 33a-5; Mescid-i İbrāhīm'e 33b-9; Mescid-i İbrāhīm'e 34a-4; Mescid-i ḫubā'ya 61a-4; meḫḫe 23b-9; meḫḫe 24a-1; mezhebine 2a-2; mile 102a-7 hc; mile 102a-9 hc; Minā'ya 102a-3 hc; Minā'ya 103a-1 hc; Minā'ya 30b-1; Minā'ya 30b-6; Minā'ya 31a-2; Minā'ya 42a-7; Minā'ya 42b-2; Minā'ya 42b-7; Minā'ya 46b-2; Mina'ya 98a-6 hc; muḫrim olana 17b-2; muvācehesine 58b-1; muvācehesine 58b-8; müfrid bi'l-ḫac olana 30a-4; müfrid bi'l-ḫac olana 6a-4; müfride 14b-1; müfride 30b-3; Mültezem-i ḫerīfe 27a-3; mütemetti' olanlara 6a-8;

Müzdelifeye 101a-4 hc; Müzdelifeye 32a-8; Müzdelifeye 39b-6; Müzdelifeye 39b-8; Müzdelifeye 99b-4 hc; namâz kılanı 60b-2; namâz kılanı 61a-6; namâza 20b-1; namâza 20b-3; namâza 21a-5; namâza 53a-2; namâzına 40b-5; neye 20a-9; niyyet idene 6b-4; niyyet idene 6b-6; niyyet idene 7a-3; oğuyana 26a-8; oluğa 106a-3 hc; önüne 18b-6; önüne 93b-8 hc; örtüsüne 27a-5; öyleye 34b-1; pâzara 102a-5 hc; Ravza-ı Muṭahhara'ya 59a-8; Ravza-ı Şerîfe'ye 52b-7; resûlu'llâha 51b-6; resûlu'llâha 58b-9; Rûkn-ü Yemânî'ye 106a-2 hc; şabâha 101a-8 hc; şabâha 103b-3 hc; şabâha 93a-1 hc; Şafâ'ya 105a-3 hc; Şafa'ya 105a-4 hc; Şafâ'ya 27b-1; Şafâ'ya 29b-2; Şafâ'ya 29b-3; Şafâ'ya 97a-4 hc; Şafâ'ya 97a-5 hc; şağına 22a-5; şağına 44b-7; şağına 56b-9; şağına 57a-6; şağına 5a-5; şahrâya 86a-8 hc; salâvât-ı şerîfeye 98b-4 hc; sa'y olunmağa 105a-4 hc; sa'y olunmağa 105a-5 hc; selâma 41a-7; selâma 93a-2 hc; silkine 3a-3; şolina 44b-6; şolina 57b-9; şolina 58b-5; sünnete 31b-5; şebâkeye 53a-1; şehre 74b-1 hc; şehre 77b-7 hc; şehrine 19a-6; şühedâ'-i uḥuda 61a-3; ta'âlâya 35a-9; ta'âlâya 35b-7; ṭarafa 76a-9 hc; ṭarafına 47a-7; ṭaşa 99a-1 hc; ṭavâfa 20b-3; ṭavâf-ı ḳudûma 20b-6; ṭavâf-ı ḳudûma 20b-8; ṭavârı olana 35a-1; tebdîle 63a-7; tedârikine 104a-8 hc; tekâsülüne 2b-4; telbiye itmege 11a-3; tesbîhe 33a-2; ṭoğmağa 42a-9; ṭoğmağa 9b-5; ṭoğuncaya 47b-7; 'umre ṭavâfına 20b-7; 'umre ṭavâfına 21a-1; 'umreye 105a-1 hc; 'umreye 12a-7; 'umreye 13a-8; 'umreye 6b-5; 'umreye 6b-8; 'umreye 7a-8; ümmî olana 2a-5; üstüne 11b-7; üstüne 27b-1; üstüne 29a-8; üstüne 49a-5; üstüne 9a-3; üzerine 110a-3 hc; üzerine 110b-4 hc; üzerine 18a-2; üzerine 21a-9; üzerine 44a-6; üzerine 59b-2; vâcibe 51b-5; va'de 51b-9; vaḳfesine 101a-9 hc; vaḳfeye 102b-8 hc; vaḳfeye 34b-4; vaḳfeye 41a-6; vaḳt-i zuhra 100a-6 hc; vaḳtine 101b-1 hc; vaḳtine 102a-3 hc; vilâyetine 48b-9; yalnız 'umre ile gelene 16b-8; yaña 22a-1; yaña 27b-2; yaña 28b-4; yaş aḳıtmağa 35a-7; yaş aḳıtmağa 62b-5; yaylağa 74b-5 hc; yere 44a-5; yere 67a-1 hc; yerine 104b-6 hc; yerine 15b-7; yerine 16a-6; yerine 44a-9; yerine 44b-2; yüksege 13b-4; yürümege 8b-8; yüzine 18b-6; yüzine 49a-4; zezem-i şerîfe 26b-8; zevâle 33a-2; zevâle 33a-4; zevâle 45a-2; zevâle 47b-6; zikre 33a-2; ziyâdeye 7b-5; ziyârete 112a-2 hc; ziyâretine 92a-2 hc; zuhra 106b-7 hc; zuhûra 88a-9 hc; züvvâra 51b-9;

+Ar

birer 102a-9 hc; birer 106b-4 hc; birer 107a-6 hc;

+Aru

içerüye 107b-6 hc; yuḡaruca 99a-4 hc; yuḡaruda 69a-8 hc;

+cA

aḡırcadır 71a-4 hc; ‘aḡıbine 11b-2; ‘aḡıbine 8b-5; ‘arabıce 20a-9; ardınca 30a-7; ardınca 39b-6; ardınca 5b-9; baḡkaca 106a-4 hc; baḡkaca 15b-4; baḡkaca 16a-7; baḡkaca 18b-3; böylece 29b-1; böylece 47b-5; böylece 57a-1; böylece 57a-7; evvelce 29b-9; gāhice 25a-6; güçcedir 12a-4; ḡōḡca 68a-1 hc; ḡōḡca 68a-8 hc; ḡōḡca 68b-5 hc; ılıca 68b-7 hc; ılıca 71a-3 hc; ḡadarca 113a-7 hc; ḡurıca 112b-6 hc; muḡaddemce 107a-7 hc; nice 16b-2; nice 16b-3; nice 2b-1; nice 7a-6; nice 7b-3; nice 90a-5 hc; pākce 52a-5; yuḡaruca 99a-4 hc;

+cAk

büyücek 101b-9 hc;

+cIk

ıracıḡ 43a-8; ıracıḡdan 21b-8; ufacıḡ 101b-9 hc;

+dA

aḡkāmda 44b-4; aḡvāldē 13b-5; ‘aḡabinde 101a-6 hc; ‘aḡıbinde 100a-9 hc; aḡvāldē 24a-2; ‘aḡıbinde 30a-2; ‘aḡıbinde 30a-3; altında 102b-4 hc; altında 103b-9 hc; altında 97b-7 hc; altında 98b-3 hc; altındadır 105b-9 hc; anda 100a-4 hc; anda 101b-5 hc; anda 101b-6 hc; anda 104a-4 hc; anda 107b-5 hc; anda 108a-1 hc; anda 111a-1 hc; anda 111a-3 hc; anda 111b-4 hc; anda 111b-5 hc; anda 111b-7 hc; anda 31b-4; anda 40b-9; anda 41b-4; anda 46b-3; anda 48b-5; anda 48b-7; anda 51a-3; anda 52a-3; anda 60a-9; anda 60b-4; anda 60b-6; anda 61a-2; anda 61a-5; anda 61a-6; anda 67a-5 hc; anda 67b-1 hc; anda 67b-8 hc; anda 68a-3 hc; anda 68b-2 hc; anda 68b-9 hc; anda 69a-2 hc; anda 70a-7 hc; anda 71b-6 hc; anda 71b-9 hc; anda 72b-5 hc; anda 72b-6 hc; anda 75a-4 hc; anda 76b-5 hc; anda 78a-9 hc; anda 78b-9 hc; anda 79a-1 hc; anda 82b-1 hc; anda 85a-9 hc; anda 87b-1 hc; anda 90a-1 hc; anda 90b-4 hc; anda 91b-1 hc; anda 93b-1 hc; anda 93b-2 hc; anda 94a-4 hc; anda 94b-2 hc; anda 94b-7 hc; anda

95a-6 hc; anda 98a-7 hc; anda 98a-8 hc; anda 98a-9 hc; anda 99a-8 hc; anda 99b-5 hc; anda 99b-8 hc; andadır 106b-2 hc; andadır 71b-6 hc; andadır 77b-8 hc; andadır 81a-3 hc; andadır 98b-8 hc; anlarda 29b-5; 'Arafât'da 102b-8 hc; 'Arafât'da 10a-2; 'Arafat'da 32b-1; 'Arafat'da 36a-2; 'Arafât'da 41a-9; 'Arafe'de 37a-4; 'Arafe'de 41a-5; aralığında 25a-3; arasında 24a-3; arasında 33b-8; arasında 3b-9; arasında 40b-3; arasında 6a-5; arasında 6a-9; arasında 9a-6; ardında 4b-2; ardında 25a-9; ardında 26a-3; ardında 49a-2; ardında 57b-3; 'arefedede 3b-1; aşağıda 77b-2 hc; bābda 2b-7; bābda 3a-2; başında 75a-2 hc; başında 7b-9; ba'zında 15b-6; bedeninde 14a-7; beraberinde 22a-9; beraberinde 22b-3; beraberinde 23a-2; beyninde 76a-4 hc; beyninde 96b-9 hc; birinde 14b-9; boyunlarında 16b-3; bunda 73b-8 hc; bunlarda 6a-2; burada 89b-2 hc; cāmi'-i şerīfde 76b-5 hc; cāmi'-i şerīfde 81a-4 hc; cānib-i yemīninde 106a-7 hc; cānibinde 109a-4 hc; cānibinde 34b-6; cānibinde 47a-1; cānibinde 75a-2 hc; cemrātda 103a-4 hc; cemrātda 103a-5 hc; cemrede 47a-8; cemī'inde 25a-2; cevānib-i erba'asında 105b-3 hc; çadırlarında 34a-1; çarşuda 102a-5 hc; çölde 86a-2 hc; depesinde 110b-2 hc; depesinde 77b-1 hc; Derbend'de 67b-2 hc; dere içinde 87a-3 hc; dördünde 8b-9; du'āda 41b-9; du'ālarda 24b-9; dünyāda 80a-6 hc; eteginde 110a-2 hc; eṭrāfında 74a-3 hc; eṭrāfında 83a-4 hc; eṭrāfında 86b-7 hc; evāhīrinde 107a-8 hc; evvelinde 41a-4; eyyām-ı nahīrde 8a-1; eyyāmında 83a-1 hc; eyyāmlarında 71a-4 hc; eşnāsında 35a-6; günde 10b-2; günde 10b-5; günde 10b-8; günde 14b-4; günde 14b-5; günde 14b-9; günde 14b-a; günde 15b-1; günde 15b-2; günde 15b-3; günde 16a-8; günde 33b-5; günde 40b-6; günde 46b-8; günde 47b-5; günlerde 6b-8; günlerinde 112a-1 hc; günlerinde 71b-7 hc; günlerinde 72a-6 hc; günlerinde 72a-7 hc; günlerinde 73b-7 hc; günlerinde 74b-3 hc; günlerinde 9b1; ḥacda 51a-8; Ḥacer-i İsmā'īl'de 97b-7 hc; ḥacerü'l-esvede 106a-1 hc; ḥadīş-i şerīfde 36b-4; ḥadīş-i şerīfde 60a-9; ḥadīş-i şerīfde 61a-5; ḥaḳḳında 112b-4 hc; ḥaḳḳında 92a-3 hc; ḥalde 35b-7; ḥarem-i şerīfde 92b-8 hc; ḥarem-i şerīfde 92b-9 hc; ḥarem-i şerīfde 97b-5 hc; ḥayātlarında 92a-1 hc; ḥuşūşunda 90b-7 hc; ḥīn-i ṭavāfda 96b-6 hc; içinde 107b-3 hc; içinde 108b-7 hc; içinde 109a-3 hc; içinde 111b-2 hc; içinde 112b-6 hc; içinde 69a-5 hc; içinde 75a-7 hc; içinde 76a-8 hc; içinde 78b-1 hc; içinde 79a-6 hc; içinde 87a-7 hc; içinde 87b-3 hc; içinde 8a-2; içinde 95b-2 hc; içinde 99a-6 hc; içindedir 79a-3 hc; ikindü vaktinde 34a-3; ikindü vaktinde 34a-9; ikisinde 26a-5; itmede 15b-8; ittişālında 104b-7 hc; ittişālında 105a-5 hc; ittişālında 110a-9 hc; ittişālındadır 105a-5 hc; ka'bede 9b-2; ḳal'a dibinde 87a-5 hc; ḳal'a içinde 87a-4

hc; kapu yanında 69a-6 hc; karşusunda 106b-1 hc; karşusındadır 105a-5 hc; karşusındadır 105b-8 hc; kaşaba kırbında 70b-5 hc; kaşaba-i mezbûrede 66a-9 hc; kâsıgında 11a-7; katında 45a-4; katında 60a-9; kayanıñ içinde 111b-4 hc; kenârında 75b-2 hc; kenârında 76a-5 hc; kenârında 83b-6 hc; kendüde 41a-1; kıtındayım 35b-4; kıyâmetde 13b-7; kıltuğında 11a-6; kıonağında 52a-5; kıonağda 96a-9 hc; kıonağdadır 95b-3 hc; kıudsîsinde 35b-2; kıurbında 104b-6 hc; kıurbında 105a-4 hc; kıurbında 110a-2 hc; kıurbında 33a-1; kıurbında 34b-4; kıurbında 42a-4; kıurbında 69b-6 hc; kıurbında 80b-6 hc; kıurbında 81a-5 hc; kıurbında 84b-1 hc; kıurbında 87b-4 hc; kıurbında 89b-6 hc; lisân-ı türkîde 2b-6; mâ-beyninde 111a-5 hc; mâ-beyninde 78a-4 hc; mâ-beyninde 92b-4 hc; mâ-beyninde 93a-7 hc; mağârada 110a-4 hc; mağârada 110a-6 hc; mağalde 101a-5 hc; mağalde 101b-2 hc; mağalde 101b-4 hc; mağalde 102a-6 hc; mağalde 103a-5 hc; mağalde 104a-3 hc; mağalde 105b-3 hc; mağalde 20a-6; mağalde 26a-9; mağalde 40a-8; mağalde 42a-1; mağalde 74a-1 hc; mağalde 81a-8 hc; mağalde 90a-4 hc; mağalde 90a-8 hc; mağalde 93b-9 hc; mağalde 94a-9 hc; mağalde 98b-2 hc; mağallelerinde 89b-7 hc; mağallerde 92a-6 hc; mağallerde 92a-7 hc; mağallerinde 92a-6 hc; mağâm-ı İbrâhîm'de 25b-3; mağâm-ı İbrâhîm'de 97b-6 hc; mağâm-ı İbrâhîm'de 102b-3 hc; mağâmlarda 42a-2; Medîne-i Münevvere'de 91a-2 hc; Medîne-i Münevvere'de 92b-6 hc; mekânda 25b-2; Mekke'de 112b-9 hc; Mekke'de 17b-1; Mekke'de 30b-6; Mekke-i Mükerreme'de 97b-3 hc; menzilesindedir 60b-5; Merve'de 29b-4; Merve'de 29b-5; Merve'de 97a-6 hc; Mescid-i hayf'de 48b-4; Mescid-i Hayf'de 46b-7; Mescid-i İbrâhîm'de 10a-3; Mescid-i İbrâhîm'de 9a-8; Mescid-i İbrâhîm'de 100a-8 hc; Mescid-i İbrâhîm'de 33b-7; mescidinde 60b-1; Minâ günlerinde 46b-3; Minâ'da 102a-5 hc; Minâ'da 103a-9 hc; Minâ'da 103b-2 hc; Minâ'da 31b-2; Minâ'da 42a-5; Minâ'da 48b-3; Minâ'da 9b-2; Mültezem'de 26a-4; Mültezim'de 102b-4 hc; Mültezim'de 27a-7; Müzdelife'de 101a-8 hc; Müzdelife'de 42a-3; Müzdelife'de 4a-6; Müzdelife'de 9a-7; Müzdelife'de 9b-4; nağrda 17a-8; namâzda 63a-4; namâzında 25b-4; nâmında 69b-9 hc; nâmında 87a-7 hc; nefsinde 2b-5; nerede 42a-3; orada 34b-7; orada 40a-7; orada 59b-1; orta yerinde 17b-4; orta yerinde 80b-5 hc; öñünde 105b-6 hc; öñünde 66a-5 hc; öñünde 81a-6 hc; öñünde 86a-3 hc; öñündedir 104b-7 hc; öyle vaqtinde 10b-9; öyle vaqtinde 34a-2; öyle vaqtinde 34b-2; Ramazân-ı şerîfde 107a-3 hc; Ravza'da 62b-2; Ravza-ı Şerîfe'de 60a-8; rivâyetde 26a-4; rivâyetde 60b-4; rücû'da 5a-2; Rükñ-ü 'Arâķî'de 22b-7; Rükñ-ü Şâmî'de 23a-8; Rükñ-ü Yemânî'de 23b-3; Şafâ'da 29a-8; Şafâ'da 29b-4; şağ cânibinde 32a-9;

şahrâda 79a-5 hc; Şâlihîyye'de 81b-5 hc; senede 106b-3 hc; şavt-ı evvelinde 8b-7; şavtında 25a-1; şehirde 52a-4; şeklinde 82a-8 hc; tağ eteginde 99a-4 hc; tarafında 102a-7 hc; tarîkda 70a-8 hc; tarîkdedir 95b-9 hc; taşrada 69a-5 hc; taşrada 71a-2 hc; taşrada 81a-9 hc; taşrada 87a-5 hc; taşrasında 108b-7 hc; taşrasında 91b-7 hc; tavâfda 24a-5; tavâfda 24a-6; tavâfda 4b-6; tavâfda 9a-1; terk itmede 8a-9; türbededir 69a-6 hc; türbededir 69a-7 hc; türbededir 69a-9 hc; 'umrede 16b-8; üstünde 111b-1 hc; üstünde 32b-9; üstünde 35a-1; üzerinde 102a-6 hc; üzerinde 112a-4 hc; üzerinde 52b-9; üzerinde 69b-8 hc; üzerinde 78a-6 hc; üzerinde 82b-9 hc; üzerinde 93a-5 hc; üzerinde 97a-1 hc; üzerinde 99b-4 hc; vakfede 39b-7; vakfede 4a-3; vakfede 5a-1; vakfesinde 36b-5; vakitde 102b-2 hc; vakitde 107b-3 hc; vakitde 107b-5 hc; vakitde 45b-6; vakitde 7a-2; vaktinde 100a-3 hc; vaktinde 10b-3; vaktinde 11a-1; vaktinde 33b-6; vaktinde 34b-2; vaktinde 4a-6; yakasında 78b-3 hc; yanında 111b-6 hc; yanında 34b-6; yanında 3b-5; yanında 3b-6; yanında 48b-2; yanında 51a-5; yanında 59a-2; yanında 94b-7 hc; yerde 25a-3; yerde 48b-3; yerinde 32a-9; yerindeki 40a-5; yevm-i tevriyede 9b-2; yol üzerinde 65b-7 hc; yolda 51b-6; yoldadır 73b-6 hc; yukarıda 69a-8 hc; zamânda 17a-9; zamânda 31b-5; zamânda 4a-8; zamânda 57b-6; zamânında 88b-6 hc; zîr-i zemînde 69a-8 hc; zîr-i zemînde 76b-6 hc; Konya'da 72b-6 hc;

+dAn

ağzından 24b-1; ağzından 26a-6; aḥşamdan 40b-7; altından 9a-3; andan; andan 101a-2 hc; andan 101b-7 hc; andan 102a-1 hc; andan 11a-7; andan 11b-3; andan 12b-7; andan 13a-3; andan 17a-4; andan 20b-2; andan 21a-4; andan 22a-2; andan 24b-3; andan 25a-6; andan 27a-8; andan 27b-6; andan 28b-2; andan 30b-2; andan 31b-1; andan 32a-7; andan 33a-1; andan 33a-7; andan 33a-8; andan 33b-1; andan 33b-3; andan 34b-3; andan 35a-3; andan 39b-3; andan 39b-5; andan 40a-5; andan 40b-3; andan 40b-9; andan 43a-5; andan 44a-7; andan 44b-3; andan 45a-7; andan 45b-1; andan 46b-9; andan 47a-5; andan 47b-1; andan 48b-9; andan 49a-5; andan 50b-1; andan 50b-2; andan 50b-3; andan 51b-2; andan 52b-4; andan 52b-6; andan 56b-9; andan 57a-5; andan 57b-2; andan 57b-7; andan 58a-9; andan 58b-3; andan 58b-5; andan 58b-8; andan 59a-8; andan 60b-5; andan 63a-1; andan 6a-6; andan 6a-7; andan 6b-2; andan 6b-3; andan 97a-3 hc; andan 99b-1 hc; 'Arafat'dan 107a-9 hc; 'Arafât'dan 5b-8; arasından 21b-1; ardından 4b-9; 'arefe'den 5a-2; aşhâb-ı kirâmdan 91b-7 hc; aşağıdan 17b-5; atmağdan 45a-5; 'Ayn-ı

Zāriqa'dan 84a-4 hc; 'Ayn-ı Zāriqa'dan 84a-8 hc; 'azābdan 60b-2; 'azīmü's-şāndan 98a-1 hc; Bāb-u Cibrīl'den 52b-4; Bābu's-şafā'dan 102b-5 hc; Bābu's-Selāmdan 96b-3 hc; baqladan 42a-9; Ba'lebek'den 79b-3 hc; bilmedüğünden 7b-1; binādan 43a-8; birden 6b-5; boğazından 93b-7 hc; bundan 13b-2; bundan 20a-9; bundan 63a-8; cānibden 13b-6; cānibinden 110b-1 hc; cānibinden 50b-4; cānibindendir 112a-3 hc; cennetden 98b-7 hc; cimārdan 48a-8; cümleden 12a-4; Dil'den 67a-8 hc; du'ādan 26b-7; du'ādan 91b-4 hc; du'ādan-şoñra 102b-5 hc; ef'ālınden 16b-9; elzem olandandır 14a-6; emārāt-ı kabūldendir 63a-7; emkine-i müteberrikeden 92a-8 hc; enbiyā'-i 'izāmdan 78b-8 hc; envā'-ı 'ibādātdan 48b-7; envā'-ı 'ibādetden 33a-3; eṭrāfdan 83a-5 hc; eṭrāfdan 95a-7 hc; evliyā'-ı kirāmdan 78b-8 hc; evzāc-ı muṭahharātdan 81b-3 hc; Fātimātü'z-zehrā'dan 111a-2 hc; ğālib olmadan 18b-2; geymeden 5b-1; giceden 14a-3; gözinden 35a-7; gözinden 62b-4; günden 14a-3; günden 45b-5; ḥacer-i esvedden 22a-1; ḥacer-i esvedden 22a-5; ḥacer-i esvedden 5b-7; ḥāndan 73a-8 hc; ḥareketinden 44a-9; ḥaremden 30a-1; ḥarem-i şerīfden 7a-2; ḥazretlerinden 62b-3; ḥilden 7a-7; ıraçıkdan 21b-8; ıraçdan 33a-1; içinden 74a-8 hc; içinden 86a-4 hc; içinden 86a-5 hc; iḥrāmdan 103a-1 hc; iḥrāmdan 45b-6; iḥrāmdan 4a-7; iḥrāmdan 7a-5; iḥrāmdan 97a-7 hc; iḥrāmdan 97b-5 hc; ikindüden 34a-8; imāmdan 39b-7; issiden 18a-6; istiġfārdan 97b-8 hc; itmāmdan 7a-1; itmāmından 104a-6 hc; izdiḥāmdan 23b-8; ka'beden 27b-2; ka'beden 48b-9; kāfirlerinden 112b-2 hc; kal'asından 85a-2 hc; kapusından 27a-9; kapusından 99a-4 hc; kayadan 88a-7 hc; keffāret-i şelāşeden 15b-8; kenārından 42a-8; kendinden 44a-7; kendüden 41a-2; kirāmdan 94a-3 hc; kōrkusından 43b-4; köylerden 74a-4 hc; kubūr-ı şühedādan 94a-7 hc; kurbāndan 16a-9; kurbānından 17a-2; kurbānından 17a-6; kurbātındandır 51b-8; kuyudan 66b-9 hc; Ma'ān'dan 85b-4 hc; maġāradan 110a-7 hc; maḥalden 101b-8 hc; maḥalden 103a-3 hc; maḥalden 111a-6 hc; maḥalden 57b-8; maḥalden 69b-8 hc; maḥalden 90b-1 hc; maḥallinden 102b-6 hc; Medīne-i Münevver'den 61a-7; Medīne-i Münevver'e'den 93a-9 hc; Mekke şehrinden 30b-7; Mekke'den 104a-1 hc; Mekke'den 110b-7 hc; Mekke'den 111a-8 hc; Mekke'den 112a-6 hc; Mekke'den 112a-8 hc; Mekke'den 30a-4; Mekke'den 30b-6; Mekke-i Mükerre'me'den 98a-6 hc; Merve'den 28b-4; Merve'den 29b-1; Merve'den 29b-3; Merve'den 97a-5 hc; miqdārdan 48a-5; Minā'dan 48a-3; Minā'dan 48b-6; muṭavvalātdan 63a-9; Mükerre'me'den 98a-3 hc; münāfiķ olmadan 60b-3; Müzdelife'den 102a-7 hc; Müzdelife'den 42a-7; Müzdelife'den 42b-2; Müzdelife'den 43a-5; Müzdelife'den 48a-5; Müzeyrib'den

83b-3 hc; mīḳātdan 3b-8; mīḳātdan 6b-5; mīḳātdan 6b-8; nā-maḥremden 18b-5; namazdan-şoñra 12a-8; noḥuddan 101b-9 hc; omuzından 11b-4; omuzından 17b-8; öğrenmeden 24b-1; öñünden 73b-1 hc; öñünden 74a-2 hc; öñünden 74b-9 hc; öñünden 76b-3 hc; öñünden 76b-9 hc; öñünden 77a-5 hc; öñünden 77b-3 hc; öñünden 77b-7 hc; öñünden 79b-2 hc; öñünden 86b-5 hc; Ramażan bayrāmından 7a-6; Şafā'dan 29b-1; Şafā'dan 29b-2; Şafā'dan 29b-3; Şafā'dan 97a-4 hc; şaçalından 19a-3; şalavātdan 21b-6; şalavāt-ı şerīfden 97b-9 hc; sa'yden 29b-6; sa'yinden 7b-7; selāmdan 61b-3; selāmdan 94b-5 hc; şoñradan 110a-3 hc; şoñradan 111a-6 hc; şovukdan 18a-6; şubḥ-u şādīḳdan 44b-9; sünnetinden 10a-7; şehirden 67b-6 hc; şehirden 51a-6; tã'ātdan 94b-5 hc; tafşılden 16b-2; Tārīḳ-i Ḥalveti'den 67a-4 hc; taşdan 102a-8 hc; taşlardan 48b-2; taşradan 87b-5 hc; taşrasından 78b-2 hc; tavāf itmeden 60a-7; tavāf namāzından 26b-7; tavāf namāzından 27a-7; tavāfdan 25a-8; tavāf-ı ziyāretten 46b-1; te'şīrindendir 90a-9 hc; telbiyeden 100b-3 hc; tevḥīdden 100b-4 hc; tırāşdan 46a-5; tırāşdan 8a-3; tırāşdan 8a-5; uğurdan 44b-2; 'Ulā'dan 90b-6 hc; 'umreden 7a-3; uzaḳdan 23b-9; veliyyü'llāh'dan 110b-9 hc; yanından 5a-4; yatsudan 101a-3 hc; yerden 67a-1 hc; yerden 85b-8 hc; yerden 90a-5 hc; yerden 91a-4 hc; yerinden 17b-5; yerinden 19a-1; yoldan 32b-1; zarar gelmesinden 18a-7; zemzemden 49a-3; zemzem-i şerīf'den 26b-9; zevālden 45a-2; zevālden 46b-4; zevālden 46b-5; zevālden 47b-9; zikrüllāh'dan 100b-4 hc; zikrüllāhdan 97b-9 hc; zirā'dan 44a-1; zirā'dan 44a-3; ziyāretten 97b-6 hc; şenādan 97b-8 hc;

+dAş

ḳarındaşa 104b-2 hc;

+dİr

adımdır 70b-1 hc; ağaçlıḳdır 86b-6 hc; ağaçlıḳdır 95a-4 hc; ağırcağır 71a-4 hc; aḥsendir 21a--4; 'aḳabelerdir 83b-8 hc; 'alāmet-i ḳabūldır 35a-8; 'alāmetleri vardır 109b-7 hc; alçaḳdır 66b-8 hc; alçaḳdır 75b-6 hc; alçaḳdır 77b-4 hc; alçaḳdır 79a-8 hc; alçaḳdır 89b-9 hc; alçaḳdır 90a-6 hc; altındadır 105b-9 hc; andadır 106b-2 hc; andadır 71b-6 hc; andadır 77b-8 hc; andadır 81a-3 hc; andadır 98b-8 hc; ardından olmaḳdır 4b-9; atmaḳdır 4a-6; azdır 31b-6; azdır 59a-7; azdır 69b-2 hc; 'azīmdir 96a-3 hc; 'azīmdir 96a-6 hc; 'azīmedir 83b-2 hc; baḡcedir 96a-7 hc; baḡçeleri daḫi vardır 88b-9 hc; bahādırlar 8b-7; beraberdir 16b-1; beraberdir 44b-5; beyābāndır 90b-3 hc; bir ḳaya daḫi vardır 111b-6 hc; bir ḳubbe

vardır 98b-2 hc; bir şey' yokdur 84b-6 hc; bir şey' yokdur 85a-1 hc; bir şey' yokdur 85b-3 hc; boğazdır 88b-4 hc; boğazdır 93b-6 hc; boğazdır 94a-7 hc; boğazlamakdır 8a-4; boğazlamakdır 8a-6; boğazları vardır 89a-7 hc; bölükdür 14a-6; böyledir 19a-8; böyledir 97a-9 hc; budur 108a-7 hc; budur 11a-4; budur 31b-2; bulunmakdır 5a-2; bürkedir 95b-7 hc; bürke-i mu'azzama vardır 87b-4 hc; bürkesi vardır 84b-2 hc; cā'iz degildir 17b-4; cā'iz degildir 46b-5; cā'izdir 11a-9; cā'izdir 11b-8; cā'izdir 15a-7; cā'izdir 17a-1; cā'izdir 17a-7; cā'izdir 17a-9; cā'izdir 17b-6; cā'izdir 17b-9; cā'izdir 18b-7; cā'izdir 25b-3; cā'izdir 27a-8; cā'izdir 42a-4; cā'izdir 43b-5; cā'izdir 44a-4; cā'izdir 44a-5; cā'izdir 44a-8; cā'izdir 45b-4; cā'izdir 45b-7; cāmi'-i şerīf vardır 66b-1 hc; cāmi'-i şerīfidir 74a-2 hc; cānibindendir 112a-3 hc; cemā'atleri vardır 106a-4 hc; cisir vardır 75a-1 hc; cisir vardır 78a-7 hc; cisir vardır 82b-9 hc; cisri vardır 76b-4 hc; cisri vardır 77a-5 hc; cüz'-i şerīf vardır 81a-9 hc; çokdır 70a-5 hc; çokdur 112b-7 hc; çokdur 112b-9 hc; çokdur 113a-1 hc; çokdur 19a-5; çokdur 67b-3 hc; çokdur 68a-9 hc; çokdur 68b-2 hc; çokdur 71a-8 hc; çokdur 71a-9 hc; çokdur 71b-4 hc; çokdur 73a-1 hc; çokdur 73b-1 hc; çokdur 74b-9 hc; çokdur 75b-4 hc; çokdur 77a-1 hc; çokdur 77a-8 hc; çokdur 78b-1 hc; çokdur 78b-7 hc; çokdur 83a-5 hc; çokdur 86b-8 hc; çokdur 89a-3 hc; çokdur 94a-1 hc; çokdur 94a-2 hc; çokdur 94b-2 hc; çokdur 95a-8 hc; çöldür 84a-6 hc; çöldür 84b-5 hc; çöldür 85a-1 hc; çöldür 85b-3 hc; çöldür 85b-6 hc; çöldür 86a-9 hc; çöldür 87a-1 hc; çöldür 87b-8 hc; çöldür 88a-4 hc; çöldür 89a-5 hc; çöldür 89b-4 hc; çöldür 90a-4 hc; çöldür 91a-1 hc; çöldür 95a-1 hc; çöldür 95b-1 hc; degildir 11a-1; degildir 15b-1; degildir 34a-3; degildir 44a-7; degildir 48b-1; degildir 5b-3; dekdir 47b-8; demür tobları vardır 75a-9 hc; dimekdir 35b-6; du'ālar vardır 96b-7 hc; du'āsı vardır 102b-1 hc; dürlüdür 12a-3; düzdir 82b-8 hc; efđaldır 11a-9; efđaldır 12a-4; efđaldır 24b-3; efđaldır 35a-2; efđaldır 45a-2; efđaldır 45b-3; efđaldır 47b-8; elzem olandandır 14a-6; emārāt-ı kabüldendir 63a-7; evlâdır 26a-6; evlâdır 30a-5; evlâdır 30a-7; evlâdır 36a-2; evler vardır 110b-2 hc; evler vardır 79a-7 hc; eyüdü 85a-6 hc; ezhiyedir 64b-2; eşer-i binā vardır 84a-3 hc; farzdır 12b-7; farzdır 4a-4; farzdır 4b-8; ferāvandır 71a-2 hc; ğayr-i mü'ekkedir 8b-3; gelmekdir 5b-9; gerekdir 12a-2; gerekdir 13b-8; gerekdir 17a-8; gerekdir 17b-1; gerekdir 17b-2; gerekdir 18b-4; gerekdir 18b-5; gerekdir 44b-1; gerekdir 44b-3; gerekdir 5b-2; gerekdir 98a-2 hc; gibidir 90b-4 hc; güççedir 12a-4; günidir 100a-3 hc; günidir 103b-6 hc; günidir 6a-2; ħaffıdır 66a-6 hc; ħamākatdır 41b-9; ħammāmı vardır 75b-8 hc; ħammāmı vardır 79b-8 hc; ħānedir 109b-3 hc; ħānı vardır 76b-8 hc; ħānı

vardır 79b-2 hc; Һarāb yer vardır 75a-3 hc; Һarābdır 76b-1 hc; Һarāmdır 12a-2; Һarāmdır 18b-8; Һāsıldır5a-3; Һavızlar vardır 100a-4 hc; Һırādır 111a-7 hc; Һiccedir 6b-8; Һızbā' itmekdir 9a1; ibtidā itmekdir 5b-7; içindedir 79a-3 hc; İhrāmdır 3a-9; İhrāmlanmağdur 3b-8; İhtilāfıdır 3b-5; iskele vardır 76a-6 hc; ismidir 111a-7 hc; istemekdir 20a-8; istemekdir 41b-6; itmekdir 4a-1; itmekdir 4a-6; itmekdir 5a-6; ittifakıdır 3b-4; ittişālındadır 105a-5 hc; Һabūldır 62b-6; Һal'a Һolı vardır 87b-9 hc; Һal'adır 76a-7 hc; Һal'adır 77b-1 hc; Һal'adır 78b-1 hc; Һal'adır 80b-2 hc; Һal'adır 83a-3 hc; Һal'adır 84b-1 hc; Һal'adır 85a-5 hc; Һal'adır 86a-2 hc; Һal'adır 86b-4 hc; Һal'adır 87a-3 hc; Һal'adır 87b-3 hc; Һal'ası vardır 83b-6 hc; Һal'ıldır 73a-6 hc; Һapudur 104b-6 hc; Һapudur 104b-7 hc; Һapudur 105a-1 hc; Һapudur 105a-2 hc; Һapudur 105a-3 hc; Һapudur 105a-4 hc; Һapudur 105a-5 hc; Һapulardır 105a-3 hc; Һapulıdır 74a-9 hc; Һapusu vardır 105b-2 hc; Һapusıdır 104b-6 hc; Һariyyedir 71a-6 hc; Һariyyedir 72a-3 hc; Һariyyedir 72b-1 hc; Һariyyedir 74b-7 hc; Һariyyedir 79b-1 hc; Һariyyedir 79b-6 hc; Һarşudur 106a-1 hc; Һarşudur 106a-3 hc; Һarşudur 106a-2 hc; Һarşusındadır 105a-5 hc; Һarşusındadır 105b-8 hc; Һariye vardır 78a-4 hc; Һaribdir 109a-8 hc; Һaribdir 109b-9 hc; Һaribdir 95a-5 hc; Һaşabadır 68a-8 hc; Һaşabadır 70a-3 hc; Һaşabadır 70b-2 hc; Һaşabadır 70b-8 hc; Һaşabadır 72b-8 hc; Һaşabadır 75b-2 hc; Һaşabadır 75b-9 hc; Һaşabadır 77a-4 hc; Һaşabadır 77b-6 hc; Һaşabası daҺi vardır; Һaya vardır 110b-3 hc; Һaya vardır 111b-2 hc; Һaya vardır 99a-5 hc; kebīrdır 105a-1 hc; kelām-ı Һadīm vardır 79a-3 hc; kelām-ı Һadīr vardır 80b-9 hc; Һılmağdır 4b-3; Һırğ toğuzdur 48a-3; Һırğmağdır 4a-9; Һırmızı şüküfeler vardır 83b-7 hc; Һonağdadır 95b-3 hc; Һonağdır 94a-6 hc; Һonağdır 95b-4 hc; Һonağdır 96b-1 hc; köşesidir 106a-8 hc; köydür 73a-4 hc; köydür 78a-5 hc; köydür 76b-8 hc; Һumdur 85b-9 hc; Һumdur 88a-2 hc; Һumdur 88b-1 hc; Һumluğdur 95b-1 hc; Һurubātdandır 51b-8; Һuyu vardır 80b-6 hc; Һuyu vardır 90b-4 hc; Һuyudur 93a-9 hc; lā-be'sdir 57b-5; laṭıfdir 70a-5 hc; laṭıfdir 77a-2 hc; laṭıfdir 79b-4 hc; laṭıfdir 79b-9 hc; laṭıfdir 95b-7 hc; lazım degildir 48b-3; lāzımdır 108b-8 hc; lāzımdır 43b-8; lāzımdır 44a-2; lāzımdır 47b-9; lāzımdır 92a-4 hc; lāzımdır 92b-3 hc; lāzımdır 92b-5 hc; lāzımdır 93b-4 hc; lāzımdır 98b-4 hc; lezīzdir 87a-6 hc; mağaradır 110a-2 hc; mağaradır 112b-4 hc; mağal vardır 81a-6 hc; mağaldır 110b-8 hc; mağaldır 68a-1 hc; mağaldır 73b-7 hc; mağaldır 78a-7 hc; mağaldır 86b-2 hc; mağaldır 86b-4 hc; mağaldır 88a-8 hc; mağaldır 88a-9 hc; mağaldır 89a-3 hc; mağaldır 93b-8 hc; mağaldır 95b-6 hc; mağallelerdir 108b-8 hc; mağallelerdir 85a-4 hc; mağallelerdir 99a-9 hc; mağall-i mes'adır 105a-4 hc;

maḥall-i mübâreke'dir 109a-4 hc; maḥfûz'dır 108a-1 hc; maḥldır 95a-4 hc; maḳâmdır 110b-6 hc; maḳâmdır 111b-8 hc; maḳâmıdır 81a-8 hc; maḳâmlar vardır 81b-1 hc; ma'lûmdur 109a-6 hc; ma'lûmdur 109a-9 hc; maḳbaḥ vardır 82b-4 hc; maḳanne-i icâbet'dir 47a-9; ma'zûr olanlardır 14b-7; mebzûldür 75b-5 hc; mebzûldür 76b-3 hc; mebzûldür 77a-8 hc; medfûndır 111a-3 hc; medfûndır 11a-1 hc; medfûndır 67a-6 hc; medfûndır 68b-3 hc; medfûndır 69a-2 hc; medfûndır 70b-6 hc; medfûndır 71b-6 hc; medfûndır 72a-1 hc; medfûndır 81a-5 hc; medfûndır 110b-9 hc; medfûndır 67b-8 hc; medfûndır 78a-9 hc; medfûndır 78b-9 hc; medfûndır 79a-1 hc; medfûndır 87a-7 hc; medfûndır 94a-4 hc; medfûnlardır 76b-6 hc; medfûnlardır 91b-8 hc; mekrûhdur 11b-6; mekrûhdur 11b-7; mekrûhdur 25a-5; mekrûhdur 45a-1; mekrûhdur 45a-4; mekrûhdur 51a-4; menhîdîr 21b-5; menzilesindedir 60b-5; mermerdir 105b-5 hc; mescid-i fetih vardır 92b-4 hc; Mescid-i Ḥayf vardır 98a-8 hc; mescid-i şerîf vardır 87a-8 hc; mescid-i şerîf vardır 94b-8 hc; mevķıfıdır 34b-9; miḥrâb vardır 104a-4 hc; miller vardır 102a-6 hc; minâre vardır 104b-6 hc; minâre vardır 104b-7 hc; minâre vardır 105a-4 hc; minâre vardır 105a-5 hc; minâresi vardır 105b-2 hc; mubâḥdır 45a-4; mubâḥdır 71b-4 hc; muḥaḳḳaḳdır 41b-5; muḥâlifdir 106a-6 hc; muḥâtaradır 88b-8 hc; muḥayyerdir 15b-9; muḥayyerlerdir 15a-1; muḥşaf-ı şerîf vardır 66b-5 hc; muttaşıldır 104b-7 hc; muttaşıldır 106b-2 hc; muḫtarlardır 14b-8; mübaḥdır 113a-7 hc; mübâreke'lerdir 108b-9 hc; mükellefdır 70b-9 hc; mürü'etsizlikdir 42a-3; müstecâbdır 101b-3 hc; müstecâbdır 20a-6; müstecâbdır 29b-6; müstecidır 13b-5; müsteḥabdır 25b-4; müsteḥabdır 35a-3; müsteḥabdır 42a-5; müsteḥabdır 42a-7; müsteḥabdır 43b-3; mîl vardır 105a-4 hc; mîl vardır 105b-4 hc; nehr-i 'azîm vardır 83b-5 hc; nev'dir 8b-2; nişândır 105a-4 hc; nişândır 105a-5 hc; niyyet itmekdir 12a-7; niyyet itmekdür 12a-6; oḳuyandır 39b-7; olmaḳdır 6a-2; ovadır 90b-9 hc; oyulmuşdır 99a-5 hc; önündedir 104b-7 hc; 'özri olmayanlardır 14a-7; palanḳadır 75a-7 hc; palanḳadır 79a-5 hc; ref'î şavt ile itmekdir 9b-8; remel itmekdir 8b-7; ri'âyet eylemekdir 6a-3; rivâyetdir 59a-1; sâḫildir 75b-3 hc; şahrâdır 82b-7 hc; şahrâdır 83a-8 hc; şahrâdır 95a-4 hc; Şahrâ-yı 'azîmedir 82b-3 hc; şarpdır 68a-2 hc; şarpdır 73a-6 hc; sa'y vâcibdir 8b-6; sa'ydir 7a-1; setr-i 'avret itmekdir 4b-7; şovukdur 80b-8 hc; şu daḫi yoḳdur 87b-9 hc; şu daḫi yoḳdur 85a-2 hc; şu daḫi yoḳdur 85b-4 hc; şu daḫi yoḳdur 85b-7 hc; şu daḫi yoḳdur 86b-1 hc; şu daḫi yoḳdur 87a-1 hc; şu daḫi yoḳdur 91a-4 hc; şu yoḳdur 89a-9 hc; şu yoḳdur 95b-2 hc; şuyı vardır 75b-6 hc; şuyı vardır 85a-6 hc; şuyı vardır 93b-1 hc; şuyı vardır 95a-6 hc; şuyı vardır

95b-6 hc; suyu vardır 96a-3 hc; şuyudur 72a-6 hc; şuyu daği yokdur 91a-1 hc; sünnetdir 103a-9 hc; sünnetdir 13b-6; sünnetdir 32b-1; sünnetdir 34b-6; sünnetdir 3b-6; sünnetdir 46b-3; şavtdır 29b-3; şavtdır 4b-7; şehirdir 67b-5 hc; şehirdir 71b-2 hc; şehirdir 80a-5 hc; tağdır 110b-1 hc; tağdır 111a-5 hc; tağdır 111a-9 hc; tağdır 112a-5 hc; tağdır 87a-3 hc; tağdır 90b-3 hc; tağdır 90b-9 hc; tağlardır 88b-5 hc; tağlardır 89a-9 hc; tağlardır 93b-6 hc; tahâretle itmektir 3b-5; tardı 112b-5 hc; tariğdedir 95b-9 hc; taşdır 111b-8 hc; taşdır 112a-5 hc; taşlıktır 82b-8 hc; taşlıktır 87a-4 hc; taşradır 110b-7 hc; tavâf-ı kudümdür 8b-4; tavâf-ı vedâ' itmektir 4b-1; tavâf-ziyâret itmektür 3b-2; te'sîrindendir 90a-9 hc; telbiye itmektir 3b-1; telbiyedir 13b-8; terk itmektir 5a-8; tırâş olmağdır 8a-1; tırâş olmağdır 8a-2; tuçdur 105b-4 hc; turmağdur 4a-3; türbededir 69a-6 hc; türbededir 69a-7 hc; türbededir 69a-9 hc; uzatmağdır 9b-6; üçdür 44b-8; üçdür 102b-8 hc; üçdür 3a-8; üzere dir 24b-9; vâcibdir 25b-2; vâcibdir 6a-5; vâcibdir 6a-9; vakfe itmektir 3b-2; vağıtdır 40b-6; vardır 26a-8; vardır 67b-7 hc; vardır 68a-2 hc; vardır 68b-8 hc; vardır 69b-3 hc; vardır 70b-4 hc; vardır 71a-1 hc; vardır 71a-3 hc; vardır 71a-7 hc; vardır 71b-3 hc; vardır 72b-3 hc; vardır 72b-4 hc; vardır 73a-5 hc; vardır 74a-9 hc; vardır 74b-1 hc; vardır 74b-3 hc; vardır 74b-8 hc; vardır 75a-8 hc; vâriddir 60b-1; vâriddür 36b-4; yağmur şuyuydur 84b-2 hc; yağındır 51b-5; yaylağdır 73b-4 hc; yazıludur 93a-5 hc; yerdir 100a-8 hc; yerdir 104a-2 hc; yerdir 112a-7 hc; yerdir 69b-2 hc; yerdir 73a-8 hc; yerdir 74a-6 hc; yerdir 85b-2 hc; yerdir 88b-2 hc; yeridir 70a-1 hc; yeridir 73a-2 hc; yeridir 74b-5 hc; yeridir 95a-6 hc; yerlerdir 113a-2 hc; yerlerdir 76a-4 hc; yerlerdir 89a-6 hc; yigirmi altıdır 3b-3; yirdir 111a-8 hc; yirdir 68a-5 hc; yirdir 73a-2 hc; yirdir 84b-5 hc; yokdır 83b-3 hc; yokdur 111b-9 hc; yokdur 24a-2; yokdur 40b-4; yokdur 48a-6; yokdur 73a-9 hc; yokdur 83a-9 hc; yokdur 84a-2 hc; yokdur 84a-4 hc; yokdur 84a-7 hc; yokdur 95a-2 hc; yoldadır 73b-6 hc; yolu vardır 110b-2 hc; yüksekdir 111a-9 hc; yüksekdir 112a-6 hc; zâhirdir 88b-7 hc; zeytûnlığdır 77a-1 hc; ziyâret lâzımdır 92a-9 hc; şağıldır 75b-4 hc; şağıldır 78a-2 hc; 'îd-i şerîfidir 102a-2 hc;

+I

ağşamı 40b-2; ağşamı 40b-8; 'ağabe'yi 6a-6; 'ağabe'yi 6b-1; alavâti 51b-7; 'aleyhi' s-selâmi 98b-6 hc; anı 35b-8; anı 99a-3 hc; anları 96b-7 hc; beş vağıti 97b-4 hc; beyt-i şerîfi 107b-8 hc; beyt-i şerîfi 96b-5 hc; bıçağı 99a-1 hc; birini 66b-1 hc; bu du'â'yı 26a-3; bunu 13a-8; bunu 19a-7; bunu 19b-9; bunu 22a-9; bunu

22b-3; bunı 22b-7; bunı 23a-2; bunı 23a-9; bunı 23b-3; bunı 24a-3; bunı 27a-1; bunı 27b-2; bunı 27b-7; bunı 28b-5; bunı 29a-1; bunı 30b-8; bunı 31a-2; bunı 32a-3; bunı 32b-2; bunı 38b-6; bunı 39a-2; bunı 39b-8; bunı 41b-8; bunı 42b-3; bunı 42b-8; bunı 45b-9; bunı 46a-5; bunı 50b-5; bunı 59a-7; cemerâtı 102a-9 hc; cemre-i 'aķabeyi 44b-6; cemre-i 'aķabeyi 45a-5; cemre-i 'aķabeyi 45a-9; direği 29a-6; du'ā'yı 24a-6; du'ā'yı 37a-5; du'ā'yı 37b-3; du'āları 41b-1; du'āyı 12b-8; du'āyı 22a-4; du'āyı 26a-6; du'āyı 26a-9; du'āyı 36a-1; du'āyı 47a-9; du'āyı 49a-7; eyyāmi 48b-7; farzını 10a-8; ğāfil olmayı 19a-6; geymegi 5a-8; ĥaccı 41b-8; ĥacer-i esvedi 21b-1; ĥacer-i evsedi 24b-5; ĥacer-i evsedi 27a-9; ĥacer-i evsedi 50b-2; ĥālini 63a-6; ĥarāmı 14a-8; ĥayvānı 90a-7 hc; ĥazretini 51b-8; ĥüccācı 72a-4 hc; iĥvānı 42a-2; ikindüyi 10b-9; ikindüyi 34a-2; ikindüyi 34a-9; ikindüyi 34b-2; ikindüyi 9a-9; insānı 90a-7 hc; ka'beyi 24b-6; ka'beyi 49a-1; ķabirleri 61a-2; ķabr-ı Őerifi 60a-6; kerime-yi 108a-6 hc; ķibleyi 44b-6; ķulumı 37a-3; libāsi 18a-3; menāsiki 2b-1; menāsik-i ĥaccı 2a-3; menāsik-i ĥaccı 2a-6; mescid-i Ķubā'yı 92b-3 hc; mevsim-i ĥaccı 48b-8; miķdārı 18b-1; miķdārı 41b-2; Minā'yı 44b-6; namāzı 20b-2; namāzı 25b-2; namāzı 9a-9; namāzını 100a-9 hc; öyle namāzını 100a-8 hc; öyleyi 10b-9; öyleyi 34a-2; öyleyi 34b-2; öyleyi 46b-7; resūlu'llāhi 58a-9; Rūkn-ü Yemānī'yi 23b-7; Őabāhi 30b-6; Őabāhi 41a-5; Őabāhi 9b-3; Őalavāti 52a-1; Őāli 21a-7; sa'yi 4a-1; selāmi 53a-9; sūneti 31b-6; Őühedāları 92b-2 hc; Őađı 76a-8 hc; ŐaŐı 42a-6; ŐaŐı 43a-6; ŐaŐı 44b-1; ŐaŐı 48a-5; ŐaŐını 102a-9 hc; Őavāfi 4b-4; Őavāfi 4b-5; Őavāfi 5a-4; Őavāfi 5b-7; Őavāf-ı ziyāreti 102b -9 hc; Őavāf-ı ziyāreti 45b-2; Őavāf-ı ziyāreti 45b-2; tehlili 41b-1; vaķfeyi 9b-5; vaķti 92b-7 hc; vitri 40b-4; yatsuyı 31b-3; yatsuyı 40b-3; yatsuyı 40b-7; yatsuyı 40b-9;

+Im

ķıtındayım 35b-4;

+ImIz

'aķlımız 113a-7 hc; ķuŐurumuz 113a-8 hc;

+Incl

altıncı 4a-7; altıncı 8a-2; beşinci 4a-5; beşinci 8a-1; dördüncü 103b-6 hc; dördüncü 48a-3; dördüncü 48a-9; dördüncü 4a-2; dördüncü 6a-3; ikinci 103a-2 hc; ikinci 103a-4 hc; ikinci 29a-6; ikinci 3b-1; ikinci 43b-

6; ikinci 44b-4; ikinci 45b-3; ikinci 5b-8; ikinci 6a-1; ikincisi 3b-9; on altıncı 4b-9; on beşinci 107a-1 hc; on beşinci 107a-5 hc; on beşinci 4b-8; on birinci 4b-4; on dördüncü 4b-7; on ikinci 4b-5; on sekizinci 5a-6; on yedinci 5a-3; onuncu 102a-2 hc; onuncu 4b-3; sekizinci 29b-9; sekizinci 30b-5; sekizinci 4a-9; sekizinci 8a-4; sekizinci 98a-2 hc; toktuzuncu 100a-1 hc; toktuzuncu 4b-1; üçüncü 4a-1; üçüncü 103a-5 hc; üçüncü 103a-6 hc; üçüncü 103a-9 hc; üçüncü 103b-5 hc; üçüncü 3b-2; üçüncü 43b-6; üçüncü 44b-4; üçüncü 45b-4; üçüncü 47b-4; üçüncü 48a-2; üçüncü 48a-8; üçüncü 5b-9; üçüncü 6a-2; yedinci 106b-8 hc; yedinci 4a-7; yedinci 8a-3;

+ile

anıñla 3a-1; barmağıyla 110b-5 hc; bulunmamağ-ıla 67b-1 hc; bunuñ-ıla 76a-4 hc; cemā'atle 100a-9 hc; cemā'atle 101b-5 hc; cemā'atle 10a-3; cemā'atle 92b-8 hc; cema'atle 97b-5 hc; cemā'etle 20b-2; cemā'etle 34a-1; cemā'etle 40b-2; cemā'etle 46b-7; cemā'etle 48b-4; cemā'tle 9b-1; dülāb-ıla 77b-7 hc; edeble 58b-2; ğāyetle 89a-1 hc; hā'in olmağla 89a-2 hc; hac niyetiyle 97a-9 hc; haṭṭıyla 79a-2 hc; haṭṭıyla 80b-9 hc; hüccāciyla 94a-8 hc; i'ānetiyle 107b-6 hc; imām-ıla 33b-7; izniyle 107b-3 hc; kabır-ı şerifle 59a-9; niyetiyle 97a-8 hc; niyetiyle 49a-1; olmağ-ıla 82a-8 hc; olmağ-ıla 84b-7 hc; olmağ-ıla 85a-7 hc; olmağla 73b-2 hc; olmağla 82a-7 hc; olmağla 92a-8 hc; sağ eliyle 23b-8; tahāretle 4b-5; uciyla 43a-9; ümīdiyle 7a-7; vaḳār-ıla 9b-4; vāḳār-ile 28b-4; vechle 92a-4 hc; vecihle 80a-8 hc; yaḳın olmağla 80a-3 hc; şaḳīl olmağ-ıla 74b-4 hc;

+ki

evvelki 103a-3 hc; evvelki 103a-4 hc; evvelki 25a-1; evvelki 47b-1; evvelki 6a-1; evvelkisi 3b-8; evvelkisi 5b-6; sağ cānibinde 32a-9; yerindeki 40a-5;

+IA-

bağlamak 11b-6; bağlarlar 102a-1 hc; bağlayup 53a-3; başlar 100b-6 hc; başlaya 29b-4; bağlayup 102b-6 hc; bağlayup 103a-3 hc; bağlayup 5a-5; boğazlamak 17b-2; boğazlamağdır 8a-4; boğazlamağdır 8a-6; boğazlasa 17a-1; düğmelemeyüp 17b-8; gicelemek 46b-3; gicelemek 9a-7; giçelemek 9b-2; ignelemek 11b-6; iḥrāmlanan 30a-5; iḥrāmlanmağdur 3b-8; iḥrāmlanup 104a-5 hc; işlemek 12a-1; işlerler 69b-4

hc; işlerler 70a-1 hc; karşularlar 90b-1 hc; karşulayup 72a-4 hc; tazeleyüp 101a-5 hc; ũblene 52a-6; ũblense 25a-7; yazlarlar 73b-8 hc;

+lAr

ağaçlar 83b-7 hc; 'ağabelerdir 83b-8 hc; 'ağabeleri 88a-4 hc; 'alâmetleri 109b-7 hc; 'alâmetleri 88b-6 hc; anda olanlara 60b-6; anlar 14a-8; anlar 99a-9 hc; anlarda 29b-5; anları 96b-7 hc; anlarıñ 112b-3 hc; 'avretler 106b-4 hc; 'avretlere 106b-6 hc; 'avretlere 106b-9 hc; 'avretlere 107a-3 hc; 'avretlere 107a-6 hc; ayakları 108a-1 hc; ayakların 107b-9 hc; bağçeler 113a-1 hc; bağçeleri 70a-4 hc; bağçeleri 75b-4 hc; bağçeleri 88b-9 hc; bağçeleri 91a-5 hc; bahâdırlar 8b-7; başılara 82a-9 hc; ba'zılar 3b-6; ba'zılar 45a-4; ba'zılar 51a-4; boğazları 88a-4 hc; boğazları 89a-7 hc; borclar 16b-3; bunlar 14b-7; bunlarda 6a-2; büstânlar 113a-1 hc; büstânlar 82a-7 hc; câmi'-i şerîfler 71b-3 hc; cedd-i 'âlîleri 69a-1 hc; cema'atler 101a-5 hc; çişmelere 67a-2 hc; delîller 96b-7 hc; dereceleri 27b-1; dereceleri 29a-8; dırahtlar 71a-8 hc; direkler 60a-9; du'âlar 96b-6 hc; du'âlar 99a-9 hc; du'âlara 24a-9; du'âlarda 24b-9; du'âları 41b-1; du'âların 29a-9; elleri 22a-1; ellerin 21a-9; ellerin 21b-5; ellerin 35a-3; erler 106b-4 hc; erler 106b-9 hc; erler 107a-2 hc; erlere 106b-6 hc; erlere 107a-6 hc; evler 110b-2 hc; evler 78b-1 hc; evler 79a-7 hc; eyyâmlarında 71a-4 hc; farzları 3a-8; fişenkler 103b-3 hc; ğanîler 17a-2; ğanîler 17a-6; gözlerin 53a-3; günlerde 6b-8; günleri 75a-9 hc; günlerinde 112a-1 hc; günlerinde 71b-7 hc; günlerinde 72a-6 hc; günlerinde 72a-7 hc; günlerinde 73b-7 hc; günlerinde 74b-3 hc; günlerinde 9b1; hâcılar 45b-6; hâcılar 7a-6; hâcları 14a-9; hâmmamlar 71b-3 hc; hâmmâmlara 67a-2 hc; hâneleri 109b-4 hc; hânlar 71b-3 hc; hânları 70b-3 hc; hânları 70b-9 hc; hânları 72b-3 hc; hânları 75b-7 hc; hâvızlar 100a-4 hc; hayâtlarında 92a-1 hc; hayvânlar 95b-9 hc; hâzretleri 104a-9 hc; hâzretleri 112a-8 hc; hâzretleri 65b-6 hc; hâzretleri 66a-1 hc; hâzretleri 67b-8 hc; hâzretleri 71b-9 hc; hâzretleri 76b-5 hc; hâzretleri 78a-8 hc; hâzretleri 94a-4 hc; hâzretleri 98a-9 hc; hâzretlerin 51b-4; hâzretlerinden 62b-3; hâzretlerine 39b-5; hâzretlerine 57a-1; hâzretlerine 57a-7; hâzretlerine 57b-4; hâzretlerine 57b-8; hâzretlerine 61a-9; hâzretlerine 61b-1; hâzretleriniñ 109b-4 hc; hâzretleriniñ 109b-8 hc; hâzretlerinin 34b-9; hâzretleriniñ 80a-1 hc; hâzretleriniñ 81a-2 hc; hicret itdikleri 112a-9 hc; hürmâlıkları 91a-5 hc; kabirleri 61a-2; kâfirlerinden 112b-2 hc; kapulardır 105a-3 hc; kendülere 7a-9; kılanlar 34a-1; kılanlar 34a-2; kimseler 110b-9 hc;

kimselere 30a-6; kolları 87b-3 hc; köyler 67b-7 hc; köylerden 74a-4 hc; kullarına 104b-1 hc; kuralar 88b-6 hc; kuraları 85a-7 hc; kuyular 67a-1 hc; Maḥāl oğulları 69a-5 hc; maḥallelerdir 108b-8 hc; maḥallelerdir 85a-4 hc; maḥallelerdir 99a-9 hc; maḥallelerinde 89b-7 hc; maḥallerde 92a-6 hc; maḥallerde 92a-7 hc; maḥallerinde 92a-6 hc; maḥāmlar 81b-1 hc; maḥāmlarda 42a-2; maḥāmların 82a-4 hc; maḥremeler 78b-5 hc; ma'zūr olanlardır 14b-7; medfūnlardır 76b-6 hc; medfūnlardır 91b-8 hc; Mescid-i İbrāhīm'e gelmeyenler 33b-9; miller 102a-6 hc; miller 95b-3 hc; Minā günlerinde 46b-3; muḥayyerlerdir 15a-1; muḥrim olanlar 14a-6; muḥşaf-ı şerīfleri 81a-2 hc; muḥṭarlardır 14b-8; mübārekelelerdir 108b-9 hc; müslümānlar 28b-3; müslūmanlar 41a-2; mütemetti' olanlara 6a-8; namāzlar 97b-7 hc; namāzlarının 10b-4; olurlar 14a-9; 'özri olmayanlardır 14a-7; rāzı olmaların 41a-3; refīḳleri 11b-9; selām virenlerin 53a-6; şular 100a-4 hc; şular 113a-1 hc; şular 82a-7 hc; şuları 68b-1 hc; şuları 70a-4 hc; şuları 71a-2 hc; şuları 71a-6 hc; şuları 72b-9 hc; şuları 73a-9 hc; şuları 73b-5 hc; şuları 75b-9 hc; şuları 80a-7 hc; şuları 82b-3 hc; şuları 90b-4 hc; şuları 93b-9 hc; şuları 94b-2 hc; sūnnetleri 8b-1; sūnnetlerin 8b-3; sūnnetlerin 9b-8; şehirler 88b-6 hc; şenlikler 103b-2 hc; şenlikler 103b-4 hc; şerīflerin 107b-3 hc; şeyler 74a-4 hc; şeyler 78b-5 hc; şühedāları 92b-2 hc; şükūfeler 83b-7 hc; taḡlardır 88b-5 hc; taḡlardır 89a-9 hc; taḡlardır 93b-6 hc; taşlar 101b-9 hc; taşlar 108a-1 hc; taşlar 34b-6; taşlar 42a-8; taşlar 43b-4; taşlar 43b-6; taşlar 44b-5; taşlar 48a-2; taşlardan 48b-2; taşların 43b-7; taşların 44a-6; toplar 103b-3 hc; topları 75a-9 hc; uçların 11b-5; umuzların 8b-8; vācibleri 3b-3; vāciblerin 3b-7; vāciblerin 5b-6; vaciblerin 8a-6; yayḳarlar 107a-9 hc; yaz günü ziyārete gelenler 112a-2 hc; yediler 75a-3 hc; yeñlerin 17b-7; yerler 108a-2 hc; yerler 112b-9 hc; yerlerdir 113a-2 hc; yerlerdir 76a-4 hc; yerlerdir 89a-6 hc; yerleri 76b-1 hc; yerleri 86a-4 hc; yolları 73a-6 hc; yolları 89a-7 hc; zevḳ-ı şafālar 91b-1 hc;

+lArI

birbirlerine 105a-3 hc; birbirlerine 105a-4 hc; birbirlerine 105a-5 hc; birbirlerine 106a-6 hc; cemā'atleri 106a-4 hc; çadırların 102a-3 hc; didikleri 76a-5 hc; didikleri 79a-5 hc; evleri 86b-7 hc; geldikleri 101a-4 hc; ḥānelerine 72a-5 hc; medfūn oldukları 82a-2 hc; şuları 72a-5 hc;

+II

bahtlı 31b-6; borçlu 7b-1; dürlüdür 12a-3; İki Kapılı 79a-4b hc; İki Kapılı 79a-5 hc; kapalıdır 74a-9 hc; mihrâblu 34b-7; minârelü 72b-2 hc; mişilli 17b-3; mişillü 86b-6 hc; muhâtaralı 85a-3 hc; muhâtaralı 89a-3 hc; muhâtaralı 89a-6 hc;

+III

ağaçlıktır 86b-6 hc; ağaçlıktır 95a-4 hc; aralığında 25a-3; hürmâlıkları 91a-5 hc; ılgınlık 89a-8 hc; ihrâmlık 78a-1 hc; kımluk 95b-8 hc; kımluktur 95b-1 hc; kırbanlıktır 102a-4 hc; kırbânlık 98b-8 hc; kuşluk 100a-3 hc; mürü'etsizlikdir 42a-3; otluk 84b-3 hc; otluk 95a-8 hc; otluk 96a-4 hc; taşlık 111a-9 hc; taşlık 68a-2 hc; taşlık 83b-8 hc; taşlık 85b-2 hc; taşlıktır 82b-8 hc; taşlıktır 87a-4 hc; zeytünliktir 77a-1 hc;

+n

ağşam namâzın 101a-6 hc; 'aķidesin 2a-1; arķasın 52b-8; ayakların 107b-9 hc; âyet-i kerîmesin 59a-3; âyetin 29a-9; bâķisin 34a-7; bâķisin 42a-7; ba'zısın 15a-9; bıyığın 11a-5; birin 11b-4; birin 11b-5; birin 15b-8; birin 45b-7; birin 5b-4; birin 7a-8; birin 8a-7; birin 9b-8; cümlesin 92a-4 hc; çadırların 102a-3 hc; du'âların 29a-9; du'âsın 25b-5; düğmesin 17b-7; edigin 17b-5; elin 21a-5; elin 21b-9; elin 24a-1; elin 27b-6; elin 53a-2; ellerin 19b-8; ellerin 21a-9; ellerin 21b-5; ellerin 35a-3; eşigin 50b-2; eşvâbın 11b-2; eşvâbın 18b-4; eşvâbın 29b-8; eşvâbın 5b-2; farzın 33b-4; gevdesin 11a-5; göğsin 27a-4; gözün 108a-3 hc; gözlerin 53a-3; haccın 30a-7; hâcetin 13a-4; hâcetin 27a-6; hâzretlerin 51b-4; için 21b-7; için 22a-1; için 22a-4; ikisin 24b-2; kaftânın 17b-7; kıymetin 15a-7; kıymetin 15a-8; kıymetin 16a-2; kırbânın 16b-5; kırbânın 45b-1; kırbânın 6b-2; kürkin 17b-6; lâzım geldiğin 7b-2; libâsın 14b-1; libâsın 14b-4; libâsın 14b-8; libâsın 15b-2; libâsın 16a-8; libâsın 18a-1; libâsın 52a-5; libâsın 5a-7; ma'mûr olduğun 52a-8; ma'nâsın 36a-1; namâzın 31b-3; namâzın 40a-9; pâbucın 17b-5; râzi olmaların 41a-3; red itdiğin 53a-7; şabâh namâzın 101b-5 hc; saçın 46a-9; saçın 7a-4; saçın 7b-8; sağ elin 21b-7; sa'yın 30a-7; selâmın 53a-6; şuyın 21b-2; sünnetin 33a-8; sünnetin 40b-4; tavâf namâzın 49a-3; tavâf namâzın 8a-8; tırnağın 11a-5; ucun 9a-2; uçların 11b-5; umuzların 8b-8; ücretin 17a-4; vakfesin 41b-7; yatsu namâzın

101a-7 hc; yeñlerin 17b-7; yüzün 108a-3 hc; yüzün 18b-5; yüzün 21b-8; yüzün 47a-3; yüzün 52b-8; yüzün 5b-3; yüzün 27b-2; ziyâdesin 63a-8;

+nİn

adamın 44a-8; ağzının 21b-2; aḡşamın 40b-6; 'Alâ'e'd-dîn'in 72b-5 hc; 'aleyhi' s-selâmın 88a-6 hc; 'aleyhi's-selâmın 98b-7 hc; Âl-i 'Osmân'un 69a-1 hc; anın 90a-9 hc; anın 99a-5 hc; anın-içün 18a-4; anıyla 3a-1; anların 112b-3 hc; 'arabîsiniñ 2b-2; atmanın 44b-8; ayağının 17b-4; bâb-ı ḡaccın 8b-1; Baḡî'in 92a-2 hc; barmağının 43a-9; bayrâmın 45b-3; bayrâmın 48a-2; bayramın 6a-1; bedeniniñ 15b-5; beziniñ 9a-2; binânın 43b-7; binânın 43b-9; binânın 44a-7; biriniñ 106a-5 hc; bunuñ 81b-6 hc; bunuñ-ıla 76a-4 hc; cebel-i raḡmetin 33a-1; cisrin 75a-1 hc; du'âsının 35a-8; ebnâ'-i zamânın 2b-3; elinin 22a-4; Fâtimetü'z-zehrâ'nın 109b-6 hc; ḡaccın 102b-8 hc; ḡaccın 10a-1; ḡaccın 13b-8; ḡaccın 3a-8; ḡaccın 3b-3; ḡaccının 35a-9; ḡacer-i esvedin 20b-5; ḡacer-i esvedin 21a-9; ḡacer-i esvedin 5a-4; Ḥadîcetül-kübrâ'nın 109b-5 hc; ḡarem-i şerîfin 105b-1 hc; ḡarem-i şerîfin 105b-6 hc; ḡarem-i şerîfin 105b-8 hc; ḡarem-i şerîfin 106a-6 hc; ḡazretleriniñ 109b-4 hc; ḡazretleriniñ 109b-8 hc; ḡazretlerinin 34b-9; ḡazretleriniñ 80a-1 hc; ḡazretleriniñ 81a-2 hc; Ḥicr-i İsmâ'il'in 106a-8 hc; ḡuccâcın 93b-8 hc; İbrâhîm Ḥân'in 75b-7 hc; ikindüniñ 33b-4; ka'benin 27a-4; ka'benin 50b2; ka'benin 50b-4; ḡabr-i şerîfin 52b-9; ḡal'anın 86b-5 hc; ḡapusının 106a-6 hc; ḡayanın 111b-3 hc; ḡayanın 111b-5 hc; keffâretin 14b-9; Köprüli merḡûmın 77a-6 hc; ḡubbenin 32a-9; ḡubbenin 40a-6; ḡubbenin 98b-2 hc; ḡulumuñ 35b-3; ḡuyunuñ 66a-6 hc; libâsın 18a-2; maḡall-i şerîfin 52a-7; mâh-ı zî'l-zḡiccenin 100a-1 hc; maḡâmların 82a-4 hc; mesâ'ilin 19a-5; Mescid-i ḡarâmın 51a-3; Mescid-i Ḥayf'ın 99a-3 hc; mezhebin 106a-3 hc; Muḡtafâ Pâşâ'nın 71a-1 hc; Münevvere'nin 91a-5 hc; Müzdelife'nin 40a-5; namâzlarının 10b-4; nehirin 78b-2 hc; nehriñ 83b-6 hc; Öküz Muḡammed Pâşâ'nın 73a-5 hc; öylenin 10a-5; öylenin 33a-8; öylenin 33b-2; öylenin 34a-5; öylenin 34a-7; Ramazânoḡlu'nuñ 74b-2 hc; Receb-i şerîfin 106b-5 hc; Receb-i şerîfin 106b-8 hc; Resû'llâhın 53a-5; resû'llâhın 58b-7; selâm virenlerin 53a-6; sellemiñ 58b-1; Selîm'in 72b-2 hc; Sinân Pâşâ'nın 79b-7 hc; Sulḡân 'Alâ'i'd-dîn'in 69a-7 hc; Sulḡân Selîm'in 76a-3 hc; Sulḡân Süleymân'in 76a-2 hc; sünnetlerin 8b-3; sünnetlerin 9b-8; Şa'bân-ı şerîfin 107a-1 hc; şâfi'i maḡfeliniñ 105b-9 hc; şerîflerin 107b-3 hc; ta'alânın 26a-8; taş atmağın 47b-6; taşların 43b-7; taşların

44a-6; ʔavāfiñ 25a-1; ʔavāfiñ 4b-7; ʔavāfiñ 8b-6; taʔzīmin 52a-7; türkīsiniñ 2b-3; ʔulemāniñ 3a-3; ʔumreniñ 111a-4 hc; ʔumreniñ 6b-9; ʔumreniñ 7b-7; vācibiñ 5b-4; vācibleriñ 3b-7; vācibleriñ 5b-6; vacibleriñ 8a-6; vaḳtiñ 41a-4; yapuniñ 34b-5; yatsuniñ 40b-4; ʔararıñ 18a-9; ʔararıñ 18b-2; zi'l-ḥicceniiñ 29b-9; zi'l-ḥicceniiñ 30b-5; zī'l-ḥicceniiñ 102a-2 hc; zī'l-ḥicceniiñ 103b-5 hc; zī'l-ḥicceniiñ 98a-2 hc; ʔīd-i aẓḥāniñ 103b-6 hc; ʔīd-i ʔerīfiñ 103a-2 hc;

+sI

geydigine 15b-3; āb-ı havāsi 71a-7 hc; āfāḳı 4a-9; aḡzi 25a-7; aḡzından 24b-1; aḡzından 26a-6; aḡzınıñ 21b-2; ahālisi 89a-1 hc; ahālīsi 68b-6 hc; Ahālīsi 69b-4 hc; ahālīsi 70a-1 hc; ahālīsi 72a-4 hc; ahālīsi 73b-7 hc; ahālīsi 74b-4 hc; ahālīsi 78b-4 hc; aḥırına 24b-2; aḥırına 36a-5; aḥşam namāzın 101a-6 hc; ʔaḳabeleri 88a-4 hc; ʔAḳabe'si 95b-8 hc; ʔaḳabinde 101a-6 hc; ʔaḳıbinde 11b-2; ʔaḳıbinde 8b-5; ʔaḳıbinde 100a-9 hc; ʔaḳıbinde 30a-2; ʔaḳıbinde 30a-3; ʔaḳıdesin 2a-1; ʔalāmetleri 109b-7 hc; ʔalāmetleri 88b-6 hc; aldıḡı 43a-5; Ali ḳapusına 52a-2; altı 111b-6 hc; altında 102b-4 hc; altında 103b-9 hc; altında 97b-7 hc; altında 98b-3 hc; altındadır 105b-9 hc; altından 9a-3; añlamadıḡı 36a-1; ʔarabīsiniñ 2b-2; aralıḡında 25a-3; arasına 59a-9; arasında 24a-3; arasında 33b-8; arasında 3b-9; arasında 40b-3; arasında 6a-5; arasında 6a-9; arasında 9a-6; arasından 21b-1; ardınca 30a-7; ardınca 39b-6; ardınca 5b-9; ardında 25a-9; ardında 26a-3; ardında 4b-2; ardında 57b-3; ardından 4b-9; ardında 49a-2; ʔarefe gūni 4a-2; arḳası 58b-7; arḳasın 52b-8; āstānesi 71b-6 hc; atdıḡı 103a-3 hc; atdıḡı 47b-2; ayaḡınıñ 17b-4; ayaḡları 108a-1 hc; ayaḡların 107b-9 hc; āyet-i kerīmesi 112b-3 hc; āyet-i kerīmesin 59a-3; āyetin 29a-9; baḡçeleri 70a-4 hc; baḡçeleri 75b-4 hc; baḡçeleri 88b-9 hc; baḡçeleri 91a-5 hc; baḡçesi 74a-6 hc; baḡçesi 77a-7 hc; baḡçesi 80a-7 hc; baḡçesi 94a-1 hc; bāḳısin 34a-7; bāḳısin 42a-7; barmaḡı 43a-9; barmaḡınıñ 43a-9; barmaḡıyla 110b-5 hc; başdıḡı 108a-1 hc; başılara 82a-9 hc; başına 49a-4; başında 75a-2 hc; başında 7b-9; batmasına 38b-6; bayrām gūni 30b-1; bayrām gūni 42a-5; bayrām gūni 44b-8; bayrām gūni 45a-5; bayrām gūni 46b-1; bayrām gūni 4a-5; bayrām irtesi 46b-4; baʔzısı 2b-3; baʔzısı 2b-5; baʔzısın 15a-9; baʔzısına 34a-5; bedeni 14b-7; bedeninde 14a-7; bedenine 18a-6; bedeniniñ 15b-5; beline 11b-4; beraberinde 22a-9; beraberinde 22b-3; beraberinde 23a-2; beraberine 21b-7; beraberine 21b-9; beyninde 76a-4 hc; beyninde 96b-9 hc; beyti 109b-9 hc; beziniñ 9a-2; bıyıḡın 11a-5;

bilmedüğünden 7b-1; bilmesi 14a-5; biri 105a-5 hc; biri 106a-4 hc; biri 107a-4 hc; biri 107a-5 hc; biri 10b-5; biri 12a-6; biri 3a-9; biri 44a-6; biri 45b-7; biri 8b-2; biri 8b-3; biri 8b-5; birin 11b-4; birin 11b-5; birin 15b-8; birin 45b-7; birin 5b-4; birin 7a-8; birin 8a-7; birin 9b-8; birinde 14b-9; birine 11b-5; birine 12a-3; birine 12a-5; birine 15a-2; birine 15a-5; birine 15a-9; birine 16a-1; birine 16a-4; birini 66b-1 hc; boğazından 93b-7 hc; boğazları 88a-4 hc; boğazları 89a-7 hc; Bolavādīn Köprüsi 70a-9 hc; boyunlarında 16b-3; bölüğü 14a-7; bölüğü 14b-6; bölüğü 15b-5; bürkesi 84b-1 hc; bürkesi 86a-3 hc; bürkesi 86b-5 hc; bürkesi 96a-6 hc; büstānı 70a-5 hc; büstānı 74b-8 hc; büstānı 77a-8 hc; cāmī'i 74b-7 hc; cāmī'i 75a-8 hc; cāmī'i 75b-7 hc; cāmī'-i şerīfī 72b-3 hc; cāmī'-i şerīfī 74b-3 hc; cāmī'-i şerīfī 76a-3 hc; cāmī'-i şerīfī 77a-6 hc; cāmī'-i şerīfī 79b-1 hc; cāmī'-i şerīfī 79b-7 hc; cāmī'-i şerīfī 71a-1 hc; cānib-i yemīninde 106a-7 hc; cānibinde 109a-4 hc; cānibinde 34b-6; cānibinde 47a-1; cānibinde 75a-2 hc; cānibinden 110b-1 hc; cānibinden 50b-4; cānibindendir 112a-3 hc; cānibine 105a-2 hc; cānibine 105a-3 hc; cānibine 112a-4 hc; cānibine 20b-5; cānibine 47a-5; cānibine 52b-8; cedd-i 'ālīleri 69a-1 hc; cemī'inde 25a-2; cevānib-i erba'ası 90b-3 hc; cevānib-i erba'asında 105b-3 hc; Ceyhūn ırmağı 74b-9 hc; cisri 76b-4 hc; cisri 77a-5 hc; cümlesi 103a-7 hc; cümlesi 111a-3 hc; cümlesi 113a-3 hc; cümlesi 113a-6 hc; cümlesi 43b-7; cümlesi 57b-6; cümlesi 69a-9 hc; cümlesi 81b-7 hc; cümlesi 82a-5 hc; cümlesi 91b-6 hc; cümlesin 92a-4 hc; çadırlarında 34a-1; çarşusu 70b-3 hc; çarşusu 70b-9 hc; çarşusuna 104b-6 hc; çarşusuna 104b-7 hc; çıktığı 88a-7 hc; çiçeği 96a-9 hc; çorbası 77a-7 hc; çöli 85b-7 hc; dedikleri 34b-5; değirmanı 109b-7 hc; depesinde 110b-2 hc; depesinde 77b-1 hc; dere içi 84b-5 hc; dere içi 85b-2 hc; dere içinde 87a-3 hc; dereceleri 27b-1; dereceleri 29a-8; dibi 43b-9; dibine 43b-8; dibine 44a-4; dibine 44a-7; dördünde 8b-9; du'aların 29a-9; du'ası 102b-1 hc; du'asının 25b-5; du'asının 35a-8; düğmesin 17b-7; dükkānı 109b-9 hc; dünyā kelāmı 12a-8; edigin 17b-5; ef'ālī 6b-9; ef'ālinden 16b-9; ehemmi 2b-8; ehl-i medīne hüccācı 90b-1 hc; ehline 62b-7; eli 21b-1; eli 21b-7; elin 21a-5; elin 21b-9; elin 24a-1; elin 27b-6; elin 53a-2; eline 43a-5; eline 46b-9; eliniñ 22a-4; elleri 22a-1; ellerin 19b-8; ellerin 21a-9; ellerin 21b-5; ellerin 35a-3; emşālī 81b-6 hc; emīn olmasına 60b-2; eşigin 50b-2; eteginde 110a-2 hc; eṭrāfı 40a-6; eṭrāfı 76b-9 hc; eṭrāfı 86b-6 hc; eṭrāfı 87a-3 hc; eṭrāfı 96a-7 hc; eṭrāfında 74a-3 hc; eṭrāfında 83a-4 hc; eṭrāfında 86b-7 hc; evāhīrinde 107a-8 hc; evine 62b-7; evine 63a-1; evine 63a-3; evvelinde 41a-4; evvelkisi 3b-8; evvelkisi 5b-6; eylediği 109a-5 hc; eylediği 109a-9 hc; eyvesi 83a-4 hc; eyyāmında 83a-1

hc; eyyāmlarında 71a-4 hc; eşnāsında 35a-6; eşvābın 11b-2; eşvābın 18b-4; eşvābın 29b-8; eşvābın 5b-2; fāriğ olduğu 7b-7; farzı 102b-8 hc; farzın 33b-4; farzına 10b-1; farzına 33b-2; farzını 10a-8; farzları 3a-8; fażā'ili 92a-2 hc; fuqarāsına 51a-7; ğayrı 111a-3 hc; ğayrı 73a-9 hc; ğayrı 88b-1 hc; geldiği 109b-6 hc; getürdüğü 98b-8 hc; gevdesin 11a-5; geydigi 18a-2; geydigine 14b-5; gicesi 106b-9 hc; gicesi 107a-2 hc; gicesi 9a-7; gögsin 27a-4; gözün 108a-3 hc; gözünden 35a-7; gözünden 62b-4; gözlerin 53a-3; günü 100a-2 hc; günü 102a-2 hc; günü 103a-2 hc; günü 103a-6 hc; günü 103b-5 hc; günü 106b-6 hc; günü 106b-8 hc; günü 107a-2 hc; günü 107a-4 hc; günü 107a-5 hc; günü 112a-2 hc; günü 16b-6; günü 29b-9; günü 30b-5; günü 45b-3; günü 45b-4; günü 47b-4; günü 48a-2; günü 6a-4; günü 6a-9; günü 98a-2 hc; günü 9a-8; gündür 100a-3 hc; gündür 103b-6 hc; gündür 6a-2; günleri 75a-9 hc; günlerinde 112a-1 hc; günlerinde 71b-7 hc; günlerinde 72a-6 hc; günlerinde 72a-7 hc; günlerinde 73b-7 hc; günlerinde 74b-3 hc; günlerinde 9b1; hac mevsimi 29b-8; hac niyetiyle 97a-9 hc; haccın 30a-7; haccının 35a-9; hāceti 59a-6; hācetin 13a-4; hācetin 27a-6; hacları 14a-9; haqqı 41a-1; haqqında 112b-4 hc; haqqında 92a-3 hc; hālını 63a-6; hāmmāmı 68a-5 hc; hāmmāmı 68b-8 hc; hāmmāmı 71a-7 hc; hāmmāmı 72b-3 hc; hāmmāmı 74b-7 hc; hāmmāmı 75b-7 hc; hāmmāmı 76a-3 hc; hāmmāmı 79b-8 hc; hānefī mihrābı 81a-6 hc; hāneleri 109b-4 hc; hānı 73a-5 hc; hānı 74b-8 hc; hānı 76a-2 hc; hānı 76b-8 hc; hānı 77a-7 hc; hānı 79b-2 hc; hānı 79b-7 hc; hānları 70b-3 hc; hānları 70b-9 hc; hānları 72b-3 hc; hānları 75b-7 hc; hareketinden 44a-9; hāsef olduğu 88a-9 hc; haṭṭıyla 79a-2 hc; haṭṭıyla 80b-9 hc; havāsı 66a-4 hc; havāsı 70a-6 hc; havāsı 71a-4 hc; havāsı 72a-7 hc; havāsı 72b-9 hc; havāsı 74b-4 hc; havāsı 75b-3 hc; havāsı 76a-1 hc; havāsı 77b-4 hc; havāsı 78a-2 hc; havāsı 79b-4 hc; havāsı 80a-6 hc; havāsı 83a-3 hc; havāsı 85a-6 hc; havāsı 90b-5 hc; havāsı 95b-7 hc; hayātlarında 92a-1 hc; hāzretini 51b-8; hāzretleri 104a-9 hc; hāzretleri 112a-8 hc; hāzretleri 65b-6 hc; hāzretleri 66a-1 hc; hāzretleri 67b-8 hc; hāzretleri 71b-9 hc; hāzretleri 76b-5 hc; hāzretleri 78a-8 hc; hāzretleri 94a-4 hc; hāzretleri 98a-9 hc; hāzretlerin 51b-4; hāzretlerinden 62b-3; hāzretlerine 39b-5; hāzretlerine 57a-1; hāzretlerine 57a-7; hāzretlerine 57b-4; hāzretlerine 57b-8; hāzretlerine 61a-9; hāzretlerine 61b-2; hāzretlerini 109b-4 hc; hāzretlerini 109b-8 hc; hāzretlerinin 34b-9; hāzretlerinin 80a-1 hc; hāzretlerinin 81a-2 hc; hicret itdikleri 112a-9 hc; hūḫūḫ-u 'ibādı 101b-4 hc; hūrmālıkları 91a-5 hc; hūrması 93b-9 hc; hūrması 94b-1 hc; hūşüşunda 90b-7 hc; hūccācı 94a-8 hc; hūccācı 95a-6 hc; hūccācıyla 94a-8 hc; ırmağı 74a-8 hc; i'ādesi 44a-1; i'ādesi 44a-7; i'ādesi 47b-9; i'ādesi

48a-7; i'ānetiyle 107b-6 hc; icin 21b-7; içi 111b-6 hc; içi 99a-5 hc; için 22a-1; için 22a-4; içinde 107b-3 hc; içinde 108b-7 hc; içinde 109a-3 hc; içinde 111b-2 hc; içinde 112b-6 hc; içinde 69a-5 hc; içinde 75a-7 hc; içinde 76a-8 hc; içinde 78b-1 hc; içinde 79a-6 hc; içinde 87a-7 hc; içinde 87b-3 hc; içinde 8a-2; içinde 95b-2 hc; içinde 99a-6 hc; içindedir 79a-3 hc; içinden 74a-8 hc; içinden 86a-4 hc; içinden 86a-5 hc; içine 108a-2 hc; içine 88b-8 hc; iħrām ucuna 102a-1 hc; iħtilāfı 5b-6; iķāmet olunduğına 20b-1; iķāmet olunduğuna 20b-4; ikincisi 3b-9; ikindü vaķtinde 34a-3; ikindü vaķtinde 34a-9; ikindü vaķtine 100b-2 hc; ikisi 105b-4 hc; ikisi 10b-5; ikisin 24b-2; ikisinde 26a-5; ili 27a-5; 'imāreti 72b-3 hc; 'imāreti 79b-8 hc; inciri 77a-2 hc; ipliği 78a-1 hc; irdiği 113a-7 hc; irtesi 45a-3; irtesi 47b-7; irtesi gūni 99b-1 hc; İsmā'īl ķariyyesi 72a-3 hc; ismi 111a-7 hc; ismidir 111a-7 hc; ismine 87b-9 hc; itdūđi 41a-9; itmāmından 104a-6 hc; ittişālında 104b-7 hc; ittişālında 105a-5 hc; ittişālında 110a-9 hc; ittişālındadır 105a-5 hc; izārı 11b-7; izniyle 107b-3 hc; ka'be ķapusu 22b-3; ķabūline 35a-9; ķadir gicesi 107a-5 hc; ķādir olduğı 18a-8; ķādir olduğı 18b-1; ķādir olduğı 41b-2; ķādir olduğı 51a-6; ķādir olduğına 33a-3; kāfirlerinden 112b-2 hc; kaftānın 17b-7; ķal'a dibinde 87a-5 hc; ķal'a içinde 87a-4 hc; ķal'a ķolı 87a-9 hc; ķal'ası 71b-2 hc; ķal'ası 76a-7 hc; ķal'ası 80b-1 hc; ķal'ası 83b-5 hc; ķal'ası 88b-7 hc; ķal'asından 85a-2 hc; ķalbine 52a-8; ķalbine 53a-7; ķapu arasına 22b-2; ķapu yanında 69a-6 hc; ķapusu 105b-1 hc; ķapusu 105b-6 hc; ķapusu 105b-8 hc; ķapusu 105b-9 hc; ķapusu 112b-5 hc; ķapusu 93a-5 hc; ķapusudur 104b-6 hc; ķapusına 106b-2 hc; ķapusına 51a-3; ķapusına 96b-8 hc; ķapusına 97a-3 hc; ķapusından 27a-9; ķapusından 99a-4 hc; ķapusınıñ 106a-6 hc; ķarmı 49a-3; ķarşusına 100b-2 hc; ķarşusunda 106b-1 hc; ķarşusındadır 105a-5 hc; ķarşusındadır 105b-8 hc; ķaşaba ķurbında 70b-5 hc; ķaşabası 78b-3 hc; ķaşdı 43b-9; ķāsıđında 11a-7; ķatında 45a-4; ķatında 60a-9; ķavmi 88a-6 hc; ķavmi 88b-5 hc; ķayanınıñ içinde 111b-4 hc; kenārı 82a-7 hc; kenārına 95a-5 hc; kenārında 75b-2 hc; kenārında 76a-5 hc; kenārında 83b-6 hc; kenārından 42a-8; ķırığı 19a-1; ķıtındayım 35b-4; ķiymetin 15a-7; ķiymetin 15a-8; ķiymetin 16a-2; kisesi 11b-8; ķolları 87b-3 hc; ķoltuđı 9a-2; ķoltuđında 11a-6; ķonađında 52a-5; ķorķusından 43b-4; ķoşesidir 106a-8 hc; ķoşesine 106a-9 hc; ķudreti 62b-6; ķudsīsinde 35b-2; ķulađı 21b-7; ķullarına 104b-1 hc; ķulumı 37a-3; ķulumuñ 35b-3; ķurālari 85a-7 hc; ķurbānı 17a-5; ķurbānı 17a-8; ķurbānın 16b-5; ķurbānın 45b-1; ķurbānın 6b-2; ķurbānından 17a-2; ķurbānından 17a-6; ķurbında 104b-6 hc; ķurbında 105a-4 hc; ķurbında 110a-2 hc; ķurbında 33a-1; ķurbında 34b-4; ķurbında 42a-4; ķurbında 69b-6 hc; ķurbında

80b-6 hc; urbında 81a-5 hc; urbında 84b-1 hc; urbında 87b-4 hc; urbında 89b-6 hc; uyunuñ uyı 66a-6 hc; Kçek Kyası 88b-2 hc; krkin 17b-6; lzım geldiğin 7b-2; libsın 14b-1; libsın 14b-4; libsın 14b-8; libsın 15b-2; libsın 16a-8; libsın 18a-1; libsın 52a-5; libsın 5a-7; lisnı 21a-1; m-beyninde 111a-5 hc; m-beyninde 78a-4 hc; m-beyninde 92b-4 hc; m-beyninde 93a-7 hc; Maħl oğulları 69a-5 hc; maħallelerinde 89b-7 hc; maħallerinde 92a-6 hc; maħalli 113a-2 hc; maħallinden 102b-6 hc; maħalline 103a-2 hc; maħalline 43b-4; maħalline 48a-7; maħfeli 106a-9 hc; maħmı 80a-1 hc; maħmıdır 81a-8 hc; ma'mr olduğın 52a-8; ma'nsın 36a-1; meknına 97a-7 hc; Mekke Őehrinden 30b-7; menzilesindedir 60b-5; Menzil-i Meymn Ovası 94b-9 hc; Menzil-i K Őaħrsı 86a-7 hc; mes'ili 2b-8; mescidinde 60b-1; mevķıfidır 34b-9; meyvesi 70a-5 hc; meyvesi 71b-4 hc; meyvesi 73a-1 hc; meyvesi 75b-5 hc; meyvesi 77a-1 hc; meyvesi 77a-8 hc; meyvesi 77b-9 hc; meyvesi 85a-8 hc; mezhebine 2a-2; miħrb dıvarı 81a-4 hc; miķdr 42b-1; miķdr 43a-7; miķdr 43b-3; miķdr 47a-2; miķdr 62b-6; Min gnlerinde 46b-3; minresi 105b-2 hc; miŐli 80a-6 hc; monlsı 100b-6 hc; murd itdiği 98b-6 hc; murdı 17a-4; muŐhaf-ı Őerifleri 81a-2 hc; muvcehesine 58b-1; muvcehesine 58b-8; myesser olduğı-n 63a-5; namzı 101b-1 hc; namzı 10a-3; namzı 33b-6; namzın 31b-3; namzın 40a-9; namzına 40b-5; namzında 25b-4; namzını 100a-9 hc; namzlarınıñ 10b-4; nmında 69b-9 hc; nmında 87a-7 hc; nef'i 2b-2; nefsi 28b-2; nefsinde 2b-5; nev'i 8b-2; niyetiyle 97a-8 hc; niyetiyle 49a-1; oğlı 98b-5 hc; oğduğu 29a-9; olduğu 110b-5 hc; oluğu 23a-2; oluğu 24b-8; omuzı 21b-9; omuzundan 11b-4; omuzundan 17b-8; on sekizi 3b-4; orta yerinde 17b-4; orta yerinde 80b-5 hc; otuz biri 105b-4 hc; nnde 105b-6 hc; nnde 66a-5 hc; nnde 81a-6 hc; nnde 86a-3 hc; nndedir 104b-7 hc; nnden 73b-1 hc; nnden 74a-2 hc; nnden 74b-9 hc; nnden 76b-3 hc; nnden 76b-9 hc; nnden 77a-5 hc; nnden 77b-3 hc; nnden 77b-7 hc; nnden 79b-2 hc; nnden 86b-5 hc; nne 18b-6; nne 93b-8 hc; rtsine 27a-5; yle ezn 33a-7; yle namzını 100a-8 hc; yle vaķtinde 10b-9; yle vaķtinde 34a-2; yle vaķtinde 34b-2; zri 16a-6; pbucın 17b-5; Pirini Ovası 87b-9 hc; Ramażan bayrmından 7a-6; rz olmaların 41a-3; red itdğin 53a-7; refiķleri 11b-9; ridsı 11b-5; Őabħ namzı 4a-5; Őabħ namzın 101b-5 hc; Őaı 7b-9; Őaın 46a-9; Őaın 7a-4; Őaın 7b-8; Őađ cnibinde 32a-9; Őađ elin 21b-7; Őađ eliyle 23b-8; Őađına 22a-5; Őađına 44b-7; Őađına 56b-9; Őađına 57a-6; Őađına 5a-5; Őađibi 17a-2; Őađibi 17a-6; Őađalından 19a-3; skin olduğu 109b-5 hc; sa'yın 30a-7; sa'yinden 7b-7; Sebt gni

106b-6 hc; sekizi 3b-4; selām virdüğü 57b-8; selāmin 53a-6; silkine 3a-3; şolına 44b-6; şolına 57b-9; şolına 58b-5; şuları 68b-1 hc; şuları 70a-4 hc; şuları 71a-2 hc; şuları 71a-6 hc; şuları 72b-9 hc; şuları 73a-9; şuları 73b-5 hc; şuları 75b-9 hc; şuları 80a-7 hc; şuları 82b-3 hc; şuları 90b-4 hc; şuları 93b-9 hc; şuları 94b-2 hc; süresi 111b-7 hc; süresi 99a-8 hc; şuyı 111b-9 hc; şuyı 66b-8 hc; şuyı 68a-1 hc; şuyı 68a-5 hc; şuyı 68b-7 hc; şuyı 69b-2 hc; şuyı 73a-6 hc; şuyı 75b-6 hc; şuyı 79a-8 hc; şuyı 79b-8 hc; şuyı 80b-7 hc; şuyı 83a-9 hc; şuyı 83b-3 hc; şuyı 84a-3 hc; şuyı 84a-7 hc; şuyı 84b-2 hc; şuyı 84b-6 hc; şuyı 85a-2 hc; şuyı 85a-5 hc; şuyı 86a-3 hc; şuyı 87a-6 hc; şuyı 87b-5 hc; şuyı 89a-3 hc; şuyı 91a-1 hc; şuyı 93b-1 hc; şuyı 95a-5 hc; şuyı 95b-6 hc; şuyı 96a-3 hc; şuyı 96a-6 hc; şuyıdır 72a-6 hc; şuyın 21b-2; süleymāniyye medresesi 104b-6 hc; Süneni kıriyyesi 78a-5 hc; sünneti 10a-6; sünnetin 33a-8; sünnetin 40b-4; sünnetinden 10a-7; sünnetleri 8b-1; Şağ deryāsi 95a-5 hc; şavtı 4b-8; şavtı evvelinde 8b-7; şavtıdır 4b-7; şavtında 25a-1; şehri 108b-7 hc; şehri 109a-3 hc; şehri 110a-9 hc; şehriden 51a-6; şehrine 19a-6; şeklinde 82a-8 hc; şenligi 76a-9 hc; şey'i 73a-2 hc; şey'i 84a-1 hc; şağ eteginde 99a-4 hc; şağ içi 73a-8 hc; şağı 109a-4 hc; şağı 110a-2 hc; şağakşıkı 18a-9; şağakşuğu 18b-2; şahtı 72b-5 hc; şarafı 88b-4 hc; şarafı 89a-8 hc; şarafı 90b-9 hc; şarafı 93b-6 hc; şarafına 47a-7; şarafında 102a-7 hc; şarhana çorbası 82b-4 hc; şariki 2a-5; şariki 2a-8; şaşını 102a-9 hc; şaşrasında 108b-7 hc; şaşrasında 91b-7 hc; şaşrasından 78b-2 hc; şavāf namāzi 25a-9; şavāf namāzi 4b-3; şavāf namāzın 49a-3; şavāf namāzın 8a-8; şavāf namāzından 26b-7; şavāf namāzından 27a-7; şavāf ziyāreti 45a-8; şavarı 35a-1; te'şirindendir 90a-9 hc; tedārikine 104a-8 hc; tekāsülüne 2b-4; tırnağın 11a-5; topları 75a-9 hc; tırduğı 41a-5; türkisiniñ 2b-3; tıbi 52a-6; ucıyla 43a-9; ucun 9a-2; uçların 11b-5; 'umre şavāfına 20b-7; 'umre şavāfına 21a-1; umuzı 9a-3; umuzı 9a-4; umuzların 8b-8; ücretin 17a-4; ümīdiyle 7a-7; üstünde 32b-9; üstünde 35a-1; üstüne 11b-7; üstüne 27b-1; üstüne 29a-8; üstüne 49a-5; üstüne 9a-3; üzerinde 102a-6 hc; üzerinde 112a-4 hc; üzerinde 52b-9; üzerinde 69b-8 hc; üzerinde 78a-6 hc; üzerinde 82b-9 hc; üzerinde 93a-5 hc; üzerinde 97a-1 hc; üzerinde 99b-4 hc; üzerine 18a-2; üzerine 21a-9; üzerine 44a-6; üzerine 59b-2; üzüm tırşısı 68a-9 hc; üzümü 77a-8 hc; vācibleri 3b-3; va'd-ı 'ažimi 26a-8; vaqfesin 41b-7; vaqfesinde 36b-5; vaqfesine 101a-9 hc; vaqti 106a-5 hc; vaqti 40b-6; vaqti 44b-8; vaqti 47b-6; vaqtinde 100a-3 hc; vaqtinde 10b-3; vaqtinde 11a-1; vaqtinde 33b-6; vaqtinde 34b-2; vaqtinde 4a-6; vaqtine 101b-1 hc; vaqtine 102a-3 hc; vālidesi 69a-8 hc; vaşfi 80a-9 hc; vilāyetine 48b-9; vuķū'ı 19a-5; yağı 94b-2 hc;

yağmur şuyudur 84b-2 hc; yaqasında 78b-3 hc; yanında 111b-6 hc; yanında 34b-6; yanında 3b-5; yanında 3b-6; yanında 48b-2; yanında 51a-5; yanında 59a-2; yanında 94b-7 hc; yanından 5a-4; yatsu namāzın 101a-7 hc; yaylası 73b-3 hc; yaylası 73b-4 hc; yeñlerin 17b-7; yeri 90b-9 hc; yeridir 70a-1 hc; yeridir 73a-2 hc; yeridir 74b-5 hc; yeridir 95a-6 hc; yerinde 32a-9; yerindeki 40a-5; yerinden 17b-5; yerinden 19a-1; yerine 104b-6 hc; yerine 15b-7; yerine 16a-6; yerine 44a-9; yerine 44b-2; yerleri 76b-1 hc; yerleri 86a-4 hc; yol üzerinde 65b-7 hc; yolu 110b-2 hc; yolu 112a-3 hc; yolu 68a-2 hc; yolu 69b-7 hc; yolu 82b-7 hc; yolu 83b-8 hc; yolları 73a-6 hc; yolları 89a-7 hc; yüzün 108a-3 hc; yüzün 18b-5; yüzün 21b-8; yüzün 47a-3; yüzün 52b-8; yüzün 5b-3; yüzine 18b-6; yüzine 49a-4; yüzün 27b-2; zamānında 88b-6 hc; zannı 35b-3; zarar gelmesinden 18a-7; zararı 48a-6; zikir olunduğı 105b-1 hc; ziyādesin 63a-8; ziyāreti 108b-8 hc; ziyāretine 92a-2 hc; zīneti 13b-8; şevābı 10a-1; şevābı 61a-6; Kırd Kulağı 75a-7 hc;

+sİz

hısābsız 20a-7; hısābsız 41b-6; issüz 67a-9 hc; issüz 74a-1 hc; issüz 76b-1 hc; mürü'etsizlikdir 42a-3;

+şAr

yedişer 103a-7 hc;

-A

bataşururken 39a-2; gömeşoya 46b-1; kıya mı bilür 7b-5; varagele 29b-2;

-A

āb-dest ala 46b-7; 'afv oluna 113a-9 hc; ala 11b-3; ala 42a-8; ala 43a-6; aşı 11b-5; ata 43b-1; ata 47a-3; ata 47b-2; ata 47b-5; başlaya 29b-4; bile 48b-8; binā olmaya 43b-9; büyük olmaya 42a-9; cānibine ide 52b-8; cemi' eyleyem 2b-9; çıka 27b-1; çıka 29a-8; çıkara 11b-3; çok ide 51b-7; dāhil ola 19b-6; dāhil ola 63a-1; dāhil olmaya 62b-8; deye 12b-6; dibi ola 43b-9; dileye 13a-4; dileye 27a-6; dimeye 25b-1; diñleye 33b-1; diñleye 46b-9; diye 43b-2; diye 52b-4; diye 56b-6; diye 56b-8; diye 58a-1; diye 58b-3; diye 59a-6; diye 59b-3; diye 61a-1; diye 61b-3; diye 63a-3; dōke 49a-5; dōne 46b-2; du'ā ide 20a-9; du'ā ide 28b-3; du'ā ide 29b-5; du'ā ide 41b-4; du'ā ide 47a-5; du'ā ide 47a-8; du'ā ide 47b-4; du'ā ide 51a-5; du'ā ide 61a-4; du'ā oluna 82a-5 hc; du'ā oluna 94b-9 hc; envāⁱ-ı 'ibādātdan ide 48b-7; envāⁱ-ı 'ibādet

ide 60a-8; eyleye 63a-7; ğāfil olmaya 25a-2; ğaflet olunmaya 101b-3 hc; ğaflet olunmaya 67a-6 hc; ğaflet olunmaya 68b-3 hc; ğaflet olunmaya 72a-1 hc; geçe 23b-9; gele 21a-5; gele 26b-8; gele 27b-1; gele 29a-7; gele 34b-3; gele 43a-7; gele 47a-2; gele 47a-6; gele 47b-1; gele 58b-2; gele 59a-8; gelmeye 58b-8; geye 29b-8; geymeye 18a-7; gide 32a-8; gide 46b-2; gide 50b-5; gidere 11a-7; gire 107b-6 hc; gire 30a-1; gire 52b-1; gire 52b-5; giye 18a-9; giye 52a-6; gömeğoya 46b-1; ğusul ide 11a-8; ğusul ide 33a-5; ğusul ide 46b-6; ğusul ide 52a-4; ğusul ide 52a-5; ħālī olunmaya 100b-4 hc; ħālī olunmaya 94b-6 hc; ħareket eyleye 104b-5 hc; ħāşıl ola 59a-7; ħatim ide 29b-4; ħazar ide 60a-7; ışībā' ide 25a-2; i'āde ide 40b-8; icrā ide 31b-7; içe 26b-9; ide 41b-2; ihtimām oluna 92b-8 hc; ihtimām oluna 93a-7 hc; ihzār ide 52a-8; ihzār ide 53a-7; iki rek'at taḥiyyetü'l-mescid kıla 33a-6; iktidā ide 10a-9; iktidā ide 10b-2; iktidā ide 33b-3; iktidā ide 34a-6; ine 33a-2; is[t]ilām ide 50b-3; isteye 62b-4; ka'beden yaña ide 27b-2; kabül ide 7b-6; kādir olduğına 33a-3; kaldura 35a-4; kılmaya 59a-6; karşı ide 47a-4; kese 11a-5; kese 45b-1; kıla 11a-1; kıla 25b-1; kıla 33b-5; kıla 34a-7; kıla 34a-9; kıla 34b-3; kıla 40b-1; kıla 40b-2; kıla 40b-3; kıla 40b-5; kıla 40b-9; kıla 44b-7; kıla 46b-7; kıla 52b-6; kıla 63a-1; kılına 33b-7; kırka 7b-8; kona 31b-2; kona 40a-8; kıoya 48b-3; ma'lüm ola 10a-2; ma'lüm ola 13b-9; ma'lüm ola 16b-4; ma'lüm ola 17b-9; Ma'lüm ola 1b-6; meşh ide 23b-8; meşğül ola 33a-4; meşğül ola 41a-1; meşğül oluna 93a-2 hc; münselik olam 3a-3; müyesser eyleye 104b-1 hc; namāz kıla 11b-1; namāz kıla 48b-5; namāz kıla 59b-1; namāz kıla 61a-5; namāz kıla 62b-2; namāz kıla 63a-4; namāzi kıla 20b-2; nidā ide 59a-5; niyyet ide 20b-6; niyyet ide 21a-1; niyyet ide 40b-5; oğuya 108a-7 hc; oğuya 12b-8; oğuya 19a-7; oğuya 19b-9; oğuya 22a-6; oğuya 22a-9; oğuya 22b-3; oğuya 22b-7; oğuya 23a-2; oğuya 23a-9; oğuya 23b-3; oğuya 24a-3; oğuya 25b-5; oğuya 26a-7; oğuya 26a-9; oğuya 27a-1; oğuya 27b-3; oğuya 27b-7; oğuya 28b-5; oğuya 29a-1; oğuya 29a-9; oğuya 30b-8; oğuya 31a-2; oğuya 32a-3; oğuya 32b-2; oğuya 35b-8; oğuya 36b-4; oğuya 37a-5; oğuya 37b-4; oğuya 38b-7; oğuya 39a-2; oğuya 39b-8; oğuya 41b-3; oğuya 45b-9; oğuya 46a-5; oğuya 49a-7; oğuya 50b-5; olmaya 45b-9; oluna 99b-1 hc; öpe 21b-3; öpe 21b-7; öpe 50b-2; pāk ide 11a-5; ref-i şavt itmeye 53a-8; rücu' ide 57b-9; şadağa ide 15a-3; şadağa ide 15a-6; şadağa ide 16a-3; şadağa ide 16a-5; şadağa ide 19a-1; şadağa ide 19a-3; şadağa ide 51a-7; şadağa ide 62b-7; şadağa virile 66a-2 hc; şaқına 25a-6; şalavāt getüre 39b-5; şalavāt vire 31b-1; şalavāt vire 59a-1; şarzla 11b-4; sa'y ide 30a-3; sa'y ide 35a-7; sa'y ide 62b-5; sekizinci günü ola 30b-6; selām vire 57a-2; selām

vire 57a-7; selām vire 60b-7; selām vire 61a-4; sünnetin kıla 33a-8; şükir ide 63a-6; şürü' ide 20b-3; taleb eyleye 63a-9; taleb ide 41a-3; taş ala 47a-1; tavāf ide 20b-9; tavāf ide 30a-2; tavāf ziyāreti ide 45a-8; tavāf-ı ziyāreti ide 45b-1; telbiye ide 35a-6; telbiye ide 41a-9; telbīye ide 13a-7; telbīye ide 13a-9; teveccüh ide 30b-7; teveccüh ide 31b-5; teveccüh ide 35a-5; teveccüh ide 39b-6; teveccüh ide 42b-2; teveccüh ide 58b-6; tırāş ola 29b-8; tırāş ola 45a-7; tırāş ola 45b-1; tırāş ola 7b-8; tırāş olmaya 30a-9; tilāvet oluna 93b-4 hc; tura 18a-8; tura 34b-4; tura 41a-6; tura 43a-8; tırmaya 47b-3; tıblene 52a-6; uzada 47a-9; vara 33a-5; vara 45b-2; vara 60b-6; vara 61a-3; vara 61a-4; varagele 29b-2; varıncaya 91a-3 hc; vāşıl ola 31a-2; vire 15a-8; vire 53a-9; vire 58b-3; virmeye 15a-9; yaña ide 22a-2; yele 28b-9; Yüy'e 43a-6; yürüde 8a-1; yürüye 56b-9; yürüye 57a-6; zan ide 35b-1; ziyāde ide 52a-2; ziyāret eyleye 99a-3 hc; ziyāret ide 61a-3; ziyāret ideler 92b-2 hc; ziyāret oluna 109a-6 hc; ziyāret oluna 109a-9 hc; ziyāret oluna 109b-7 hc; ziyāret oluna 109b-9 hc; ziyāret oluna 110a-8 hc; ziyāret oluna 110b-6 hc; ziyāret oluna 111a-3 hc; ziyāret oluna 65b-7 hc; ziyāret oluna 66b-5 hc; ziyāret oluna 67a-6 hc; ziyāret oluna 67b-8 hc; ziyāret oluna 68b-3; ziyāret oluna 69a-2 hc; ziyāret oluna 69a-9 hc; ziyāret oluna 70b-6 hc; ziyāret oluna 72a-1 hc; ziyāret oluna 76b-6 hc; ziyāret oluna 78a-9 hc; ziyāret oluna 79a-1 hc; ziyāret oluna 79a-4 hc; ziyāret oluna 80a-2 hc; ziyāret oluna 81b-7 hc; ziyāret oluna 91b-6 hc; ziyāret oluna 94a-4 hc;

-AcAk

atacak taşlarıñ 43b-6; atılacak taşlar 44b-5; atılacak taşlar 48a-2; çıkacak vakitde 45b-6; çıkacak vakitde 7a-1; çıkacak zamānda 4a-8; geymeyecek bedenine 18a-6; girecek kapısı 112b-5 hc; kılacak miğdārı 42b-1; kılacak zamān 9b-6; kırā'et olunacak du'alar 96b-6 hc; müstecāb olacak maḥallelerdir 99a-9 hc; tavāf olunacak maḥalde 105b-3 hc;

-Ak

konak 70a-1 hc; konakda 96a-9 hc; konakdadır 95b-3 hc; konakdır 94a-6 hc; konakdır 95b-4 hc; konakdır 96b-1 hc; oturaq 73a-2 hc; oturaq 74b-5 hc; oturaq 85a-9 hc; oturaq 91b-1 hc;

-AmA-

tırâş olamadı7b-4;

-AmAz

ihrâmdan çıkamaz 97b-3 hc;

-An

âfâkı olana 4a-9; anda bulunan kimesne 107b-5 hc; anda olan direkler 60a-9; anda olanlara 60b-6; Babu'l-ḥarâm beyninde olan 97a-1 hc; bilmeyen 10b-3; bilmeyen kimse 26a-6; cānibinde olan 47a-1; cānibinde olan 75a-2 hc; devşirilen elli toḫuz taşdan 102a-8 hc; du'âlarda geçen tertîb 24b-9; ehem-i mühim olan 20a-6; ehem-i mühim olan 41b-5; ehemmi olan 2b-8; ehl-i 'ilim olana 2a-3; elzem olandandır 14a-6; eṭrâfında olan köylerden 74a-3 hc; fâriğ olan kimesne 7a-4; giden 104b-2 hc; giden 112a-4 hc; gidene 48a-3; ḥaḫḫı olan 41a-1; ihrâmlanan 30a-5; ihtilâfı olan 5b-6; isti'mâl iden 3a-1; ḳâdir olana 4b-3; ḳâdir olmayan 24b-1; ḳalana 48a-4; ḳârin olan 8a-4; ḳârin olan kimselere 30a-6; ḳârin olan kimseye 16b-5; ḳârin olana 8b-4; ḳarşusunda olan 106b-1 hc; ḳılanlar 34a-1; ḳılanlar 34a-2; ḳum içinde olan 95b-2 hc; lâzım olan 104b-3 hc; maḥall-i remî olan 43a-8; maḥall-i remî olan 43b-7; maḥîṭ olan 11b-2; mazannetü'l-icâbe olan 42a-1; ma'zûr olan 15b-7; ma'zûr olanlardır 14b-7; Mescid-i İbrâhîm'e gelen kimse 34a-4; Mescid-i İbrâhîm'e gelmeyenler 33b-9; meşhûr olan 61a-2; muḥrim olan 13b-9; muḥrim olan 18a-5; muḥrim olan 18b-4; muḥrim olan 18b-7; muḥrim olana 17b-2; muḥrim olanlar 14a-6; murâd iden 1b-6; murâd iden 63a-9; mu'în olan 3a-2; mü'ekkede olan 8b-3; müfrid bi'l-ḥac olana 30a-4; müfrid bi'l-ḥac olana 6a-4; mütemetti' olan 8a-3; mütemetti' olanlara 6a-8; müttefaḫun-'aleyh olan 3b-7; müyesser olan 108a-6 hc; namâz ḳılana 60b-2; namâz ḳılana 61a-6; niyyet idene 6b-4; niyyet idene 6b-6; niyyet idene 7a-3; oḳuyana 26a-8; oḳuyandır 39b-7; olan kimesne 18a-1; orta yerinde olan 17b-4; orta yerinde olan 32a-9; öñünde olan 66a-5 hc; 'özri olmayan 16a-6; 'özri olmayanlardır 14a-7; selâm virenleriñ 53a-6; şühret bulan ismidir 111a-7 hc; ta'bîr olunan 69b-8 hc; ta'bîr olunan 82a-4 hc; ta'bîr olunan 95b-8 hc; ṭarafında olan 102a-7 hc; ṭaş uran 69a-4 hc; ṭaşrasında olan 108b-8 hc; ṭavarı olana 35a-1; ṭuran 107b-9 hc; ümmî olana 2a-5; üzerinde olan 52b-9;

vâkı' olan 51a-8; varan 82b-5 hc; yalnız kılan kimse 10b-8; yalnız 'umre ile gelene 16b-8; yaz günü ziyârete gelenler 112a-2 hc; yemîninde olan 106a7 hc; zikir olunan 8a-6; sâbit olan 81b-8 hc;

-ar

açar şular 100a-4 hc; açar şular 113a-1 hc; açar şuları 70a-4 hc; açar şuları 71a-6 hc; açar şuları 75b-9 hc; açar şuyı 95a-5 hc;

-Ar-

çıķara 11b-3; çıkarır 74b-1 hc; çıkarmamak 5b-2; çıkarup 18a-3; çıkarur 77b-8 hc; gidere 11a-7;

-ArAk

giderek 51a-5; selâm iderek 91a-8 hc; selâm iderek 93b-3 hc; silkerek 8b-8; telbiye iderek 104a-5 hc; telbiye iderek 19b-5; telbiye iderek 32a-7; tevḥîd iderek 100b-1 hc; tevḥîd iderek 91a-8 hc; tövbe iderek 59a-8; yürüyerek 22a-5; yürüyerek 28b-4; yürüyerek 29a-7; yürüyerek 52a-9; zikrüllâh iderek 101a-1 hc;

-dİ

geldi 61a-5; geldi ise 29b-7; geldise 20b-9; geldise 30a-9; geydise 16a-8; giderler idi 92a-2 hc; kıldı 92b-6 hc; mücez-i muḥill oldu ise 2b-5; muḥtefî oldılar 112b-2 hc; murâd itdim 2b-6; müyesser oldu 108a-5 hc; okudu 26a-4; okurlardı 24a-6; okurlardı 24a-9; taḥrîr olundu 113a-8 hc; taḥt oldu 72b-7 hc; tıraş olamadı7b-4; yarlıgadam 37a-3;

-dİK

alduğı 43a-5; anlamaduğı 36a-1; atduğı 103a-3 hc; atduğı 47b-2; başduğı 108a-1 hc; bilmeduğünden 7b-1; çıķduđı 88a-7 hc; dedikleri 34b-5; didikleri 76a-5 hc; didikleri 79a-5 hc; eyledigi 109a-5 hc; eyledigi 109a-9 hc; fâriğ olduğı 7b-7; geldiği 109b-6 hc; geldikleri 101a-4 hc; getürdüği 98b-8 hc; geydigi 18a-2; geydigine 14b-5; geydigine 15b-3; ḥasef olduğı 88a-9 hc; hicret itdikleri 112a-9 hc; iķâmet olunduğına 20b-1; iķâmet olunduğuna 20b-4; irdiği 113a-7 hc; itdüği 41a-9; ķâdir olduğı 18a-8; ķâdir olduğı 18b-1; ķâdir olduğı 41b-2; ķâdir olduğı 51a-6; ķâdir olduğına 33a-3; lâzım geldiğin 7b-2; ma'mür olduğın 52a-

8; medfün oldukları 82a-2 hc; murād itdiği 98b-6 hc; müyesser olduğu-çün 63a-5; oğuduğı 29a-9; päre oldığı 110b-5 hc; red itdügin 53a-7; sākin oldığı 109b-5 hc; selām virdügi 57b-8; tırduğı 41a-5; zikir olunduğı 105b-1 hc;

-dİkcA

iktizā itdikçe 69b-9 hc; kırkmadıkça 7a-5; Minā'da olduğca 48b-4; tağayyürü zamān ve mekān olduğca 13b-3; tamām itmedikçe 97b-2 hc; yağmur olduğca 112a-1 hc;

-dİkdA

atdıkdā 43b-8; 'avdet olunduğda 101b-8 hc; çaldıkdā 99a-1 hc; çıkdıkdā 13b-4; dāhil olduğda 32a-8; dāhil olduğda 96b-3 hc; döndükde 5b-8; fāriğ olduğda 17a-1; fāriğ olduğda 25b-5; fāriğ olduğda 46b-2; geldikde 110a-6 hc; geldikde 62b-7; geldikde 72b-6 hc; girdikde 63a-3; göçdükdē 42b-3; göründikde 52a-1; hac mevsimi olduğda 29b-8; içdikde 27a-1; indikde 13b-4; kādīr olduğda 24a-1; kōndüğda 90a-5 hc; muħrim olduğda 97a-8 hc; murād itdikde 49a-1; naķil olunduğda 65b-5 hc; oğunduğda 33a-7; rāst geldikde 13b-3; telbiye itdikde 9b-7; vardıkdā 100a-3 hc; vardıkdā 104b-4 hc; vardıkdā 99b-5 hc; varıldıkdā 94b-3 hc; varıldıkdā 98a-7 hc; vāşıl oludkda 39b-8;

-dİkdAn

atdıkdān 45a-9; atdıkdān-şōñra 47a-4; atdıkdān-şōñra 47a-7; batdıkdān 5a-1; döndikden-şōñra 107b-1 hc; düşdükdēn-şōñra 44a-4; fāriğ olduğdan 26b-8; geçdikden 29a-6; geçdikden-şōñra 100b-5 hc; geldikden 103b-4 hc; itdikden-şōñra 104a-1 hc; sa'y itdikden 20b-8; taḫbīķ itdikden-şōñra 2a-2; tōğdukdān 45a-1; vardıkdān 47b-7;

-dİr

binā eylemişdir 66b-2 hc; binā itmişdir 112a-1 hc; binā itmişdir 66b-7 hc; binā itmişdir 68a-6 hc; binā itmişdir 68b-9 hc; binā itmişdir 70a-7 hc; binā itmişlerdir 34b-8; binā itmişlerdir 40a-7; binā itmişlerdir 94b-7 hc; binā olunmuşdır 109a-5 hc; binā olunmuşdır 110a-3 hc; binā olunmuşdır 111b-1 hc; borçlar kalmışdır 16b-4; buyurmuşdır 35b-3; cemi' itmişdir 67a-2 hc; çevirmişdir 76a-8 hc; çuķur olmuşdır 108a-2 hc; ğusul itmişlerdir 92a-7 hc; izhār-ı islām itmişlerdir 110a-8 hc; kḫbbe yapmışlardır 32b-9;

kıyuy yapırmış 89b-5 hc; müzeyyen olmuşdır 105b-5 hc; naķil olunmuşdır 91b-9 hc; namāz kılmışdır 48b-6; namāz kılmışlardır 99a-7 hc; nāzil olmuşdır 111b-5 hc; nāzil olmuşdır 111b-8 hc; nāzil olmuşdır 112b-4 hc; olmuşdır 99a-8 hc; oturmışlardır 98b-1 hc; oturmışlardır 99a-7 hc; oyulmuşdır 111b-7 hc; pāre olmuşdır 99a-2 hc; rivāyet olunmuşdır 75a-5 hc; rivāyet olunmuşdır 81a-5 hc; va'de olunmuşdır 51b-9; vāķı' olmuşdır 69b-7 hc; vāķı' olmuşdır 75b-3 hc; vāķı' olmuşdır 80b-6 hc; vāķı' olmuşdır 105b-7 hc; vāķı' olmuşdır 77b-2 hc; vāķı' olmuşdır 79a-6 hc; vardır 70a-8 hc; vārid olmuşdır 92a-3 hc; ŷan itmelüdir 35b-7;

-dlr-

ķazdurup 67a-1 hc; ķondururlar 72a-5 hc; öldürmek 18b-8; öldürse 18b-9; öldürse 19a-2; tırāř itdirüp 97a-6 hc;

-U

deyü 100b-9 hc; deyü 11a-2; deyü 11b-1; deyü 22b-1; deyü 4b-3; deyü 6b-3; deyü 6b-5; deyü 6b-6; deyü 75a-4 hc; deyü 81a-5 hc; deyü 8b-7; deyü 91b-8 hc; deyü 9a-2; idivirmek 30a-7;

-IcAk

böyle olıcaķ 35b-6; niyyet idicek 5a-7; öyle olıcaķ 26a-5; selām viricek 34a-6;

-Ik

açıķ 106b-7 hc; açıķ 9a-4; bölügi 14a-7; bölügi 14b-6; bölügi 15b-5; bölük 15b-1; bölükdür 14a-6; büyük 112b-4 hc; büyük 41b-9; büyük 42a-9; büyük 72a-3 hc; büyük 99a-1 hc; kıırığı 19a-1; ķonağında 52a-5; řovuķdan 18a-6; řovuķdur 80b-8 hc; Ŷazıķ 86a-8 hc;

-II-

açılır 106b-4 hc; açılır 106b-5 hc; açılır 106b-7 hc; açılır 107a-1 hc; açılır 107a-3 hc; açılır 107a-4 hc; açılır 107a-6 hc; açılır 107a-8 hc; açılır 107b-1 hc; açılır 107b-4 hc; atılacaķ taşlar 44b-5; atılacaķ taşlar 48a-2; baķılsa 111a-6 hc; çekilür 66b-9 hc; çıkılup 102b-5 hc; çıkılır evler 110b-2 hc; devşirilen elli toķuz taşdan 102a-8 hc; dikilmiş eřvāb 14a-1; dikilmiş eřvāb 5a-9; dikilmiş libāsin 5a-7; geçilür 69b-

8 hc; girilmez 88b-8 hc; içilmek 90a-7 hc; içilmez 86a-5 hc; oyulmuşdır 111b-7 hc; oyulmuşdır 99a-5 hc; pāzār құrılır 100a-5 hc; şadaқа virile 66a-2 hc; şarıla 11b-4; selām virilüp 94b-4 hc; varıldıqda 94b-3 hc; varıldıqda 98a-7 hc; varılup 99b-9 hc; varılup 102b-3 hc; varılup 103a-3 hc; varılır 67b-2 hc; varılır 99b-9 hc; yazılıdur 93a-5 hc; yazılır 60b-3; yazılır 61a-7;

-Im

cemi' eyleyem 2b-9; ihsān iderim 35b-5; murād itdim 2b-6; münselik olam 3a-3; virürüm 35b-6; yarlıgadam 37a-3;

-Un-

'afv oluna 113a-9 hc; 'afv olunur 101b-4 hc; anda bulunan kimesne 107b-5 hc; 'avdet olunduqda 101b-8 hc; 'azīmet olunup 98a-4 hc; binā olunmuşdır 109a-5 hc; binā olunmuşdır 110a-3 hc; binā olunmuşdır 111b-1 hc; binā olunup 72b-6 hc; bir şey bulunmaz 85b-7 hc; bir şey bulunmaz 86b-1 hc; bir şey bulunmaz 77b-4 hc; bir şey bulunmaz 83b-3 hc; bir şey bulunmaz 86a-6 hc; bir şey bulunmaz 87b-8 hc; bir şey bulunmaz 89b-7 hc; bir şey bulunmaz 91a-1 hc; bir şey bulunmaz 91a-3 hc; bir şey bulunmaz 95a-2 hc; bulunmağa 93a-7 hc; bulunmaqdır 5a-2; bulunmamağ-ıla 67b-1 hc; bulunmaz 72a-8 hc; bulunmaz 80a-6 hc; bulunmaz 83a-9 hc; bulunur 100a-6 hc; bulunur 113a-4 hc; bulunur 67b-6 hc; bulunur 73a-2 hc; bulunur 74a-7 hc; bulunur 78a-1 hc; bulunur 78b-6 hc; bulunur 80a-3 hc; bulunur 94a-1 hc; du'ā oluna 82a-5 hc; du'ā oluna 94b-9 hc; ğaflet olunmaya 101b-3 hc; ğaflet olunmaya 67a-6 hc; ğaflet olunmaya 68b-3 hc; ğaflet olunmaya 72a-1 hc; ğaflet olunmayup 93a-6 hc; ğaflet olunmayup 94b-4 hc; görünür 111a-6 hc; görünür 33a-1; görünür 85b-9 hc; görünür 91a-5 hc; göründikde 52a-1; görünse 32b-2; hālī olunmaya 100b-4 hc; hālī olunmaya 94b-6 hc; her şey bulunur 94b-1 hc; her şey bulunur 72a-4 hc; her şey bulunur 85a-7 hc; her şey bulunur 96a-7 hc; her şey olunur 67b-2 hc; hiç bir şey bulunmaz 84b-3 hc; iḥrāmlanan 30a-5; iḥrāmlanmaqdır 3b-8; iḥrāmlanup 104a-5 hc; ihtimām oluna 92b-8 hc; ihtimām oluna 93a-7 hc; iḳāmet olunduğına 20b-1; iḳāmet olunduğuna 20b-4; iḳāmet olunur 33b-2; iḳāmet olunur 33b-4; istirāhat olunup 101a-8 hc; kılına 33b-7; kılınmaz 10a-6; kılınmaz 33b-8; kılınur 10a-6; kılınur 10b-3; kılınur 33b-6; kırā'et olunacaq du'ālar 96b-6 hc; kırā'et olunur 102b-2 hc; kuşanmağ 11b-7; mekiş olunmayup 67b-1 hc; mekiş olunmayup 99b-8 hc; mekiş olunup

100b-3 hc; mekiş olunup 98a-7 hc; mekiş olunur 100a-6 hc; mekiş olunur 82b-1 hc; mekiş olunur 92b-7 hc; mekiş olunur 97b-4 hc; meşğül oluna 93a-2 hc; murād olunur 100a-5 hc; murād olunursa 113a-3 hc; murād olunursa 67b-6 hc; mürür olunur 67a-8 hc; naķil olunduķda 65b-5 hc; naķil olunmuşdır 91b-9 hc; nesne bulunmaz 69b-3 hc; nesne bulunmaz 79a-8 hc; nesne bulunmaz 84a-7 hc; nesne bulunmaz 87a-1 hc; nesne bulunmaz 88b-1 hc; nesne bulunmaz 89b-1 hc; oķunduķda 33a-7; rivāyet olunmuşdır 75a-5 hc; rivāyet olunmuşdır 81a-5 hc; sa'y olunmağa 105a-4 hc; sa'y olunmağa 105a-5 hc; şıyāfet olunup 82a-9 hc; şaķ olunmuş 111b-2 hc; şey' bulunmaz 95b-4 hc; şey' bulunur 95b-7 hc; ta'bīr olunan 69b-8 hc; ta'bīr olunan 82a-4 hc; ta'bīr olunan 95b-8 hc; ta'bīr olunur 70a-9 hc; taħrīr olundu 113a-8 hc; ta'īm olunup 102b-1 hc; tavāf olunacak maħalde 105b-3 hc; teveccüh olunur 98a-4 hc; tilāvet oluna 93b-4 hc; ũıblene 52a-6; ũıblense 25a-7; va'de olunmuşdır 51b-9; yuvarlansa 44a-5; zikir olunan 8a-6; zikir olunduğı 105b-1 hc; zikir olunur 109a-1 hc; ziyāret oluna 109a-6 hc; ziyāret oluna 109a-9 hc; ziyāret oluna 109b-7 hc; ziyāret oluna 109b-9 hc; ziyāret oluna 110a-8 hc; ziyāret oluna 110b-6 hc; ziyāret oluna 111a-3 hc; ziyāret oluna 65b-7 hc; ziyāret oluna 66b-5 hc; ziyāret oluna 67a-6 hc; ziyāret oluna 67b-8 hc; ziyāret oluna 68b-3; ziyāret oluna 69a-2 hc; ziyāret oluna 69a-9 hc; ziyāret oluna 70b-6 hc; ziyāret oluna 72a-1 hc; ziyāret oluna 76b-6 hc; ziyāret oluna 78a-9 hc; ziyāret oluna 79a-1 hc; ziyāret oluna 79a-4 hc; ziyāret oluna 80a-2 hc; ziyāret oluna 81b-7 hc; ziyāret oluna 91b-6 hc; ziyāret oluna 94a-4 hc; ziyāret oluna 99b-1 hc; ziyāret olunup 66a-2 hc; ziyāret olunup 82a-5 hc; ziyāret olunup 94b-8 hc;

-Inca

atmayınca 30b-2; batıncaya 4a-3; çıķınca 101b-6 hc; dūşmeyince 48a-7; ğālib olunca 18a-9; gelince 45a-2; gelince 90b-7 hc; gelince 94a-7 hc; ħalınca 9b-6; ũaş atmayınca 16b-7; ũoęunca 44b-9; ũoęunca 45a-3; ũoęuncaya 47b-7; ũolanınca 24b-6; ũolunca 49a-4; varınca 28b-9; varınca 33a-2; varınca 88a-1 hc; varıncaya 91a-3 hc; yaķın olunca 42b-2;

-Ip

āb-dest alup 92a-7 hc; aħşam namāzın ħılup 101a-6 hc; aħşam olup 101a-2 hc; alup 9a-3; atup 9a-4; 'avdet idüp 101a-3 hc; 'azīmet olunup 98a-4 hc; bağlayup 53a-3; başup 107b-9 hc; başlayup 102b-6 hc;

başlayup 103a-3 hc; başlayup 5a-5; binā olunup 72b-6 hc; bir ‘ālim-i delīl tūtop 104b-4 hc; bişürüp 82b-5 hc; bölüp 15a-8; bī-kıyās olup 80a-8 hc; cemā‘at olup 106a-5 hc; cemā‘atlar olup 101a-6 hc; çadır kurup 98b-1 hc; çadırların kurup 102a-4 hc; çıkarup 18a-3; çıkılup 102b-5 hc; çıkup 103a-1 hc; çıkup 110a-7 hc; çıkup 110b-4 hc; çıkup 27b-1; çıkup 97b-1 hc; degürüp 21b-7; devşirüp 101b-9 hc; deyüp 104a-3 hc; deyüp 13a-7; deyüp 13a-8; deyüp 19b-8; deyüp 21a-6; deyüp 21a-9; deyüp 22a-4; deyüp12b-3; dileyüp 88a-6 hc; dinleyüp 2a-7; doğunup 44a-2; dönüp 47b-3; du‘ā idüp 100b-1 hc; du‘ā idüp 27a-6; du‘ā idüp 58b-9; du‘ā idüp 97a-2 hc; dügmelemeyüp 17b-8; düşüp 44a-6; düşüp 76a-9 hc; eşidüp 13b-7; eşidüp 53a-6; eziyyet idüp 21b-4; fişenkler atup 103b-3 hc; ğāfil olup 16b-3; ğaflet olunmayup 93a-6 hc; ğaflet olunmayup 94b-4 hc; ğalaṭ idüp 40b-7; ğalaṭ meşhūr olup 66a-8 hc; ğanimet bilüp 41b-8; geçüp 47a-5; geçüp 47a-7; gelüp 100b-2 hc; gelüp 104a-6 hc; gelüp 111b-4 hc; gelüp 19b-6; gelüp 20b-5; gelüp 27a-3; gelüp 30b-1; gelüp 45a-7; gelüp 49a-5; gelüp 51b-2; gelüp 52b-7; gelüp 83a-5 hc; gelüp 88a-8 hc; gelüp 97b-2 hc; getirüp 74a-4 hc; getirüp 83a-6 hc; getirüp 86b-8 hc; getirüp 87b-6 hc; getirüp 94b-3 hc; getirüp 95a-8 hc; getirüp 96a-4 hc; geymeyüp 15b-2; geymeyüp 17b-7; girüp 112b-2 hc; girüp 96b-4 hc; götürüp 73b-2 hc; ğusul idüp 103b-8 hc; ğusul idüp 93b-2 hc; ğusul itmeyüp 11a-8; ḥāsil olup 91a-7 hc; ḥaṭā idüp 10b-4; iṣṭibā‘ idüp 21a-4; içüp 49a-4; idüp 6b-9; iḥrāmlanup 104a-5 hc; iḳtidā idüp 33b-5; inüp52a-3; irişmeyüp 34b-1; issüz olup 67a-9 hc; istiġfār idüp 99b-8 hc; istilām idüp 24b-6; istilām idüp 27a-9;istirāḥat olunup 101a-8 hc; iřāret idüp 110b-5 hc; ıaldurup 12b-7; ıaldurup 19b-9; ıaldurup 21a-6; ıaldurup 21b-6; ıaldurup 22a-1; ıaldurup 27b-7; ıaldurup 58b-8; ıalkup 103b-1 hc; ıalkup 98a-6 hc; ıalkup 99b-2 hc; ıalup 93a-1 hc; ıarşu idüp 21b-9; ıarşulayup 72a-4 hc; ıazdurup 67a-1 hc; kesmeyüp 98b-9 hc; kesüp 17b-6; ıilup 100a-9 hc; ıilup 101b-5 hc; ıilup 30b-6; ıilup 31b-4; ıilup 41a-5; ıilup 97b-5 hc; ıilup 97b-8 hc; ıilup 9b-3; ıırā‘et idüp 96b-8 hc; ıoyun alup 102a-4 hc; ıoyup 108a-2 hc; ıoyup 21b-1; laṭif olup 66a-5 hc; lāzım olup 2a-8; maḥal olup 80b-4 hc; mekiş olunmayup 67b-1 hc; mekiş olunmayup 99b-8 hc; mekiş olunup 100b-3 hc; mekiş olunup 98a-7 hc; menāsik-i ḥac olup 104b-3 hc; mużṭar olup 18a-1; müntefi‘ olup 3a-2; namāz ıilup 92b-5 hc; namāz ıilup 103b-9 hc; namāz ıilup 104a-4 hc; namāz ıilup 92a-6 hc; namāz ıilup 98b-1 hc; namāz ıilup 98b-3 hc; namāz ıilup 99b-6 hc; niyyet idüp 104b-5 hc; niyyet idüp 10a-8; niyyet idüp 10b-1; niyyet idüp 20b-7; niyyet idüp 20b-8; niyyet idüp 25b-1; niyyet idüp 33b-2; niyyet idüp 33b-4; niyyet

idüp 93b-2 hc; okudup 2a-6; okuyup 40a-9; okuyup 59a-3; olmayup 2b-2; öpüp 22a-4; pāzara çıķup 102a-5 hc; piyāde olup 91a-7 hc; şabır itmeyüp 18b-1; şaḥābe olup 110a-7 hc; şaḥīḥ olmayup 10b-5; sākıt olup 33b-1; şalavāt virüp 13a-3; şalavāt virüp 28b-2; şalavāt virüp 49a-7; şālīvirüp 21a-7; şalup 53a-3; sa'y idüp 97a-6 hc; selām virilüp 94b-4 hc; şiyāfet olunup 82a-9 hc; sürüp 108a-3 hc; taḥmīd idüp 99b-7 hc; ta'līm olunup 102b-1 hc; taşını alup 102a-9 hc; taşra çıķup 97a-4 hc; tavāf idüp 49a-2; tavāf idüp 96b-5 hc; tavāf namāzın kıilup 49a-3; tayayup 27a-4; tazeleyüp 101a-5 hc; te'līf idüp 2b-1; tekml̄ idüp 104a-8 hc; tırāş itdirüp 97a-6 hc; tırāş olup 104a-7 hc; tırāş olup 7a-4; turup 47a-3; turup 47a-5; turup 47a-8; turup 47b-2; turup 51a-4; turup 53a-2; turup 53a-4; turup 58b-2; turup 59a-2; tutup 43a-9; varilup 99b-9 hc; varilup 102b-3 hc; varilup 103a-3 hc; varmayup 53a-1; varup 100a-8 hc; varup 102a-7 hc; varup 103a-1 hc; varup 103b-7 hc; varup 104a-2 hc; varup 57b-5; varup 62b-9; varup 92a-9 hc; varup 92b-4 hc; varup 97a-3 hc; varup 97a-4 hc; varup 97a-7 hc; virmeyüp 15a-6; virüp 21a-7; virüp 7b-4; yapup 78b-6 hc; yapuşup 27a-5; yürüyüp 4a-1; yürüyüp 4b-4; yürüyüp 58b-6; yürüyüp 5a-5; yüz sürüp 96b-4 hc; zemzem içüp 97a-3 hc; ziyāret olunup 66a-2 hc; ziyāret olunup 82a-5 hc; ziyāret olunup 94b-8 hc; şaḥīl olup 72a-7 hc; şenā idüp 59b-2;

-İr

açılır 106b-4 hc; açılır 106b-5 hc; açılır 106b-7 hc; açılır 107a-1 hc; açılır 107a-3 hc; açılır 107a-4 hc; açılır 107a-6 hc; açılır 107a-8 hc; açılır 107b-1 hc; açılır 107b-4 hc; 'afv olunur 101b-4 hc; 'Aḳabe Başı dirler 85b-5 hc; aḳar 73b-1 hc; aḳar 74a-8 hc; aḳar 74b-9 hc; aḳar 76b-4 hc; aḳar 76b-9 hc; aḳar 77a-5 hc; aḳar 77b-3 hc; aḳar 77b-7 hc; aḳar 78b-2 hc; aḳar 79b-3 hc; aḳar 86b-5 hc; anda olur 94b-3 hc; atarken 43b-1; atarken 44b-6; atarken 47a-3; atarlar 102b-1 hc; atarlar 103a-6 hc; atarlar 103a-7 hc; ayva olur 68b-1 hc; 'azīm olur 71b-7 hc; bāḡlarlar 102a-1 hc; başlar 100b-6 hc; bataṭururken 39a-2; berī olur 60b-4; bilür 107b-6 hc; bilür 7b-3; binā iderken 107b-8 hc; bulunur 100a-6 hc; bulunur 113a-4 hc; bulunur 67b-6 hc; bulunur 73a-2 hc; bulunur 74a-7 hc; bulunur 78a-1 hc; bulunur 78b-6 hc; bulunur 80a-3 hc; bulunur 94a-1 hc; bulunur 95b-7 hc; buyurur 37a-2; cemā'atle olur 10a-4; ceryān ider 74a-3 hc; çamur olur 83a-1 hc; çekerler 90b-7 hc; çekilür 66b-9 hc; çıkar 104b-6 hc; çıkar 104b-7 hc; çıkar 105a-2 hc; çıkar 105a-3 hc; çıkar 33a-9; çıkar 77a-7 hc; çıkar 78a-2 hc; çıkar 97a-7 hc; çıkar. 105a-4 hc;

çıkar.105a-3 hc; çıkarır 74b-1 hc; çıkarken 30b-8; çıkarken 51a-6; çıkarlar 74b-5 hc; çıkarur 77b-8 hc; dâhil olurken 19a-7; dâhil olurken 52b-1; dâhil olurlar 102a-3 hc; dâhil olurlar 103b-2 hc; dâhil olurlar 91a-9 hc; dilerse 30a-2; dir 7b-6; dirler 106a-8 hc; dirler 106a-9 hc; dirler 11a-3; dirler 12a-4; dirler 12a-5; dirler 22b-3; dirler 24b-4; dirler 24b-7; dirler 40a-6; dirler 59b-1; dirler 6b-4; dirler 6b-6; dirler 78a-5 hc; dirler 79b-4 hc; dirler 7a-3; dirler 85b-8 hc; dirler 86a-8 hc; dirler 87b-1 hc; dirler 88a-1 hc; dirler 88b-2 hc; dirler 8b-9; dirler 97a-1 hc; dirler 9a-5; dönerse 44a-2; du'â iderler 101b-2 hc; du'â iderler 108a-3 hc; düşerse 44a-1; düşerse 44a-3; düşerse 44a-8; düşerse 44a-9; eşerler 86a-4 hc; feryâd iderler 100b-9 hc; figân iderler 101a-1 hc; geçer 7b-6; geçilür 69b-8 hc; gelür 24b-4; gelür 79b-3 hc; gelür 84a-8 hc; gelür 85a-8 hc; gelür 86a-4 hc; gelür 87b-5 hc; gelür 96a-7 hc; gelürken 42a-8; gelürken 48a-5; gelürken 51b-6; gelürler 101a-4 hc; gelürler 7a-7; getürürler 7a-8; getürürler 7a-9; getürürler 83b-3 hc; getürürler 84a-4 hc; getürürler 84b-4 hc; getürürler 84b-8 hc; getürürler 85a-3 hc; getürürler 85b-4 hc; gider 67a-3 hc; giderken 47b-3; giderken 99b-4 hc; giderler 105a-1 hc; giderler 99b-2 hc; giderler idi 92a-2 hc; girer 112b-6 hc; girerler 93b-2 hc; giyerlerse 14b-1; giyerlerse 14b-9; görünür 111a-6 hc; görünür 33a-1; görünür 85b-9 hc; görünür 91a-5 hc; götürürler 95b-8 hc; güneş batır 101a-2 hc; harîr olur 68a-3 hc; haste ider 90a-8 hc; hañib ile olur 10a-4; hayât virir 90b-5 hc; hâzır olurlar 75a-4 hc; her şey' bulur 94b-1 hc; her şey' bulunur 72a-4 hc; her şey' bulunur 85a-7 hc; her şey' bulunur 96a-7 hc; her şey' olunur 67b-2 hc; huñbe okur 46b-8; içer 86a-6 hc; içerler 108a-3 hc; ider 57b-7; ihsân iderim 35b-5; ikâme ile olur 10a-5; ikâmet olunur 33b-2; ikâmet olunur 33b-4; iner 93b-9 hc; isâ'et itmiş olur 10a-1; ishâl ider 90a-8 hc; ishâl olurlar 90a-1 hc; istiğfâr iderler 101b-7 hc; istilâm iderler 106b-3 hc; işidir 7b-3; işlerler 69b-4 hc; işlerler 70a-1 hc; iñâm iderler 82b-5 hc; izdiñâm olur 107b-4 hc; kâdir olursa 23b-7; kâdir olursa 35b-8; kaldurur 27b-7; kaldurur 35a-3; kalur 7b-1; kalursa 48b-2; karşı gelürler 96a-8 hc; karşılarlar 90b-1 hc; kayanıñ içinde olur imiş111b-4 hc; kaymak olur 70b-4 hc; kızarlar 90a-6 hc; kızarlarsa 90a-4 hc; keser 99a-2 hc; kılarlar 101a-7 hc; kılarlar 34a-3; kılınur 10a-6; kılınur 10b-3; kılınur 33b-6; kırâ'et olunur 102b-2 hc; kıya mı bilür 7b-5; koğar 90a-9 hc; konağda olur 96b-1 hc; konar 75a-9 hc; kondururlar 72a-5 hc; kullanur 112a-3 hc; kurbân iderler 102a-4 hc; lañif ħurmâ olur 89a-1 hc; lañif olur 94b-1 hc; lâzım gelür 30b-4; lâzım gelür 7a-9; lâzım olur 14a-3; lâzım olur 14b-2; lâzım olur 14b-6; lâzım olur 15b-5; lâzım olur 16a-7; lâzım olur 18b-3; lâzım

olur 25a-8; lâzım olur 45b-5; lâzım olur 48a-1; lâzım olur 48a-7; lâzım olur 8a-8; luṭf-ı ‘aẓîm olur 107b-7 hc; lüle yaparlar 68b-7 hc; mekiş olunur 100a-6 hc; mekiş olunur 82b-1 hc; mekiş olunur 92b-7 hc; mekiş olunur 97b-4 hc; meşğûl olurlar 104a-8 hc; mevç ider 85b-9 hc; mola olurlar 94a-9 hc; muḥrim olurlar 95a-7 hc; murād olunur 100a-5 hc; murād olunursa 113a-3 hc; murād olunursa 67b-6 hc; mürûr ider 93b-7 hc; mürûr olunur 67a-8 hc; müsteḥaḳ olur 10b-7; namâz kılarlar 106a-5 hc; namâza ḳaldurur 21a-6; niyyet iderse 12a-7; niyyet iderse 13a-5; niyyet iderse 13a-8; oḳur 33a-9; oḳurlardı 24a-6; oḳurlardı 24a-9; olurlar 14a-9; olursa 5a-9; olursa 5b-2; oturaḳ iderler 85a-9 hc; oturaḳ iderler 91b-1 hc; oṭurur 74a-9 hc; öperken 25a-7; pâzâr ḳurılır 100a-5 hc; pâzâr olur 85a-9 hc; pâzâr olur 94b-1 hc; râst gelürse 20b-2; şatarlar 73b-2 hc; şatarlar 74a-4 hc; şatarlar 78b-6 hc; şatarlar 83a-6 hc; şatarlar 86b-8 hc; şatarlar 87b-6 hc; şatarlar 94b-3 hc; şatarlar 95a-8 hc; şatarlar 96a-4 hc; sa’y ideler 102b-6 hc; sa’y iderken 9a-5; sinâmeki olur 90a-9 hc; şu çıkar 86a-5 hc; şu çıkar 90a-5 hc; şu çıkar 90a-6 hc; sürer 94a-8 hc; şavṭ olur 24b-7; şenlikler iderler 103b-4 hc; şenlikler olur 103b-2 hc; şimdi ider 59a-7; ta’bîr olunur 70a-9 hc; ta’lîm iderler 96b-7 hc; tamâm olur 102b-7 hc; taş olur 103a-8 hc; teveccüh olunur 98a-4 hc; tırâş olurken 45b-8; tırâş olurlar 102b-7 hc; tırâş olursa 30b-3; ṭoḡarken 30b-7; ṭoḡarken 31b-4; ṭoḡarken 9b-3; ṭolar 112a-2 hc; ṭolar 87b-5 hc; ṭurur 106b-7 hc; ṭurur 44b-2; ṭurur 53a-2; ṭururlar 101a-9 hc; ṭîb sürerler 25a-6; ulur 87b-1 hc; umarken 10b-6; vâcib olur 14a-5; vâcib olur 5b-5; vâcib olur 8b-1; varılır 67b-2 hc; varır 67a-9 hc; virürken 53a-8; virürüm 35b-6; yaturlar 69a-5 hc; yazılır 60b-3; yazılır 61a-7; yazlarlar 73b-8 hc; yelerken 29a-1; yeterse 27a-5; yetmiş olur 48a-4; zaḥmet çekerler 89b-2 hc; zaḥmet çekerler 95b-9 hc; zaḥmet çekerler 96a-1 hc; zan iderse 35b-4; zan iderse 35b-5; zevḳ u şafâlar iderler 91b-2 hc; ziyâfet olur 96a-9 hc; zikir olunur 109a-1 hc; zikrû’llâh iderler 101b-1 hc;

-İr

çıkılır evler 110b-2 hc;

-İş-

irişmeyüp 34b-1; irişse 34a-5; irişse 34b-1;

-Ir-

bişürüp 82b-5 hc; degirmeksizin 18b-6; degürüp 21b-7;

-ken

atarken 43b-1; atarken 44b-6; atarken 47a-3; bataşururken 39a-2; binā iderken 107b-8 hc; çıkarken 30b-8; çıkarken 51a-6; dāhıl olurken 19a-7; dāhıl olurken 52b-1; gelürken 42a-8; gelürken 48a-5; gelürken 51b-6; giderken 47b-3; giderken 99b-4 hc; öperken 25a-7; sa'y iderken 9a-5; tırāş olurken 45b-8; toğarken 30b-7; toğarken 31b-4; toğarken 9b-3; umarken 10b-6; virürken 53a-8; yelerken 29a-1;

-kIn

şaşkun 25a-4;

+lAr

'Aqabe Başı dirler 85b-5 hc; atarlar 102b-1 hc; atarlar 103a-6 hc; atarlar 103a-7 hc; bağlarlar 102a-1 hc; binā itmişler 77b-3 hc; binā itmişlerdir 34b-8; binā itmişlerdir 40a-7; binā itmişlerdir 94b-7 hc; çekerler 90b-7 hc; çekerler 96a-1 hc; çıkarlar 74b-5 hc; dāhıl olurlar 102a-3 hc; dāhıl olurlar 103b-2 hc; dāhıl olurlar 91a-9 hc; dimişler 35a-8; dimişler 63a-8; dirler 106a-8 hc; dirler 106a-9 hc; dirler 11a-3; dirler 12a-5; dirler 22b-3; dirler 24b-4; dirler 24b-7; dirler 40a-6; dirler 59b-1; dirler 6b-4; dirler 6b-6; dirler 78a-5 hc; dirler 79b-4 hc; dirler 7a-3; dirler 85b-8 hc; dirler 86a-8 hc; dirler 87b-1 hc; dirler 88a-1 hc; dirler 88b-2 hc; dirler 8b-9; dirler 97a-1 hc; dirler 9a-5; du'ā iderler 101b-2 hc; du'ā iderler 108a-3 hc; eşerler 86a-4 hc; feryād iderler 100b-9 hc; fiğān iderler 101a-1 hc; gelürler 101a-4 hc; gelürler 7a-7; getürürler 7a-8; getürürler 7a-9; getürürler 83b-3 hc; getürürler 84a-4 hc; getürürler 84b-4 hc; getürürler 84b-8 hc; getürürler 85a-3 hc; getürürler 85b-4 hc; giderler 105a-1 hc; giderler 99b-2 hc; giderler idi 92a-2 hc; girerler 93b-2 hc; giyerlerse 14b-1; giyerlerse 14b-9; giyseler 14a-8; götürürler 95b-8 hc; gusul itmişlerdir 92a-7 hc; hāzır olurlar 75a-4 hc; iğerler 108a-3 hc; ishāl olurlar 90a-1 hc; istigfār iderler 101b-7 hc; istilām iderler 106b-3 hc; işlerler 69b-4 hc; işlerler 70a-1 hc; iğām iderler 82b-5 hc; izhār-ı islām itmişlerdir 110a-8 hc; kıalmazlar 48b-1; karşı gelürler 96a-8 hc; karşıularlar 90b-1 hc; qazarlar 90a-6 hc; qazarlarsa 90a-4 hc; kıalarlar 101a-7 hc; kıalarlar 34a-3; qondururlar 72a-5 hc;

ķubbe yapmıřlardır 32b-9; ķurbān iderler 102a-4 hc; ķuyu ķazmıřlar 89b-8 hc; lūle yaparlar 68b-7 hc; meřgūl olurlar 104a-8 hc; mola olurlar 94a-9 hc; muķrim olurlar 95a-7 hc; muķtefī oldılar 112b-2 hc; namāz ķıllarlar 106a-5 hc; namāz ķılmıřlardır 99a-7 hc; oķurlardı 24a-6; oķurlardı 24a-9; oturaķ iderler 85a-9 hc; oturaķ iderler 91b-1 hc; oturmıřlardır 98b-1 hc; oturmıřlardır 99a-7 hc; sākin olmıřlar 110a-4 hc; řatarlar 73b-2 hc; řatarlar 74a-4 hc; řatarlar 78b-6 hc; řatarlar 83a-6 hc; řatarlar 86b-8 hc; řatarlar 87b-6 hc; řatarlar 94b-3 hc; řatarlar 95a-8 hc; řatarlar 96a-4 hc; sa'y ideler 102b-6 hc; sūrerler 25a-6; řehādet itseler 13b-8; řenlikler iderler 103b-4 hc; ta'līm iderler 96b-7 hc; tırāř olurlar 102b-7 hc; tūrurlar 101a-9 hc; yaturlar 69a-5 hc; yazlarlar 73b-8 hc; zaķmet ķekerler 89b-2 hc; zaķmet ķekerler 95b-9 hc; zevķ u řafālar iderler 91b-2 hc; zikrū'llāh iderler 101b-1 hc; ziyan itmezler 112b-8 hc; ziyāret ideler 92b-2 hc;

-mA-

aņlamaduęı 36a-1; atmayınca 30b-2; bilmedūęünden 7b-1; bilmesi 14a-5; bilmeyen 10b-3; bilmeyen kimse 26a-6; binā olmaya 43b-9; bulunmamaę-ıla 67b-1 hc; būyūk olmaya 42a-9; ķıķarmamak 18b-4; ķıķarmamak 5b-2; dāķil olmaya 62b-8; dimeye 25b-1; dūgmelemeyūp 17b-8; dūřmeyince 48a-7; ğāfil olmaya 25a-2; ğaflet olunmaya 101b-3 hc; ğaflet olunmaya 67a-6 hc; ğaflet olunmaya 68b-3 hc; ğaflet olunmaya 72a-1 hc; ğaflet olunmayup 93a-6 hc; ğaflet olunmayup 94b-4 hc; gelmeye 58b-8; geymeye 18a-7; geymeyecek bedenine 18a-6; geymeyūp 15b-2; geymeyūp 17b-7; ğusul itmeyūp 11a-8; ĥālī olmamak 98a-1 hc; ĥālī olunmaya 100b-4 hc; ĥālī olunmaya 94b-6 hc; i'āde itmese 48a-1; iriřmeyūp 34b-1; ķādir olmayan 24b-1; ķalmaya 59a-6; kesmeyūp 98b-9 hc; ķırķmadıķça 7a-5; mekiř olunmayup 67b-1 hc; mekiř olunmayup 99b-8 hc; Mescid-i İbrāhīm'e gelmeyenler 33b-9; olmaya 45b-9; olmayup 2b-2; 'ōzri olmayan 16a-6; 'ōzri olmayanlardır 14a-7; ref'-i řavt itmeye 53a-8; řabır itmeyūp 18b-1; řaķīķ olunmayup 10b-5; tamām itmedikçe 97b-2 hc; řař atmayınca 16b-7; tırāř olmaya 30a-9; tūrmaya 47b-3; varmayup 53a-1; vāřıl olmamak 43b-4; virmeye 15a-9; virmeyūp 15a-6;

-mA

atmanın 44b-8; batmasına 38b-6; emîn olmasına 60b-2; ğāfil olmayı 19a-6; ğālib olmadan 18b-2; geymeden 5b-1; itmede 15b-8; münāfık olmadan 60b-3; öğrenmeden 24b-1; rāzı olmaların 41a-3; tavāf itmeden 60a-7; terk itmede 8a-9; zarar gelmesinden 18a-7;

-mAdAn

dimededen 45b-9; okumadan 36a-1;

-mAdIn

meşğül olmadın 12a-9; söylemedin 12a-8; tamām itmedin 34a-8; tırāş olmadın 7a-8;

-mAK

açmak 18b-5; ağlamak 50b-3; almak 42a-7; ardından olmak 4b-9; atmak 44b-1; atmak 44b-3; atmak 44b-9; atmak 45a-2; atmak 45a-3; atmak 47b-8; atmak 6a-6; atmak 6b-1; atmağdan 45a-5; atmağıdır 4a-6; bağlamak 11b-6; bakmak 25a-5; boğazlamak 17b-2; boğazlamak 8a-4; boğazlamak 8a-6; bulunmağa 93a-7 hc; bulunmağıdır 5a-2; bulunmamağ-ıla 67b-1 hc; cemi' itmek 9b-1; cidāl itmek 11b-9; çıkarmamak 18b-4; çıkarmamak 5b-2; demekdir 35b-6; du'ā itmek 36a-2; du'ā itmek 51a-4; du'ā itmek 92b-5 hc; düşmek 43b-8; eyyām-ı naħrda olmak 17a-8; ğaflet üzere olmak 41b-9; gelmekdir 5b-9; geymegi 5a-8; geymek 17b-3; gicelemek 46b-3; gicelemek 9a-7; giçelemek 9b-2; girmek 108a-5 hc; gitmek 32b-1; gitmek 48b-9; gitmek 61a-8; gitmek 93b-4 hc; gitmek 9b-4; giymege 14b-8; gömmek 48b-3; ħā'in olmağla 89a-2 hc; ħālī olmamak 98a-1 hc; ħuṭbe okumağa 100b-6 hc; ızṭbā' itmekdir 9a1; ibtidā itmekdir 5b-7; içilmek 90a-7 hc; idivirmek 30a-7; ignelemek 11b-6; iħrām demek 3a-9; iħrāmlanmağıdır 3b-8; istemekdir 20a-8; istemekdir 41b-6; işlemek 12a-1; itmek 2a-7; itmek 45b-3; itmekdir 4a-1; itmekdir 4a-6; itmekdir 5a-6; kalmağa 9a-4; kalmak 48a-9; karşı turmak 35a-2; kazā itmek 8a-9; kelām itmek 25a-4; kesmek 16b-7; kılmağa 92b-8 hc; kılmak 25b-3; kılmağıdır 4b-3; kırmağıdır 4a-9; kurbān itmek 98b-6 hc; kurbānın itmek 6b-2; kuşanmak 11b-7; mağbūl olmak 41b-5; Mekke'de olmak 17b-1; muħrim olmak 11a-4; namāz kılmak 60b-5; niyyet itmek 12a-3; niyyet itmekdir 12a-7; niyyet itmekdür 12a-6; okumak 24b-3; okumak 26a-5; olmağ-ıla 82a-8 hc; olmağ-ıla

84b-7 hc; olmağ-ıla 85a-7 hc; olmağla 73b-2 hc; olmağla 82a-7 hc; olmağla 92a-8 hc; olmağdır 6a-2; oturmak 103a-9 hc; öğrenmek 2a-3; öldürmek 18b-8; öpmek 24a-1; örtmek 5b-3; pek itmek 13b-6; ref-î şavt ile itmekdir 9b-8; remel itmekdir 8b-7; ri'âyet eylemekdir 6a-3; şaşınmak 12a-2; sa'y itmek 30a-4; sa'y olunmağa 105a-4 hc; sa'y olunmağa 105a-5 hc; sa'yi yürüyüp itmekdir 4a-2; setr-i 'avret itmekdir 4b-7; söylemek 12a-1; sünnet kılmak 40b-3; tahâretle itmekdir 3b-5; taşadduk itmek 17b-1; taş atmağın 47b-6; taş atmak 46b-5; tavâf-ı vedâ' itmekdir 4b-1; tavâfi yürüyüp itmekdir 4b-4; tavâf-ı ziyâret itmek 6a-7; tavâf-ı ziyâret itmek 6b-3; tavâf-ziyâret itmekdür 3b-2; tekml itmek 102b-9 hc; telbiye itmege 11a-3; telbiye itmekdir 3b-1; terk itmekdir 5a-8; tırâş olmağ 4a-8; tırâş olmağ 6a-7; tırâş olmağ 6b-2; tırâş olmağdır 8a-1; tırâş olmağdır 8a-2; toğmağa 42a-9; toğmağa 9b-5; turmak 102b-9 hc; turmak 25a-3; turmak 42a-5; turmak 43b-3; turmak 4a-4; turmağdur 4a-3; unutmak 42a-2; uzatmağdır 9b-6; vakfe itmekdir 3b-2; varmak 21b-4; vâşıl olmamak 43b-4; virmek 17a-4; yakın olmağla 80a-3 hc; yaş ağıtmağa 35a-7; yaş ağıtmağa 62b-5; yelmek 9a-6; yemek 17a-3; yemek 17a-6; yürümege 8b-8; yürümek 8b-9; ziyâret itmek 92a-4 hc; şağl olmağ-ıla 74b-4 hc;

-mAksızIn

ağıtmağsızın 21b-2; degirmeksizin 18b-6; eklenmeksizin 5a-3;

-mAlI

zan itmelüdür 35b-7;

-mAz

bir şey bulunmaz 85b-7 hc; bir şey bulunmaz 86b-1 hc; bir şey' bulunmaz 77b-4 hc; bir şey' bulunmaz 83b-3 hc; bir şey' bulunmaz 86a-6 hc; bir şey' bulunmaz 87b-8 hc; bir şey' bulunmaz 89b-7 hc; bir şey' bulunmaz 91a-1 hc; bir şey' bulunmaz 91a-3 hc; bir şey' bulunmaz 95a-2 hc; bulunmaz 69b-3 hc; bulunmaz 72a-8 hc; bulunmaz 79a-8 hc; bulunmaz 80a-6 hc; bulunmaz 83a-9 hc; câ'iz olmaz 14b-3; câ'iz olmaz 16b-1; câ'iz olmaz 16b-7; câ'iz olmaz 17a-3; câ'iz olmaz 17b-2; câ'iz olmaz 34b-3; çıkmış olmaz 7a-5; eksik olmaz 68b-6 hc; fâsid olmaz 8a-7; gelmez 5b-1; girilmez 88b-8 hc; hiç bir şey' bulunmaz 84b-3 hc; içilmez 86a-5 hc; kâdir olmazsa 23b-9; kâdir olmazsa 56b-4; kalmazlar 48b-1;

kâmil olmaz 10a-2; kesmez 7b-1; kesmez 7b-3; kılınmaz 10a-6; kılınmaz 33b-8; lâzım gelmez 45b-8; lâzım gelmez 8a-9; lâzım olmaz 18a-5; lâzım olmaz 9b-9; mebrûr olmaz 14a9; nesne bulunmaz 84a-7 hc; nesne bulunmaz 87a-1 hc; nesne bulunmaz 88b-1 hc; nesne bulunmaz 89b-1 hc; olmazsa 24b-2; 'özür olmaz 10b-7; râst gelmezse 20b-4; şahîh olmaz 17a-5; şey' bulunmaz 95b-4 hc; ziyan itmezler 112b-8 hc; Kazık Tutmaz 86a-8 hc;

-mAzdAn

gelmezden 107a-7 hc; gelmezden 107b-2 hc;

+mI

kıya mı bilür 7b-5;

-mIr

yağmur 112a-1 hc; yağmur 68b-6 hc; yağmur 84b-2 hc; yağmur 87b-5 hc;

-mİş

binâ eylemiştir 66b-2 hc; binâ itmiştir 112a-1 hc; binâ itmiştir 66b-7 hc; binâ itmiştir 68a-6 hc; binâ itmiştir 68b-9 hc; binâ itmiştir 70a-7 hc; binâ itmişler 77b-3 hc; binâ itmişlerdir 34b-8; binâ itmişlerdir 40a-7; binâ itmişlerdir 94b-7 hc; binâ olunmuştur 109a-5 hc; binâ olunmuştur 110a-3 hc; binâ olunmuştur 111b-1 hc; bir hân var imiş 84a-2 hc; borçlar kalmıştır 16b-4; buyurmuştur 35b-3; cemi' itmiştir 67a-2 hc; çevirmişdir 76a-8 hc; çukur olmuştur 108a-2 hc; dimişler 35a-8; dimişler 63a-8; emânet itmiş 56b-6; gusul itmişlerdir 92a-7 hc; irtikâb itmiş 14a-9; isâ'et itmiş 10a-1; izhâr-ı islâm itmişlerdir 110a-8 hc; kayanın içinde olur imiş 111b-4 hc; Kepek-pâzî imiş 66a-9 hc; kûbbe yapmışlardır 32b-9; kûrâlar imiş 88b-6 hc; kuyu kazmışlar 89b-8 hc; kuyu yaptırmış 89b-5 hc; medrese imiş 75a-3 hc; muhrim olmuş 97a-9 hc; muhrim olmuş ise 97a-9 hc; müzeyyen olmuştur 105b-5 hc; naqil olunmuştur 91b-9 hc; namâz kılmıştır 48b-6; namâz kılmışlardır 99a-7 hc; nâzil olmuştur 111b-5 hc; nâzil olmuştur 111b-8 hc; nâzil olmuştur 112b-4 hc; olmuştur 99a-8 hc; oturmuşlardır 98b-1 hc; oturmuşlardır 99a-7 hc; oyulmuştur 111b-7 hc; oyulmuştur 99a-5 hc; pâre olmuştur 99a-2 hc; rivâyet olunmuştur 75a-5 hc; rivâyet olunmuştur 81a-5 hc; sâkin olmuşlar 110a-4 hc; şu çıkmış 89b-8 hc; şak

olunmuş 111b-2 hc; tahtı anda imiş 72b-5 hc; va'de olunmuştır 51b-9; vâkı' olunmuştır 69b-7 hc; vâkı' olunmuştır 75b-3 hc; vâkı' olunmuştır 80b-6 hc; vâkı' olunmuştır 105b-7 hc; vâkı' olunmuştır 77b-2 hc; vâkı' olunmuştır 79a-6 hc; vârid olunmuştır 92a-3 hc;

-mİş

dikilmiş eşvâb 14a-1; dikilmiş eşvâb 5a-9; dikilmiş libâsın 5a-7; ihrâmdan çıkmış olmaz 7a-5; yonmuş taş 46b-9;

-sA

görünse 32b-2; alsa 11a-8; aşıa 17b-8; aşıa 18b-7; atsa 44b-2; atsa 47b-9; 'avret değil ise 9a-8; 'avret değilse 5a-9; 'avret ise 18b-4; 'ayân olsa 19b-7; bakılsa 111a-6 hc; bayrâm irtesi olsa 46b-4; bilür ise 107b-6 hc; boğazlasa 17a-1; cehil ise 10b-7; değil ise 21b-8; değil ise 62b-9; dilerse 30a-2; dilese 11a-4; dise 21a-3; dise 37a-2; dise 59a-4; dönerse 44a-2; du'â itse 27a-7; düşerse 44a-1; düşerse 44a-3; düşerse 44a-8; düşerse 44a-9; etse 45b-4; fâriğ olsa 25a-8; fâriğ olsa 29b-7; fâriğ olsa 34a-8; fâriğ olsa 45a-6; fâriğ olsa 48a-9; geldi ise 29b-7; geldise 20b-9; geldise 30a-9; gelse 28b-9; gelse 33a-4; gelse 48b-6; gelse 51a-3; geydise 16a-8; geysa 14b-5; geysa 15b-3; geysa 15b-8; geysa 16a-7; geysa 17b-6; geysa 18a-1; geysa 18a-3; geysa 18a-4; geysa 18b-2; giyerlerse 14b-1; giyerlerse 14b-9; giyse 14a-1; giyse 14a-2; giyse 14a-4; giyseler 14a-8; i'âde itmese 48a-1; irişse 34a-5; irişse 34b-1; izdiḥâm olsa 21b-3; kâdir ise 20a-9; kâdir ise 21b-5; kâdir ise 52a-3; kâdir olmazsa 23b-9; kâdir olmazsa 56b-4; kâdir olursa 23b-7; kâdir olursa 35b-8; kılursa 48b-2; kâren ise 16a-3; kârın ise 15a-4; kârın ise 20b-7; kazarlarsa 90a-4 hc; kıl var ise 11a-7; kılsa 25b-3; kılsa 40b-8; kopsa 19a-4; korksa 18a-7; mekiş olunur ise 92b-7 hc; mekiş olunur ise 97b-4 hc; mücez-i muḥill oldı ise 2b-6; muḥrim olmuş ise 97a-9 hc; murâd itse 61a-8; murâd olunur ise 100a-6 hc; murâd olunursa 113a-3 hc; murâd olunursa 67b-6 hc; murâdı olsa 17a-4; müfrid bi'l-ḥac ise 45a-6; müfrid ise 15a-1; müfrid ise 15b-9; müfrid ise 20b-6; mümkün ise 52a-9; mütemetti' ise 45a-8; ne zamânda olsa 17a-9; niyyet iderse 12a-7; niyyet iderse 13a-5; niyyet iderse 13a-8; olmazsa 24b-2; olursa 5a-9; olursa 5b-2; öğrenmeden ise 24b-1; öldürse 18b-9; öldürse 19a-2; râst gelmezse 20b-4; râst gelürse 20b-2; selâm virse 57b-5; şehâdet itseler 13b-8; te'ḥîr itse 45b-5; terk eylese 5b-4; terk eylese 8a-7; terk eylese 9b-8; teveccüh itse 32a-3; tırâş itse 45b-7; tırâş olursa 30b-3; ṭursa 42a-4;

ṭībi var ise 52a-6; ṭīblense 25a-7; uzun ise 11a-6; vāqı' olsa 16b-9; vaḳt-i kerāhet degil ise 52b-5; vaḳt-i kerāhet degil ise 62b-1; vakt-i kerāhet degilse 33a-6; var ise 101b-4 hc; var ise 56b-6; vāşıl olsa 42b-8; vāşıl olsa 52a-3; virse 15a-7; yaḳīn varsa 43b-5; yeterse 27a-5; yoĝ-ise 7b-9; yuvarlansa 44a-5; zan iderse 35b-4; zan iderse 35b-5; ziyāde alsa 48a-6; zūhūr itse 41a-4;

-sIn

faḳīr olsun 16b-1; farsī olsun 35b-9; ğanī olsun 16b-1; gice olsun 92b-9 hc; yalıñuz ḳılsun 40b-1;

-It-

aḳıtmaĝa 62b-5; aḳıtmaḳsızın 21b-2; oḳudup 2a-6; uzatmaḳdır 9b-6; yaş aḳıtmaĝa 35a-7; yürüde 8a-1;

-U

ḳorḳusından 43b-4; örtüsine 27a-4; yapunıñ 34b-5; yazıludur 93a-5 hc;

-Uñ

şāhid oluñ 37a-3;

SONUÇ

Batı Türkçesinin ilk devresi olan Eski Anadolu Türkçesi devresinde Türkler Anadolu sahasında kendi ülkelerini ve coğrafyalarını kurmuşlardır. Bu devirden sonra gelen Osmanlı Türkçesi devrinde ise Osmanlı Devletinin yavaş yavaş güçlenmesinden sonra kendi coğrafyasını genişletmeye başlamış ve kısa bir süre içinde çok geniş bir coğrafyayı elde etmeyi başarmıştır.

Bu geniş coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti kendi coğrafyası içerisinde yolculuğu kolaylaştırmak için yollara, özellikle hac yollarına, büyük bir ehemmiyet vermiş ve bu yolları düzgün bir sistem içerisinde tutabilmek için yolların tarifleri ile ilgili eserler yazılmasını teşvik etmiştir. Yazarlar ise sadece bu hac yollarının tarifleri ile yetinmemişler ayrıca bunun yanında hac yöntemlerini de açıklamaya çalışmışlardır. Elimizde bulunan eserlerin de bu türün önemli eserlerinden oldukları sonucuna vardık.

Elimizde bulunan Menâsikü'l-Hacc ile Menâzil-i Hacc adlı eserlerin dilleri ile ilgili yaptığımız incelemelerden sonra şu sonuca vardığımızı söyleyebiliriz:

Batı Türkçesinin ilk devresi olan Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasında dil açısından 17. yüzyıl bu iki devir arasında bir geçiş dönemi olmuştur. Bu dönem içerisinde yazılan birçok eserin hem Eski Anadolu Türkçesinin hem de

Osmanlı Türkçesinin özelliklerini taşımış olduklarını görmekteyiz; yani bu dönem içerisinde yazılan eserler tam olarak Eski Anadolu Türkçesinin etkisinden kurtulamamış, ama aynı zamanda da Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerine de tam olarak uyamamıştır; dolayısıyla bu eserler iki devrin dil özelliklerini karışık olarak taşımaktadır.

İncelediğimiz eserler de işte bu geçiş döneminde yazılan eserlerdendir. Bu eserlerin 17. yüzyılda yazılmış olduklarını ve Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini karışık bir şekilde taşıdıklarını gösteren en önemli örneklerden biri, düzlük-yuvarlaklık bakımından bazı eklerin iki şekilli olarak kullanılışıdır. Eski Anadolu Türkçesinde hep yuvarlak olarak kullanılan “-dur, -dür bildirme eki; -lu, -lü isimden isim yapma eki vs.” ekler, Osmanlı Türkçesinde hem düz hem yuvarlak olarak kullanılmaya başlamış ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiş bulunmaktadır. Metnimizde ise bu eklerin çoğu hem düz hem de yuvarlak şekilli olarak kullanılmıştır, ama buna rağmen çoğunlukla henüz düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmemiştir; buna karşın metnimizde, dil incelemesi bölümünde işaret ettiğimiz gibi, Eski Anadolu Türkçesinde ya hep düz olarak ya hep yuvarlak olarak kullanılan bazı ekler, Osmanlı Türkçesinde bir düzene girerek hem düz, hem yuvarlak şekilli olarak kullanılmıştır. Metnimizde ise bu gibi ekler “teklik 3. şahıs emir eki, çokluk 1. şahıs iyelik eki vs.” sadece tek şekilli olarak kendini göstermektedir, yani ya düz ya da yuvarlak olarak kullanılmıştır. Dil yapısı ile ilgili işaret ettiğimiz bu özellikler, elimizde bulunan eserlerin Eski Anadolu Türkçesi ile

Osmalı Türkçesi arasında bir geçiş dönemi olan 17. yüzyılda yazılmış olduklarını gösteren en önemli delillerdendir.

Elimizde bulunan eserlerin dil ve üslûbuyla ilgili sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Eserlerin yazarları eserlerinde sade ve akıcı bir dil kullanmışlardır, bunun nedeni ise yazdıkları eserlerde dil ustalıklarını göstermek değildir. Tam tersine eserlerin içerdikleri bilgilerin halk tarafından, hem aydınlar hem de okumamış insanlar tarafından anlaşılmasıdır; bunu da ispatlayan en önemli örneklerden biri, müelliflerin kısa ve sıralı basit cümleler kullanarak en kısa ve net bir şekilde bilgi vermeleridir. Ayrıca bu eserlerin halk için yazıldığını Türkçedeki bazı ses hadiselerinde ve bazı eklerin kullanımında da görürüz: “ünlü türemesi, ünlü değişmesi, ünsüz ikizlenmesi, çokluk anlamını veren bazı alıntı kelimelerinde yeniden çokluk ekinin kullanılması, vs.”. Hatta bunun ile yetinmeyip bazı Türkçe kelimeleri “yunmuş, küçük vs.” ve alıntı terimleri “sinâmeki vs.” Türkçeleştirerek halkın ağzında söylendiği gibi ifade etmeye çalışmışlardır. Bunlar da elimizde bulunan eserlerin halkın bütün katmanları için Halk Osmanlıcasıyla yazılan birer eser olduklarını ortaya koymaktadır.

Kısacası, Menâsikü'l-Hacc ile Menâzil-i Hacc eserleri, 17. yüzyılda yazılan edebî eserlerden dil ve üslûp bakımından uzak olan ve halk için yazılmış birer eser özelliği gösteren önemli metinlerdendir. Ayrıca bu eserlerin içerdikleri bilgiler sadece yazıldığı dönem için değil, günümüz için bile halâ geçerlidir, günceldir;

dolayısıyla bu eserlerin günümüzde hem dilciler için hem de ilahiyatçılar için incelenmeye değer malzemeler içerdikleri kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Arat, Reşit Rahmi. “*Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair*”. RO, Bd. 17(1953): 306-313.

Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dili Kurumu yayınları, 2007.

Develi, Hayati. “*Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Mirâcnâme*”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi c. XXVIII(1998): 81.

Develi, Hayati. *XVIII. yüzyıl İstanbul hayatına dair risâle-i garîbe*. İstanbul: Kitabevi yayınları, 2001.

Develi, Hayati. “*Söze boğulan tarih: Osmanlı tarih yazıcılığının dili*”, Nesrin İnşası düzyazıda dil, üslûp ve türler. İstanbul: Turkuaz yayınları, 2010.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 25. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi yayınları, 2008.

Er-râzî, Muhammed Bin Ebî Bekr. *Muhtâru'l-Sihâh*. Lubnan: Lubnan yayınları, 1989.

Ercilasun, Ahmet B. *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ yayınları, 2010.

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak yayınları, 2008.

Gülsevin, Gürer. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dili Kurumu yayınları, 2007.

Korkmaz, Zeynep. *Merzubân-nâme Tercümesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.

Korkmaz, Zeynep. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar c. 1*. Ankara: Türk Dili Kurumu yayınladı, 2005.

Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dili Kurumu yayınları, 2009.

Mansuroğlu, Mecdut. “Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi”. TDAY Belleten (1956): 125-144.

Mustafa, İbrahim, Ahmet Hasan ez-Zeyyat, Hamed Abdulkadir ve Muhammed Ali en-Naccar. *El-mu'cemü'l-vasit*. İstanbul: El-mektebetü'l-İslamiyye yayınları.

Özkan, Mustafa. *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009.

Özkan, Mustafa, Hatice Tören, Osman Esin. *Yüksek Öğretimde Türk Dili*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2006.

Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-i Türkî*. 1. Basım. İstanbul: Kapı yayınları, 2004.

Şükûn, Ziya. *Farsça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1996.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ yayınları, 2005.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Osmanlı Türkçesine Giriş I*. İstanbul: Alfa yayınları, 2008.

Tulum, Mertol. “*Osmanlı Türkçesi*”, Osmanlı c. 9: Yeni Türkiye yayınları, 1999.

TIPKIBASIM